

μέραν μετὰ τὴν γέννησίν του κατὰ νόμον περιετμήθη, καὶ ὠνομάσθη Ἰησοῦς, τὸ ὅποιον μεθερμηνεύεται σωτὴρ (α), ὡς διασώσας ἡμᾶς ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς τιμωρίαν· ὠνομάσθη δὲ καὶ Χριστός, ἡ Μεσσίας, τὰ ὅποια καὶ τὰ δύο σημαίνουν ἡλειμμένον ἢ κεχρισμένον. Εἰς τὴν παλαιὰν Διαθήκην ἐχρίοντο οἱ βασιλεῖς, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ προφῆται (β)· ἐσήμαινε δὲ τὸ χρίσμα, ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἐγένετο ὑπὸ Θεοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, ὡς δι' ὁρατοῦ τινος σημείου, ἐλάμβανον οἱ χριόμενοι πνευματικὴν δύναμιν εἰς τὸ νὰ οἰκονομῶσιν ἀξίως τὰς διακονίας αὐτῶν. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσας ἀνέλαβε τὰς τρεῖς ταύτας ἀξίας· καὶ βασιλεὺς μὲν εἶναι, διότι βασιλεύει ἐπὶ πάντων, μάλιστα δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν κυβερνῶν αὐτὴν παντοδυνάμως καὶ καταβάλλων τοὺς ἐχθρούς της (γ)· ἱερεὺς δέ, διότι διήλλαξεν ἡμᾶς μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἑαυτοῦ θυσίας, ἡγουν διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου, καὶ μεσιτεύει πρὸς τὸν Πατέρα ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς (δ)· προφήτης δὲ τέλος εἶναι, διότι ἐφάνέρωσεν εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα, καὶ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ παρουσίας καὶ διὰ τῶν Ἀποστόλων του ὕστερον (ε). Εἰς τὰς τρεῖς ταύτας ἀξίας ἐχρίσθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστός, οὐχὶ ὅμως μὲ ὑλικὸν ἔλαιον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος (ζ). Ἐκ τούτου ὠνομάσθησαν καὶ οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες Χριστιανοὶ πρῶτον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἀπὸ τὸν καιρὸν ἀκόμη τῶν Ἀποστόλων (η).

§. θ'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διῆλθε τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς ἐντελεστάτην πλήρωσιν τοῦ νόμου, ἀπέδειξε μὲ λαμπρὰ θαύματα τὴν ἰδίαν θεότητα, καὶ διὰ τῆς οὐρανίου αὐτοῦ διδασκαλίας ἐφάνέρωσε σαφέστατα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

Σημ. Α'. Τρία ταῦτα εἶναι τὰ ἀξιοσημεῖωτα εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Σωτῆρος· α) ἡ τελειοτάτη τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ ἁγιότης· β) ἡ θειοτάτη διδασκαλία του, καὶ γ) ἡ διὰ θαυμάτων αὐτῆς βεβαίωσις. Ἡ ζωὴ του ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς διωγμοὺς τοῦ Ἡρώδου (θ)· ἀνετράφη δὲ ὑπὸ

(α) Ματθ. α, 21. Λουκ. 6, 21. — (β) Α. Βασ. ι, 4. ις, 13. Ἐξοδ. λ. 30. μ, 16. — (γ) Λουκ. α, 32, 39. καὶ «Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ. Ψαλμ. 6, 6. — (δ) Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα. Ἑβρ. ε, 6. — (ε) Προφήτην ὑμῖν ἀνεστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. Πράξ. γ, 22. — (ζ) Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ· οὐ ἔνεκεν ἔχρισέ με. Λουκ. δ, 18 ἐκ τοῦ Ἡσαίου, ξα, 4. καὶ «Ἐχρίσεν αὐτὸν ὁ Θεὸς πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει». Πράξ. ι, 38. — (η) Πράξ. ια, 26. — (θ) Ματθ. 6, 7.

πιζομένη ὑπὸ τῶν ἀληθῶν Χριστιανῶν εὐδαιμονία δὲν εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ φυλάττεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς (α). Ἀποδεικνύεται δὲ ἡ δευτέρα τοῦ Χριστοῦ παρουσία οὐχὶ μόνον ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ καὶ προνοίας καὶ θεότητος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας τοῦ κόσμου λόγων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐκάστου ἀνθρώπου, τοῦ ὁποῖου ἡ φυσικὴ αἴσθησις πληροφορεῖ ἕκαστον ὅτι μένουσιν ἀμοιβαί τοὺς ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς μετὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν (Μερ. Α'. Τμ. Α'. §. ι. Σημ.). Θέλει δὲ κρίνειν ὁ φοβερός κριτὴς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς, καὶ ἀπίστους καὶ πιστοὺς, τοὺς μὲν ἀπίστους κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον (β), τοὺς δὲ πιστοὺς κατὰ τὰς θείας αὐτοῦ ἐντολάς, ἐξετάζων τὰ ἔργα ἐκάστου, τὰ ὅποια ὡς καρδιογνώστης ἀκριβῶς διακρίνει χωρὶς τινῶν μαρτύρων καὶ κατηγορῶν· καὶ τοὺς μὲν ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ υἱοὺς καὶ υἱοὺς τῆς ἀναστάσεως θέλει ἰδεῖν μὲ πατρικοὺς καὶ εὐμενεστάτους ὀφθαλμούς, καὶ ὀνομάσας αὐτοὺς δούλους πιστοὺς, πρόβατα ἴδια, φίλους, εὐλογημένους, καὶ ἐπαινέσας παρρησίᾳ τὴν πίστιν αὐτῶν καὶ ἀγάπην πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἀδελφούς, θέλει τέλος ἀξιῶσιν αὐτοὺς τῆς αἰωνίου χαρᾶς καὶ τῶν ἀκατανοήτων καὶ ἀνεκλαλήτων αὐτοῦ ἀγαθῶν (γ)· ἐξ ἐναντίας πάλιν τοὺς ἀσεβεῖς καὶ κακούργους θέλει ἰδεῖν μὲ ὀφθαλμοὺς ὀργῆς, καὶ ὀνομάσας αὐτοὺς ἐρίφια ἀχάριστα καὶ κατηραμένα, καὶ θεατρίσας τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ ἀσπλαγχνίαν πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἀδελφούς, θέλει τέλος ἐξορίσειν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον τοῦ κλαυθμοῦ, τὴν σκοτεινὴν κατοικίαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ὅπου θέλουσι βασανίζεσθαι αἰωνίως διὰ τὴν πονηρίαν των (δ). Θέλει δὲ γείνει ἐξαίφνης ἡ ἔλευσις τοῦ Κριτοῦ· ἐξαίφνης κλονηθήσεται ἡ γῆ, καὶ σκοτισθήσεται ὁ ἥλιος μετὰ τῆς σελήνης, καὶ πεσοῦνται οἱ ἀστέρες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σαλευθήσονται αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, καὶ ἡχῆσει φοβερῶς ἡ σάλπιγξ τῶν Ἀρχαγγέλων, καὶ ἀναστήσονται εὐθύς πρὸς τὸν ἦχον ὅλοι οἱ ἀπ' αἰῶνος νεκροί, καὶ ἄρπαγῇσονται μετὰ τῶν ζώντων ἐν νεφέλαις, καὶ παρασταθήσονται ἔμπροσθεν τοῦ ἐνδόξου θρόνου τοῦ φοβεροῦ κριτοῦ, καὶ διαχωρισθήσονται εἰς μὲν τὰ δεξιὰ οἱ δίκαιοι, εἰς δὲ τὰ ἀριστερὰ οἱ ἀσεβεῖς (ε), καὶ ἀνοιχθήσονται τὰ βιβλία τῶν πράξεών των, ἐκά-

(α) Β'. Θεσσαλον. α. 6—7. — (β) Ῥωμ. 6, 12—15. — (γ) Ματθ. κε. — (δ) Ματθ. κε, 44—46. καὶ Ἰουδ. α, 14—15. — (ε) Ματθ. κδ, 29—34. κε, 34. Μάρκ. ιγ, 24—27. Λουκ. ιζ, 20—37. καὶ κα, 8—36, καὶ Α'. Θεσσαλον. δ, 15—17.

κοινοῦ καλοῦ, ὁ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ὁμογενῶν ἀδελφῶν (α) ἀληθινός καὶ προφανῶς ὠφέλιμος ζῆλος, πρέπει νὰ προτιμᾶται περισσότερον παρὰ τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπην.

Σημ. Δ'. Πρὶν ἔμβωμεν εἰς τὴν μερικὴν τῶν ἐντολῶν θεωρίαν, πρέπει νὰ ἐνθυμίσωμεν τὸν ἀναγνώστην, ὅτι πρὸς ἀκριβοῦς αὐτῶν κατανόησιν πρέπει νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὸν νοῦν τοῦ τούτου τοὺς τρεῖς κανόνας. α.) Δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν τὴν Δεκάλογον κατὰ τὸ γράμμα μόνον ἀπλῶς, μήτε νὰ περιορίζωμεν τὴν ἐννοιαν τῶν ἐντολῶν εἰς μόνους τὰς ἐξωτερικὰς πράξεις, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐκτείνωμεν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐσωτερικὰς, ἡγουν εἰς τοὺς λογισμοὺς καὶ εἰς τὰς ἐπιθυμίας· ὅτι « ὁ νόμος πνευματικός ἐστι » (Ῥωμ. 7, 14), καὶ πνευματικῶς ἐξηγήθη καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος εἰς τὴν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ θαυμαστὴν ἐκείνην ὁμιλίαν τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους (Ματθ. 5—7). Ὅταν μία τις ἐντολὴ προστάσῃ μίαν τινα ἀρετὴν, ἀπαγορεύει ἐν ταύτῃ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς κακίαν· καὶ ὁπόταν ῥητῶς ἀπαγορεύῃ μίαν τινα κακίαν, προστάσσει ἐν ταύτῃ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς ἀρετὴν, προστάσσει δηλονότι ἐν ταύτῃ καὶ τὰ ἀποφατικὰ καὶ τὰ καταφατικὰ ἐκάστου καθήκοντα. β.) Ἐπειδὴ αἱ ἐντολαὶ εἶναι σύντομοι, ὅταν μία τις ἐντολὴ ἀπαγορεύῃ μίαν τινα κακίαν, πρέπει νὰ ἐννοῇται, ὅτι ἀπαγορεύει ἐν ταύτῃ καὶ ὅλους τοὺς βαθμοὺς καὶ τὰ εἶδη καὶ τὰ προηγούμενα καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς αὐτῆς κακίας· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅταν προστάσῃ μίαν τινα ἀρετὴν, ἡ διαταγὴ κατηγορεῖται κατὰ πάντων ἀπλῶς τῶν καθηκόντων, ὅσα ὑπάγονται εἰς τὴν αὐτὴν ἀρετὴν.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Δ'.

§. ε. Ἡ πρώτη ἐντολή μᾶς διδάσκει νὰ πιστεύωμεν ἐκ καρδίας, καὶ νὰ ὁμολογῶμεν διὰ στόματος, ὅτι εἶναι εἷς μόνος Θεός· περὶ δὲ τῶν θείων αὐτοῦ ιδιοτήτων νὰ δεχώμεθα καὶ νὰ πιστεύωμεν, ὅσα μᾶς διδάσκει ἡ ἁγία Γραφή.

Σημ. Α'. Ὅτι εἶναι εἷς μόνος Θεός, καὶ ποῖαί τινες εἶναι αἱ θεῖαί του ιδιότητες, ὡμίλησαμεν εὐθύς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου μέρους (Τμήμ. Α'. §. α—β). Ἐάν, ὡς ἐκεῖ ἐρρήθη, πιστεύωμεν, καὶ διευθύνωμεν οὕτω τὴν ἡμετέραν διαγωγὴν, πληροῦμεν τὴν πρώτην ἐντολὴν ἐναντίον δὲ ταύτης τῆς ἐντολῆς ἀμαρτάνουσι,

(α) Ὑπόμην αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα. Ῥωμ. 8, 3.

ναρχος μὲ τὸν προάναρχον αὐτοῦ Πατέρα, ὡς πρὸ αἰώνων ἐξ αὐτοῦ γεννηθεῖς, οὐχὶ ποιηθεῖς (α)· ὁμοούσιος δὲ καὶ σύνηρονος τοῦ Πατρὸς καὶ παντοδύναμος (β) καὶ παντογνώστης (γ) καὶ πανταχοῦ παρὼν (δ) καὶ κύριος τοῦ παντός (ε)· δι' αὐτοῦ ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τὸν σύμπαντα κόσμον (ζ).

Σημ. Ἀπὸ πολλὰς μαρτυρίας τῆς ἁγίας Γραφῆς βεβαιόνηται ἡ περὶ τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς θεολογία τῆς ἐκκλησίας. Ὡς προαιώνιος υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀνάγκης ἔπεται, ὅτι εἶναι καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως πρὸς τὸν Πατέρα· ὁ Πατὴρ ἐγέννησεν ἀρρέυστως· ὁ Υἱὸς ἐγεννήθη ἀχρόνως, πρὸ τῶν αἰώνων, ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοιαν καὶ κατάληψιν ἀνθρώπων. Ἐπλανήθη λοιπόν, καὶ δικαίως κατεκρίθη ὁ Ἄρειος, ὀνομάσας κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεόν (η).

ΑΡΘΡΟΝ Γ'.

§. ἡ. Κατὰ τὸ γ'. ἄρθρον τοῦ Συμβόλου ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἦλθεν ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐσαρκώθη ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου (θ)· Θεὸς ἀληθὴς καὶ τέλειος ὑπάρχων ἔγεινεν ἀληθὴς καὶ τέλειος ἄνθρωπος ὁ θεάνθρωπος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς (ι), καὶ ἐφιλίωσε τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεόν (κ).

Σημ. Α'. Ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μεταβολὴ τόπου, διότι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρὼν, ἀλλὰ δι' αὐτῆς φανερόνηται ἡ θέλησις τοῦ νὰ προσλάβῃ τὴν ἀνθρωπότητα, εἰς τὴν ὁποίαν, ἀόρατος ὢν κατα τὴν θεότητα, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις

(α) Υἱὸς μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε (Ψαλμ. 6, 7) καὶ, «Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμεν». Ἰωάν. ι, 30, καὶ ιδ, 9, 40. καὶ, α, 4. καὶ η, 58. κτλ. — (β) Ἐδόθη μοι πᾶτα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. Ματθ. κη, 48. — (γ) Αὐτὸς δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὰ διανοήματα (Λουκ. ια, 47)· ὡσαύτως καὶ τὰ τῆς Σαμαρείτιδος κρυπτὰ ἐξελέγχει (Ἰωάν. δ, 48—49), καὶ τὴν τοῦ Ἰούδα προδοσίαν (αὐτ. ιγ, 44) καὶ τὸ πάθος, καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ προθεσπίζει (Λουκ. ιη, 34—33), καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ προκηρύττει (Ματθ. κδ, 2) κτλ. — (δ) Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ἡμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ματθ. κη, 20. — (ε) Ὑμεῖς φωνεῖτέ με, Ὁ διδάσκαλος, καὶ Ὁ κύριος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γὰρ. Ἰωάν. ιγ, 43. — (ζ) Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Ἰωάν. α, 3. καὶ Α'. Κορινθ. η, 6. — (η) Βλ. ἔμπρ. Ἀρθρ. Θ'. σημ. β. §. ιζ'. — (θ) Ἴδου ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔχει. Ἠσ. ζ, 44. καὶ Λουκ. α, 2, 35. — (ι) Γαλατ. δ, 4. — (κ) Εἷς Θεός, εἷς καὶ μεσότης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς. Α. Τιμοθ. β, 5.

ἐν τρισὶ προσώποις προσκυνουμένου, τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον εἶναι ὁ ἀγέννητος Πατήρ· Β'.) τὴν ὑπ' αὐτοῦ δημιουργίαν τοῦ κόσμου· καὶ Γ'.) τὴν περὶ τὰ δημιουργήματα πανάγαθον αὐτοῦ πρόνοιαν.

Σημ. Α'. Ἄν καὶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ μᾶς πληροφορεῖ μόνος ὁ φυσικὸς λόγος, μᾶς διδάσκει ὁμως καὶ ἡ πίστις, ἥτις δὲν εἶναι ποτὲ ἐναντία εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, καὶ τῆς ὁποίας ἡ βεβαίωσις εἶναι πάσης ἀμφιβολίας ἐκτός. Εὐκολώτερον δύνανται νὰ ψευσθῶσιν οἱ ἰσχυρότατοι καὶ σαφέστατοι τῶν ἀνθρώπων συλλογισμοί, παρὰ νὰ ψευσθῇ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ (α).

Σημ. Β'. Ἀπὸ τὴν ἀπόδειξιν τῆς περὶ τὸν κόσμον προνοίας τοῦ δημιουργοῦ τρία τινὰ προκύπτουσι χρέη παντὸς χριστιανοῦ.

Α'. Νὰ ἐλπίζῃ εἰς τὸν Θεόν, πιστεύων ὅτι παρ' αὐτοῦ ἔχει πάντα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος σωτηρίαν.

Β'. Νὰ ταπεινώνηται εἰς τὰς εὐτυχίας του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, εὐχαριστῶν δι' αὐτὰς τὸν χορηγὸν τῶν ἀγαθῶν καὶ μεταχειριζόμενος εἰς καλὸν τὰς θείας δωρεάς του.

Γ'. Νὰ ὑπομένῃ εἰς τὰς δυστυχίας ὠφελούμενος ψυχικῶς ἐξ αὐτῶν.

Σημ. Γ'. Ἡ πρὸς τὸν Ἀδάμ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἔργον τῆς περὶ τὸν ἄνθρωπον ἐξαιρέτου αὐτοῦ προνοίας, διὰ τῆς ὁποίας ἔσπευδε νὰ τὸν κρατήσῃ εἰς τὴν ὁποίαν ἐπλάσθη εὐδαιμονίαν. Ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη μὲ ψυχὴν καὶ σῶμα, τῶν ὁποίων ἐκάτερον ἔχει τὰς ἰδίας του κλίσεις. Ἡ ψυχὴ ὡς πνεῦμα καθαρὸν, κλίνει εἰς τὸ νὰ ᾔῃ πάντοτε ἡνωμένη μὲ τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἀρετῆς. Τὸ ὑλικὸν σῶμα κλίνει εἰς ὅσα ἀρέσκουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις, τὰ ὅποια, ὅταν κυβερνῶνται ἀπὸ τὸν λόγον, ὅχι μόνον δὲν ἐμποδίζουσιν, ἀλλὰ καὶ συντελοῦσιν εἰς ἀρετὴν. Εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν κλίσεων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ὑφίσταται ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία, καὶ διασώζεται ἐν ὧ μένει αὕτη ἡ συμφωνία. Εὐθύς ὁμως ἀφ' οὗ ἐξαγριωθῶσι κατὰ τοῦ λόγου αἱ κλίσεις τῶν αἰσθήσεων, γίνονται καὶ ὀνομάζονται π ἄ θ η· ἀφ' οὗ δὲ νικήσωσι τὸν λόγον, καθόσον μὲν διαστρέφουσι τὴν ψυχὴν, ὀνομάζονται κακίαι, καθόσον δὲ παραβαίνεται δι' αὐτῶν ὁ θεῖος νόμος, ὀνομάζονται ἁμαρτίαι. Ἡ θέλησις ἡ αὐτεξούσιος, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπροικίσθη ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν Δημιουργόν του, συνέτεινε πρὸς διατήρησιν τῆς

(α) Β. Πέτρ. 6, 16—21.

κειμήλιον, χαίροντες εἰς αὐτήν, καὶ εὐρίσκοντες τὴν ἀνταμοιβὴν τῆς ἀγαθοεργίας των καὶ εἰς τὴν γαλήνην καὶ εὐφροσύνην τῆς συνειδήσεώς των καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ἀνεκλάλητον μακαριότητα, καθὼς ὁ Σωτὴρ αὐτὸς τοὺς βεβαιώνει, «Ἐάν τις, λέγων, ἠγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν » (Ἰωάν. ιδ, 23). Τῶν μακαρίων τούτων ὁ ἐπίσημότετος χαρακτήρ εἶναι ἡ μετριοφροσύνη, οἵτινες ἀφ' οὗ χάμωτιν ὡς δύνανται, ἐπιμελῶς τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου διαταχθέντα, λέγουσι πάλιν «ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, ὅτι ὁ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν» (Λουκ ιζ, 10). Οἱ δὲ ταλαίπωροι καταφρονῆται τῶν θείων ἐντολῶν, καὶ εἰς τὴν γῆν ζῶσι δυστυχῶς, τυραννόμενοι ὑπὸ τῆς ἰδίας συνειδήσεως καὶ τῆς ἀτιμίας τοῦ ὀνόματός των, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν θέλουσι κολασθῆν αἰωνίως, καταμαρτυρούμενοι ὑπὸ τοῦ νόμου αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον παρέβησαν· διότι «Ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται» (Ῥωμ. 6, 12).

Σημ. Δ'. Ἀπὸ τὴν διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐντολῶν ἐνεργουμένην πίστιν γεννᾶται ἡ εἰς Θεὸν Ἑλπίς τῶν πιστῶν, ἥτις συνιστᾷ τὸ Γ'. τῆς Κατηχήσεως μέρος (Προοίμ. §. ε'), εἰς τὸ ὁποῖον εὐθὺς ἤδη μεταβαίνομεν

Κ Α Τ Η Χ Η Σ Ε Ω Σ

Μέρος Γ'.

Π ε ρ ῖ Ἑ λ π ῖ δ ο ς.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Α',

§. α. Ἡ ζῶσα πίστις γεννᾷ τὴν Ἑλπίδα τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν ἀγαθῶν, ἡ δὲ Ἑλπίς βεβαιοῦται διὰ τῆς θερμῆς πρὸς Θεὸν Προσευχῆς.

Σημ. Α'. Ὁ ἄνθρωπος χωρὶς τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ δὲν δύναται νὰ πράξῃ οὐδὲν ἀγαθόν (α). Διὰ τοῦτο ἀφ' οὗ ἅπαξ γνωρίσῃ τὸν Δημιουργόν του, ὑπ' αὐτοῦ ἐλπίζει ὅτι θέλει ὁδηγηθῆν εἰς ὅλας τὰς τῆς σωτηρίας ὁδοὺς, διὰ τῶν ὁποίων καὶ τὴν παροῦσαν ζωὴν θεοφιλῶς θέλει ζῆσειν, καὶ τὴν μέλλουσαν δόξαν θέλει κληρονομήσειν (Μερ. Α. Τμήμ. Β. Ἄρθ. ΙΑ'. καὶ ΙΒ. §. λα. λβ'). διότι ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ ἐκπηγάζει ἡ συνεργία καὶ βοήθεια οὐχὶ μόνον εἰς τὰ πνευματικὰ ἔργα τὰ πρόξενά τῆς αἰωνίου μακαριότητος, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς λοιπὰς περιστάσεις.

(α) Ἰωάν. ιε, 4—5.

Ἡ δὴλωσις τῶν λόγων σου φωτιεῖ, καὶ συνετιεῖ νηπίους.

Ψαλμ. ριή, 130.

Ἀριθμ. Πρωτ. 5128, 5820.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 7 Αὐγούστου 1867.

Διεκπ. 3749.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

Πρὸς τὸν Κύριον Σοφ. Κ. Οἰκονόμον.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ὑμετέραν ἀναφορὰν τῆς 10 Μαΐου ε. ε. περὶ
τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως τοῦ ἀοιδίου ὑμῶν Πατρὸς καὶ τὴν περὶ αὐτῆς
παρατήρησιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔτι δὲ
καὶ τὴν ἐκ πολλοῦ ἐπωφελῆ χρῆσιν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ προκειμένου
προνήματος ἐγκρίνομεν ἵνα μεταχειρίζωνται αὐτὸ οἱ προαιρούμενοι τῶν
διδασκάλων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ὡς διδακτικὸν βιβλίον.

Ὁ Ὑπουργὸς

Χ. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ.

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν μου θεωρεῖται
κλεψίτυπον, καὶ καταδιώκεται κατὰ τὸν νόμον.

ΑΡΘΡΟΝ ΙΓ'.

§. ιδ'. Η δεκάτη ἐντολὴ περιέχει ἐντελεστέραν ἐξήγησιν ὅλων τῶν προειρημένων ἐντολῶν, προστάσσουσα οὐχὶ μόνον νὰ μὴ πράττωμεν τὸ κακόν, ἀλλὰ μήτε κατὰ διάνοιαν νὰ τὸ ἐπιθυμῶμεν.

Σημ. Α'. Εἵπομεν (Ἀρθρ. Α. §. 6. Σημ.), ὅτι τῶν κακῶν ἔργων γεννητόρες εἶναι οἱ κακοὶ διαλογισμοί. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς διὰ ταύτης τῆς ἐντολῆς ἐμποδίζων τὰς αἰσχροὺς τῆς καρδίας ἐπιθυμίας, ἐμποδίζει καὶ ἀποφράττει τὴν πηγὴν τῆς ἀνομίας· ὅθεν ἐπειδὴ εἰς τὴν Ε'. ἐντολὴν προσάσσει νὰ τιμῶμεν τοὺς ἀνωτέρους ἡμῶν, εἰς τὴν Ι'. ταύτην διορίζει καὶ νὰ φρονῶμεν περὶ αὐτῶν ἀγαθὰ ἀγαπῶντες αὐτοὺς ἀπὸ καρδίας. Ἐπειδὴ εἰς τὴν ζ'. καὶ Η'. καὶ Θ'. ἐμποδίζει νὰ κακοποιῶμεν ὅπωςδήποτε τὸν πλησίον, εἰς τὴν παροῦσαν κωλύει καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν καὶ ὀρεξιν τῆς κακουργίας. Ἐπειδὴ τέλος εἰς τὴν Ζ'. προστάσσει τὴν ἐγκράτειαν εἰς τὰς ἀνόμους μίξεις καὶ σωφροσύνην, εἰς τὴν παροῦσαν ἐμποδίζει καὶ αὐτὰς τὰς ἐπιθυμίας καὶ κλίσεις τῆς ψυχῆς εἰς ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ πλησίον· διότι καθὼς ἀπηγόρευσε τὰ φανερώς ἄδικα μέσα, μὲ τὰ ὅποια δύναται τις νὰ σφετερισθῇ τὰ ἀλλότρια ἀγαθὰ, οἷον τὴν κλοπὴν καὶ μοιχείαν καὶ τὰ τοιαῦτα, τοιουτοτρόπως ἐμποδίζει καὶ τὰς εἰς ταῦτα καταντώνσας ἀθεμίτους ἐπιθυμίας (α) καὶ τὰ κάχιστα πάθη οἷον τὸν φθόνον (β), καὶ τὸ φιλέχδικον, καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ ὅποια ἀντίκεινται φανερώς εἰς τὴν τοῦ πλησίον ἀγάπην, καὶ εἶναι στυγεῖα ψηλαφητὰ φιλαυτίας ὑπερβολικῆς καὶ προσηλώσεως χαμερπεστάτης εἰς τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου.

Σημ. Β'. Ἐντεῦθεν φαίνεται πόσον ἐντελέστερος εἶναι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ παρὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων· διότι οὗτος μὲν τὰς πράξεις κανονίζει, καὶ ταύτας πολλάκις ἐσφαλμένως, ὁ δὲ ἀλάθητος νόμος τοῦ Θεοῦ ρυθμίζει καὶ τὰς ἐγκαρδίους καὶ μυστικὰς ἐπιθυμίας, τὰς ὁποίας μόνος ὁ Θεὸς γνωρίζει, ὡς μόνος αὐτὸς ἐξουσιάζων τὰς ἀνθρωπίνους καρδίας.

Σημ. Γ'. Εἰς τὰς ἀγίας λοιπὸν τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς περιέχονται συντόμως, Α'.) τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ὑπὸ τῶν τεσσάρων πρώτων, ὡς εἵπομεν, ἀποδεικνυόμενα, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τῆς Φρονήσεως ἀρετὴν ὑπαγόμενα Β'.) τὰ καθήκοντα ἐκάστου πρὸς ἑαυτόν, ὑπὸ τῆς Ζ'. ἐντολῆς παραγγελλόμενα, καὶ ὑπαγόμενα εἰς

(α) Ῥωμ. ζ, 7. Ἰακώβ. α, 14—15. — (β) Ματθ. x, 15.

τῆς ἀποδόσεως τοῦ ἀλλοτρίου πράγματος εἰς τὸν κύριόν του, ἢ, ἂν τουτο ἦναι ἀδύνατον, διὰ τῆς κατ' ἄλλον τρόπον ἀντικαταστάσεως τῆς ζημίας· εἰ δὲ καὶ ὁ κλέπτης εἶναι πάμπτωχος, ὁ Θεὸς τοῦ ἐλέους τότε δέχεται τὴν εἰλικρινῇ ὁμολογίαν τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ καὶ μετάνοιαν, ὅταν ἦναι ἠνωμένη με στερεὰν ἀπόφασιν νὰ ἀποδώσῃ τὸ ξένον δίκαιον, ὅταν δυνηθῇ. Ὁ παλαιὸς νόμος διορίζει διπλὴν, ἢ τριπλὴν, ἢ καὶ πενταπλὴν ἀπότισιν τοῦ κλαπέντος (α). ὁ Ζακχαῖος ὑπέσχετο τετραπλὴν ἀποζημίωσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀδικηθέντων (β). Ὁ νόμος τοῦ πραοτάτου Ἰησοῦ ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀπλὴν ἀπόδοσιν τοῦ κλοπιμαίου ἠνωμένην με τὴν ἀληθῆ τοῦ κλέπτου μετάνοιαν.

Σημ. Γ'. Πρὸς ἀποφυγὴν τούτου τοῦ ἁμαρτήματος δύο μάλιστα μέσα συντελοῦσι· α) ἡ περὶ τὴν δίαιταν μετριότης, καὶ β) ἡ ἐργασία. Ὅσοι θέλουσι νὰ ἐξοδεύωσιν ἀσώτως, ἀρπάζουσι τὰ τῶν ἄλλων· διότι δὲν ἐξαρκοῦσιν εἰς αὐτοὺς τὰ ἑαυτῶν· καὶ πάλιν οἱ ὀκνηροὶ καὶ ἀργοὶ ἀναγκάζονται νὰ τρέφωνται με τῶν ἄλλων τοὺς ἰδρωτάς, ὡς οἱ κηφῆνες με τῶν φιλεργῶν μελισσῶν τὸ μέλι. Ὅστις μετέρχεται ἐπιμελῶς τὸ ἐπάγγελμά του, καὶ ἔχων εἰς Θεὸν τὴν ἐλπίδα τῆς κυβερνήσεώς του, ἐκπορίζει τὰ πρὸς ζωάρχειάν του· ἂν δέ ποτε καὶ ἔλλειψιν πάθη, παρηγορεῖται με τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν τὴν συνδρομήν, καὶ τῆς μελλούσης ἀνταποδόσεως τὴν ἐλπίδα.

Σημ. Δ'. Ἐκ τῶν προρρήθέντων εὐκόλως συμπεραίνεται, ὅτι τὸ ἁμάρτημα τῆς κλοπῆς εἶν' ἀπηγορευμένον γενικῶς εἰς πᾶν πρόσωπον περὶ παντὸς πράγματος κατὰ πάντα τρόπον, ἐν ᾧ ἀποβλέπει τὴν βλάβην τοῦ πλησίον· διότι ἀντίκειται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ δικαίου τὸ «ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης»· προστάσσει δὲ ἡ ἐντολὴ ἐξ ἐναντίας νὰ ἀποδίδωμεν εἰς ὅλους ὅλοι ὅλα τὰ δίκαια (γ).

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν ΙΒ'.

§. ιγ'. Ἡ ἐννάτη ἐντολὴ προστάσσει νὰ μὴ ψευδῶμεθα, μήτε νὰ βλάπτωμεν τὸν πλησίον διὰ τῆς γλώσσης.

Σημ. Α'. Ὅταν ἡ γλῶσσα δὲν κυβερνᾶται ἀπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου, δύναται νὰ προξενήσῃ μέγιστα κακά· διὰ τοῦτο προσάσ-

(α) Ἐξοδ. κβ. 1—4. — (β) Λευκ. ιθ'. 7. Οὕτω κατεδίκαζον τὸν κλέπτην οἱ Ῥωμαῖκοὶ νόμοι (βλ. Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 56). — (γ) Ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ἐφειλάς. Ῥωμ. ιγ. 7.

ΣΟΦΟΛΟΓΗ

ΤΩΙ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΩΙ

ΚΑΙ

ΘΕΟΠΡΟΒΛΗΤΩΙ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΙ

ΑΓΙΩΙ ΕΦΕΣΟΥ

ΚΥΡΙΩ ΚΥΡΙΩ

ΔΙΟΝΥΣΙΩΙ ΚΑΛΛΙΑΡΧΗΙ

ΠΑΤΡΙ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΩ

ΚΑΙ

ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΩ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΤΗ

ΙΕΡΟΝ.

τῆς ἐξασκήσεως εἰς τοῦ θεοῦ νόμου τὰς ἐντολάς· β'.) ὕψωσις τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πλησίασις εἰς τὸν θρόνον τῆς χάριτός του διὰ θερμῆς προσευχῆς· γ'.) ζήλος ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ αὐτοῦ ὀνόματος· δ'.) εὐχάριστος εὐγνωμοσύνη δι' ὅλας τὰς παρ' αὐτοῦ χάριτας, καὶ ἡμετὰ παρόρησίας κήρυξις καὶ ἐξομολόγησις τῆς ἀληθοῦς πρὸς αὐτὸν λατρείας· ε'.) ἀφιέρωσις πάσης ἐλπίδος εἰς τὴν πατρικὴν αὐτοῦ πρόνοιαν, καὶ παντελὴς ὑποταγὴ μετὰ χαρᾶς εἰς τὰ ὑψιστα προστάγματα του· ς'.) ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον ἴση πρὸς ὅσῃν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἀγαπώμεθα καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· διότι, «Ἐάν τις εἴπῃ, Ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ μισῇ, ψεύστης ἐστί» (Α. Ἰωάν. δ, 20).

Ἐναντίαι εἰς ταύτας τὰς ἀρετὰς εἶναι αἱ ἐπόμεναι κακίαι· α'.) ἡ πρὸς Θεὸν ἔχθρα, ἥτις ὑφίσταται εἰς τὴν παράβασιν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ· β'.) ἡ πνευματικὴ ὀκνηρία, ἡ ἀκηδία, ἥτις εἶναι τὸ ν' ἀμελή τις τὰ καθήκοντα τῆς εὐσεβείας, οἷον τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ, τὴν προσευχὴν, τὴν φοίτησιν εἰς τοὺς θεοὺς ναοὺς, κτλ. γ'.) ἡ πρὸς Θεὸν ἀχαριστία καὶ γογγυσμός· δ'.) ἡ ἄμετρος πεποιθήσις εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ· ε'.) ἡ παντελὴς ἀπόγνωσις. Τὰ δύο ταῦτα καὶ ἁμαρτίαι κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος λέγονται.

Σημ. Δ'. Τὸ δεύτερον οὐσιῶδες μέρος τῆς θείας λατρείας εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ δουλικὸς, ἀλλ' οὐϊκός, ὅστις ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ συλλογίζεται καθ' ἐκάστην ὁ ἄνθρωπος τὴν παντοδυναμίαν καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ φυλάττηται ἀπὸ τοῦ νὰ πράττῃ πᾶν ὅ,τι ἀποβλέπει εἰς ὕβριν καὶ καταφρόνησιν του· ἐὰν δὲ πράξῃ τι τοιοῦτον, νὰ λυπῇται· διότι παρώργισε τὸν εὐεργετικὸν αὐτοῦ Θεὸν καὶ πατέρα. Τοῦ θεοῦ φόβου χαρακτηριστικὰ σημεῖα εἶναι α'.) ἡ πνευματικὴ πτωχεία, ἥτις ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ ταπεινῶν τις τὸ φρόνημά του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ γνωρίζῃ ὅτι εἶναι πταίστης ἔμπροσθεν τοῦ δικαίου του κριτηρίου. Ἐναντία τῆς πνευματικῆς πτωχείας εἶναι ἡ φαρισαϊκὴ ὑπερηφανία, διὰ τὴν ὁποῖαν θαρρῶν τις εἰς τὰς ἀρετὰς του, καὶ ὑψόνεται ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀνθρώπων· β'.) ἡ Μετάνοια, ἡγουν ἡ μετ' ἐλπίδος εἰς τὴν θεῖαν εὐσπλαγχνίαν ὁμολογία τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων, ἥτις, ὅταν γίνηται διὰ στόματος, λέγεται ἐξομολόγησις. Ἐναντία εἰς ταύτην εἶναι ἡ ἀμετανοησία, ἡγουν ὁ βαθὺς ὕπνος εἰς τὴν ἁμαρτίαν· γ'.) ἡ νηστεία, ἡγουν ἡ δι' ἀποχῆς βρωμάτων χαλίνωσις τῶν παθῶν, ὅταν ἐξαγριόνονται ἀπὸ τὴν ὑπέρμετρον τροφὴν καὶ τρυ-

λατρεύη τὸν δημιουργόν του, εὐχαριστῶν αὐτὸν καὶ διὰ τὴν περὶ
ἑαυτὸν ἀγαθότητα καὶ διὰ τὴν εἰς τὰ ἄλλα κτίσματα πρόνοιάν του.
Ὁ ἥλιος τὸν φωτίζει· ἡ γῆ τὸν διατρέφει· τὸ ὕδωρ τὸν ποτίζει· ὁ ἀὴρ
τὸν ζωογονεῖ· δι' ὅλα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα χρεωστεῖ νὰ δοξάζῃ τὸν
δημιουργόν του καὶ τροφέα. Ἐπειτα καὶ χωρὶς τούτων πρέπει νὰ λα-
τρεύῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν Θεόν, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος ἄξιος λατρείας
διὰ τὰς θείας του τελειότητας. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἄκρον καὶ τελειότατον
ἀγαθόν· πρέπει λοιπὸν ἡ καρδιά μας νὰ προσκολληθῇ προθύμως πρὸς
αὐτόν, καὶ νὰ ζητῇ νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος, πάν-
σοφος, πανάγιος· πρέπει λοιπὸν νὰ προσφέρωμεν εἰς αὐτὸν ὅλον τὸ
σέβας, τὸ ὅποῖον ἀνήκει εἰς τὴν δόξαν τοῦ παναγίου αὐτοῦ ὀνόματος.
Τελευταῖον ὁ Θεὸς ἀνταμείβει τοὺς προσκυνητὰς τοῦ ὀνόματός του, καὶ
κολάζει τοὺς παραβάτας τῆς χρεωστικῆς πρὸς αὐτὸν λατρείας καὶ διὰ
τὴν ἀνταμοιβὴν λοιπὸν ταύτην καὶ διὰ τὰς θείας τελειότητάς του καὶ
διὰ τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν καὶ πρόνοιαν χρεωστεῖ νὰ λατρεύῃ ὁ
ἄνθρωπος τὸν Θεόν.

§. θ'. Ἡ θεία λατρεία εἶναι διπλῇ, ἐσωτερικῇ, καὶ ἐξωτερικῇ. Ἡ ἐσω-
τερικὴ εἶναι νοερά, θεμελιουμένη εἰς τὴν καρδίαν (α)· ἡ ἐξωτερικὴ
γίνεται διὰ τοῦ σώματος, χρησιμεύουσα εἰς σημεῖον καὶ ἐνδειξιν τῆς
ἐσωτερικῆς λατρείας.

Σημ. Α'. Ἡ ἐσωτερικὴ λατρεία ὑφίσταται εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὸν
φόβον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν τοῦ ὀνόματός του,
εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀσθενείας ἡμῶν καὶ ἀθλιότητος, καὶ εἰς τὴν
ἐπὶ κλησιν τῆς θείας αὐτοῦ βοηθείας. Ἡ δ' ἐξωτερικὴ λατρεία γίνεται
διὰ πέντε μάλιστα πράξεων.

Α'. Διὰ τῆς προσυνήσεως καὶ γονυκλισίας, διὰ τῆς ὁποίας φανερό-
νομεν τὴν πρὸς Θεὸν ὑποταγὴν μας.

Β'. Διὰ τῆς ἀπὸ βίβλου ἢ ἐκ στήθους γινομένης προσευχῆς, ἡ ὁποία
τότε μόνον κατακρίνεται ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ εἶναι ἀληθῆς
βαπτολογία, ὅταν γίνηται μόνον διὰ τῶν χειλέων καὶ καθ' ὑπόκρισιν,
χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ ἡ καρδιά οὐδὲ παραμικρὰν νύξιν (β)· ἄλλως εἶναι
εὐπρόσδεκτος εἰς Θεὸν καὶ ἀναγκαιοτάτη πρὸς σωτηρίαν.

Γ'. Διὰ τῶν δακρύων καὶ στεναγμῶν, διὰ τῶν ὁποίων σπουδάζομεν

(α) Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ
δεῖ προσκυνεῖν. Ἰωάν. δ, 24. — (β) Ματθ. ς, 7.

ὁμολογήσωσιν εἰλικρινῶς, πιστεύοντες ἀδιστάκτως εἰς τὴν ἀξιωμασίαν τοῦ Χριστοῦ.

Σημ. Α Δὲν εἶναι οὐδεὶς ἀναμάρτητος εἰς τὴν γῆν (α). Ὅταν ὁ χριστιανὸς μετὰ τὸ Πάπτισμα πέσῃ πάλιν εἰς ἁμαρτίαν, δὲν ἔχει ἄλλο μέσον νὰ καθαρισθῇ καὶ νὰ ἀναλάβῃ τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν παρὰ τὴν μετάνοιαν καὶ ἐξομολόγησιν (β). Ἡ ἀληθὴς μετάνοια ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ ἔχῃ τὰ ἐπόμενα· α.) νὰ ἐξομολογήσῃ τις εἰλικρινῶς τὰς ἰδίας τοῦ ἁμαρτίας (γ)· β.) νὰ κατηγορήσῃ ἑαυτὸν ὡς ἁμαρτωλὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (δ)· γ.) νὰ συλλογίζηται τὴν ἄπειρον τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίαν, τὴν ὁποίαν οὐδεμία ἁμαρτία δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ, καὶ νὰ πιστεύῃ ἀδιστάκτως, ὅτι ὁ ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Χριστός, ἐπροξένησε τὴν χάριν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς του εἰς ὅλους τοὺς εἰς αὐτὸν ἐλπίζοντας καὶ πιστεύοντας θερμῶς (ε)· δ.) νὰ κάμῃ στερεὰν ἀπόφασιν νὰ ἀλλάξῃ ζωὴν εἰς τὸ ἐξῆς, διάγων θεαρέστως. Ταῦτα εἶναι τὰ σημεῖα τῆς ἀληθοῦς ἐξομολογήσεως, ἡ ὁποία πρέπει νὰ γίνηται ἔμπροσθεν τοῦ ἱερέως διὰ δύο μάλιστα αἰτίας· α.) διὰ νὰ λάβῃ ὁ ἐξομολογούμενος παρ' αὐτοῦ πνευματικὴν ὁδηγίαν καὶ συμβουλὴν περὶ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας (ζ)· καὶ β.) (δ καὶ πρῶτιστον) διὰ νὰ ἐξαγγείλῃ ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν ἐξομολογούμενον τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν του ἐν ὀνόματι Χριστοῦ σωτῆρος τοῦ κόσμου (η). Πρέπει δὲ νὰ ἐξομολογῇται ὁ χριστιανὸς τῆς ἁμαρτίας του τὸ εἶδος ἀκριβῶς, μὴ αἰσχυνόμενος ν' ἀνακαλύψῃ εἰς ἄνθρωπον σεβάσμιον, ὅ,τι κακὸν δὲν ἐφοβήθη νὰ πράξῃ ἐνώπιον τῶν ἀγιοτάτων ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν ὅποιον, μετανοῶν ἤδη, ἐξομολογεῖται αὐτὸ διὰ μέσου τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς του.

(α) Ἐὰν εἴπωμεν Ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν. Α. Ἰωάν. α, 8. — (β) Α. Ἰωάν. α, 9. — (γ) Γνωθὶ τὴν ἀδικίαν σου... ἐπιστράφητε υἱοὶ ἀφεστηκότες. Ἰερειμ. γ, 13—14. — (δ) Ἐγὼ εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ. Ψαλμ. λ α, 5. — (ε) Α. Ἰωάν. ε, 15—17. Ῥωμ. ς, 2—11. — (ζ) Ὑμεῖς οἱ Πνευματικοὶ κατὰρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραότητος. Γαλάτ. ς, 4. «Ὡς περ ἄνθρωπος ὑπὸ ἀνθρώπου ἱερέως βαπτιζομένου (γρ. βαπτιζόμενος) φωτίζεται τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι, οὕτω καὶ ὁ ἐξομολογούμενος ἐν μετανοίᾳ διὰ τοῦ ἱερέως λαμβάνει τὴν χάριν Χριστοῦ». Μ. Ἀθαν. ἐν Ἀποσπ. ἐκ τῶν κατὰ Νοβατιαν. ἐν Montfaucon Collect. nov. Patrum T. 2. σελ. 183. Paris. 1707. — (η) Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς. Ἰωάν. κ, 23.

περισπασμῶν καὶ ταραχῶν τῆς ψυχῆς μέριμναι καὶ φροντίδες περὶ τὰ βιωτικά, ἐκ τῶν ὁποίων προξενεῖται λήθη Θεοῦ, καὶ ἀπιστία, καὶ προσήλωσις εἰς τὰ κοσμικά, καὶ μέσων παρανόμων μεταχειρίσεις εἰς ἐκπλήρωσιν ἐπιθυμιῶν ἀθεμίτων· ἐξ ἐναντίας δὲ εἶναι συγκεχωρημένη ἡ προμήθεια ἡ περὶ τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ἡ περὶ καλὰς καὶ νομίμους ἐργασίας ἐνασχόλησις, ἐν ὧσιν εἶναι συνημμένη μὲ τὴν αὐτάρκειαν, καὶ μελέτην τοῦ θείου νόμου, καὶ τὴν ἀδιάκοπον σπουδὴν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ.

ΑΙΤΗΜΑ Ε΄.

§. θ'. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὥς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

Σημ. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι χρεωτοῦσιν ἐπίσης νὰ αἰτῶσι παρὰ Θεοῦ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν των· διότι ὅλοι εἶναι ἁμαρτωλοί, ὁ μὲν μᾶλλον, ὁ δὲ ἥττον (α). Διὰ μόνης τῆς μετανοίας δύναται ὁ πιστὸς νὰ λάβῃ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν του. Συνίσταται δὲ ἡ ἀληθὴς μετάνοια ἐκ πέντε τινῶν· α.) ἐκ τῆς διαγνώσεως τοῦ ἁμαρτήματος· β.) ἐκ τῆς δι' αὐτὸ συντριβῆς καὶ θλίψεως τῆς καρδίας· γ.) ἐκ τῆς ἐξομολογήσεως (δ)· δ.) ἐκ τῆς στενῆς ἐλπίδος καὶ πεποιθήσεως εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ διὰ μεσιτείας Ἰησοῦ Χριστοῦ (γ)· ε.) ἐκ τῆς διορθώσεως, ἥτις ὑφίσταται εἰς δύο τινά· πρῶτον εἰς παντελὴ ἄρνησιν καὶ ἀποχὴν τοῦ ἁμαρτήματος, καὶ ἔπειτα εἰς μεταλλαγὴν βίου σωφρονικοῦ καὶ ἐναρέτου ἀπὸ ἀσώτου καὶ ἀντιθέου (δ). Ὅστις τοιαύτην δεικνύει μετάνοιαν, δύναται νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν· ἀλλ' ὁποῖον εὐχεται νὰ ἀναδείξῃ αὐτὸς περὶ ἑαυτὸν τὸν ὁποῖον παρεπίκρανε Δημιουργόν του, τοιοῦτος πρέπει νὰ φανῇ καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς ὁμοδούλους του τοὺς πλησίον· ἵλεως δηλονότι καὶ σπλαγχνικός, συγχωρῶν τὰς ἁμαρτίας των μὲ τὴν αὐτὴν ἐτοιμότητα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπιθυμεῖ νὰ τύχῃ καὶ αὐτὸς τῶν ἰδικῶν του ἁμαρτιῶν τὴν συγγνώμην· ὥστε μετὰ τῆς πρὸς Θεὸν εἰλικρινοῦς μετανοίας, πρέπει νὰ συνάπτωμεν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον φιλάνθρωπίαν, ἥτις εἶναι σημεῖον ἐκείνης καὶ ἀπόδειξις φανερά· χρεωτοῦμεν δὲ νὰ συγχωρῶμεν ὅλους τοὺς πταίσαντας εἰς ἡμᾶς ἀνθρώπους, ὅσους ἂν πταίσωσι καὶ δι' ὅσα καὶ ἂν πταίσωσι χωρὶς ἐξαίρεσιν, ἀμνησικακοῦντες, καὶ διώκοντες ἀπὸ τὰς καρδίας ἡμῶν πᾶσαν δυσμέ-

(α) Α'. Ἰωάν. α, 8—10. — (β) Α. Ἰωάν. α, 9. — (γ) Α. Ἰωάννου β, 1—2. (δ)—Τίτ. 5, 14.

ποίου ὁδηγεῖ τοὺς πλανωμένους εἰς τὴν πίστιν, ἐπιστρέφει τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, καὶ στερεώνει τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν· β') εἶναι ὁ ἁγιασμός τῶν πιστῶν διὰ τῶν μυστηρίων τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, περὶ τῶν ὁποίων θέλομεν ὁμιλήσειν ἐφεξῆς· γ') εἶναι ἡ παραμυθία τῶν δικαίων εἰς τὰς θλίψεις αὐτῶν· δ') ὁ φωτισμός εἰς τὰς πράξεις τῆς ἀρετῆς διὰ τῆς ὀρθῆς βουλῆς, διὰ τοῦ θείου φόβου καὶ δι' ἄλλων μέσων διαφόρων. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐνέργειαι αὗται τοῦ παναγίου Πνεύματος εἶναι διάφοροι, λαμβάνει καὶ διαφόρους ὀνομασίας ἡ ἐξ αὐτῆς προχέομένη χάρις. Ὅθεν ὀνομάζεται χάρις π ρ ο η γ ο υ μ ἔ ν η, δ ι ε γ ε ί ρ ο υ σ α, σ υ ν ε ρ γ ο θ σ α, δ ι κ α ι ο ὤ σ α. Εἰς δὲ τὸν Ἰσαΐαν ὀνομάζεται, «Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα βουλῆς, καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, Πνεῦμα φόβου Θεοῦ» (Κεφ. ια, 2). Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων τῆς χάριτος δίδεται εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν πνευματικῶς νεκρὸν ἡ πνευματικὴ ζωή, ὅθεν καὶ ὀνομάζεται Π ν ε ὕ μ α ζ ω ο π ο ι ὶ ο ν, ὡς χορηγὸν τῆς χάριτος ταύτης. Ἐκ τούτου ἐμπνευσθέντες οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι προεφήτευσαν τὰ μεγαλεῖα τῆς διὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ σωτηρίας τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων (α). Διὰ τοῦτο τοὺς λόγους ἐκείνων σεβόμεθα ὡς λόγια τοῦ Θεοῦ καὶ κανόνα τῆς θεαρέστου ζωῆς.

Σημ. β'. Σημεῖα τοῦ ὅτι κατοικεῖ τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις εἰς τὸν Χριστιανὸν εἶναι οἱ ἐπόμενοι ἐννέα καρποὶ αὐτῆς, τοὺς ὁποίους μᾶς παρέδωκεν ὁ θεῖος Παῦλος. α. Ἀγάπη. β. Χαρά. γ. Εἰρήνη. δ. Μακροθυμία. ε. Χρηστότης. ς. Ἀγαθωσύνη. ζ. Πίστις. η. Πραότης. θ. Ἐγκράτεια (Γαλ. ατ. ε. 22).

§. ις'. Διὰ τῆς χάριτος καὶ ἐνεργείας τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐκήρυξαν οἱ Ἀπόστολοι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ συνήθροισαν ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη μίαν Ἐκκλησίαν.

Σημ. Α. Τὴν πεντηκοστὴν ἡμέραν μετὰ τὴν ἀνάστασίν του ἐπλήρωσε τὴν πρὸς τοὺς μαθητὰς ὑπόσχεσίν του ὁ ἀναληφθεὶς ἤδη Σωτὴρ, καὶ ἔστειλεν εἰς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦ ὁποίου τῆς ἐπιφοιτήσεως πρῶτιστον σημεῖον ἐστάθη ἡ εἰς τοὺς Ἀποστόλους διανομὴ τῶν διαφόρων γλωσσῶν (β). Μετὰ ταῦτα διεσκορπίσθησαν οἱ Ἀπόστολοι εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἄνθρωποι ὀλίγοι, ἀδύνατοι, πτωχοί, χωρὶς σοφίαν καὶ εὐγλωττίαν, κηρύττοντες πίστιν καταφρονητικὴν πάσης ἡδυπαθείας, πλήρη

(α) Β. Πέτρ. α, 24.— (β) Μάρκ. ις, 49. Λουκ. κδ, 50. Πράξ. β, 4—4.

ἐννοιαί περὶ τῆς θείας Μεγαλωσύνης; Ποῦ ποτε ἐμπορεῖ νὰ εὑρεθῇ τόσον καθαρά ἠθικὴ σύμφωνος πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ πρόξενος τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου;

Γ'. Ἀπὸ τὴν ὑπερθαύμαστον δύναμιν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Ἀπόστολοι ὀλίγοι, ἀδύνατοι, πτωχοί, χωρὶς ὅπλα καὶ δύναμιν εὐγλωττίας, μὲ μόνον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἔθνη ἀναρίθμητα, θριαμβεύοντες ἐναντίον πολυαρίθμων Βασιλέων, Δυναστῶν, Ἀρχόντων, Σοφιστῶν, διαφόρων βασάνων, τόσων ἄλλων ἐμποδίων τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Ἐὰν ἡ διδασκαλία τούτων τῶν ἀνδρῶν δὲν ἦτο ἐκ Θεοῦ, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ κάμῃ τόσον θαυμαστά καὶ ἐξαισία ἀποτελέσματα; Ὅλα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα βεβαιώνουσι τὴν θεϊότητα τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως τὴν ἀλήθειαν.

Σημ. Γ'. Ἡ ἁγία Γραφή πρέπει νὰ ἀναγινώσκηται συνεχῶς ἀπὸ τοὺς, ὅσοι τὴν καταλαμβάνουσι, διὰ τὸν ἐξ αὐτῆς καρπὸν, ὅστις εἶναι ἡ ἐπίγνωσις τοῦ Θεοῦ, ἐὰν ἡ ἀνάγνωσις γίνεται μετὰ προσοχῆς καὶ πίστεως καὶ εὐλαβείας.

§. β'. Ἡ καθ' αὐτὸ ὕλη καὶ ὑπόθεσις τῆς ἁγίας Γραφῆς εἶναι ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Σημ. Α'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς προωρίσθη πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου εἰς σωτηρίαν καὶ λύτρωσιν ἡμετέραν (α), προεπηγγέλθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου (β), προεκηρύχθη ἀπὸ τοὺς Προφῆτας (γ), προεικονίσθη διὰ θυσιῶν καὶ τύπων (δ), προητοιμάσθη διὰ τοῦ Νόμου (ε), καὶ ἐκηρύχθη διὰ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον (ζ). Εἰς ταῦτα δὲ συνίσταται ἡ ἁγία Γραφή· ἡ καθ' αὐτὸ λοιπὸν ὑπόθεσις τῆς εἶναι ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Χριστός.

(α) Λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν. Α'. Κορινθ. β, 7. καὶ Ἀποκάλ. ιγ, 8. — (β) «Καὶ ἔχθραν θήσω ἀναμέσον σου (τοῦ ὄφεως) καὶ ἀναμέσον τῆς γυναικὸς, καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν» (Γενέσ. γ, 15). ὁ φῖς ὁ διάβολος, σπέρμα τοῦ διαβόλου οἱ ἄσεβοις, σπέρμα γυναικὸς ὁ Χριστὸς (Γαλάτ. δ, 4) καὶ (Γενέσ. κδ, 18) λέγει πρὸς τὸν Ἀβραάμ ὁ Θεός, «ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς». — (γ) Γενέσ. μθ, 10. Ψαλμ. οα, 6. Ἱερεμ. κγ, 6. Ἰεζεκ. λγ, 23. Ἰωήλ. β, 28. Μαλαχ. γ, 4. κτλ. — (δ) Ἑβρ. θ, καὶ ι, — (ε) Γαλατ. γ, 24. Ἑβρ. ζ, 19. — (ζ) Μαρκ. ις, 15. Ματθ. κη, 19.

τὴν Σωφροσύνην, τῆς ὁποίας εἶναι δύο γενικὰ κανόνες· α'.) ἡ παντελὴς ἀποχὴ ἀπὸ τὰς ἀθεμίτους ἡδονάς· β'.) ἡ μετρία χρῆσις τῶν κοσμητικῶν, ἡ ὁποία θεωρουμένη μὲν περὶ τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκὸς ὀνομάζεται εἰδικώτερον Σωφροσύνη, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντίκειται ἡ ἀκολασία καὶ ἀκαθαρσία (α). θεωρουμένη δὲ περὶ τὰ πλούτη ὀνομάζεται Ἀυτάρχεια (β). καὶ ὅταν κοινοποιῇ καὶ εἰς ἄλλους τὸν πλοῦτον, ὀνομάζεται Εὐποιΐα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντίκειται ἡ φιλαργυρία καὶ πλεονεξία· θεωρουμένη δὲ τέλος περὶ τὴν δόξαν ὀνομάζεται Μετριοφροσύνη, ἐναντίαν ἔχουσα τὴν φιλοδοξίαν, ἐκ τῆς ὁποίας πηγάζουσιν ἡ φιλαυτία, ἡ ὑπεροψία τῶν ἄλλων, καὶ ἡ περὶ τὴν δίαιταν πολυτέλεια καὶ ματαιότης (γ). Γ'.) τὰ καθήκοντα τὰ μερικώτερα, τὰ πρὸς τοὺς οἰκίους ἐκάστου, περιχλειόμενα εἰς τὴν Ε'. ἐντολήν. Δ'.) τὰ γενικὰ πρὸς πάντα πλησίον καθήκοντα, εἰς τὴν ς'. καὶ Η'. καὶ Θ'. ἐντολήν ἐμπεριλαμβανόμενα, καὶ ὁμοῦ μὲ τὰ μερικώτερα εἰς τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς Δικαιοσύνης ἀναφερόμενα· Ε'.) καὶ τελευταῖον τὴν γενναιοῦτητα τῆς ψυχῆς, μὲ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀντιτασσώμεθα εἰς τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, ὑπὸ τῆς Ι'. ἐντολῆς θεσπιζομένην καὶ εἰς τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς Ἀνδρίας ὑπαγομένην. Δι' αὐτῆς οὐχὶ μόνον τὰς αἰσχροὺς ἐπιθυμίας καταπατοῦμεν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν θλίψιν ἐλαφρῶς ὑπομένομεν. Δύω δὲ εἶναι τὰ τῶν θλίψεων εἶδη, α) κοιναί, οἷον ἀσθένειαι, δυσυχίαι κτλ. καὶ β) μερικαὶ εἰς μόνους τοὺς πιστοὺς ὑπὸ τῶν ἀπιστῶν ἐπιφερόμεναι. Δύω εἶναι ὡσαύτως καὶ τῶν θλιβομένων τὰ καθήκοντα· α.) ἡ ὑπομονὴ μετ' εὐχαριστίας· καὶ β'.) ἡ ἐκ τῶν θλίψεων ὠφέλεια εἰς τὸ νὰ γίνωνται προσεκτικώτεροι περὶ τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα, καὶ νὰ μὴ καταπίπτωσιν. Οὕτω λοιπὸν εἰς τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς περιέχονται ὅλα τὰ πρὸς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς καὶ εὐδαιμονίαν τοῦ σώματος συμβάλλοντα καθήκοντα, καὶ ὅλαι αἱ ἀρεταὶ ὑπὸ τὰς ῥηθείσας τέσσαρας μεγίστας ἀρετὰς τῆς ἠθικῆς ὑπαγόμεναι, λέγω δὲ φρόνησιν, καὶ σωφροσύνην, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρίαν, τῶν ὁποίων ὅλων τὸ κεφάλαιον εἶναι ἢ τε πρὸς Θεὸν καὶ ἢ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη. Μακάριοι εἶναι ὅσοι γυμνάζονται νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ κρατοῦσι τὴν ἀρετὴν ὡς μέγα

(α) Τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιείσθε εἰς ἐπιθυμίας. Ῥωμ. ιγ, 14.

(β) Α'. Τιμόθ. ς, 7—19. — (γ) Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ· ἵάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ. Α'. Ἰωάν. 6, 15.

του δηλονότι ἡ συνείδησις, ἐξελέγχουσα τὰ ἰδιά των ἔργα, κατὰ τὰ ὅποια θέλει ἀνταμείψει αὐτοὺς ὁ δίκαιος κριτής (α). Πότε δὲ θέλει εἶσθαι ἡ ἡμέρα αὕτη ἡ φοβερά, οὐδεὶς γινώσκει (β), τοῦ Θεοῦ τοῦτο οἰκονομήσαντος, διὰ νὰ ἡμεθα πάντοτε ἑτοιμοὶ ἀλλ' ὅμως καταλέγει τινὰ σημεῖα ἡ θεία Γραφή, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν πλησίασιν τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Τὰ πρῶτιστα δὲ τούτων καὶ ἀναμφίβολα εἶναι ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνομίας (γ), ἡ καταφρόνησις τῆς ἀρετῆς (δ) καὶ ἡ ἐξουδένωσις τῆς θρησκείας (ε). Ἀφ' οὗ τοιουτοτρόπως πληρωθῇ τῆς κακίας τὸ μέτρον, τί ἄλλο μένει, εἰ μὴ νὰ ἔλθῃ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ νὰ τὴν ἐκρίζῃ, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Πενταπόλεως καὶ τῶν Ἀμορραίων (ζ) ;

Σημ. Β'. Τὸ περὶ τῆς ἐσχάτης κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως δόγμα μᾶς ὑποχρεώνει νὰ ζῶμεν εὐσεβῶς καὶ μὲ φόβον Θεοῦ (η).

ΑΡΘΡΟΝ Η'.

Γ'. Μέρους τοῦ Συμβόλου.

§. ιε. Τὸ ὄγδοον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως περιέρχει τὴν διδασκαλίαν τὴν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ τρίτου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ ὅποιον ὁμολογοῦμεν, ὅτι εἶναι ἀληθὴς Θεὸς ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἀρρήτως ἐκπορευόμενον (θ), πανάγιον, κύριον, καὶ ζωοποιόν, ζωογονοῦν πνευματικῶς ὅλους τοὺς πιστοὺς. Ἐκ τούτου ἐμπνευσθέντες οἱ Προφῆται ἐλάλησαν τὰς μυστηριώδεις αὐτῶν προφητείας.

Σημ. Α'. Τὸ πανάγιον Πνεῦμα εἶναι συνάναρχον μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, συμπροσκυνούμενον μετ' αὐτῶν καὶ συνδοξαζόμενον ἀπ' αἰῶνος. Δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθη καὶ συντηρεῖται ὁ κόσμος (ι), καὶ τοῦτο ἔστειλεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τὴν ἀνάληψίν του εἰς τοὺς Ἀποστόλους (κ), καὶ δι' αὐτῶν εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, δηλονότι εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς, κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Ἰωήλ (λ). Διάφοροι δὲ εἶναι τοῦ παναγίου Πνεύματος αἱ ἐνέργειαι διὰ τῶν ὁποίων ἀπηρτίσθη τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία· καὶ α) εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ ὁ-

(α) Δανιήλ, ζ, 9—10, καὶ Β'. Κορινθ. ε, 10. — (β) Ματθ. κδ, 42, κε, 43. — (γ) Ματθ. κδ, 12. — (δ) Β'. Τιμοθ. γ, 1—4. — (ε) Β'. Θεσσαλ. β, 3, καὶ Α. Τιμοθ. δ, 4. — (ζ) Γενέσ. ιε, 16. — (η) Τίτ. β, 11—13, καὶ Α'. Πέτρ. α, 17. — (θ) Ἰωάν. ιε, 26. — (ι) Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Ψαλμ. λβ, 6. — (κ) Πράξ. α, 2. 8. — (λ) Ἰωήλ, β, 28.

ἐτάφη ὁ Σωτὴρ τὴν παρασκευὴν, καὶ ἔμεινεν εἰς τὸν τάφον τὸ σάββατον, ἀνέστη καθὼς προεῖπε (α) τὴν τρίτην ἡμέραν, ἥ τις Κυριακὴ καὶ Ἀνάστασις ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ὀνομάζεται, ὡς μνήμην ἔχουσα τῆς τοῦ Κυρίου ἀναστάσεως. Ἀναστὰς δὲ ὁ Χριστὸς μᾶς ἐβεβαίωσε· α) ὅτι εἶναι ὁ ἀληθὴς σωτὴρ ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς (β)· β) ὅτι ἐνίκησε τὸν θάνατον (γ), καὶ γ) ὅτι εἶναι πραγματικὴ καὶ τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως ἡ ἐλπίς (δ). Ἐφανερῶθη δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασίν του πολλάκις εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς (ε), καὶ διὰ μιᾶς εἰς πεντακοσίους πιστοὺς, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (ζ). Ἐκ τούτων ὅλων τῆς μαρτυρίας ἐβεβαιώθη ἡ ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ. Πρέπει δὲ ἡ μαρτυρία αὐτῶν νὰ ᾖ ἀληθὴς διὰ τρεῖς μάλιστα αἰτίαι. α) Διότι, ἐὰν δὲν ἀνίστατο ἀληθῶς ὁ Χριστός, δὲν συνέφερεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους νὰ κηρύξωσι ψευδῶς τὴν ἀνάστασίν του, ἐπεὶ οὐ μόνον δὲν εἶχον ἐκ τούτου οὐδὲν κέρδος, ἀλλ' ἤθελον οὕτως ἐπισπάσειν εἰς ἑαυτοὺς περισσότερον καὶ τὸ μῖσος τῶν ἀγρίων Ἰουδαίων. Ἐξ ἐναντίας μάλιστα συνέφερε νὰ σιωπήσωσι τὴν ἀνάστασιν, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν ἐκ τῶν Ἰουδαίων διωγμόν. β) Αὐτοὶ πρῶτον ἐκήρυξαν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ· εἰς τὴν αὐτὴν δηλονότι πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν πρό τινων ἡμερῶν εἶχε σταυρωθῇ ὁ Χριστός· ἐὰν τὸ κήρυγμά των δὲν ἐβεβαιόνητο μὲν πολλὰς μαρτυρίας, πῶς ποτε ἐτόλμων νὰ τὸ πλάσωσι; γ) Εἰς τοῦτο τὸ κήρυγμα ἐπίστευον καθ' ἡμέραν χιλιάδες ψυχῶν, ἂν καὶ οὕτω κατεδιώκοντο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Πῶς ποτε μετὰ τοσαῦτα ἐμπόδια ἤθελον τρέχειν οὗτοι εἰς τὸ βάπτισμα, ἐὰν δὲν ἐπληροφοροῦντο περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος; Ἐντεῦθεν ἐξελέγχεται ψευδὴς ὁ παρὰ τῶν Ἰουδαίων φημισθεὶς λόγος, ὅτι ἐξέκλεψαν ἀπὸ τὸν τάφον τὸν Χριστὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· α) διότι οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ κάμωσι τοῦτο διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ τάφου φύλαξιν τῶν στρατιωτῶν (η)· β) διότι δὲν ἤθελον νὰ τὸ κάμωσιν ὡς πάντῃ ἀσύμφορον εἰς αὐτούς, καὶ κέρδους μὲν οὐδενός, ἀλλὰ θλίψεων μάλιστα πολλῶν ἀφορμήν.

(α) Μάρκ. θ, 31. — (β) Ῥωμ. α, 4. — (γ) Ὡσηέ, ιγ, 14. — (δ) Α'. Θεσσαλον. δ, 14. — (ε) Σημειωτέον ὅτι ἐνδεκάκις ἐμφανισθέντα τοῖς πιστοῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὸν Ἰησοῦν εὐρίσκουσιν οἱ Πατέρες ἐν ταῖς Γραφαῖς (βλ. Φωτ. Ἀμφιλόχ. Ζητ. ρλε. σελ. 312. ἐμῆς ἐκδόσεως). Σημ. ἐκδ. — (ζ) Α'. Κορινθ. ιε, 6. — (η) Ματθ. κζ, 66.

α.) Οἱ ἄθεοι, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν ἀναπολόγητον καὶ ἀπονενουμένην αὐτῶν δόξαν τολμῶσι νὰ λέγωσιν ἀφρόνως, ὅτι οὐκ ἔστι Θεός, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι καθ' αὐτὴν ἐναργεστάτη καὶ εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου τετυπωμένη βαθύτατα, ἀμφιβάλλουσι δικαίως πολλοί, ἂν εὐρίσκωνται ἄθεοι, τῶν ὁποίων ἡ συνείδησις ἐσωτερικῶς δὲν εἶναι πεπληροφορημένη τὸ ἐναντίον. Μετὰ τῶν ἀθέων συναριθμοῦνται καὶ ὅσοι ὀνομάζουσι Θεὸν τὸν κόσμον ἢ τὴν φύσιν τῶν ὄντων.

β.) Οἱ πολύθεοι, ὅποιοι πολλοὶ ἐστάθησαν μετὰ τῶν ἐθνικῶν, νομίσαντες πολλοὺς θεοὺς, καὶ ἀναπλάσαντες εἰς τὴν κτίσιν διάφορους δεσποτείας ἀλλοκότους· τὸν Δία, φερόμενον εἰπεῖν, Θεὸν εἰς τὸν οὐρανόν, τὸν Πλούτωνα εἰς τὸν ᾗδην, τὴν Ἀφροδίτην θεὰν τῆς ἡδονῆς κτλ.

γ.) Οἱ ἀρνηταὶ τῆς προνοίας, ὅσοι δηλονότι πιστεύουσι μὲν ὅτι εἶναι Θεός, ἀρνοῦνται ὁμῶς τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, δοξάζοντες ὅτι κυβερνᾶται ὁ Κόσμος ἀπὸ τυφλὸν αὐτόματον, ἢ ἀπὸ τινος ἀνάγκης ἀναπόδραστον, τὴν ὁποίαν λέγουσιν Εἰμαρμένην. Μετὰ τούτων συγκαταλέγονται καὶ ὅσοι ὁμολογοῦσι μὲν διὰ λόγων τὴν θείαν πρόνοιαν, ἀρνοῦνται δ' αὐτὴν διὰ τῶν ἔργων, ζῶντες ὥς νὰ μὴ ἐπίστευον ὅτι θέλει ἀνταμειφθῆναι αἰωνίως ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία.

δ.) Οἱ μάγοι, ὅσοι ὑπόσχονται νὰ ὠρελήσωσιν τινὰ ἢ νὰ βλάψωσιν ἐξ ἐναντίας διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ Διαβόλου, ψιθυρίζοντές τινες λόγους, ἢ ἄλλα μέσα ἐξωτερικὰ μεταχειριζόμενοι διὰ νὰ ἀπατῶσι τοὺς ἀπλουστέρους· ὅποια εἶναι αἱ χειρομαντεῖαι, νεκρομαντεῖαι, λεκανομαντεῖαι, τὰ γοητεύματα κοινότερον λεγόμενα, τὰ φυλακτήρια, τὰ περιδέματα, τὰ πτύσματα εἰς τὴν βασκανίαν, τὰ καπνίσματα εἰς τὰς ἀρρώστιας, αἱ πυρκαϊαὶ καὶ αἱ κληρόνες τὴν κδ'. Ἰουνίου, ἡ ἀπόθεσις μέρους τινὸς ἐνδύματος ἢ τῶν ὀνύχων εἰς παλαιὰ ἐξωκλήσια, καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ ὅποια ὡς δεισιδαιμονικὰ καὶ αὐτοὶ οἱ σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων (α) τὰ ἐκωμώδησαν, καὶ ὁ θεῖος νόμος τὰ ἀποβάλλει (β), καὶ τὸ εὐσεβὲς ἡμῶν γένος φωτιζόμενον προϊόντος τοῦ χρόνου τὰ καταπτύει. Ὅσοι δὲ προστρέχουσι χάριν βοηθείας πρὸς τοὺς τοιού-

(α) Θεόφρ. Χαρακτ. περὶ δεισιδαιμ. καὶ Λουκιαν. Φιλοψ. ἡ ἀπίστ. καὶ Ἀριστοφ. Λυσιστρ. καὶ Πλούτ. καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἄλλοι πολλοί. — (β) Λευϊτ. ιθ, 31 καὶ Δευτερον. ιη, 9—12. καὶ Συνόδ. Τρούλ. Κανόν. ξα, ξβ, ξε, καὶ τῆς ἐν Ἀγκύρ. Κανόν. κδ. κτλ.

γονέων συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ ἡγεμόνες, οἵ τε τῆς πνευματικῆς καὶ οἱ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, καὶ οἱ διδάσκαλοι, καὶ οἱ εὐεργέται, καὶ οἱ γέροντες, καὶ γενικῶς ὅλοι οἱ εἴτε καθ' ἡλικίαν, εἴτε κατὰ συγγένειαν, εἴτε κατ' ἄλλην τινὰ σχέσιν ἀνώτεροί μας.

Σημ. Α. Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἔχει μεγάλην ἔμφασιν εἰς ὀλίγα λόγια, διότι προστάσσει τὴν ἐκπλήρωσιν ὅλων τῶν μερικῶν ἐνὸς ἐκάστου χρεῶν ἡγουν

α.) Νὰ τιμῶμεν τοὺς κατὰ σάρκα γονεῖς ἡμῶν. Ἰφίσταται δὲ ἡ τιμὴ αὕτη εἰς τὸ νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν καὶ νὰ τοὺς σεβώμεθα ἀπὸ καρδίας· νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς αὐτοὺς ζητοῦντες τὴν εὐλογίαν των εἰς ὅλας τὰς ἀξιολόγους ἐπιχειρήσεις μας, καὶ ὑπερασπίζοντες τὴν τιμὴν των, ὅταν ἡ χρεῖα τὸ καλέσῃ· νὰ ὑποφέρωμεν ὑπομονητικῶς τὰ ἐλαττώματά των, καὶ νὰ τοὺς εὐχαριστῶμεν εὐγνωμόνως διὰ λόγων καὶ δι' ἔργων διὰ τὰς εὐεργεσίας των, τρέφοντες αὐτούς, καὶ βοηθοῦντες τὸ κατὰ δύναμιν, ὅταν μάλιστα γηράσωσιν. Ἀκριβοῦς δὲ καὶ οἱ γονεῖς προστάσσονται ἀπὸ τὴν θεῖαν ἐντολὴν νὰ τρέφωσι τὰ ἴδια τέκνα, ἕως φθάσωσιν εἰς ἡλικίαν ἱκανὴν εἰς πρόνοιαν τῆς ὑγείας των, καὶ νὰ τὰ διδάσκωσιν ἐπιμελῶς διὰ σοφῶν διδασκάλων τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἥθη τὰ χρηστά, καὶ τὰς, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι ἐπιτήδεια, ἐπιστήμας, προσέχοντες νὰ μὴ δίδωσιν αὐτοῖς εἰς αὐτὰ ποτε κακὸν παράδειγμα, ἀλλὰ νοθετοῦντες τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ προσφερόμενοι πρὸς αὐτὰ μετὰ πραότητα καὶ φρόνιμον οἰκονομίαν καὶ διόρθωσιν τῶν ἐλαττωμάτων των (α). Μία δὲ ἀπὸ τὰς μεγίστας φροντίδας περὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν τέκνων αὐτῶν εἶναι τὸ νὰ σπουδάζωσι νὰ τὰ ἐγκαταλέγωσιν εἰς ἐκεῖνο πάντοτε τὸ ἐπάγγελμα, εἰς τὸ ὁποῖον κλίνουσιν ἐκ φύσεως καὶ φαίνονται εὐφυᾶ καὶ ἐπιτήδεια, ὡς ὑπὸ τῆς θείας προνοίας εἰς τοῦτο διωρισμένα. Ὅσοι δὲ γονεῖς θιάζουσι τὰ τέκνα των νὰ ἀναδεχθῶσιν ὅ,τι ἐπάγγελμα θέλουσιν αὐτοῖς, ἢ τὸ τυχόν, χωρὶς νὰ ἐρευνήσωσι πρῶτον πρὸς τί κλίνει τῶν παιδίων ἡ φύσις, οὗτοι γίνονται εἰς εὐεργέται ἀληθινοὶ καὶ τέλειοι τῶν τέκνων αὐτῶν. Τέσσαρα δὲ εἶναι γενικῶς τὰ κυριώτατα μέσα τῆς καλῆς τῶν τέκνων ἀνατροφῆς· α.) ἡ ὁρθὴ τοῦ Θεοῦ νόμου καὶ τῶν γραμμάτων διδασκαλία· β.) ἡ διὰ τῶν οἰκείων καλῶν παραδειγμάτων οἰκοδομὴ εἰς τὴν ἀρετὴν· γ.) ἡ διὰ λόγων συμβουλή, ἐνισχύουσα μὲν εἰς πράξιν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀνακαλοῦσα δὲ ἀπὸ τὰ πο-

(α) Ἐφεσ. 5, 4. Δευτερον. 5, 7 καὶ 1α. 19. Κολοσσ. 3, 21.

ἡμετέρους καιροὺς τέσσαρας μόνον κυρίας διαφορὰς περὶ τὸ δόγμα βλέπομεν, μίαν τῶν Λατίνων (α)· δευτέραν τὴν τῶν Λουθηρανῶν (β)· τρίτην τὴν τῶν Καλβινιστῶν (γ), καὶ τετάρτην τῶν Ἀρμενίων (δ).

Σημ. Γ'.) Ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζεται ἁγία ἁ·) διότι ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ πιστοὶ ἡγιασθήσαν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ (ε). β'.) διότι οἱ ἀληθινοὶ Χριστιανοί, καὶ περιπίπτωσιν ὡς ἄνθρωποι εἰς ἁμαρτίας, σπουδάζουσιν ὅμως διὰ τῆς μετανοίας νὰ λάβωσι τὴν συγχώρησιν καὶ νὰ ἐνω-

Ἀντιοχείας ὁ Τρικάραβος, ἡ κατ' ἄλλους Κωνσταντῖνος ὁ Νακολίας ἐπίσκοπος, ἡ Λέων ὁ Ἰσαυρος ὁ κατὰ τὸ 746, ἀπὸ Χριστοῦ βασιλεύσας εἰς Κωνσταντινούπολιν. Βλ. Θεοφάν. Χρον. σελ. 267. Ζωναρ. Χρον. ιε. σελ. 84. Κεδρην. σελ. 359.

(α) Τὸ πασιδὴλον σχίσμα τῆς Δυτικῆς ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας πολλὰ πρότερον ἔτη κακουργῆσαν, ὡς πληγὴ τις ἀνίατος, διεξάγει τέλος τῷ 1054, ἐπὶ βασιλείᾳ μὲν Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, πατριάρχου δὲ Μιχαὴλ Κηρουλαρίου, Πάπα δὲ Ῥώμης Λέοντος Θ'. Βλ. Βαρών. Χρον. ἔτ. 1054. ἀριθ. 23. Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τόμ. Β'. σελ. 402.

(β) Ἀπὸ Λουθήρου Μαρτίνου μοναχοῦ ἐκ Βιττεμβέργης τῆς Γερμανίας κατὰ τὸ 1520 ἀκμάσαντος· κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἤκμαζε καὶ Ὑλδέρικος ὁ Σβίγγλιος εἰς Ἑλβετίαν· ἀμφότεροι τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἀντίμαχοι δριμύτατοι. Βλ. Ἀδολ. Λάμπ. Ἐκκλ. ἱστορ. 6, 12.

(γ) Ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Καλβίνου, ὁπαδοῦ Σβιγγλίου τὸ 1564 ἀποθανόντος. Σημειώσεως ἄξιον εἶναι, ὅτι οἱ Λουθηρανοὶ ἐπραγματεύθησαν ἐνωσιν μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τῷ τε 1558 ἐπὶ Ἰωάννῃ Πατριάρχῳ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῷ 1575 ἐπὶ Ἱερεμίου· ἀλλ' ἑκατέρα ἡ πραγματεία ἐτελεύτησεν ἀνωφελῶς (βλ. Λάμπ. αὐτόθι). Ἰδιαίτατον δὲ δόγμα τῶν μὲν Λουθηρανῶν εἶναι τὸ ν' ἀποδίδωσιν εἰς τὸν ἄρτον καὶ οἶνον τῆς θείας εὐχαριστίας τὴν πανταχοῦ παρουσίαν, ἣτις εἶναι ἴδιον τῆς Θεότητος μόνης· τῶν δὲ Καλβινιστῶν τὸ νὰ ὑποβάλλωσι τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις εἰς βέβαιόν τινα καὶ ἀναπόδραστον περιορισμόν· δοξάζουσι δὲ ἀμφότεροι κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ἐξαιρέτως δὲ οἱ Καλβινισταὶ ἀρνοῦνται τὴν μετουσίωσιν εἰς τὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας, καὶ ὡς τύπον μόνον, ἀλλ' οὐχ ὡς αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα, δέχονται τὴν Εὐχαριστίαν· ἀρνοῦνται δὲ καὶ τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν καὶ τῶν ἱερῶν Συνόδων τὴν ἀύθεντείαν, καὶ μόνον τὸ Βάπτισμα, καὶ τὴν Ἱερωσύνην καὶ τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν ἀποδέχονται ὡς μυστήρια, τὰ δὲ λοιπὰ νομίζουσιν ὡς ὑπ' ἀνθρώπων, οὐχὶ δὲ ὑπὸ Θεοῦ νομοθετημένα. Βλ. Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τ. Γ. σελ. 356—365. 402.

(δ) Τῶν Ἀρμενίων ἡ αἵρεσις εἶναι ἀπόρυστος τις τῶν Ἰακωβιτῶν, ὑπὸ Ἰακώβου τοῦ Σανζάλου Σύρου ἀρξαμένης, ὁπαδοῦ χρηματίσαντος Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου περὶ τὸ 600 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ. Εἶναι λοιπὸν καὶ οἱ Ἀρμένιοι Μονοφυσῖται κυρίως, καθὼς καὶ Μαρωνῖται καὶ ἄλλα πολλὰ εἶδη αἱρέσεων τῶν Ἰακωβιτῶν, ὀλίγας τινὰς διαφορὰς ἔχοντα πρὸς ἀλλήλα. — (ε) Α. Κορινθ. ε, 14.

νὰ πλανῶσι τοὺς ἀπλουστέρους πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον· διότι κατὰ τοῦτο μάλιστα διαφέρει ὁ ὑποκριτὴς τοῦ ἀληθοῦς ζηλωτοῦ, καθότι οὗτος μὲν πράττει καὶ διδάσκει τὴν ἀρετὴν διὰ τὸν Θεόν, ὁ δὲ ὑποκριτὴς τὴν διδάσκει πάντοτε, καὶ ἐνίοτε τὴν πράττει, μόνον δι' ἑαυτόν, ἥγουν διὰ κέρδος ἢ ὑπολήψεως, ἢ χρημάτων, ἢ καὶ ἀμφοτέρων συνάμα. Πρὸς τοὺς τοιούτους, ὅταν τρανῶς λαρυγγίζωσι περὶ Θεοῦ καὶ θείων πραγμάτων, ἀρμόζει τὸ ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος ῥηθὲν πρὸς τοὺς ἐξορκιστὰς Ἰουδαίους, «Τὸν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παύλον ἐπίσταμαι, ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστέ ; (Πράξ. ιθ, 15).

γ.) Οἱ ὑποκριτικοὶ νηστεύουσι ἀπὸ τινων βρωμάτων, τρώγουσι δὲ τὰς σάρκας τοῦ ἀδελφοῦ των διὰ τῶν καταλαλιῶν, ἢ μεθύσκονται, καὶ πράττουσιν ἄλλας ἀσεβείας, διὰ τῶν ὁποίων βεβηλώνεται ἡ ἀληθὴς νηστεία, ἣτις εἶναι ἡ ἐγκράτεια τῶν παθῶν. Τοιοῦτοι εἶναι ὅσοι τὴν τεσσαρακοστὴν ἐγκρατευόμενοι ἀπὸ καφὲν, ἢ καπνόν, γίνονται ἀνομίλητοι, καὶ κατασπαράττουσιν ὡς λυσσῶντες τὸν πλησίον αὐτῶν χάριν εὐλαβείας καὶ τῆς πρὸς τὴν νηστείαν τιμῆς. Εἰς τούτων τὸν ἀριθμὸν ὡσαύτως ὑπάγονται, καὶ ὅσοι στολίζουσιν ἁγίων εἰκόνας καὶ ναοὺς, ἔπειτα καταδυναστεύουσι τοὺς ἁθώους, ἢ παραμελοῦσιν ἀβοηθήτους τοὺς ἐν ἀνάγκαις, οἵτινες εἶναι «Ναὸς Θεοῦ ζῶντος»· ἐν ᾧ ἔπρεπεν, ἂν ᾗναι δυνατοί, καὶ ταῦτα νὰ πράττωσι, καὶ ἐκεῖνα ἐξ ἀνάγκης νὰ μὴ ἀφίνωσι (α).

δ.) Οἱ δεισιδαίμονες, ὅσοι ἀπὸ μωρὰν καὶ πεπηρωμένην τινὰ φαντασίαν ψυχικῆς σωτηρίας ἢ καὶ δι' αἰσχροκέρδειαν ἐνίοτε, ἐπινοοῦσι θαύματα καὶ ὀπτασίας τινὰς καὶ προῤῥήσεις μελλόντων διὰ μέσου τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἢ προσάπτουσιν ἁγιότητά τινα εἰς τοῦτον μᾶλλον ἢ εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον παρὰ τὰς διαταγὰς τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἁμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, ὅσοι, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, περιορίζουσι τὴν εὐσέβειαν εἰς ἐξωτερικὰ πράγματα, καὶ ἀμελοῦσι τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον, καὶ τὴν πίστιν (Ματθ. κγ. 23). [Οὗτοι κατὰ τὴν οὐράνιον ἀλήθειαν σέβονται εἰς μάτην τὸν Θεὸν μόνον μὲ τὰ χεῖλη, καὶ οὐχὶ μὲ τὴν καρδίαν, διδάσκουσι δὲ ἄλλας διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων (Ἡσαΐ. κθ. 13. καὶ Ματθ. ιε, 8—9).

Σημ. Β'. Δὲν εἶναι ἐναντία τῆς ἐντολῆς ταύτης ἡ προσκύνησις τῶν

(α) Ματθ. κγ, 23.

Γ'. Νὰ ἐμψυχόνῃ ταύτην του τὴν πίστιν μὲ ἔργα ἐνάρετα καὶ σύμφωνα πρὸς τὰ ὑψηλὰ τῆς Πίστεως δόγματα. Αὕτη εἶναι ἡ ζῳσα ὀνομαζομένη πίστις (α). Ὅστις δὲν ἔχει τὰ τρία ταῦτα, ἀλλ' εἶναι καὶ καθ' ἓν μόνον ἐλλιπής, τούτου ἡ πίστις εἶναι νεκρὰ καὶ καθ' ὑπόκρισιν. Ταῦτα πρέπει νὰ σημειώσῃ πᾶς τις, καὶ νὰ ἐνθυμῇται καλῶς, ὅτι εἰς ταῦτα θεμελιώνεται ὅλη τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἡ οἰκοδομή.

ΑΡΘΡΟΝ Α'.

Α'. Μέρος τοῦ Συμβόλου

§. 5'. Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως μᾶς διδάσκει.

Α'. Ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἷς κατ' οὐσίαν ἐν τρισὶ προσώποις, τουτέστι Θεὸς ὁ πατήρ, Θεὸς ὁ υἱός, Θεὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἀγέννητος μὲν ὁ Πατήρ, γεννητὸς δὲ ἐκ τοῦ πατρὸς ὁ Υἱὸς πρὸ αἰώνων, ἐκπορευτὸν δὲ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μία δύναμις. Μία οὐσία. Μία θεότης ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι. Διὰ τοῦτο ὁ εἷς Θεὸς εἶναι ἁγία Τριάς, τῆς ὁποίας τὸ Α'. πρόσωπον ὀνομάζεται πατήρ, ὡς γεννήσας τὸν συνάναρχον υἱὸν αὐτοῦ πρὸ αἰώνων καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἀναγεννήσας ἡμᾶς τοὺς Χριστιανοὺς (Ἐφεσ. α, 2—5) καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγαγὼν εἰς τὸ εἶναι τὰ σύμπαντα (β).

Β'. Ὅτι ὁ ἐν τρισὶ προσώποις προσκυνούμενος Θεὸς παντοδύναμος ὢν, πάνσοφος, πανάγαθος, δικαιοτάτος, ἄπειρος, αἰώνιος, ἔκτισε μὲ τὸν λόγον αὐτοῦ ἐκ τοῦ μηδενὸς τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ὁρατὰ καὶ ὑλικά ὄντα, καὶ τὰ ἄϋλα καὶ ἀόρατα, ἤγουν τὰ πνεύματα, εἰς ἡμέρας ἑξ (γ).

Τὴν Α'. ἡμέραν ἔκτισε τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὸ φῶς (δ).

Τὴν Β'. ἡμέραν ἐποίησε τὸ στερέωμα, ἥτοι τὸ μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ διάστημα, καὶ διεχώρισε τὰ ὕδατα τὰ ἐπάνω τοῦ στερεώματος, δηλονότι τὰς νεφέλας, ἀπὸ τὰ ὕδατα τὰ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, ἤγουν τοὺς ποταμούς, τὰς λίμνας, τὰς θαλάσσας (ε).

Τὴν Γ'. ἡμέραν ἐχώρισε τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ ὕδατος καὶ τὸ συνήγαγεν εἰς τόπον ἓνα, τὴν ὁποίαν συναγωγὴν ὀνομάζομεν Ὠκεανόν· ἡ δὲ χωρισθεῖσα γῆ κατεστολίσθη μὲ διάφορα δένδρα καὶ ἄνθη καὶ χόρτα (ζ).

(α) Πίστιν ἔχειν δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην. Γαλάτ. ε, 6. — (β) Τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἓν εἰσιν. Α'. Ἰωάν. ε, 7. βλέπ. καὶ Ματθ. κη, 19, καὶ γ, 16, 47, καὶ Α'. Πέτρ. α, 2, καὶ Α'. Κορινθ. ιγ, 13. — (γ) Γενέσ. 1, 5. — (δ) Γενέσ. α, 3—15. — (ε) Γενέσ. α, 7, 8. — (ζ) Γενέσ. α, 9—13.

λεως Μακεδονίου καὶ Σαββελλίου τοῦ μαθητεύσαντος εἰς τὸν Σμυρναῖον Νοητόν, ὅστις πρῶτος ἔσπειρε τῆς αἵρέσεως ταύτης τὰ σπέρματα· ζ') τῶν Πελαγιανῶν, ἀπὸ Πελαγίου τοῦ ἀρχηγοῦ των (α)· τῶν Νεστοριανῶν, ἀπὸ Νεστορίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (β)· τῶν Εὐτυχιανῶν, ἀπὸ Εὐτυχοῦς Ἀρχιμανδρίτου Κωνσταντινουπόλεως (γ)· τῶν Ὠριγενιστῶν, ἀπὸ Ὠριγένους Ἀλεξανδρέως, ἀνδρὸς ἄλλως σοφοῦ καὶ πολυμαθεστάτου, προσκόψαντος ὅμως εἰς πολλὰ περὶ τὸ δόγμα (δ)· τῶν Μονοθελητῶν (ε)· τῶν Εἰκονομάχων (ζ), καὶ ἄλλων πολλῶν, τὰς ὁποίας περιττὸν εἶναι νὰ ἀναφέρω κατὰ μίαν ἐκάστην. Μ' ὅλας ὅμως τὰς διαφορὰς ταύτας ἡ Ἐκκλησία πάντοτε μένει μία, καὶ μία ἡ τῆς ἀληθείας ὁδός, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπεπλανήθησαν ὅσοι ἀνέμιζαν μετ' ἄλλοκότων δοξῶν τὰ καθαρὰ καὶ ἀκίεδνλα τῆς πίστεως δόγματα. Εἰς τοὺς

(α) Βρεττανὸς οὗτος ἦτο τὴν πατρίδα, ἱερομόναχος τὸν βαθμόν· ἤκμασε δὲ περὶ τὸ 440 ἀπὸ Χριστοῦ, τῶν Μανιχαίων μάλιστα γενόμενος ὁπαδός, καὶ τὴν προπιτορικὴν ἁμαρτίαν μὴ δεχόμενος καθολικῶς εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μεταδοθεῖσαν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ληρῶν. Βλ. Αὐγουστίν. κατὰ τῶν ἐπιστολ. τ. ὁ Πελαγ. κεφ. δ. Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Β. σελ. 14—13.

(β) Σύρου τὸ γένος, τὴν Θεοτόκον Χριστοτόκον ἀπεδῶς βλασφημοῦντος, καὶ τὸν Χριστὸν ψιλὸν ἄνθρωπον δογματίζοντος, καὶ ἀρνούμενου τὴν ἐν αὐτῷ τῶν δύο φύσεων ἀπέρρητον ἑνωσιν· ἀπέθανε δὲ κακῶς εἰς Ὅασιν, πόλιν τῆς Βαρβαρίας, ὅπου ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου τῷ 435. Βλ. Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τ. Β. σελ. 25—27. — (γ) Ὀλίγον ὕστερος τοῦ Νεστορίου ἐχηρμάτισεν ὁ Εὐτυχής, μίαν οὗτος φύσιν ἐπὶ τοῦ θεανθρώπου Σωτῆρος κακοδόξως φρονῶν (Σουίδ. ἐν Λεξ. Εὐτυχ.). ἐξωρίσθη δὲ μετὰ τοῦ ὁμόφρονος αὐτοῦ Διοσκόρου τῷ 454. Βλ. Μελετ. Ἐκκλ. ἱστορ. Τ. Β. σελ. 27—29.

(δ) Ὁ παράδοξος οὗτος ἄνθρωπος ἐγεννήθη τῷ 185 ἀπὸ Χριστιῦ, ἀπέθανε δὲ τῷ 254 ἐτῶν 69, ἀναξίως τῆς πολλῆς του σοφίας καὶ τῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως θαυμασίων ἀγώνων καὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ ἐναρέτου ζωῆς εἰς παραλόγους τινὰς δοξασίας ἐκτραχηλισθεὶς, οἷον τέλος κολάσεως δογματίσας, καὶ δαιμόνων μετάνοιαν, καὶ σάρκα χωρὶς ψυχῆς λογικῆς ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως παραδεξάμενος, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ἔπειτα πολλάκις ῥυπνοὶ τινες καὶ παραξίαι Μοναχοὶ ἀνεμάσθησαν, καὶ Ὠριγενισταὶ ἀπὸ Ὠριγένους ὠνομάσθησαν. Βλ. Ἐπιφάν. Αἵρέσ. ξδ. Εὐσεβ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Γ. β—δ. η, ις, ιθ, καὶ Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Α. σελ. 244—244. 440.

(ε) Ἀπὸ Σεργίου, Παύλου, καὶ Πύρρου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ὀνωρίου Ῥώμης ἐπισκόπων, μίαν θέλησιν καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ δογματιζόντων· ἀνεφάνησαν δὲ οὗτοι περὶ τὸ 630 (Βαρών. Χρονικ. ἐτ. 639. ἀριθ. 9. καὶ Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Β. σελ. 458—464, 486).

(ζ) Τῶν Εἰκονομάχων ἐξαρχοὶ ἦσαν Σισίνιος Πέργης ὁ Πασιλᾶς, καὶ Βασίλειος

Πνεῦμα, καὶ πρῶτον αὐτὸς μεταλαμβάνει τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν ἔπειτα τὴν μεταδίδει καὶ εἰς τοὺς πιστοὺς καὶ κατὰ τὰ δύο εἶδη.

Σημ. Β'. Πᾶς Χριστιανὸς πρέπει νὰ πιστεύῃ ἀδιστακτως, ὅτι, ἐν ᾧ μεταλαμβάνει τὸν ἡγιασμένον ἄρτον τοῦ Μυστηρίου, μεταλαμβάνει αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον κατεκλάσθη ὡς ἄρτος διὰ τῶν διαφορῶν παθῶν καὶ ἐθυσιάσθη δι' ἡμᾶς διὰ τοῦ σταυροῦ· ὡσαύτως καὶ ἐν ᾧ μεταλαμβάνει τὸν ἡγιασμένον οἶνον τοῦ ζωηφόρου ποτηρίου, μεταλαμβάνει αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ τὸ ἐκχυθὲν ἀπὸ τὴν παναγίαν αὐτοῦ πλευρὰν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ζωῆς. Οὕτω μᾶς βεβαιώνει ὁ Χριστὸς αὐτός, περὶ μὲν τοῦ ἄρτου εἰπὼν «Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου», περὶ δὲ τοῦ οἴνου «Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου» (α). Ὁ σκοπὸς τούτου τοῦ Μυστηρίου ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ φυλάττωσιν οἱ πιστοὶ ζῶσαν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἐνθύμησιν τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ πηγάσασαν σωτηρίαν τοῦ κόσμου (β). Διπλοῦν δὲ εἶναι τὸ ἐκ τῆς μεταλήψεως ὄφελος τῶν πιστῶν· α.) δι' αὐτῆς γινόμεθα ἐν πνεῦμα μὲ τὸν Χριστόν (γ), καὶ ἐκ τούτου πληρούμεθα χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πνευματικῆς· β.) διὰ τῆς ἁγίας Μεταλήψεως ἁγιαζόμεθα, λαμβάνοντες τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κληρονομήσωμεν τὴν αἰώνιον ζωὴν (δ).

§. κδ'. Πρῶτον δὲ πρέπει νὰ ἀνακρίνῃ ἐπιμελῶς τὴν συνείδησίν του, ὅστις μέλλει νὰ κοινωνήσῃ, καὶ ἔπειτα νὰ προσέρχεται εἰς τὴν μετάληψιν, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Αποστόλου, «Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω» (Α. Κορινθ. ια, 28).

Σημ. Α'. Διὰ νὰ μεταλάβῃ τις ἀξίως τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, πρέπει νὰ προετοιμασθῇ διὰ τῆς δοκιμασίας ἑαυτοῦ, ἥγουν πρέπει νὰ ἐξετάσῃ καθ' ἑαυτόν τὴν διαγωγὴν του, ἥγουν τὰς προλαβούσας του πράξεις, καὶ τοὺς λόγους, καὶ τὰς ἐνθυμήσεις, ἂν συμφωνῶσι μὲ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἂν δι' αὐτῶν ἐπλήρωσε τὰ καθήκοντά του, τὰ ὁποῖα ὑπεσχέθη εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Βαπτίσματος. Ἄν εὕρῃ ὅτι παρέβη εἰς πολλὰ τὸν θεῖον νόμον, πρέπει νὰ λυπηθῇ ἀπὸ καρδίας, καὶ νὰ δράμῃ νὰ φανερώσῃ διὰ τῆς ἐξομολογήσεως τὴν πληγὴν του εἰς τὸν

(α) Ματθ. κς, 26. — (β) Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Α. Κορινθ. ια, 25. — (δ) Ἰωάν. ς, 56. — (γ) Ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Ἰωάν. ς, 51.

Αὕτη εἶναι ἡ αἰτία, ὧ φιλόκαλοι Σμυρναῖοι, διὰ τὴν ὁποίαν ἐν ἀπὸ τὰ κυριώτερα μαθήματα εἰς τὸ φιλολογικὸν Γυμνάσιόν σας διετάχθη ἡ ἱερὰ Κατήχησις τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, κατὰ πᾶν Σάββατον μετὰ μεσημβρίαν διδασκομένη, ὡς δυναμένη νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὰς ἀπαλὰς τῶν τέκνων σας ψυχὰς τὴν ἐπίγνωσιν καὶ ἀγάπην τῆς τῶν δογμάτων ἀληθείας, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἰς θεμέλιον ἀρράγες, ἐποικοδομεῖται ἡ νόμιμος ἀγωγή των, τὸ σκοπιμώτατον τέλος τῶν εἰς σύστασιν τοῦ Γυμνασίου κοινωφελῶν σας ἰδρώτων, καὶ ὁ κυριώτατος σκοπὸς τοῦ κατ' αὐτὸ φρονιμωτάτου Σχολάρχου, τοῦ σοφοῦ, λέγω, καὶ φιλογενεστάτου Κούμα. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς παράδοσιν τῆς Κατηχήσεως χρειάζεται μάλιστα κατηχητικὴ βίβλος μεθοδικῶς συντεταγμένη, διὰ τοῦτο ἐκδίδεται ἡ τὴν ὁποίαν φέρετε ἀνὰ χεῖρας χάριν τῶν φιλτάτων σας τέκνων, ὥς νὰ ἐμπορῶσιν εὐκόλως ὅλα διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου νὰ εἰσάγωνται εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἱερωτάτων τῆς πίστεως καθηκόντων, χωρὶς νὰ κατατρίβωσι τὸν πολυτιμώτατον χρόνον εἰς ἀντιγραφὴν τῶν κατηχητικῶν ἀναγνώσεων, τὸ ὁποῖον πολλάκις συνέβαινε διὰ τὴν ἑλλειψιν ὁμοίων ἐπίσης καὶ μεθδικῶν κατηχητικῶν βιβλίων.

Προέχρινα δὲ τὴν κατηχητικὴν ταύτην βίβλον παρὰ πᾶσαν ἄλλην εἰς ἑκδοσιν, ὅχι μόνον ὡς μεθοδικώτατα συντεταγμένην καὶ τελειότατα παρ' ὅλας τὰς ἄλλας, ὅσαι φέρονται συγγεγραμμέναι εἰς τὴν ὁμιλουμένην ἡμῶν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρέπουσαν μάλιστα καὶ ἀνήκουσαν εἰς τὸ Φιλολογικὸν ἡμῶν Γυμνάσιον. Καὶ πρὸς μὲν βεβαίωσιν τῆς εὐμεθόδου συντάξεώς της ἀρκεῖ καὶ μόνον νὰ ἀναφέρω τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου συγγραφέως αὐτῆς καὶ συντάκτου. Πλάτων οὗτος εἶναι ὁ σοφώτατος καὶ σεβασμιώτερος τῆς Μόσχας Μητροπολίτης, εἰς ὅλην τὴν φωτισμένην Εὐρώπην περιαδόμενος διὰ τὴν σοφίαν του ἐπίσης καὶ ποιμαντορικὴν ἀρετὴν του. Ἀπὸ τούτου τὰς σοφὰς χεῖρας προῆλθε τὸ πρῶτον ἡ βίβλος εἰς γλῶσσαν Ῥωσικὴν πρὸς διδασκαλίαν Παύλου τοῦ τότε μεγάλου Δουκὸς τῆς Ῥωσσίας, τοῦ ὁποῖου ἐχρημάτισεν ἀνατροφεὺς ὁ ἀνὴρ. Μετέφρασε δὲ ταύτην εἰς τὴν ὁμιλουμένην ἡμῶν διάλεκτον, καὶ μὲ σοφὰς πλουτίσας σημειώσεις ἐξέδωκε τῷ 1783 ἐν Λειψίᾳ τῆς Σαξονίας ὁ σοφὸς Κοραΐς· Κοραΐς, ὁ ἀπὸ ταύτης ἀρχήσας νὰ εὐεργετῇ τοὺς ὁμογενεῖς του, κρηπίδα ταύτην προκαταβαλὼν καὶ ἱερωτάτην ἀρχὴν τῶν, ὅσα ἔμελλε μετὰ ταῦτα νὰ δωροφορήσῃ πολλὰ καὶ καλὰ εἰς τὸ φίλτατον γένος του. Εἰς τοῦτον τὸν ἄνδρα καυχᾶσθε δικαίως, ὧ φίλοι Σμυρναῖοι, καὶ φιλοτίμως τὸν οἰκειοποιεῖσθε ὡς συμπολίτην σας,

Π Α Ρ Ο Τ Α Μ Α
Τῆς
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΤΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗΣ
ΤΗΣ
ΦΥΣΙΚΗΣ
ΤΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΗΣ
ΤΗΣ
ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ
ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΗΣ
ΜΟΥΣΙΚΗΣ
ΤΗΣ
ΠΟΙΗΣΕΩΣ
ΤΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ
ΤΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΤΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΤΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΤΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΤΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΤΗΣ
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗΣ
ΤΗΣ
ΦΥΣΙΚΗΣ
ΤΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΗΣ
ΤΗΣ
ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ
ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΗΣ
ΜΟΥΣΙΚΗΣ
ΤΗΣ
ΠΟΙΗΣΕΩΣ
ΤΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ
ΤΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΤΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΤΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ

Τιμᾶται δραχ. 1.80.

μα ἐν οἷς εἶδομεν παρά τισιν ἐξερευνήσαντες ἐκτύποις. Τὸ δὲ περὶ τῶν ἀβάπτιστων τελευτώντων νηπίων, ὅτι οὐ κολάζονται, διδασκαλία ὑπάρχει τῶν θείων Πατέρων τοῦ τε Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καὶ ἄλλων, ὧν τὰς ῥήσεις ἀνέγραψεν ἡ περὶ τὰ θεῖα πολυμαθὴς αὐτῆς κορυφή. Ταῦτα τοίνυν πληροφορηθέντες, τὸ μὲν εὐσεβὲς τῆς γνώμης αὐτῆς καὶ τὸ περὶ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν ἀμώμητον τοῦ φρονήματος ἐδικαιώσαμεν καὶ ἡγασάμεθα. Ἐπεὶ δὲ τὴν περὶ τούτων ἀμφοτέρων διάγνωσιν τῆς ἐκκλησίας ὡς πιστὸς αὐτῆς υἱὸς ἐζητήσατο, τύποις ἐκδοθῆναι ἐν σελίσιν ἰδιαιτέραις ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς Πατριαρχικῷ Τυπογραφείῳ, ἵνα προστεθῶσιν ἐν τῇ ὑπ' αὐτῆς ἐκδεδομένη Κατηχήσει, κοινῇ Συνοδικῇ διαγνώσει διετάξαμεν, ἵνα τὸ μὲν περὶ τῶν νηπίων σαφέστερον ἐκτεθῇ οὕτως· «Τὰ ἀβάπτιστα νήπια τελευτώντα, καὶ τοὶ οὐ κολάζονται, ὡς προαιρετικῆς ἁμαρτίας καθαρεύοντα, τῆς γε μὴν οὐρανίου Βασιλείας οὐκ ἀξιοῦνται, ὡς μὴ καθαρθέντα διὰ τοῦ θείου λουτροῦ ἀπὸ τοῦ ῥύπου τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, καὶ μὴ τυχόντα τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως· «Ἐὰν γὰρ (φησὶ) μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν». Τὸ δὲ περὶ τοῦ Βαπτίσματος πλατύτερον ἐκτεθῇ οὕτως· «εἰς τὴν τριττὴν κατάδυσιν καὶ ἀνάδυσιν, ἐπιλέγοντος τοῦ Ἱερέως εἰς μὲν τὴν πρώτην κατάδυσιν «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς Ἀμήν»· εἰς δὲ τὴν δευτέραν κτλ. Ταῦτα τοίνυν ἐν σελίσιν ἰδίαις τυπωθέντα πέμπομεν ἐν τῷ παρόντι πρὸς τὴν αὐτῆς Σοφολογιότητα, ἵνα πᾶσα ἀφορμὴ ἀρθῇ ἀπὸ τῶν ζητούντων ἀφορμὰς, καὶ πρὸς ἀσκανδάλιστον πληροφορίαν τῶν ἀπλουστέρων· συνάμα δὲ καὶ ταῖς ἐγκαρδίαις ἡμῶν εὐχαῖς καὶ εὐλογίαις αὐτὴν καταστέφομεν, ἕνεκα τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ φωτισμοῦ τῶν ὁμογενῶν ἀκαμάτων αὐτῆς πόνων, ἧτις καὶ αὐτὴν τὴν παράδοσιν τῆς Κατηχήσεως ἡμελημένην οὔσαν ἐν τοῖς σχολείοις, εἰσήγαγε πρώτη ἐν τῷ ὑπ' αὐτῆς εὐκλεῶς διοικουμένῳ Φιλολογικῷ Γυμνασίῳ τῆς φιλοχρίστου πόλεως Σμύρνης. Οἶδε γὰρ ἡ ἐκκλησία τοὺς εἰς σύστασιν αὐτοῦ καὶ καρποφορίαν καταβληθέντας αὐτῆς ἀγῶνας, δι' ὧν διαπρέπει ἐν τῇ τῶν εὐσεβῶν διδασκάλων τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν γένους χορείᾳ, τῇ τε θεῖᾳ διδασκαλίᾳ τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν διατρέφουσα, καὶ τῇ θύραθεν καὶ προγονικῇ τῶν λόγων σοφίᾳ τὰ τούτων ἦθη καὶ τὴν γλῶσσαν κατακαλλύνουσα, καὶ μὴν καὶ διὰ τῆς ἀπ' ἁμβωνος καλλιφθόγγου κηρύξεως τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου εἰς τὰς σωτηρίας νομᾶς ὁδηγοῦσα. Διὰ ταῦτα πρῶην καὶ ἡμεῖς, υἱὲ ἐν Χριστῷ περιπόνητες,

νόνα τῆς προσευχῆς, διδάσκων δι' αὐτοῦ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἀπλῶς καὶ συντόμως ὅλα, ὅσα πρέπει νὰ ζητῶμεν παρὰ Θεοῦ.

§. γ'. Ὁ παρὰ τοῦ Κυρίου διαταχθεὶς (α) τύπος τῆς Προσευχῆς ὀνομάζεται Κυριακὴ προσευχή, καὶ εἶναι ἡ ἀκολουθοῦσα.

« Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν».

Σημ. Τῆς Κυριακῆς προσευχῆς τὰ μέρη εἶναι τρία· α.) Προοίμιον, β.) Αἰτήματα, γ.) Ἐπίλογος. Θέλομεν λοιπὸν ὁμιλήσειν περὶ ἐκάστου αὐτῆς μέρους χωριστά.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Γ'.

Π ρ ο ο ἰ μ ι ο ν τ ῆ ς Κ υ ρ ι α κ ῆ ς π ρ ο σ ε υ χ ῆ ς.

§. δ. Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Σημ. Α. Δύω τινὰ μᾶς διδάσκει τὸ προοίμιον. α.) Τίς εἶναι ὁ πρὸς τὸν ὁποῖον προσευχόμεθα· ὅτι δηλαδὴ εἶναι ὁ ὕψιστος Δημιουργὸς καὶ Θεὸς τῶν ὅλων. β.) Ποῖός τις εἶναι θεωρούμενος ὡς πρὸς ἡμᾶς· ὅτι δηλαδὴ εἶναι πατὴρ ἡμῶν εὐσπλαγχνος, πλάσας μὲν ἡμᾶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ προνοούμενος, καὶ διατρέφων φιλανθρώπως· ἀναπλάσας δὲ καὶ ἀναγεννήσας διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ υἱοθετήσας ἡμᾶς καὶ ἀναδειξας κληρονόμους τῆς βασιλείας του (β). Ἐκ τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν δύο συμπεραίνονται χρέη ἄφευκτα τῶν πιστῶν. α.) Ὅτι οἱ πατέρες ἐπικαλούμενοι τὸν Θεὸν πρέπει νὰ ζῶσιν ἁγίως μετὰ πάσης ὑπακοῆς εἰς τὰς θείας αὐτοῦ ἐντολάς (β). β.) Ὅτι πρέπει νὰ τὸν ἐπικαλῶνται μὲ σέβας ὀφειλόμενον καὶ μὲ ἀγάπην καὶ θάρρος, ὁποῖον πατὴρ φιλοσοργοτάτου χρηστότης πρὸς υἱὸς εὐπειθεῖς δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ.

Σημ. Β. Ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρὼν, καὶ τὰ πάντα πληρῶν (δ). λέγεται δὲ ἐξαιρέτως ὅτι κατοικεῖ εἰς τοὺς οὐρανοὺς· διότι ἐνταῦθα δεικνύει τὰ ἐμφαντικώτατα σημεῖα τῆς θείας αὐτοῦ παρρρησίας, καὶ δόξης.

(α) Ματθ. ς, 9—14. Λουκ. ια, 2.—(β) Α. Ἰωάν. γ, 1. καὶ Ῥωμ. η, 17.—(γ) Α. Ἰωάν. γ, 9. καὶ Α. Πέτρ. α, 15, 16—23. — (δ) Ἰερειμ. κγ, 24.

τὸ ζωογονεῖ. Ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ ἐπλάσθη ὕστερον καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Εὐα (α). Ἐπλάσθησαν δὲ ἀμφότεροι κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, ἥτις ὑφίστατο εἰς τὴν ἀγιότητα τῆς θελήσεώς των, εἰς τὴν καθαρότητα καὶ γαλήνην τοῦ νοός των, εἰς τὴν ἀθανασίαν, εἰς τὴν δεσποτείαν τῶν ζώων, εἰς τὴν σοφίαν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τελειότητας, ὅσαι συγκροτοῦσι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα (β). καὶ τῆς εὐδαιμονίας των ταύτης ἀξίως διωρίσθη εἰς κατοικίαν των τόπος κάλλιστος καὶ μυρίας γέμων τρυφῆς, ὁ Παράδεισος. Ταῦτα εἶναι ἔργα τῆς περὶ τὸν ἄνθρωπον ἄκρας ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιμείνῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν εὐδαίμονα ταύτην κατάστασιν, ἔδειξεν ὁ δημιουργός του ἐξαίρετον πρὸς αὐτὸν πρόνοιαν, δοὺς ἐντολήν εἰς αὐτόν, ἡ ὁποία περιεῖχε τὸ μέσον τοῦ νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν ὁποίαν ἐπλάσθη εὐδαιμονίαν (γ). Ὁ Ἀδάμ ὅμως καὶ ἡ Εὐα παρέβησαν τὴν δοθεῖσαν πρὸς ὠφέλειάν των θεῖαν ἐντολήν, καὶ ἔχασαν ἀκολούθως τὴν εὐδαιμονίαν των, διωχθέντες ἀπὸ τὸν τόπον τῆς τρυφῆς καὶ περιπεσόντες εἰς τὸν σωματικὸν θάνατον καὶ εἰς μεγίστην ἀθλιότητα, ἥτις ἐξηπλώθη καὶ εἰς ὅλους ἐπομένως τοὺς ἀπογόνους των· διότι ἡ αὐτῶν ἁμαρτία ἐμόλυνεν ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος (δ). Εἰς τοιαύτην δυστυχεστάτην κατάστασιν ὁ ἄνθρωπος εὐρισκόμενος, ἦτο ὑποκείμενος εἰς τὴν ἄκραν ἀυστηρότητα τῆς θείας ὀργῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐξ ἑαυτοῦ νὰ ἐλευθερωθῇ ἦτο ἀδύνατον· διὰ τοῦτο ὁ πανάγαθος δημιουργός του, ἂν καὶ ἠδύνατο νὰ τὸν καταδικάσῃ εἰς τὸν αἰώνιον θάνατον, δὲν ἠθέλησεν ὅμως, ἀλλ' εὐὺς μετὰ τὴν πτώσιν του ὑπεσχέθη (Μέρ. Β'. §. 6'. Σημ.), ὅτι θέλει ἐξαποστείλει πρὸς αὐτὸν λυτρωτὴν τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν κατὰ τὴν βουλήν τῆς ἀπείρου αὐτοῦ σοφίας (ε), ὅστις μόνος ἠδύνατο νὰ μεσιτεύσῃ εἰς ἱκανοποίησιν τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν θεῖαν εὐσπλαγχνίαν. Τὰ τρία ταῦτα κεφάλαια μᾶς ἀποδεικνύει συντόμως τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου, λέγω δὲ Α'.) τὴν ὑπάρξιν τοῦ ἐνὸς Θεοῦ

(α) Γεν. 6, 18—27. — (β) Ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι ἀληθείας (Ἐφεσ. 6, 24.) εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Κολοσσ. γ, 10. — (γ) Γεν. 6, 17. Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρτίᾳ. Σοφ. Σολ. 6, 23. — (δ) Δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος· καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον. Ῥωμ. 5, 12. — (ε) Ἦσ. μθ, 45. Ἰωάν. γ, 16.

Σημ. Β'. Αἱ νομικαὶ θυσίαι δὲν εἶχον δύναμιν νὰ καθαρίσωσιν ἁμαρτίας (α), διωρίσθησαν δὲ διὰ δύο αἰτίας, 1) διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι εἶναι ἁμαρτωλὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἄξιός σφαγῆς, καθὼς τὸ θυόμενον ζῶον εἰς σημεῖον τούτου ἔθετον τὰς χεῖράς των ἐπάνω τῆς κεφαλῆς τοῦ θύματος οἱ προσφέροντες τὴν θυσίαν (β). 2) διὰ νὰ τυπωθῇ διὰ τῶν θυσιῶν ἡ μέλλουσα σφαγὴ τοῦ ἁμώμου καὶ ἀσπίλου ἁμνοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ διὰ τῆς ἐκχύσεως τοῦ παναγίου αὐτοῦ αἵματος ἐκίνησεν εἰς οἶκτον τὸν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν παρωργισμένον οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα, καθὼς τὸ ἐκχυνόμενον αἷμα τῶν θυμάτων κινεῖ πρὸς συμπάθειαν τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν. Τὰ λοιπὰ ἔθιμα τῶν Ἰουδαίων προεικονίζον ὡσαύτως τοῦ Εὐαγγελίου τὴν χάριν· οἷον ἡ περιτομὴ τῆς σαρκός, τὴν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ περιτομὴν τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς ἁμαρτίας· τὸ νομικὸν Πάσχα, τὸ Πάσχα τὸ ζωνφόρον ἡμῶν, καὶ τὰ λοιπὰ ὡσαύτως (γ).

Σημ. Γ'. Οἱ Ἀπόστολοι ἐπέμφθησαν ὑπὸ τοῦ Κυρίου νὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, διότι ὅλοι εἶχον χρεῖαν νὰ σωθῶσι πιστεύσαντες εἰς τὸν οὐράνιον Μεσίτην· καὶ ταύτην τὴν προσταγὴν ἐπλήρωσαν ἀκριβέστατα περιελθόντες ἀλληλοδιαδόχως τὸν τετραπέρατον κόσμον, καὶ ἀφήσαντες πανταχοῦ ἀνεξάλειπτα ἵχνη τῆς σωτηρίου πίστεως κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Δαυὶδ (δ).

§. γ'. Ὅλας τὰς σωτηριώδεις ἀληθείας, ὅσαι περιέχονται εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, τὰς ἐξέθηκαν εἰς ἓν συνοπτικῶς οἱ θεῖοι Πατέρες, διὰ νὰ ᾗναι εὐληπτότεραι εἰς πάντα Χριστιανόν.

Καὶ διὰ τὸν ἱκανὸν ἀριθμὸν τῶν περιεχόντων τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας βιβλίων, καὶ διὰ τὸ δυσνόητον τῶν ἐν αὐτοῖς περιεχομένων θεῶν ἐννοιῶν, καὶ διὰ τοὺς ἀπλουστέρους Χριστιανούς, καὶ διὰ τὸ εὐμνημόνευτον τῶν ἀναγκαίων πρὸς σωτηρίαν, καὶ δι' ἄλλους ἱεροὺς λόγους ἔπρεπε νὰ γένη ἡ σύνοψις αὕτη τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως.

§. δ'. Ἡ ἐπιτομὴ αὕτη ὀνομάζεται Σύμβολον τῆς πίστεως· διαιρεῖται δὲ εἰς δώδεκα ἄρθρα, καὶ εἶναι ἡ ἐφεξῆς.

(α) Ἑβρ. ι, 4. — (β) Λευϊτικ. δ, 15. Ἐξόδ. κθ, 10, 19. ἔθετον δὲ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ζώου σημαίνοντες, ὅτι ἐδέχετο αὐτὸ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, διὰ τὰς ὁποίας ᾗσαν αὐτοὶ σφαγῆς ἄξιοι. — (γ) Οἷον ὁ χαλκοῦς ὄφεις εἰκόνιζε τὸν σταυρωθέντα σωτῆρα (βλ. Ἀριθμ. κα, 8, 9. Ἰωάν. γ, 14, 15. Βαρνάβ. ἐπιστ. §. ιβ). — (δ) Ψαλμ. ιη, 4. καὶ Ῥωμ. ι, 18.

κολασίας καὶ ἡδυπαθείας· γ'.) ἀποφυγὴ πάσης εὐκαιρίας καὶ ἐλευθέρου συναναστροφῆς μετὰ προσώπων ἐπικινδύνων.

Σημ. Γ'. Εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ἀμαρτάνουσιν οὐ μόνον οἱ διὰ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν ἀκολασταίνοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ διὰ τῆς ἄκρας φιλοπλουτίας καὶ φιλοδοξίας παραβαίνοντες τῆς σωφροσύνης τὰ ὅρια. Οἱ φιλόσαρκε εἶναι ἀκράτητοι τῶν τοῦ σώματος ἡδονῶν, οἱ φιλόπλουτοι μαίνονται εἰς πολλαπλασιασμὸν τῆς περιουσίας των, ἐμπίπτοντες εἰς ἐπιθυμίας πονηράς (α), καὶ πολλάκις εἰς τὴν φιλαργυρίαν, τὴν ῥίζαν ὅλων τῶν κακῶν (β). Οἱ φιλόδοξοι θέλοντες νὰ προσκυνῶνται σχεδὸν καταπατοῦσι τῆς μετριοφροσύνης τὴν σεμνότητα, καὶ ἐξολισθαίνουσιν εἰς ἄκραν φιλαυτίαν, εἰς καταφρόνησιν τῶν ἄλλων, εἰς πεισματώδεις λογομαχίας, εἰς τὸ φιλέκδικον, εἰς τὴν τρυφήν, εἰς ἄρπαγὴν, καὶ εἰς ἄλλα διάφορα κακά· διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς μάχεται πρὸς τοὺς ὑπερηφάνους (γ)· ὥστε ἡ μετριοφροσύνη καὶ ἡ σωφροσύνη τριχῶς εἶναι εἰς ἕκαστον ἀναγκαία· α.) εἰς τὰς τοῦ σώματος ἡδονάς, β.) εἰς τὰ πλούτη, γ.) εἰς τὴν φιλοτιμίαν.

Σημ. Δ'. Προφυλακτικώτατα μέσα τοῦ νὰ μὴ περιπίπτῃ τις εἰς μὲν τὴν πλεονεξίαν εἶναι α.) ἡ αὐτάρκεια ἐκάστου εἰς τὴν ἄσκησιν καὶ τιμίαν μεταχείρισιν τοῦ εἰς τὸ ὅποιον ἐκλήθη ἐπαγγέλματος· β.) ἡ ἀπὸ τῶν θείων δωρεῶν τοῦ μετάδοσις (δ) κατὰ τὸ δυνατόν καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς, οἵτινες χρεωστοῦσι νὰ ᾔναι ὑπομονητικοί, καὶ ταπεινοί, μὴ φθονοῦντες, μηδὲ βλάπτοντες τὸν πλησίον εἰς τὸ παραμικρόν, ἀλλ' ὅσον δύνανται, χρησιμεύοντες εἰς αὐτὸν μετ' ἀγάπης. Τῆς δὲ φιλοδοξίας διωκτικὰ μάλιστα εἶναι α.) ἡ ἐνθύμησις τῶν ἰδίων ἐλαττωμάτων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀθλιότητος ἐκάστου· β.) ἡ σύγκρισις τῶν ἰδίων ἀρετῶν πρὸς τὰς τῶν μεγαλητέρων καὶ τὰς ἐντολάς αὐτάς· (ε)· γ.) ἡ περὶ τοὺς παρὰ τῶν ἄλλων ἐπαίνους μετρία χαρὰ, καὶ ἡ ὑπομονὴ εἰς τὰς ἐξουθενήσεις των· δ) ἡ περὶ τὴν δίαιταν μετριοφροσύνης καὶ ἀποφυγὴ τῆς ὑπερβολικῆς λαμπρότητος καὶ πολυτελείας.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Ι Α'.

§. ιβ'. Εἰς τὴν ὀγδὴν ἐντολὴν ἀπαγορεύει ὁ Θεὸς πᾶν εἶδος κλοπῆς καὶ ἀδικίας, καὶ προστάσσει νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ

(α) Α. Τιμοθ. ς, 9—10. — (β) αὐτ. αὐτόθι. — (γ) Ἰακώβ. δ, 6. — (δ) Α. Τιμοθ. ς, 17—19. — (ε) Λουκ. ιη. 9—14.

γ'. Διὰ νὰ πληρώσῃ ἐντελῶς τὸν θεῖον νόμον, καὶ διὰ τούτου οὐ μόνον νὰ ἀναπληρώσῃ τὰς ἡμετέρας ἐλλείψεις εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀφήσῃ προσέτι παράδειγμα καὶ κανόνα εἰς ὅλας ἡμῶν τὰς πράξεις τὴν ἁγιωτάτην αὐτοῦ ζωὴν, τὴν ὁποίαν χρεωστοῦμεν νὰ μιμώμεθα, ἂν θέλωμεν νὰ σωθῶμεν· τοῦτο δὲ νὰ πράξῃ δὲν ἡδύνατο, χωρὶς νὰ προσλάβῃ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν (α).

δ.) Διὰ νὰ ἀποθάνῃ, καὶ μὲ τὸν θάνατόν του ἱκανοποιήσας τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν πρέπουσαν τιμωρίαν, καὶ ἀξιώσῃ ἡμᾶς τῆς αἰωνίου ζωῆς (β).

Ταῦτα εἶναι τὰ κυριώτερα αἷτια τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, ἥτις ἔγινε μετὰ παρέλευσιν τινων ἑκατονταετηρίδων, ἀφ' οὗ ἐξέπεσεν ὁ ἄνθρωπος· διότι ἔπρεπεν εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ὁδὸν τοῦ ὁ Θεῖος ἡμῶν μεσίτης διὰ τοῦ φυσικοῦ καὶ γραπτοῦ νόμου, καὶ διὰ τῶν προφητῶν, καὶ διὰ πολλῶν κολάσεων δικαιοτάτων πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνταμοιβῶν καὶ ἐπαγγελιῶν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς γενομένων. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ὅλα δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν φθορὰν τῆς ἁμαρτίας κοινῆς γενομένης, καὶ ἄλλη ἐλπίς παρὰ τὴν θεϊαν βοήθειαν δὲν ἐφαίνετο, ἀφ' οὗ ἐπληρώθη ὁ διωρισμένος καιρὸς εἰς τὴν ἀπόκρυφον βουλήν τοῦ Θεοῦ, ἐφανερῶθη τέλος πάντων εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, ὁ πάλαι διὰ τῶν Προφητῶν λαλήσας Θεός (γ). Αὕτη δὲ ἡ μετὰ τινος ἑκατονταετηρίδας ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος δὲν ἔβλαψε τὴν σωτηρίαν τῶν ἐκλεκτῶν καὶ ἁγίων ἀνδρῶν, ὅσοι ἔζησαν πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως· διότι καθὼς ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς τὸν ἐλθόντα, οὕτως αὐτοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν μέλλοντα νὰ ἔλθῃ σωτῆρα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πίστις αὐτῶν κατ' οὐσίαν δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας (δ)· διὰ τοῦτο ὁ ἅγιος Παῦλος οὐ μόνον ὀνομάζει πιστὸν τὸν Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ παράδειγμα προβάλλει αὐτὸν εἰς τοὺς θέλοντας νὰ δικαιωθῶσι διὰ τῆς πίστεως (ε).

Σημ. Δ'. Ὁ ἐνανθρωπήσας υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθη εἰς τὴν Βηθλεὲμ χώραν τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ Αὐγούστου Καίσαρος Ῥώμης· τὴν ὁγδόην ἡ-

(α) Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ. Γαλατ. δ, 4. — (β) Ἴνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἐστὶ τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἐνοχοὶ ἦσαν δουλείας. Ἑβρ. 6, 14. — (γ) Ἑβρ. α, 1. — (δ) Ἐν ταύτῃ τῇ πίστει ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. Ἑβρ. ια, 2. καὶ ιβ, 2. καὶ ιγ, 8. — (ε) Ῥωμ. δ, 16.

Θεὸν πίστιν, χωρὶς νὰ προσφέρῃ ἑαυτὸν εἰς θυσίαν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Τίς ἀμφιβάλλει, ὅτι ἔπρεπε τότε νὰ προτιμήσῃ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην περισσότερο παρὰ τῆς προσκαίρου ζωῆς αὐτοῦ τὴν ὀλιγοχρόνιον συντήρησιν ; Πάντοτε λοιπὸν ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη εἶναι προτιμητέα παρ' ὅλα τοῦ κόσμου τὰ καλὰ, ὅταν ταῦτα γίνωνται ἀθεράπευτον ἐμπόδιον εἰς τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν· καὶ τοῦτο ἐνόει ὁ Σωτὴρ, ὅταν ἔλεγεν. «Εἴ- τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ καὶ τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, οὐ δύναται μου μαθητὴς εἶναι» (Λουκ. ιδ, 26). Τοῦτο εἶναι ν' ἀρνηθῇ τις τὸν κόσμον καὶ ἑαυτόν, οὐχί ποτε τὸ ν' ἀπαρνηθῇ χωρὶς λόγον, καὶ ἐνίοτε νὰ παραδίδῃ ἑαυτὸν εἰς θάνατον χωρὶς ἀνάγκην, ἐν ᾧ δύναται καὶ ζῶν καὶ συνοικῶν μετὰ τῶν συγγενῶν του νὰ οἰκονομήσῃ καὶ ἑαυτοῦ καὶ ἐκείνων τὴν σωτηρίαν.

Σημ. Γ'. Τοιαύτη τις ἐναντίωσις θεωρεῖται καὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων βαθμῶν τῆς ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν πλησίον, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα περιέχονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου πρέπει ν' ἀγαπῶμεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ θέλωμεν τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον· ἀλλ' εἶναι πλησίον πλησιέστερος ἄλλου· οὕτω φέρ' εἰπεῖν, ὁ πατήρ μου ἢ ὁ συγγενής μου εἶναι πλησιέστερός μου παρὰ τὸν ξένον, ἢτοι ἀγνώριστον· ὁ ὁμόθρησκός μου παρὰ τὸν ἀλλόπιστον· ὁ ὁμογενής μου παρὰ τὸν ἀλλόφυλον· ὁ συμπατριώτης μου παρὰ τὸν ἄλλοδαπὴν· ὁ εὐεργέτης καὶ φίλος παρὰ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀδιάφορον. Καλόν, ἐὰν ἡδυνάμην νὰ ἀγαθοποιήσω ὅλους ἐξ ἴσου, ἀλλ' ὅταν τοῦτο ᾔναι ἀδύνατον, πρέπει νὰ προτιμήσω πάντοτε τὸν συγγενὴ καὶ ὁμόφυλον παρὰ τὸν ξένον, τὸν ὀρθόδοξον παρὰ τὸν ἑτερόδοξον κτλ. Ταύτην τὴν διάκρισιν προστάσσει καὶ ὁ Ἀπόστολος, ὅταν λέγῃ «Ἔργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως» (Γαλάτ. 5, 10), καὶ «Εἴ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων» (Α. Τιμόθ. ε. 8). Τὴν αὐτὴν διάκρισιν πρέπει νὰ φυλάττωμεν καὶ μεταξὺ τῆς πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης· διότι ὁ πλησιέστατος εἰς ἑαυτὸν εἶναι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' ἡ ἀγάπη αὕτη εἶναι ἐκ φύσεως ἰσχυρά, διὰ τοῦτο καὶ διδασκόμεθα ν' ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτούς, καὶ οὐχί περισσότερο· χρεῖα ὁμῶς μεγάλης προσοχῆς ἐνταῦθα, μήποτε καταντήσωμεν εἰς ὑπερβολὴν φιλαυτίας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πηγάζουσιν ὀλέθρια πάμπολλα κακά. Δίδονται δὲ καὶ περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀγάπη τοῦ

ὑπὸ Τιμοθέου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἀναστασίου βασιλέως κατὰ τὸ 515 ἀπὸ Χριστοῦ πρότερον δὲ κατὰ μόνην τὴν μεγάλην Πέμπτην ἐλέγετο εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου γινομένας κατηχήσεις, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἀναγνώστης Θεόδωρος (α).

Σημ. Γ'. Τὰ ΙΒ. ἄρθρα τοῦ Συμβόλου διαιροῦνται ὀλιχώτερον εἰς τρία μέρη, κατὰ τὰ τρία πρόσωπα τῆς ἁγίας Τριάδος. Α'.) Τὸ περὶ τοῦ Πατρὸς διαλαμβάνον, καὶ εἰς μόνον τὸ Α'. Ἄρθρον περικλειόμενον. Β'.) Τὸ περὶ τοῦ Υἱοῦ μέχρι τέλους τοῦ Ζ'. ἄρθρου τὰ προσήκοντα δογματίζον, καὶ Γ'.) Τὸ ὑπόλοιπον ὅλον, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων θεολογοῦν.

§. ε. Ἀρχὴ τοῦ Συμβόλου εἶναι ἡ πίστις αὐτή, ἥτις ὑφίσταται εἰς τὴν ἐγκάρδιον ὑποδοχὴν τοῦ Εὐαγγελίου.

Σημ. Α'. Μόνη ἡ πίστις διδάσκει τὸν ἄνθρωπον πῶς δύναται νὰ διαλαχθῇ πρὸς τὸν Θεόν (β), τὸ ὅποιον εἶναι τὸ τέλος τῆς ἀποκαλύψεως. Εὐλόγως λοιπὸν τὸ Σύμβολον ἄρχεται ἀπὸ τὴν πίστιν. Εἶναι δὲ Πίστις ἡ ἐγκάρδιος ἀποδοχὴ τῆς εὐφροσύνου διδασκαλίας περὶ τῆς διὰ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἀδίστακτος πληροφορία περὶ τῆς μελλούσης τῶν πιστῶν εὐδαιμονίας, κατὰ τὸν ὅρισμόν τοῦ Ἀποστόλου (γ).

Σημ. Β'. Εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν τρία τινὰ ἀπαιτοῦνται.

Α'. Νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος ὅτι πταίστης ὢν καὶ ὑποκείμενος εἰς τὴν δικαίαν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, δὲν δύναται νὰ δικαιωθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ. Τοῦτο εἶναι τῆς ἰδίας ἀθλιότητος συναίσθησις (δ).

Β'. Νὰ δεχθῇ ἀδιστακτῶς τὸ κήρυγμα τῶν Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων, καὶ νὰ πιστεύσῃ βεβαίως, ὅτι ὁ κηρυχθεὶς ὑπ' αὐτῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου. Αὕτη εἶναι ἡ πίστις ἡ δικαιοῦσα, διότι δι' αὐτῆς δικαιόνηται ὁ ἄνθρωπος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀφ' οὗ πρῶτον ὁμολογήσῃ τὴν ἰδίαν ἀθλιότητα (ε).

(α) Ἐκκλησ. Ἱστορ. Βιβλ. 6. Ὅτι δὲ αἱ κατηχήσεις ἐγένοντο τὴν μεγάλην Πέμπτην, φαίνεται ἀπὸ τοῦ 46 κανόν. τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδου. — (β) Χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ. Ἑβρ. ια, 6. — (γ) Πίστις ἐστὶν ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἑλεγχος οὐ βλεπομένων. Ἑβρ. ια. 1. — (δ) Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πρόδρομος (Ματθ. γ, 2) καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ (αὐτόθ. δ, 17) καὶ ὁ Πέτρος ὕστερον (Πράξ. 6. 38) ἄρχονται τοῦ κηρύγματος μὲ τὸ Μετανοεῖτε. — (ε) Εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου. Γαλάτ. 6, 16, καὶ Ῥωμ. γ, 22, καὶ ια, 6.

Ἱερέα, θαρρόων εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ πιστεύων ἀδιστάκτως, ὅτι ὁ πολύτιμος θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἱκανὸς νὰ καθαρῶσιν τοὺς πιστοὺς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Τοιαύτην ἐσωτερικὴν γνῶσιν ἠνωμένην μετὰ φανεράς ὁμολογίας ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία, ὅταν μεταλαμβάνωμεν τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, εἰς τῆς ὁποίας τὴν κοινωνίαν ἐπιλέγομεν ταῦτα τὰ λόγια· «Πιστεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ἀληθῶς ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὃν πρῶτός εἰμι ἐγώ». Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸ Μυστήριον τοῦτο πρέπει νὰ ἐμποδίζονται οἱ ψευδεῖς Χριστιανοί, καὶ οἱ φανεροὶ ἀσεβεῖς (α), καὶ οἱ ἀδιόρθωτοι ἁμαρτωλοί, οἵτινες ἐὰν προσέλθωσιν εἰς τὴν κοινωνίαν χωρὶς τῆς προσηκούσης προετοιμασίας, ἐπισπῶσιν εἰς ἑαυτοὺς τὴν θείαν ὀργήν, ὡς καταφρονηταὶ τῆς ἁγιότητος τοῦ Θεοῦ (β).

Σημ. Β'. Οἱ Χριστιανοὶ τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας μετελάμβανον τὴν ψυχικὴν ταύτην τροφήν καθ' ἑκάστην ἐβδομάδα τὴν Κυριακὴν, ὁπότε καὶ μόνον ἐγίνετο λειτουργία (γ)· ἔπειτα ἐλειτούργουν καὶ ἐκοινωνοῦν καὶ τὸ σάββατον (δ)· ἄλλοι δὲ τρεῖς τῆς ἐβδομάδος, τὴν τετράδα καὶ τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν Κυριακὴν (ε)· ἄλλοι δὲ τετράκις, καὶ ταύτας δηλονότι, τὸ σάββατον, ἔτι δὲ καὶ τὰς ἑρτάς (ζ). Ἐπειτα συνεχίσθη μὲν ἡ λειτουργία καθ' ἡμέραν (η), καθὼς καὶ σήμερον, δὲν μετελάμβανον ὅμως καὶ καθ' ἡμέραν οἱ πιστοί· ἀλλ' ἄλλοι μὲν πλειότερας, ἄλλοι δὲ ὀλιγωτέρας φορὰς, τοῦλάχιστον δὲ κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτάς οἱ περισσότεροι (θ). Τὸ εὐσεβὲς τοῦτο παράδειγμα τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ μιμώμεθα καὶ ἡμεῖς, διὰ νὰ μὴ ψυχραίνηται πρὸς τὸν Χριστὸν ἡ καρδία μας διὰ τὴν σπανίαν τοῦ Μυστηρίου μετάληψιν.

§. κέ. Ἡ Ἐξομολόγησις εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον συγχωροῦνται ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ ἱερέως αἱ ἁμαρτίαι τῶν πιστῶν, ἐὰν οὗτοι τὰς

(α) Μὴ δώτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί· μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων· μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν. Ματθ. ζ, 6. — (β) Ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει. Α. Κορινθ. ια, 29. — (γ) Ἰουστίν. Μάρτυρος Ἀπολογ. πρὸς Ἀντωνίνον· ἤχημαζε δὲ ὁ θεὸς Ἰουστίνος τὸ 440. — (δ) Αὐγουστίν. ἐπιστ. 418 πρὸς Ἰαννουάριον. — (ε) Ἐπιφάν. Κύπρ. περὶ πίστ. σελ. 465—466. — (ζ) Μέγ. Βασίλ. ἐπιστ. πρὸς Καيسάρ. Πατρίκ. — (η) Χρυσόστ. Ὁμιλ. ιζ, εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. Ἀμβρόσιος. Βιβ. ε, περὶ Μυστηρ. κεφ. δ. — (θ) Χρυσόστ. Ὁμιλ. γ. εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ.

τὸν ἄνθρωπον δεσπότην ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα ἀσώματον, ἔπεται λοιπὸν, ὅτι καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ δὲν ἐτυπώθη εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἀλλ' εἰς τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς αὐτὸ αὔλον δύναμιν.

§. ε'. Ὁ Θεὸς ἐχάρισεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀθάνατον ψυχὴν (α).

Σημ. Ἐὰν προσέξωμεν εἰς ἑαυτούς, αἰσθανόμεθα ὅτι ἐνυπάρχει εἰς ἡμᾶς ὄν τι διάφορον ἀπὸ τοῦ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν δύναμιν νὰ νοῇ αὐτὸ ἑαυτὸ καὶ ἄλλα πράγματα παρ' ἑαυτό. Τοῦτο τὸ ὄν ὀνομάζομεν ψυχὴν, τὸ ὁποῖον ἐπειδὴ ἔχει νοῦν καὶ θέλησιν, εἶναι ἀσώματον, καὶ ἀκολούθως ἀθάνατον· διότι τὸ θνητὸν σῶμα, ὅπως ἂν διαταχθῇ ἡ συνάφεια τῶν μερῶν του, δὲν δύναται μήτε θέλῃσιν μήτε νόησιν νὰ λάβῃ.

§. ζ'. Ὁ Θεὸς προνοεῖ δι' ὅλα τὰ δημιουργήματά του.

Σημ. Α'. Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ διατηρῇ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν τοῦ ἐνεργεῖν δύναμιν τῶν κτισμάτων· διότι ὅλα τὰ κτίσματα ὑπάρχουσι καὶ ἐνεργοῦσιν ὄχι ἐξ ἰδίας δυνάμεως, ἀλλ' ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ, συνεχῶς διασώζοντα τὸ εἶναι, τὸ ὁποῖον ἔλαβον ἐξ ἀρχῆς. Ἐδημιουργήθησαν δὲ ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. Ἐκ τῆς αὐτῆς λοιπὸν ἀγαθότητος καὶ συντηροῦνται συνδεδεμένα μετ' ἀλλήλων τοιοῦτοτρόπως, ὥστε τὸ ἐν νὰ ᾖναι χρήσιμον πρὸς τὸ ἄλλο, καὶ ὅλα νὰ κατευθύνωνται πρὸς τὸ βέλτιστον τέλος, διὰ νὰ φυλάττηται ἡ διαμονὴ τοῦ σύμπαντος κόσμου. Ταύτην τὴν διατήρησιν δικαίως ἐμπορεῖ τις νὰ ὀνομάσῃ συνεχῇ δημιουργίαν τοῦ κόσμου· ἐπειδὴ, ὅταν ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ παύσῃ, μετατρέπεται τὸ πᾶν εἰς τὸ μηδὲν ἐν ῥίπῃ ὀφθαλμοῦ (β)· συντηρούμενον δὲ ἤδη καὶ ἐνεργοῦν, μαρτυρεῖ φανερὰ τὴν περὶ αὐτὸ πρόνοιαν τοῦ παναγάθου καὶ πανσόφου Δημιουργοῦ του. Τελευταῖον ἡ εὐταξία, ἣτις ἐπικρατεῖ εἰς τὸ Πᾶν (γ), καὶ τὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς συμβάντα παράδοξα, οἷον ὁ κατακλυσμὸς καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀποδεικνύουσιν, ὅτι διοικεῖται ὁ κόσμος κατὰ τὴν θέλησιν ἐλευθέρας τινὸς ὑψίστης δυνάμεως, ἣτις τὸν οἰκονομεῖ ὅπως βούλεται.

Σημ. Β'. Ἐπλανήθησαν λοιπὸν ὅσοι ἐδόξασαν τύχην καὶ εἰμαρμένην καὶ τὴν ἐκ ταῦτομάτου, ἡγουν χωρὶς τῆς θείας θελήσεως, κίνησιν τοῦ Παντός. Εὐτυχία καὶ δυστυχία, ἀφθονία καὶ ἐνδεια, ὅλα ταῦτα καὶ τὰ

(α) Γενέσ. 6, 7. — (β) Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. Πράξ. ιζ, 28. καὶ Ματθ. ς, 26. — (γ) Πράξ. ιδ, 17. καὶ Ψαλμ. ργ.

τοιαῦτα προέρχονται ἀπὸ τὴν πατρικὴν βουλὴν καὶ σοφὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἐὰν εὐρίσκωνται εἰς τὸν κόσμον καὶ τινες ὡς πρὸς ἡμᾶς φαινόμεναι ἀταξίαι, τοῦτο συμβαίνει ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἐμποροῦμεν ἡμεῖς νὰ καταλάβωμεν τὸν ὅλον σύνδεσμον καὶ τὴν συνάφειαν τῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια πάντοτε εὐθύνονται πρὸς τὸ κάλλιστον τέλος ἀπὸ τὴν ἀνεξιχνίαστον καὶ ἀκατάληπτον κρίσιν τοῦ Θεοῦ. Τίς δύναται νὰ ἐξιχνιάσῃ ποῖά τινα γίνονται πρὸς δόξαν Θεοῦ, ποῖα διὰ τὴν ἀγαθότητα, ποῖα διὰ τὴν δικαιοσύνην, ποῖα διὰ τὴν σοφίαν του; Ἡ μέλλουσα ζωὴ διωρίσθη μόνον εἰς σταθερὰν ἀνταπόδοσιν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν. Ἐὰν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον εὐτυχῶσι πολλάκις οἱ πονηροὶ καὶ δυστυχῶσιν οἱ ἀγαθοί, οὔτε τῶν πρώτων ἡ εὐτυχία εἶναι ἀληθής, ἀλλὰ μάλιστα διὰ ταύτην θέλουσι μείνειν ἀναπολόγητοι, οὔτε τῶν δευτέρων αἱ θλίψεις τοὺς ἐμποδίζουσι τοῦ νὰ ᾔναι εὐδαίμονες.

§. ζ'. Ἐκ τῆς γενικῆς ταύτης εἰς ὅλα τὰ κτίσματα τοῦ Θεοῦ προνοίας ὁ ἄνθρωπος, ὡς εὐγενέστατον πάντων τῶν ὄντων (§. δ'), ἀπολαύει ἐξαίρετόν τινα κηδεμονίαν καὶ προμήθειαν.

Σημ. Δύω τινὰ μάλιστα ἀποδεικνύουσι τὴν ἐξαίρετον περὶ τοὺς ἄνθρωπους πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Α.) Ὅτι ὁ Θεὸς δεικνύει εἰς τὸν ἄνθρωπον πολλὰς ὁδοὺς καὶ μέσα φέροντα πρὸς ἀρετὴν, διὰ πλούτου, διὰ πενίας, διὰ διαφόρων τῆς τύχης μεταβολῶν ὁδηγῶν τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐκλογὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ. Β.) Ὅτι τὰς κακίστας τῶν ἀνθρώπων βουλάς μετατρέπει πολλάκις εἰς ἀγαθόν, ὥστε πολλάκις ἀνεπαισθήτως ἐκ πράξεώς τινος πονηρᾶς ὁδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ἀγαθόν, καθὼς ὁ θεῖος Παῦλος ἀπὸ θερμοτάτου διώκτου τῶν Χριστιανῶν μετετράπη εἰς Ἀπόστολον καὶ διδάσκαλον τῶν ἐθνῶν (α)· καὶ οἱ τῶν πιστῶν διωγμοὶ συνήργησαν εἰς αὐξήσιν τῆς πίστεως.

ΑΡΘΡΟΝ Γ'.

Περὶ θεοσεβείας.

§. ἡ. Ἐκ τῶν προειρημένων συμπεραίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὡς κτίσμα λογικόν, χρεωστεῖ νὰ λατρεύῃ πιστῶς τὸν δημιουργὸν καὶ προνοητὴν αὐτοῦ Θεόν.

Σημ. Ὁ ἄνθρωπος μόνος μεταξὺ τῶν ὁρωμένων κτισμάτων φαίνεται στολισμένος μὲ λόγον καὶ νοῦν· αὐτὸς μόνος λοιπὸν δύναται νὰ

(α) Πράξ. κβ. 4—24.

Πνεύματος ἁγίου (α). Διὰ τοῦτο ἀμφότεραι αἱ Διαθήκαι εἶναι ἀληθῆς λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ κοινῶς ὀνομάζονται ἅγια Γραφή. Σύγκειται δὲ ἡ μὲν παλαιὰ Διαθήκη ἀπὸ κανονικὰ βιβλία ταῦτα· α) τὴν Πεντάτευχον, ἥτοι Γένεσιν, Ἔξοδον, Λευϊτικόν, Αριθμούς, Δευτερονόμιον. β) ἱστορίαν τοῦ Ναυῆ. γ) Κριτάς. δ) Ῥούθ. ε) Βασιλειῶν βιβλία τέσσαρα. ς) Παραλειπομένων βιβλία δύο. ζ) Ἑσδραν, βιβλία δύο. η) Νεεμίαν. θ) Ἑσθήρ. ι) Ἰώδ. ια) Ψαλτήριον Δαυΐδ. ιβ) Παροιμίας Σολομώντος. ιγ) Ἐκκλησιαστήν. ιδ) Ἕσθρα Ἀσμάτων. ιε) Προφῆτας, ἐκ τῶν ὁποίων τέσσαρες εἶναι οἱ μεγάλοι· Ἡσαΐας, Ἰερεμίας, Ἰεζεκιήλ, Δανιήλ· δώδεκα δὲ οἱ λοιποί, οἱ ὁποῖοι καὶ Δωδεκαπρόφητον ὀνομάζονται. ις) Τωβίτ. ιζ) Ἰουδεΐθ. ιη) Σοφίαν Σολομώντος. ιθ) Σοφίαν Σεράχ, καὶ κ) Μακαβαίων βιβλία τρία (β).] Τῆς δὲ νέας Διαθήκης τὰ κανονικὰ βιβλία εἶναι ταῦτα· α) Τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια. β) Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. γ) Παύλου ἐπιστολαὶ δεκατέσσαρες. δ) Ἰακώβου μία. ε) Πέτρου δύο. ς) Ἰωάννου τρεῖς. ζ) Ἰούδα μία· η) ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου.

Σημ. Β'. Ἀποδείκνυται δὲ ἡ ἅγια Γραφή ὅτι εἶναι λόγος τοῦ Θεοῦ θεῖος τῷ ὄντι καὶ ἀληθῆς ἐκ τῶν ἐφεξῆς μάλιστα ἀποδείξεων.

Α. Ἀπὸ τὰς σαφεστάτας τῶν προφητειῶν ἐκπληρώσεις. Αἱ προφητεῖαι τοῦ Ἰακώβ, τοῦ Δαυΐδ, τοῦ Ἡσαΐου, τοῦ Μαλαχίου, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν διὰ τὴν γέννησιν τοῦ Μεσσίου καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐθνῶν· αἱ προφητεῖαι τοῦ Δανιήλ διὰ τὸ πάθος τοῦ Σωτῆρος, διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν μοναρχιῶν, κτλ. (γ). τελευταῖον αἱ προρρήσεις αὗται τοῦ Χριστοῦ περὶ καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς διασπορᾶς τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐθνους (δ), οὐδεὶς δύναται νὰ ἀντεπῇ, ὅτι δὲν ἐπληρώθησαν.

Β'. Ἀπὸ τὴν ἁγιότητα τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἐντολῶν. Ποῦ ποτε ἄλλοῦ παρὰ εἰς τὴν ἁγίαν Γραφὴν ἐμποροῦσι νὰ εὗρεθῶσι τόσον ὑψηλαὶ

(α) Ἡ ἐκκλησία ἐπωκοδομημένη ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων, καὶ Προφητῶν. Ἐφεσ. β, 20. — (β) Τούτων τὰ μὲν ἡγούμενα 45 ὑπὸ τοῦ παρ' Ἑβραίοις Ἑσδραίου κανόνος εἰσὶν ὠρισμένα καὶ κανονικὰ ἢ βίβλοι ἐνδιάθετοι καὶ ἐκκλησιαζόμενα ὀνομάζονται, τὰ δ' ἐπόμενα πέντε ἀναγινωσκόμενα λέγονται. Ἀπαντα δὲ κανονικὰ καλεῦνται ὡς ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος ὠρισμένα (βλ. Καν. Ἀποστολ. πε. τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου καν. κδ. πρβλ. καὶ τοῦ ἡμετ. πατρὸς Περί τῶν Ο, Ἑρμηνευτῶν τόμ. Δ. σελ. 440, 426, 435). Σημ. ἐκδ. — (γ) Ἡσαΐ. β, 2. Μαλαχ. α, 10, 11. κτλ. Δαν. θ, 24. β, 34. κτλ. — (δ) Ματθ. κδ, 2. καὶ κγ, 35. κτλ.

μιν καὶ τὸ ἐπάγγελμά του ἐκπληρόνη τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ κληρονομῇ τὴν σωτηρίαν, τῆς ὁποίας λειτουργοὶ καὶ ὑπηρέται διωρίσθησαν οἱ ἅγιοι Ἄγγελοι (α).

Αἴτημα Δ'.

§. ἡ. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

Σημ. Διὰ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ἐννοοῦνται ὅλα τὰ πρὸς τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀναγκαῖα· ἄρτον δὲ ἐθέσπισεν ὁ Σωτὴρ νὰ ζητῶμεν παρὰ Θεοῦ, διὰ νὰ μάθωμεν ἐκ τούτου, ὅτι πρέπει νὰ εὐχαριστώμεθα εἰς τὰ ἀναγκαῖα, καὶ νὰ μὴ ζητῶμεν ὀλοφύχως τὰ ἄχρηστα καὶ περιττά (β), εἴ μὴ, ὅταν ὁ Θεὸς μᾶς τὰ χαρίζῃ διὰ μέσων νομίμων καὶ τιμίων, ὥστε νὰ μεταδίδωμεν ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τοὺς χρεῖαν ἔχοντας. Σημειωτέον δὲ μάλιστα, ὅτι αἰτοῦμεν τὸν ἄρτον ἡμῶν παρὰ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, ὅστις πρότερον εἶπεν, ὅτι ὁ ἄρτος ἡμῶν θέλει εἶσθαι ἡνωμένος μετὰ τοὺς ἰδρωτάς τοῦ προσώπου μας (γ), ὥστε μὲ τὴν πρὸς Θεὸν προσευχὴν πρέπει νὰ συνάπτωμεν καὶ τοὺς κόπους τῆς ἐργασίας εἰς ἀπολαυσιν τῶν ἀναγκαίων· χρεωστοῦσι δὲ καὶ οἱ πλούσιοι, καθὼς καὶ οἱ πτωχοί, νὰ δέωνται τοῦ Θεοῦ περὶ τῶν ἀναγκαίων. α.) διότι καὶ οὗτοι κρέμονται ἀπὸ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ὅστις χαρίζει καὶ ἀφαιρεῖ πάλιν τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ, ὅταν θελήσῃ, χωρὶς δὲ τῆς τούτου εὐλογίας εἶναι μάταιοι πάντες οἱ κόποι καὶ ἐπιμέλειαί τῶν ἀνθρώπων· β.) διότι οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἔχουσιν ἐκ τοῦ πλούτου, ἄνευ τῆς ὑγείας καὶ ὀλομελείας τοῦ σώματος, διὰ τῆς ὁποίας δύνανται νὰ τ' ἀπολαύσωσιν. Ἐπιούσιος δὲ ὠνομάσθη ὁ ἄρτος, ὡς εἰς τὴν οὐσίαν ἡμῶν καὶ συντήρησιν ἀνήκων, καὶ συμβάλλων παρὰ πολὺ. Τὸ δὲ σήμερον προσετέθη εἰς τὸ αἶτημα διὰ τρία τινά. α.) διότι περὶ τῆς παρούσης μόνον ἀνάγκης χρεωστοῦμεν νὰ φροντίζωμεν, μὴ μεριμνῶντες μετὰ προσπαθείας πολλῆς διὰ τὰς μελλούσας ἡμῶν χρεῖας (δ), διότι δὲν ἠξεύρομεν τί τέξεται ἡ ἐπιούσια· β.) διὰ τούτου μᾶς συνελαύνει ἀνεπαισθήτως ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ προσευχώμεθα καθ' ἡμέραν· διότι καθ' ἡμέραν χρεῖαν ἔχομεν τῶν ἀναγκαίων· γ.) διὰ νὰ ἐξορίσῃ ἀπὸ τὰς ψυχὰς μας τὴν ἐκ τῶν πολλῶν μεριμνῶν ἀνησυχίαν, καὶ νὰ ἐμφυτεύσῃ τὴν γαλήνην καὶ ἡρεμίαν τοῦ νοός μας. Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν, ὅτι εἶναι ἀπηγορευμέναι εἰς τοὺς πιστοὺς αἱ μετὰ πολλῶν

(α) Ῥωμ. α, 14. — (β) Α. Τιμοθ. ζ, 8. — (γ) Γενεσι γ. — (δ) Ματθ. ζ, 34.

Σημ. Α'. Τὸ μυστήριον τοῦτο διέταξεν αὐτὸς ὁ Χριστός, ὅτε ἀπέ-
στειλε τοὺς μαθητάς του νὰ διδάξωσι τὴν Εὐαγγελικὴν πίστιν εἰς ὅλον
τὸν κόσμον (α). ἦτο δὲ σύνηθες καὶ πρότερον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οἵτι-
νες ἐβάπτιζον τοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν εἰς τὴν θρησκείαν των προσηλύτους
καὶ τοὺς μετανοοῦντας πολλάκις, ὡς ἐβάπτιζεν ὁ Προδρομος (β) εἰς τὰ
ὑδατα Βηθαβαρά καὶ Αἰνῶν (γ). Ἀλλὰ τὸ βάπτισμα τῶν Ἰουδαίων ἦτο
τύπος καὶ προτέλεσμα τρόπον τινὰ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ὑπερφυσ-
τοῦ ἡμετέρου βαπτίσματος (δ). Γίνεται δὲ τοῦτο τὸ Μυστήριον διὰ πρά-
ξεων τριῶν· α.) ὁ μέλλων νὰ βαπτισθῇ πρέπει νὰ κατηχηθῇ ἱκανῶς τὴν
Εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν· β.) μετὰ τὴν κατήχησιν νὰ ἀρνηθῇ τὸν διά-
βολον, καὶ τὸν κόσμον καὶ ἑαυτὸν, ἡγουν τὰ θελήματα τὰ Σατανικά,
καὶ τὰς τῶν αἰσθήσεων ἡδονὰς κατὰ τὸ «Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν,
ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν» (Μάρκ. η, 34)· γ.) ἀκολουθῶς βυθίζεται τρίς εἰς
τὸ ὕδωρ ὑπὸ τοῦ Ἱερέως ἐπιλέγοντος εἰς τὴν τριττὴν κατάδυσιν καὶ ἀνά-
δυσιν τὰ τρία τῆς ὑπερθέου Τριάδος ὀνόματα· ἦτοι εἰς μὲν τὴν πρώτην
κατάδυσιν «Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς. Ἀμήν»
εἰς δὲ τὴν δευτέραν «Καὶ τοῦ Υἱοῦ Ἀμήν»· εἰς δὲ τὴν τρίτην «Καὶ τοῦ
ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν. Νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἀμήν». Αὕτη εἶναι ἡ ὁρατὴ τοῦ βαπτίσματος τελετὴ, αἱ δὲ ἀόρατοι αὐτοῦ
ἐνέργειαι διὰ πίσεως τελειούμεναι εἶναι αἱ ἐπόμεναι. α.) Ἀπολούεται ὁ
βαπτιζόμενος τὰς ἁμαρτίας του διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡμετέρου πρὸς
Θεὸν οὐρανίου μεσίτου· διότι οὐχὶ τὸ ὕδωρ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ δι' ἡμᾶς
ἐκχυθὲν αἷμα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καθαρίζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰς
ἁμαρτίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος (ε). β) Ἐμβαίνει εἰς τὴν
Διαθήκην τοῦ Θεοῦ, τούτέστιν ὑποσχόμενος νὰ ἀφιερωθῇ τοῦ λοιποῦ εἰς
τὴν λατρείαν τοῦ ἀποκτᾶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ γίνῃ κληρονόμος τῆς
αἰωνίου ζωῆς (ζ). Τοῦτο φανερόν· ἢ εἰς τὸ βάπτισμα ἐπὶ κλησὶς τῶν
παναγίων ὀνομάτων τῆς ἁγίας Τριάδος· γ.) Ἀναγεννᾶται κατὰ τὰ λο-
για τοῦ Σωτῆρος (η), τοῦτ' ἔστι λαμβάνει νέαν πνευματικὴν κλίσιν καὶ
δύναμιν εἰς τὸ καλόν. Τοιαύτη εἶναι ἡ δύναμις τοῦ ὑψηλοῦ τούτου Μυ-

(α) Ματθ. κη, 19. — (β) Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας τῷ
λαῷ, λέγων, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύωσι, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὸν
Ἰησοῦν Χριστόν. Πράξ. ιθ, 4. — (γ) Ἰωάν. α, 28, καὶ γ, 23. — (δ) Ἰωάν-
νης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Πράξ. ια,
46, καὶ Μάρκ. α, 8. — (ε) Α. Ἰωάν. ε, 6. καὶ Α. Πέτρ. α, 18—19. — (ζ)
Τίτ. γ, 5—7. — (η) Ἰωάν. γ, 5.

συμβιωτεύσεως τῶν ἀνθρώπων εἰλικρινέστερος καὶ στερεώτερος ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς τραπέζης, καὶ γίνεται τῷ ὄντι «τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος» (Ἑβρ. ιγ, 4). Δὲν δύναται δὲ νὰ διαμείνῃ ὁ σύνδεσμος οὗτος μεταξὺ περισσοτέρων προσώπων, εἰ μὴ εἰς ἓνα ἄνδρα πρὸς μίαν γυναῖκα (α)· διὰ τοῦτο ὁ χριστιανικὸς νόμος δὲν συγχωρεῖ τὴν πολυγαμίαν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πρώτου δημιουργοῦ, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως «ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς» (β), οὐχὶ ἄρσεν καὶ θηλείας πολλὰς, ἢ θῆλυ καὶ πολλοὺς ἄρσενας.

Σημ. Β'. Ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος τοῦ γάμου εἶναι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἡ διατήρησις· διὰ τοῦτο χρεωστοῦσιν οἱ γαμικῶς συνιμμένοι πρὸς ἀλλήλους νὰ φυλάττωσιν ἀμίαντον τῆς κοίτης των τὴν πίστιν, συνοικοῦντες ὁμοῦ (γ), καὶ ἀγαπῶντες ὁ μὲν ἀνὴρ τὴν γυναῖκα, ὡς τὸ ἴδιον σῶμα (δ), μεταχειριζόμενος αὐτὴν βοηθὸν εἰς τῆς οἰκίας του τὴν συντήρησιν (ε) καὶ φρονίμως οἰκονομῶν τὰς ἀδυναμίας της (ζ), ἡ δὲ γυνὴ τὸν ἴδιον ἄνδρα ὡς κεφαλὴν (η), ρυθμίζουσα τὰ ἥθη της κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀρέσκειαν καὶ ὑπομένουσα τὰς ὀργάς του, ἂν τύχῃ, μετὰ πρᾶότητος πνεύματος (θ).

§. κή. Τὸ Εὐχέλαιον εἶναι Μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς ἀλείφει μὲ ἔλαιον τὸν ἀσθενῆ, καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ τὸν ἰατρεύσῃ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς.

Σημ. Αὕτη ἡ τελετὴ ἐπιστηρίζεται εἰς τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου, «Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος· καὶ ἂν ἁμαρτίας ἢ πεποιηκῶς, ἀφεθήσεται αὐτῷ» (Κεφ. ε, 14—15). Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου ἔχριον μὲ ἔλαιον τοὺς ἀσθενοῦντας, ὡς φαίνεται εἰς τοῦ Μάρκου τὸ ς, 13.

§. κθ'. Ἐκτὸς τῶν προειρημένων Μυστηρίων ἔχει πρὸς τούτοις ἡ Ἐκκλησία καὶ τινὰς παραδόσεις καὶ συνηθείας, αἱ ὁποῖαι φυλάττονται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, ὡς συντελοῦσαι ἢ πρὸς βελτίωσιν ἡθῶν ἢ πρὸς εὐπρέπειαν τῆς Ἐκκλησίας.

(α) Καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σὰρκα μίαν. Γενεσ. 6, 24. — (β) Μάρκ. ι, 6. — (γ) Ἑβρ. ιγ, 4. — (δ) Ἐφεσ. ε, 28. — (ε) Γενέσ. 6, 18. — (ζ) Α. Πέτρ. γ, 7. — (η) Ἐφεσ. ε, 22—24. — (θ) αὐτ. 33. καὶ Α. Πέτρ. γ, 2—5.

σύνην εἰς τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα, ὅστις μᾶς ἐξηγόρασεν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τὸ μᾶς δικαιώσῃ καὶ μᾶς ἀναδείξῃ θερμοὺς ὁπαδοὺς τῆς ἀρετῆς ὑποσχομένους ἐξαιρέτως τὸ μᾶς βοηθῇ διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως καὶ τῶν καλῶν ἔργων (α). δ.) διότι ὁ περὶ τῶν καλῶν ἔργων διαγορεύων νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι δίκαιος καθ' ἑαυτὸν καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν ἔμφυτον ἡμῶν συνείδησιν. ε.) διότι τὰ καλὰ ἔργα συντελοῦσιν εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ εἰς οἰκοδομὴν τοῦ πλησίον ἡμῶν (β). Ὡστε καὶ διὰ τὴν πρὸς Θεὸν γρεωστουμένην ὑποταγὴν μας, καὶ διὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας τὸ διάφορον, καὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν εὐγνωμοσύνην μας, καὶ διὰ τὴν ἀγιότητα καὶ δικαιοσύνην αὐτοῦ τοῦ νόμου, καὶ διὰ τὸν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ὠφελείας τοῦ πλησίον μας ἀληθινὸν ἡμῶν ζῆλον εἴμεθ' ἠναγκασμένοι νὰ πράσσωμεν τὸ ἀγαθόν. Ὅστις λοιπὸν τῶν Χριστιανῶν δὲν περιπατεῖ κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, ὑβρίζει τὸν Θεόν, ἀρνεῖται τὴν πίστιν, καταφρονεῖ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, καὶ στερεῖται τῆς αἰωνίου μακαριότητος.

Σημ. Β'. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐκ πίστεως μόνης δικαιόνεται ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅταν ἐπιστρέφῃ εἰς τὸν Θεόν, δὲν ἔχει νὰ καταφύγῃ εἰς ἄλλο, παρέξ εἰς τὴν πίστιν καὶ ἐλπίδα τὴν εἰς Χριστόν, ὅστις ἀπέθανε διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ ἐπροξένησεν εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν τοῦ οὐρανίου Πατρός, κατὰ τοῦ Ἀποστόλου τὴν μαρτυρίαν, «οὐ δικαιούται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ». ἀλλ' ὅμως τοῦτο δὲν ἀποκλείει τὴν γυμνασίαν τῶν καλῶν ἔργων· ἀλλὰ μάλιστα ἐξ ἐναντίας καὶ τὴν συνιστᾷ· διότι, ἀφ' οὗ διὰ πίστεως δικαιωθῇ ὁ ἄνθρωπος, χρεωστὲι νὰ ἀποδείξῃ ἐξ ἅπαντος τὴν ἰδίαν ἐπιστροφὴν διὰ τῶν καρπῶν τῆς ἀγάπης. καὶ νὰ βεβαιώσῃ τὴν πίστιν τοῦ μὲ τὰ καλὰ ἔργα (γ), τὰ ὁποῖα εἰν' ἐκείνης ἐπακολουθήματα (δ), καὶ χωρὶς τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὁ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, τοῦ «δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, καὶ καθάρισις ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων» (Τίτ. 2, 14).

Σημ. Γ'. Ἐντεθθεν φαίνεται πῶς πρέπει νὰ ἐννοηθῶσι τὰ λόγια

(α) Ῥωμ. 7, 2, 6, — (β) Ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ματθ. 5, 16. — (γ) Ἐφεσ. 2, 8. — (δ) Αὐτ. αὐτ.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ 3

ἢ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΤΗΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ 1

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ. 2

Εἰς χρῆσιν τοῦ τῆς Σμύρνης φιλολογικοῦ Γυμνασίου τῷ 1813.

Μετατυπωθεῖσα δὲ τὸ δεύτερον

ΥΠΟ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ Κ. ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

Εἰς χρῆσιν τῶν ἀπαρταχού Ὁρθοδόξων.

ΑΘΗΝΗΣΙ.

ΤΥΠΟΙΣ ΘΕΜΙΔΟΥΣ.

—
Α Ω Ξ Θ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ἁγίων εἰκόνων, μὲ τὰς ὁποίας στολίζομεν τοὺς ναοὺς κατὰ τὴν παλαι-
 ᾶν Χριστιανικὴν συνήθειαν· ἐπειδὴ α.) μὲν ζωγραφοῦμεν οὐχὶ τὸν ἀό-
 ρατον καὶ ἀμίμητον Θεόν, ἀλλὰ τὸν ἐπιφανέντα Σωτῆρα εἰς τὸ εἶδος
 τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος, καὶ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ θεράποντας
 β.) δὲ αἱ εἰκόνες δὲν ζωγραφοῦνται διὰ νὰ λατρεύωμεν αὐτάς, ἀλλὰ διὰ
 νὰ διεγείρωσιν εἰς ἡμᾶς ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν τῶν μεγαλείων τοῦ Θεοῦ
 καὶ τῆς ἀρετῆς τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, ὥστε βλέποντες αὐτῶν τὰ ἔκτυπα νὰ
 παρορμώμεθα πρὸς εὐσέβειαν καὶ ἀγαθοεργίαν γ.) ἢ τῶν εἰκόνων προσ-
 κύνησις δὲν ἀναφέρεται εἰς αὐτάς, ἤγουν εἰς τὸ σανίδιον ἢ τὸν τοῖ-
 χον, εἰς τὰ χρώματα ἢ τὸν πολυτελεῆ γῦρον, ἀλλ' εἰς τὰ εἰκονιζόμενα
 δι' αὐτῶν πρωτότυπα. Οὕτω φερ' εἰπεῖν, ὅταν προσκυνῶ τὸν τίμιον
 Σταυρόν, προσφέρω μεθ' ὑποταγῆς εἰς τὸν σταυρωθέντα Σωτῆρα τὴν
 πίστιν μου, τὴν καρδίαν μου, τὴν ἐλπίδα μου, τὴν προσκύνησιν αὐτήν,
 εἰς τὴν ὁποίαν δὲν μεσιτεύει ἡ εἰκὼν ὡς ἄλλο τι, εἰμὴ ὡς αἰσθητὴ
 παρόρμησις πρὸς τὸ ἔργον τῆς προσκυνήσεως. Αὐτάς δὲ τὰς εἰκόνας
 τιμῶμεν μὲ μόνον τὸν ἀσπασμόν, ἤγουν τὸ φίλημα. Διαφέρει δὲ ἡ πρὸς
 τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος προσκύνησις τῆς πρὸς τὰς τῶν ἁγίων, καθόσον
 οὗτοι διαφέρουσιν ἐκείνου. Ἐκείνη ὑφίσταται εἰς βαθυτάτην ὑπόκλινιν
 τῆς καρδίας ἔμπροσθεν τοῦ εἰκονιζομένου Δημιουργοῦ καὶ δεσπότου
 τῶν ὅλων αὕτη δὲ εἶναι φανέρωσις τιμῆς χρεωστούμενης πρὸς τοὺς
 ἁγίους, ὡς φίλους Θεοῦ καὶ συγγενῇ μεθ' ἡμῶν μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ
 αὐτοῦ σώματος, τῆς Ἐκκλησίας.

Σημ. Γ'. Ἐντεῦθεν φαίνεται ὅτι ἡ σωτήριος προσκύνησις τῶν εἰκόνων
 ἐκπίπτει εἰς τὸ ὀλέθριον ἁμάρτημα τῆς εἰδωλολατρείας, α.) ὁπότεν ὁ
 προσκυνητὴς προσκυνῇ μόνον αὐτὴν τὴν εἰκόνα προσηλόνων πᾶσαν τὴν
 εὐλάβειαν αὐτοῦ εἰς αὐτήν· β.) ὁπότεν νομίζῃ ἁγιωτέραν ταύτην τὴν
 εἰκόνα περισσότερον παρ' ἐκείνην, καὶ τιμᾷ τὴν παλαιότεραν μᾶλλον
 ἢ τὴν πολυτελεστέραν ἢ τεχνικωτέραν παρὰ τὴν νεωτέραν καὶ εὐτε-
 λεστέραν, καὶ διὰ τοῦτο κρεμᾷ δύστηνα πέταλα χρυσιδίου ἢ ἀργυριδίου
 εἰς τοὺς ἀνενδeseῖς τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν ἁγίους ἄνδρας καὶ πολλάκις
 εἰς αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, τὸ τολμηρότερον καίτοι ἄλλως ἢ ἐκ πίστεως
 προσφορὰ τῶν ἀφιερουμένων δώρων ὑπάρχει δεκτὴ εἰς τὸν Θεόν (βλ.
 Θεοδώρ. Ἐκκλ. ἱστορ.) γ.) ὁπότεν δὲν θέλῃ νὰ προσευχηθῇ εἰς τόπον,
 ὅπου δὲν εἶναι εἰκόνες, περικλείων τὸν πανταχοῦ παρόντα Θεὸν εἰς ὅρια
 στενώτατα. Οὗτοι καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι θεοβλαβεῖς Χριστιανοὶ προσά-
 πτουςι μῶμον εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀμωμήτου πίστεως τῶν Ὁρθοδόξων.

Σημ. Β'. Ἡ ἔξομολόγησις πρέπει νὰ γίνηται ὁσάκις μᾶς τύπτει ἡ συνείδησις διὰ καμμίαν ἁμαρτίαν, ἢ καὶ ὁσάκις προετοιμαζόμεθα διὰ τὴν θείαν κοινωνίαν. Διετάχθη δὲ ἐξ ἀρχῆς τὸ Μυστήριον τοῦτο ὑπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας (α), ἐκλεγούσης ἄνδρας ἱερούς καὶ φρονίμους, νὰ θεραπεύσωσιν ὡς σοφοὶ ἰατροὶ τῶν ἁμαρτανόντων τὰς πληγὰς.

§. κς'. Τὸ ἀξίωμα τῆς Ἱερωσύνης εἶναι Μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθιερόνει διὰ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν καὶ διακόνων τὸ ἐκλεχθὲν ἐπιτήδειον μέλος εἰς τὴν αὐτὴν διακονίαν, διὰ νὰ ἱεουργῇ τὰ μυστήρια καὶ νὰ ποιμαίνῃ τοῦ Χριστοῦ τὸ ποίμνιον.

Σημ. Α. Εἰς τὴν πνευματικὴν τῆς Ἐκκλησίας διοίκησιν ἐκλέγει ἡ κοινότης, καὶ διὰ τῆς κοινότητος αὐτὸς ὁ Κύριος, μέλος ἄξιον τῆς ποιμενικῆς ἀξίας, τὸ ὁποῖον, ἀφ' οὗ διὰ τῶν κατωτέρων βαθμῶν κατὰ τάξιν χωρήσῃ, χειροτονεῖται εἰς Ἱερέα ἀπὸ τοὺς πρώτους ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας, ὁποῖοι εἶναι οἱ Ἐπίσκοποι, ἢ εἰς Ἐπίσκοπον ἀπὸ τοὺς λοιποὺς Ἐπισκόπους. Ἡ χειροτονία γίνεται διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐνώπιον τῆς κοινότητος, ἡ ὁποία ἐκφωνεῖ τὸ Ἄξιος. Τῆς δὲ ἀξιότητος τοῦ ποιμένου δύο εἶναι μάλιστα τὰ χαρακτηριστικά· α.) διαγωγὴ ἀνεπίληπτος· καὶ β.) δύναμις τοῦ διδάσκειν καὶ νουθετεῖν· διότι ὁ ποιμὴν τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸν ἀποστολὸν Παῦλον, πρέπει νὰ ᾔῃαι τύπος τῶν πιστῶν «ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ» (β). Ἀλλὰ περὶ τῶν καθηκόντων τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας εἴπομεν τὰ προσήκοντα (§. ιή. Σημ.).

Σημ. Β'. Τῆς χειροτονίας τὸ μὲν ὄνομα εἶναι παλαιὸν Ἑλληνικόν, ἄλλο τι σημαῖνον εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν διὰ τῆς ἐπάρσεως τῶν τοῦ δήμου χειρῶν δηλονότι ἐκλογὴν τῶν χειροτονητῶν λεγομένων ἀρχῶν, οἷον Ταξιάρχων καὶ Στρατηγῶν (Πλούταρχ. ἐν βίῳ Περικλ.), ἢ ἀπλῶς τὴν ἀνάνευσιν καὶ κατάνευσιν τοῦ δήμου περὶ τῶν πρακτέων. Ἡ δὲ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου γινομένη πρᾶξις φαίνεται ὅτι ᾔητο ἀρχαία Ἰουδαϊκὴ συνήθεια· διότι οὕτως ἐχειροτόνησε διάδοχόν του ὁ Μωϋσῆς τὸν Ἰησοῦν, ὡς ἀναγινώ-

(α) Πολλοί τε τῶν πεπιστευκότων ἤρχοντο ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν. Πράξ. ιθ, 48. καὶ Ἰακώβ. ε, 16. καὶ Μάρκ. α, 5. (β) Α. Τιμοθ. δ, 12, καὶ Β. Τιμοθ. δ, 2. καὶ Ματθ. κη, 20.

τορικῆς ἁμαρτίας, καὶ μὴ τυχόντα τῆς πνευματικῆς ἐναγεννήσεως (α).
«Ἐὰν γὰρ (φησὶ) μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐκ εἰσε-
λεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (β).

§. κβ'. Τὸ Χρίσμα εἶναι μυστήριον, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς μὲ τὸ μύ-
ρον χρίσεως τῶν μελῶν τοῦ ἤδη βαπτισθέντος ἐπιχέει εἰς αὐτὸν ἁ-
ράτως τὸ πνευματικὸν μύρον, ἡγουν τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος.

Σημ. Α'. Τὸ Μυστήριον τοῦτο τελεῖται ὑπὸ τοῦ ἱερέως εὐθὺς μετὰ
τὸ Βάπτισμα, χρίοντος τὰ κυριώτερα μέλη τοῦ σώματος μὲ μύρον καὶ
ἐπιλέγοντος ταῦτα τὰ λόγια, «Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύμα-
τος ἁγίου». Διὰ ταύτης τῆς ἱεροτελεστίας ἐπιφοιτᾷ τὸ ἅγιον
Πνεῦμα ἐπὶ τὸν βαπτισθέντα, καὶ σφραγίζει καὶ βεβαιώνει τὴν ἐκ τοῦ
βαπτίσματος χάριν (γ), καθὼς ἐπεφοῖτα εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Χρι-
στοῦ. Τὸ Χρίσμα μετεχειρίσθη ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τοὺς πρώτους αὐτῆς
ἀκήρῃ αἰῶνας ἀντὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων ἐπὶ τῆς
κεφαλῆς τῶν ἤδη βαπτισθέντων πιστῶν, διὰ τῆς ὁποίας ἐλάβανον
οὗτοι τὸ ἅγιον Πνεῦμα (δ).

Σημ. Β'. Ἡ Ἐκκλησία μεταχειρίζεται προσέτι τὸ Χρίσμα καὶ εἰς τοὺς
ἐξομώσαντας καὶ ἐπιστρέφοντας Χριστιανούς καὶ εἰς τοὺς αἵρετικούς
βεβαπτισμένους ὄντας κατὰ τὸ δόγμα αὐτῶν, ὅταν προσέρχωνται εἰς
τὴν ὀρθοδοξίαν· καὶ διὰ τοῦ ὁρατοῦ τούτου σημείου συγκαταλέγει καὶ
τούτους μὲ τὰ μέλη τῆς Ὄρθόδοξου κοινότητος (ε).

§. κγ'. Ἡ ἁγία Εὐχαριστία ἢ Μετάληψις εἶναι μυστήριον, διὰ τοῦ
ὁποίου μεταλαμβάνει ὁ πιστὸς ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου αὐτὸ τὸ σῶμα
τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ οἴνου αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ,
εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον.

(α) Οἱ δὲ οὐδέ εἰσιν ἐν δυνάμει τοῦ δέξασθαι (τὸ βάπτισμα) ἢ διὰ νηπιό-
τητα τυχόν ἢ τινα τελέως ἀκρύσιον περιπέτειαν... καὶ ἡγούμεναι... τούτους μήτε
δοξασθῆσεσθαι μήτε κολασθῆσεσθαι περὶ (γρ. παρὰ) τοῦ δικαίου κριτοῦ, ὡς ἀσφρα-
γίστους μὲν, ἀπνήρους δέ, ἀλλὰ [καὶ] παθόντας μᾶλλον τὴν ζημίαν ἢ δράσαν-
τας. Γρηγορ. Ναζ. Λόγ. μ'. σελ. 653. — (β) Ἰωάν. γ, 5.

(γ) Β. Κορινθ. α, 21—22. — (δ) Πράξ. ή, 47.

(ε) Τίνες τῶν αἵρετικῶν εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν προσερχόμενοι βαπτίζονται,
καὶ τίνες μόνον χρίονται, διδάσκουσιν οἱ ἱεροὶ Κανόνες· οἷον τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνό-
δου ὁ ιθ', τῆς ἐν Λαοδικείᾳ ὁ ζ', τῆς ς', Συνόδου ὁ ιε', τῆς ἐν Νικαίᾳ τὸ β', ὁ
ή, Βασιλείου ὁ μζ', κτλ.

γάλου. Β'.) Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξ ἑκατὸν πεντήκοντα Πατέρων κατὰ Μακεδονίου καὶ Σαβελλίου καὶ Ἀπολλιναρίου τῶν αἵρετικῶν (αὐτόθι) τὸ 381 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου. Γ'.) Ἡ ἐν Ἐφέσῳ ἐκ διακοσίων Πατέρων κατὰ Νεστορίου (αὐτόθι) τὸ 431 ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ. Δ'.) Ἡ ἐν Χαλκηδόνι ἐκ Πατέρων ἑξακοσίων καὶ τριάκοντα κατὰ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς (αὐτόθι) τὸ 451 ἐπὶ Μαρκιανοῦ. Ε'.) Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 6', ἐξ ἑκατὸν ἑξήκοντα πέντε Πατέρων κατὰ Ὀριγένους καὶ Εὐαγρίου καὶ ἄλλων τὸ 553 ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ. ς.) Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ γ', ἐκ διακοσίων ὀγδοήκοντα ἑννέα Πατέρων, ἢ κατ' ἄλλους ἑκατὸν ἑβδομήκοντα, κατὰ Μονοθελητῶν τὸ 680 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου. Ζ'.) Ἡ ἐν Νικαίᾳ τὸ 6', ἐκ τριακοσίων πεντήκοντα Πατέρων κατὰ τῶν εἰκονομάχων τὸ 787 ἐπὶ Εἰρήνης τῆς βασιλίσσης. Αὗται αἱ Σύνοδοι ἐβεβαίωσαν τὴν Εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν, καὶ ταύτας μόνας ἀποδέχεται ἡ τῶν εὐσεβῶν Ἐκκλησία, κρατοῦσα τὰς διαταγὰς τῶν ὡς λόγια τοῦ παναγίου Πνεύματος. Ἐγείναν δὲ καὶ ἄλλαι μερικαὶ καὶ τοπικαὶ Σύνοδοι περὶ διαφόρων ὑποθέσεων, τὰς ὁποίας ἐξιστορεῖ ἀκριβῶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

§. ιθ'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διέταξεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ Μυστήρια, ἥτοι τοιαύτας πνευματικὰς τελετάς, διὰ τῶν ὁποίων δίδει εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν ἀόρατον χάριν τοῦ παναγίου πνεύματος ὑπὸ σημεῖα ὁρατά.

Σημ. Α'. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σύνθετος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἡγουν ἐξ ἑνὸς ὄντος ἀοράτου καὶ αὐλοῦ καὶ ἑτέρου ὁρατοῦ καὶ ὕλικου. Διὰ τοῦτο ὁ προνοητὴς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας διώρισε μέσα ὕλικά καὶ ὁ- ὁρατά, ὑποπίπτοντα εἰς τὴν αἴσθησιν· α) διὰ νὰ δεικνύωμεν ἡμεῖς δι' αὐτῶν, ὡς δι' ἐξωτερικῶν τινῶν σημείων, τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν τῆς αὐλοῦ ψυχῆς μας· καὶ β) νὰ παριστάνηται λαμπρῶς εἰς τὴν διάνοιάν μας ἡ ἀόρατος αὐτοῦ χάρις, τὴν ὁποίαν κατὰ τὰς ἀψευδεῖς αὐτοῦ ἐπαγγελίας ἐκχέει εἰς τοὺς πιστοὺς· οὐχὶ διότι δὲν δύναται νὰ γνωρίσῃ τὴν ἐπιστροφὴν μας καὶ νὰ μᾶς πληροφορήσῃ περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ἐπαγγελιῶν του καὶ χωρὶς τὰ ὁρατά σημεῖα ταῦτα, ἀλλὰ διὰ νὰ τυπώνηται ζωηρότερον εἰς τὴν ψυχὴν μας διὰ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἱεροτελεστιῶν ὁ θειότατος σκοπὸς τῶν. Ὡστε διπλοῦν εἶναι τὸ ἔργον τῶν Μυστηρίων· ὅταν μὲν θεωρῶνται ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ, μᾶς βεβαιόνοῦσι περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς δι' αὐτῶν μεταδιδομένης θείας χάριτος· ὅταν δὲ θεωρῶνται ἀπὸ μέρους ἡμῶν αὐτῶν, παριστάνουσι παρρησίᾳ τὴν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν χριστιανικῶν καθηκόντων χρεωστικὴν

φιλονεικοῦντες καὶ περὶ τούτου πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς γείτονάς σας, τοὺς φιλομούσους Χίους, καθὼς ποτε περὶ τοῦ Ὀμήρου, καὶ ἀνανεόνοντες πάλιν ἐνδόξως τὴν μακαρίαν ἐκείνην καὶ πολύζηλον ἔριν. Παρὰ ταύτην λοιπὸν τὴν κατηχητικὴν βίβλον ποίαν ἄλλην μεθοδικωτέραν ἢ προσφευεστέραν ἔπρεπε νὰ μεταχειρῖσθῶμεν εἰς τὸ φιλολογικὸν τῆς Σμύρνης Γυμνάσιον; Ταύτην ἐγὼ μεταρρυθμίσας ὅπως οὖν, καὶ τινα μὲν ἀφαιρέσας, ἄλλα δὲ καὶ προσθέσας, ὅσα ἔκρινα ἀναγκαῖα εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν Μαθητῶν, ἐξέδωκα διὰ τύπου πρὸς διδασκαλίαν των, σπουδάζων παντοίως, ὅσον τὸ δυνατόν, περὶ τὴν ψυχικὴν αὐτῶν ὠφέλειαν καὶ βελτίωσιν.

Ἀλλὰ, φίλοι Σμυρναῖοι, ὅσον ἂν ᾔηται καὶ ἡ βίβλος μεθοδικὴ καὶ τὸ φιλολογικὸν ἡμῶν Γυμνάσιον ἀγρυπνῶν καὶ ἐπιμελὲς εἰς τὴν ὀρθὴν τῶν τέκνων σας ἀγωγὴν, ὀλίγη τις ὠφέλεια ἐκ τούτου θέλει προκύψει, ἐὰν καὶ σεῖς δὲν συνεργήσητε. Ψυχὴ τῶν εἰς τὰ τέκνα σας παραδιδόμενων καλῶν μαθημάτων εἶναι τὸ ἰδικόν σας, ὧ καλοὶ κάγαθοὶ γονεῖς, ἀγαθὸν παράδειγμα. Ὅταν τὸ παιδίον βλέπῃ τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα πράττοντα τὰναντία τῶν, ὅσα μανθάνει παρὰ τοῦ διδασκάλου, τίνα τῶν δύο μέλλει περισσότερον ν' ἀκολουθήσῃ, τὸν διδάσκαλον, τὸν ὁποῖον βλέπει ὀλίγας ὥρας τῆς ἡμέρας καὶ πολλάκις ἀκούει παρ' αὐτοῦ ὅσα δὲν κολλακεύουν τὴν φιλαυτίαν του, ἢ τὸν πατέρα, μετὰ τοῦ ὁποίου συνδιατρίβει καθ' ἡμέραν καὶ νύκτα, προσκεκολλημένον εἰς αὐτὸν ὑπὸ τε τῆς φύσεως καὶ τῆς συνηθείας, καὶ τοῦ ὁποίου τυχὸν αἱ πράξεις εὐχαριστοῦσι τὰς παραλόγους ὁρέξεις του; Ἀλλ' ὅταν ἐξεναντίας τὰ παιδιά βλέπωσιν εἰς τὰς πατρικὰς τῶν οἰκίας μὲ τὸ ἔργον πραττόμενα, ὅσα μὲ τὸν λόγον εἰς τὸ Σχολεῖον ἀκούουσι διδασκόμενα, στερεόνονται εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ γίνονται παῖδες μὲν κόσμιοι, νέοι δὲ σώφρονες, ἄνδρες δὲ δίκαιοι, γέροντες δὲ συνετώτατοι, καὶ πρὸ πάντων εὐσεβεῖς πρὸς Θεόν, γνησιώτατα τέκνα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῆς Πολιτείας μέλη τίμια καὶ χρησιμώτατα.

Γνωρίζοντες λοιπὸν ἀκριβῶς, ὅτι ἀπὸ τὴν παιδείαν τῶν υἱῶν σας κρέμαται τῶν οἰκιῶν σας ἡ εὐτυχία (α), χρέος ἔχετε πρῶτον νὰ προβάλλητε ἑαυτοὺς εἰς τὰ τέκνα σας ζῶσαν παντοίας ἀρετῆς εἰκόνα,

(α) Υἱέων γάρ που ἡ χρηστῶν ἢ τὰναντία γενομένων, καὶ πᾶς ὁ οἶκος ὁ τοῦ πατρὸς οὕτως οἰκήσεται, ὅποιοι ἂν τινες οἱ παῖδες γείωνται. Πολλὴν ἄρα δεῖ προμήθειαν αὐτοῦ ἔχειν. Πλάτ. Λάχῃτ. σελ. 173. Βίρ.

πάντοτε καὶ πανταχοῦ προτεθειμένην εἰς μίμησιν, καὶ νὰ ἐπαγρυπνῆτε εἰς τὰς συναναστροφὰς καὶ τὴν ἄλλην διαγωγὴν των. Ἐπειτα χρεωστεῖτε καὶ κατ' ἰδίαν εἰς τὰς οἰκίας σας νὰ γίνησθε σεῖς αὐτοὶ ἐπιστάται εἰς τὰς μελέτας τῶν μαθημάτων των, ἐξετάζοντές τα πᾶσαν ἐσπέραν νὰ σᾶς λέγωσι τί καλὸν ἔμαθον τὴν ἡμέραν εἰς τὸ Σχολεῖον, καὶ βραβεύοντες μὲν μὲ ἐπαίνους καὶ δῶρα, ἂν τύχη, τὴν περὶ τὴν ἐπίδοσιν εἰς τοὺς λόγους φιλοτιμίαν των, παιδεύοντες δὲ μὲ πατρικῶς ἐλέγχους καὶ σωτηριώδεις κολλήσεις ἐνίοτε τὴν ἀμέλειαν καὶ ἀκηδίαν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἰδίων αὐτῶν καθηκόντων. Εἰς τὴν παρούσαν, ὦ φίλοι, τοῦ γένους ἡμῶν κατάστασιν οἱ γονεῖς αὐτοὶ πρέπει νὰ γίνωνται παιδονόμοι καὶ ἔφοροι τῆς παιδείας τῶν τέκνων των. Ταύτην δὲ τὴν περὶ τὰ μαθήματα των πατρικὴν σας πρόνοιαν καὶ ἐπιμέλειαν πολὺ πρὸ τῶν ἄλλων πρέπει νὰ ἐπιτείνητε εἰς τῆς ἱερᾶς Κατηχήσεως τὴν ἀνάγνωσιν, ἀπαιτοῦντες παρὰ τῶν παιδίων εὐκρινεῖς τῆς πίστεως ιδέας, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας των, καὶ φροντίζοντες ἀδιακόπως νὰ ἐντρέφητε εἰς τὰς ψυχὰς των τοῦ Θεοῦ τὸν φόβον καὶ τὴν μελέτην τῶν ἀγίων του ἐντολῶν, καθὼς ἔπραττον ὅλοι οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι, οἷον ὁ Ἀβραάμ (α), ὁ Ἰώβ (β), καὶ οἱ λοιποί, ὅσοι εὐλογήθησαν διὰ τὴν χρησὴν τῶν ἰδίων τέκνων ἀνατροφὴν. Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸς ῥητῶς σᾶς προστάσσει (γ), καὶ ἡ Ἐκκλησία καθ' ἡμέραν σᾶς παραγγέλλει (δ).

Εἰς τὸ χρέος τοῦτο τῶν γονέων εὐκόλως ἐννοεῖται, ὅτι ὑπόκεινται καὶ οἱ Ἀνάδοχοι, ὡς ἐγγυηταὶ τῆς τῶν ἀναδεξιμαίων αὐτῶν σωτηρίας γενόμενοι· καὶ μάλιστα ὅπόταν ταῦτα τύχῃσι νὰ ᾔναι παιδία γονέων πτωχῶν, ἢ ἀμαθῶν, ἢ καὶ πολλάκις ἀποθανόντων.

(α) Ἀβραάμ δὲ γινόμενος ἔσται εἰς ἔθνος μέγα καὶ πολὺ — ἤδειν γάρ (ὁ θεὸς) ὅτι συντάξει τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ καὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ μετ' αὐτόν· καὶ φυλάξουσιν τὰς ὁδοὺς κυρίου, ποιεῖν δικαιοσύνην καὶ κρίσιν. Γενέσ. ιη'. 18—19.

(β) Ἀπέστειλεν Ἰώβ καὶ ἐκαθάριζεν αὐτοὺς (τοὺς υἱοὺς) ἀνιστάμενος τὸ πρωῒ, καὶ προσέφερε περὶ αὐτῶν θυσίας κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, καὶ μόσχον ἓνα περὶ ἁμαρτίας περὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν· ἔλεγε γάρ Ἰώβ, Μήποτε οἱ υἱοί μου ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῶν κακὰ ἐνενόησαν πρὸς τὸν θεόν. Ἰώβ α, 5.

(γ) Καὶ ἔσται τὰ ῥήματα ταῦτα, ὅσα ἐντέλλομαί σοι σήμερον, ἐν τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν τῇ ψυχῇ σου. Καὶ προβιάσεις αὐτὰ τοὺς υἱοὺς σου, καὶ λαλήσεις ἐν αὐτοῖς καθηήμενος ἐν οἴκῳ, καὶ πορευόμενος ἐν ὁδῷ, καὶ κοιταζόμενος, καὶ διανιστάμενος. Δευτερ. v'. 6—7.

(δ) Οἱ Πατέρες ἐκτρέφετε τὰ τέκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου. Εφεσ. vi'. 4.

ΠΑΡΟΡΑΜΑ

Σελ. 9. στίχ. 4. γράφει βιβλόν. — Σ. 10. στίχ. 24. καὶ — Σελ. 12. στίχ. 12.
 ἀνιχούσας. — Σ. 26. στίχ. 8. παράδειγμα. — Σ. 29. στίχ. 24. ἀντείπη. — Σ.
 32. στίχ. 16. κίριον. — Σ. 43. στίχ. 12. ποτίζων. — Σ. 46. στίχ. 4. ἐσπέρας.
 — Σ. 47. στίχ. 24. δικαιοσύνην. — Σ. 48. στίχ. 40. ἡ ἀνάστασις. — Σ. 58.
 στίχ. 5. ἡγιάσθησαν. — Σ. 59. στίχ. 15. Ἰουδαίων. — Σ. 70. στίχ. 44.
 ὅποιοι. — Σ. 77. στίχ. 34. κλαυθμοῦ. — Σ. 97. στίχ. 8. Παῦλον. — Σ. 103.
 στίχ. 23. προτεθέντα. — Σ. 110. στίχ. 13. καὶ — Σ. 122. στίχ. 20. τις.
 — Σ. 125. στίχ. 13. ἡρώων. — Σ. 128. στίχ. 5. ἐγκαταλείπει

τῶν δογμάτων ἐκείνων ἀθυροστόμου βλασφημίας τῶν. Ὁ πραότατος Ἰησοῦς σταυρονόμενος ἤρχετο πρὸς τὸν πατέρα ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ἀθετητῶν τῆς θείας του διδασκαλίας καὶ ὁμολογῶν σταυρωτῶν του. Τίνα ἄλλον πρέπει νὰ μιμῶνται καὶ οἱ Χριστιανοί, παρὰ τὸν ὑπεράγαθον διδάσκαλόν των, εὐχόμενοι ὑπὲρ ἐπιστροφῆς τῶν κακοδόξων, καὶ συμβουλευόντες αὐτούς, ὅταν τύχη, πρῶτος καὶ φρονίμως νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας (α), ἀλλὰ μὴ βλασφημοῦντες καὶ χλευάζοντες ὅσα ἐκεῖνοι νημίζουσιν ἅγια καὶ σεβάσματα, καὶ ἐπομένως ἀναγκάζοντες καὶ ἐκείνους νὰ βλασφημῶσι τὴν πίστιν τὴν ἀμώμητον, καὶ γινόμενοι αἴτιοι περισσοτέρας αὐτῶν ἀπωλείας ; Ὁ ζηλωτὴς χριστιανὸς τότε μάλιστα δεικνύει τὸν ζῆλόν του, ὅταν δὲν παραβαίνει τῆς πρὸς τὸν ἑτερόθρησκον πλησίον του χρεωστούμενης ἀγάπης τὰ ὅρια, ἐλεῶν αὐτὸν μᾶλλον, ἢ μὲν ἀδιόρθωτος, ἀλλὰ μὴ μισῶν ἀπανθρώπως ἐναντίον τῆς συμβουλῆς τοῦ φιλανθρωποτάτου Σωτῆρος τοῦ κόσμου.

Σημ. Γ'. Τῶν ἀχαλίνων καὶ βλασφημῶν στομάτων τὸ τέλος εἶναι δυστυχία· διότι καὶ αὐτοὶ θέλουσι μετρηθῆν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ αὐτὸ μέτρον, μὲ τὸ ὅποιον μετροῦσι τοὺς ἄλλους (β), καὶ ὑπὸ Θεοῦ θέλουσι κολασθῆν διὰ τῆς γλώσσης των τὴν ἀκολασίαν. Πρὸς ἀποφυγὴν ταύτης των τῆς ἀμαρτίας πρέπει νὰ προσέχη τις τοιοῦτοτρόπως νὰ ὁμιλῇ περὶ τοῦ πλησίον, καθὼς θέλει καὶ ἄλλοι νὰ ὁμιλῶσι περὶ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἐὰν βάρπτη πάντοτε τὴν γλῶσσαν εἰς τὰς φρένας, καὶ τότε μόνον τὴν συγχωρῇ νὰ διαλέγηται περὶ τῶν ἄλλων, ὅταν μέλλῃ ἢ νὰ τοὺς ἐπαινέσῃ δικαίως, ἢ νὰ τοὺς συμβουλεύσῃ φρονίμως, ἢ ἄλλως ἀδιαφόρως περὶ αὐτῶν νὰ ὁμιλήσῃ. Εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ταύτης τῆς προσοχῆς συμβάλλει ἢ πρὸς τὸν Θεὸν προσευχή, πρὸς τὸν ὅποιον πρέπει ἕκαστος νὰ ἐκφωνῇ μετὰ τοῦ Δαυΐδ «Θεὸ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου, καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου» (Ψαλμ. ρμ, 3).

Σημ. Δ'. Ἐν ᾧ ἀπαγορεύει τὸ ψεῦδος ἡ ἐντολὴ αὕτη, παραγγέλλει ἐξ ἐναντίας τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας πρέπει νὰ γυμνάζεται, ἀπρηφύγων, ὅσον δύναται τὸ ψεῦδος, ὡς ἴδιον ἀνθρώπων κακουργῶν καὶ σημεῖον ψυχῆς ἀσυμφώνου πρὸς ἑαυτὴν καὶ διεφθαρμένης, καὶ νὰ ὑπερασπίζεται τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον ὡς ἰδικήν του.

(α) Ῥωμ. ια, 1—29. — (β) Ματθ. ζ, 2.

οὐ χί. Εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην κάμνει ἡ ψυχὴ τέλειον συλλογισμόν, τοῦ ὁποίου μείζων πρότασις εἶναι ὁ νόμος, καὶ ἐλάσσων ἡ πρᾶξις, καὶ συμπέρασμα ἡ ψῆφος περὶ τῆς πράξεως. π. χ. ὁ νόμος λέγει, ὁ κλέπτων ἁμαρτάνει, ἰδοὺ ἡ πρώτη πρότασις· ἐγὼ ἔκλεψα, λέγει ἡ συνειδήσις, ἰδοὺ ἡ δευτέρα· λοιπὸν ἁμαρτάνω, ἰδοὺ τὸ συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον ἀφ' ἑαυτῆς ἐπιφέρει πάλιν ἡ συνειδήσις, διὰ τοῦτο αὕτη ὀνομάζεται κανὼν τῶν πράξεων, κατήγορος, μάρτυς καὶ κριτής (α), ὡς ἀνταμείβουσα μὲν τὴν ψυχὴν, ὅταν πράττῃ τὸ καλόν, μὲ χαρὰν παντοτεινήν, ἣτις εἶναι φυσικὴ ἀνταμοιβὴ τῆς ἀρετῆς, τιμωροῦσα δὲ πάλιν ἐξ ἐναντίας καὶ κεντῶσα τὴν καρδίαν, ὅταν πράττῃ τὸ κακόν, μὲ λύπην πικράν, ἣτις εἶναι κόλασις τῆς κακίας.

Σημ. Β'. Γνωστὸν εἶναι ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξελέξατο τὸν Ἰσραήλ (β), ἥτοι τοὺς Ἰουδαίους, ὡς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἐφάνερωσε δι' αὐτῶν τὴν θεῖαν αὐτοῦ βουλήν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Εἰς τὸν Ἰσραήλ διὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ αὐτοῦ Μωϋσέως ἔδωκε νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἠθέλησε νὰ τοὺς διδάξῃ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀγιότητος καὶ δικαιοσύνης. Τριπλοῦς δὲ ἦτο ὁ νόμος οὗτος, Ἱεροουργικός, καὶ Πολιτικός, καὶ Ἠθικός. Οἱ ἐρουργικὲς ἀπέβλεπε τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἱεροτελεστίας τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἐκκλησίας, τύπος ὢν καὶ χειραγωγία πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν χάριν· διὰ τοῦτο καὶ κατηργήθη μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δὲ πολιτικὸς περιεῖχεν ὅσας διαταγὰς ἔπρεπε νὰ φυλάξῃ ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός, καθὼς ἀπῆτει ἡ πολιτικὴ του τότε διοίκησις· διὰ τοῦτο δὲν ὑποχρεώνει εἰς ἑαυτὸν οὐδὲν ἄλλο ἔθνος, εἰμὴ τὸ τῶν Ἰουδαίων. Ὁ δὲ ἠθικός νόμος περιέχει τὰ τοῦ ἀνθρώπου καθήκοντα τὰ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ πρὸς ἑαυτόν, καὶ πρὸς τὸν πλησίον· διὰ τοῦτο εἶναι ἀμετάβλητος, καὶ αἰώνιος, καὶ ὑποχρεώνει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ φυλάττωσιν αὐτόν, καὶ τόσῳ μᾶλλον, ὅσον εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἔκτυπον ὢν καὶ ἀντίγραφον τρόπον τινὰ τοῦ φυσικοῦ νόμου· ἐπειδὴ δὲν περιέχει οὐδεμίαν διαταγὴν, περὶ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι πεπληροφορημένη ἡ συνειδήσις ἐκάστου. ἠθέλησε δὲ ὁ Θεὸς νὰ φανερώσῃ καὶ ἐγγράφως τὸν φυσικὸν νόμον, α.) διὰ νὰ δείξῃ φανερά, πόσον εἶναι ἀναγκαῖαι αὗται αἱ ἐντολαί, τῶν ὁποίων αὐτὸς ἦτο δοτὴρ, καὶ β.) διὰ τὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καταντήσειν ὁ ἄνθρωπος, ἐλεεινὴν κατάστασιν ἐκ τῆς ἁμαρτίας, ὑπὸ τῆς ὁποίας τυφλούμενος πολλάκις νομίζει καλὰ τὰ

(α) Ῥωμ. 6, 14. — (β) Ἐξόδ. 16.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Τὴν παροῦσαν Κατήχησιν τοῦ ἀοιδίου ἡμῶν Πατρὸς μεταπο-
 πόντες ἐν ἀρχῇ τοῦ Α'. Τόμου τῶν Σωζομένων Ἐκκλησια-
 στικῶν αὐτοῦ Συγγραμμάτων, ἐνθα καὶ τὰ περὶ τῆς πρώτης
 αὐτῆς ἐκδόσεως ἐδηλώσαμεν (Προλεγ. σελ. ιθ — λα), κατ' εὐσεβῆ πα-
 ράκλησιν λογίων ὁμογενῶν ἐξεδώκαμεν καὶ ἰδίᾳ χάριν τῆς παιδευομέ-
 νης ἡμετέρας νεότητος. Δέξασθε λοιπὸν εὐγνωμόνως, ὦ φίλα τῆς ὀρθο-
 δοξούσης Ἑλλάδος τεκνία, τὸ βιβλίον· καὶ φωτίζετε μὲν τὸν νοῦν ὑμῶν
 τῷ ἀδύτῳ φωτὶ τῆς θεογνωσίας· στερεοῦτε δὲ τὰς ἀγνάς ὑμῶν καρδίας
 ἐπὶ τῆς ἀρραγοῦς πέτρας τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως, τῆς νίκης τῆς
 τὸν κόσμον νικησάσης· θησαυρίζετε δ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν τὸν τοῦ
 Θεοῦ φόβον, τὴν ἀρχὴν πάσης σοφίας· λαμπρύνετε δὲ καὶ καλλύνετε
 τὸν βίον ὑμῶν τοῖς ἀμαράντοις κάλλεσι τῶν θεοδιδάκτων καὶ θεουργῶν
 ἀρετῶν, ὧν κεφάλαιον καὶ ρίζα ἡ ἀγάπη· καὶ οὕτω τῇ τοῦ Θεοῦ χά-
 ριτι τέκνα ἑαυτὰ γνήσια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πατρίδος ἀναδείξαντα
 καὶ τοῦ τῆς δικαιοσύνης στεφάνου ἀξιωθείητε.

Χαίρετε ἐν Κυρίῳ, καὶ μέμνησθε τοῦ τὴν βίβλον ἐκπονήσαντος.

Αὐξβ. Ἰουλίου ιε. Ἀθήνησι.

Ὁ Ἐκδότης.

συνανεστράφη· ἐσαρκώθη δὲ διὰ τῆς παντοδυνάμου τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνεργείας ἐκ τῶν ἀχράντων αἱμάτων τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ὑπὲρ φύσιν καὶ παναχράντως, ἐπειδὴ καὶ αὕτη ἡ δικαιοσύνη τοῦ ἀπῆτει νὰ ᾔηται κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, ὅστις ἤλθε νὰ καθαρῖσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν (α).

Σημ. Β'. Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἠνώθη ἡ Θεία φύσις μὲ τὴν ἀνθρώπινον ἀσυγχύτως εἰς μίαν ὑπόστασιν, καὶ ἔγεινεν ἐν Θεῷ πρόσωπον ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, ὅχι δύο, ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ υἱὸς τῆς Μαρίας, δύο φύσεις ἔχων καὶ δύο θελήσεις, κεχωρισμένας ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀσυγχύτους. Διὰ τοῦτο ἄλλοτε ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν θεϊαν Γραφὴν ῥητὰ ἀνήκοντα εἰς μόνην αὐτοῦ τὴν Θεότητα· οἷον «Ὁ Χριστὸς, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν» (Ῥωμ. θ, 5), καὶ «Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί» (Α'. Τιμ. θ, 16) καὶ «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος» (Ἰωάν. α, 1), καὶ «Πρὸ τοῦ Ἀβραάμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμί» (Ἰωάν. η, 58). Ἄλλοτε δὲ ἀπαντῶμεν ῥήσεις, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἐννοῶμεν διὰ τὴν ἀνθρώπινον μόνον, καὶ οὐχὶ διὰ τὴν θεϊαν αὐτοῦ φύσιν. Τοιοῦτο εἶναι τό, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν γνωρίζει τὴν τελευταίαν ἡμέραν καὶ ὥραν, καὶ ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶναι μείζων αὐτοῦ (Ἰωάν. ιδ. 18), καὶ ὅτι ἐδεήθη ἐκείνου, ὅστις ἠδύνατο νὰ λυτρώσῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ θανάτου (Ἑβρ. ε, 7), καὶ τὰ τοιαῦτα.

Σημ. Γ'. Διὰ τέσσαράς τινας αἰτίας παραδίδουσιν οἱ θεολόγοι ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

α.) Διὰ νὰ μεταχειρισθῇ ὁ οὐράνιος πατὴρ τὸν μεσίτην τοῦτον καὶ ἐγγυητὴν ἡμῶν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως οὕτως, ὥς νὰ ᾔητο αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἁμαρτήσας ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου τὴν φύσιν προσέλαβε. Τοῦτο δὲ ἄλλως ᾔητο ἀδύνατον, ἂν αὐτὸς δὲν ἐγίνετο ἀληθῶς ἄνθρωπος (β).

β'. Διὰ νὰ ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν ὁ Σωτὴρ εὐκολώτερα τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ὁρατὴν αὐτοῦ παρουσίαν, καὶ νὰ φανερώσῃ ἐκ στόματος εἰς αὐτοὺς τὴν θέλησιν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς καὶ τὴν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ὁδόν (γ).

(α) Ἑβρ. ζ, 26. — (β) Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γινώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ. Β. Κορινθ. ε, 21. — (γ) Πάντα ἃ ἤκουσα ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μου ἐγνώρισά ὑμῖν· διὰ τοῦτο οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλους—ὑμᾶς δὲ εἴρηκα φίλους. Ἰωάν. ιε, 15.

§. δ'. Τὸ Β'. τῆς Κατηχήσεως μέρος περιέχει τοὺς κανόνας διὰ τῶν ὁποίων διακρίνονται τὰ καλὰ ἔργα ἀπὸ τὰ κακά.

Σημ. Οἱ κανόνες οὗτοι θεμελιόνονται εἰς τὸν Δεκάλογον, ἥτοι εἰς τὰς δέκα ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν (α), καὶ αἵτινες ὅλαι περικλείονται εἰς τὴν πρὸς Θεόν, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην (β).

§. ε'. Ἐκ τῶν λεχθέντων εὐκόλως συμπεραίνεται, ὅτι τὸ Α'. τῆς Κατηχήσεως μέρος σκοπὸν ἔχει νὰ ἐμφυτεύσῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν κατηχουμένων τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς Πίστεως, τὸ δὲ Β'. τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς Ἀγάπης. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην γεννᾶται καὶ τρέφεται καὶ τρίτη μεγάλη ἀρετὴ ἡ Ἐλπίς, ἀναφύεται καὶ τὸ τρίτον τῆς Κατηχήσεως μέρος, διδάσκον ἡμᾶς τί πρέπει νὰ ζητῶμεν μετὰ θάρρους ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὰς προσευχάς μας, καὶ τί νὰ ἐλπίζωμεν παρ' αὐτοῦ.

Σημ. Τὸ τρίτον μέρος τοῦτο θεμελιόνηται μάλιστα εἰς τὴν Κυριακὴν προσευχήν, ἥτις περικλείει πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ (γ).

§. ζ'. Ἀπὸ τὰ προρρηθέντα γενικῶς συνάγεται καὶ ἄλλος τῆς Κατηχήσεως ὁρισμὸς οὗτος. Κατήχησις εἶναι σύντομος διδασκαλία περὶ τῶν τριῶν ἀρετῶν, Πίστεως, Ἀγάπης καὶ Ἐλπίδος. Λέγομεν δὲ πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου αὐτῆς μέρους, δηλονότι περὶ Πίστεως.

(α) Ἐξοδ. κ', 2—17. Δευτερον. ε', 6, 24. — (β) Ματθ. κβ'. 38. Λευϊτ. ιθ'. 18, Δευτερον. ζ'. 5. — (γ) Ματθ. ζ', 9.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ἢ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΤΗΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΕΚΔΟΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

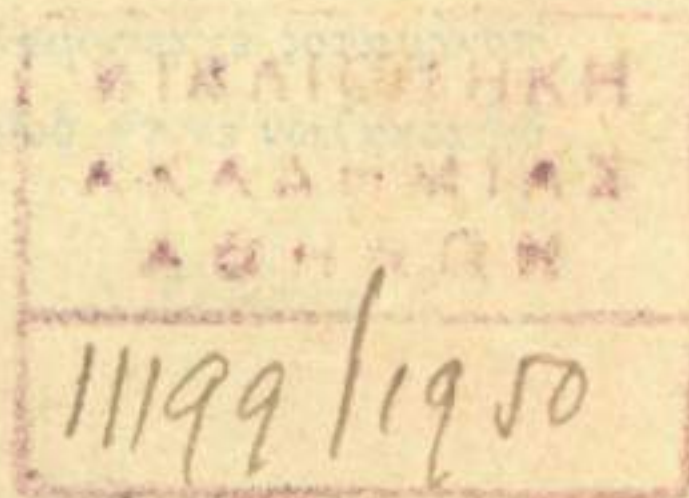
Εἰς χρῆσιν τοῦ τῆς Σμύρνης φιλολογικοῦ Γυμνασίου τῷ 1813.

Μετατυπωθεῖσα δὲ τὸ δεύτερον

ΥΠΟ

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ Κ. ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ.

Εἰς χρῆσιν τῶν ἀπανταχοῦ Ὁρθοδόξων.

ΑΘΗΝΗΣΙ.

ΤΥΠΟΙΣ Φ. ΚΑΡΑΜΠΙΝΟΥ.

ΑΩΞΗ.

πλησίον ἐπίστας, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν, διὰ νὰ διατηρῇται ἡ πολιτικὴ κοινωνία.

Σημ. Α'. Εἰς ἀπὸ τοὺς ὀλεθριωτάτους λυμεῶνας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ εὐδαιμονίας εἶναι καὶ ὁ κλέπτης· εἶναι δὲ κλέπτης, ὅστις σφετερίζεται ἀδίκως τὸ ξένον πρᾶγμα καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον. Ἡ κλοπὴ θεωρεῖται τριχῶς, ἢ ὡς φανερά, ἢ ὡς κρυπτή, ἢ ὡς ἀπατηλή. Α'.) Φανερὰ κλοπὴ λέγεται, ὅταν τις δυναστικῶς ἀρπάξῃ τὰ ἀλλότρια· τοιοῦτοι εἶναι α'.) οἱ καθ' ὁδὸν λησταὶ καὶ ἀνδραποδισταί· β'.) οἱ δωροφάγοι ἄρχοντες, καὶ ἄδικοι κριταί, καὶ τελῶναι· γ'.) οἱ πλεονέκται πλούσιοι καὶ δανεισταί, οἵτινες ἀναγκάζουσι τοὺς ὀφειλέτας νὰ πωλῶσι τὰ ἐνέχυρα, τοὺς ἐργάτας νὰ ἐργάζωνται παρὰ τὸ συμπεφωνιμένον, τοὺς πτωχοὺς νὰ πωλῶσι τοὺς οἴκους καὶ ἀγροὺς αὐτῶν παρὰ τιμὴν· καὶ προσέτι ὅσοι μὲ πλειότερον μισθὸν ἐκμαυλίζουσι τοὺς τῶν ἄλλων ὑπηρέτας· δ'. οἱ παρορισταί· ὅσοι δηλονότι ὑπερβαίνουσι τὰ σύνορα τῶν ἀγρῶν καὶ ἀμπελίων, διὰ νὰ κλέψωσι μέρος γῆς τοῦ γείτονός των· ε'.) οἱ καταχρώμενοι τὰ ξένα πράγματα· οἷον γεωργοῦντες ξένους ἀγρούς, ἀναβαίνοντες ξένους ἵππους κρυφίως τοῦ κυρίου των, καὶ τὰ τοιαῦτα ζ'.) οἱ τιμιολκῆταί, ὅσοι δηλονότι εἰς ἀνάγκην πωλοῦσι τὸν σῖτον μὲ ὑπερβολικὴν τιμὴν, ἢ ἀγωγιάζουσι τὰ ζῶα των, ἢ ναυλύνουσι τὰ πλοῖα των, ἢ ἐνοικιάζουσι τοὺς οἴκους των μὲ ἀνυπόφορον πληρωμὴν, καὶ ἄλλοι ὅσοι μὲ βαρυτάτας συνθήκας συμφωνοῦσι νὰ βοηθήσωσι τὸν πλησίον των εἰς χαίρην ἀνάγκης, κάμνοντες τὴν δυστυχίαν ἐκείνου ἀφορμὴν πλουτισμοῦ ἰδικῶ των· μετὰ τούτων ἀριθμοῦνται καὶ οἱ βαρεῖς καὶ ἀσπλαγχνοὶ τοκισταί, καὶ γενικῶς ὅσοι ἀδικοῦσι τὸν πλησίον των ἀνερυθριάστως καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον. Β'.) Κρυπτὴ κλοπὴ λέγεται, ὅταν τις κλέπῃ τὰ ἀλλότρια πράγματα χωρὶς τὴν εἰδῆσιν τοῦ κυρίου των. Ταύτης τῆς κλάσεως εἶναι α'.) οἱ κρύφιοι κλέπται οἴκων, ἐργαστηρίων, σιτοδοχείων, ἰχθυοτροφείων, μανδρίων, κήπων, δρυμώνων, ἀχυρώνων, καὶ τὸ βαρύτερον, θησαυρῶν δημοσίων, ἐκκλησιαστικῶν, καὶ ἄλλων ἱερῶν πραγμάτων, οἵτινες καὶ ἱερόσυλοι διὰ τοῦτο ὀνομάζονται· β'.) οἱ διαβιβασταὶ ἀπηγορευμένων πραγμάτων εἰς μίαν τινὰ ἐπαρχίαν, ἢ τῶν νενομισμένων φόρων καὶ τελῶν, οἷον δεκατειῶν, τελωνίων, κτλ'· δόλιοι σφετερισταί. γ'.) οἱ εὐρεταὶ ὅποιονδήποτε χαθέντων πραγμάτων, οἷον χρημάτων, κτηνῶν καὶ τῶν τοιούτων, οἵτινες ἢ παντάπασι ταῦτα κατακρατοῦσιν, ἢ τ' ἀποδίδουσιν εἰς τοὺς κυρίους των

Γ'. Ὡς αὐτός λοιπὸν εἶναι πνεῦμα καθαρώτατον (α), νοῦς ἄπειρος, καὶ ἀκολούθως πάνσοφος, πανάγαθος, παντοδύναμος, παντελεύθερος, δικαιοτάτος, καὶ συντόμως τελειότατον καὶ μακαριώτατον ὄν, καὶ παντοκράτωρ Δεσπότης (β).

§. γ'. Ὁ μέγας οὗτος Θεὸς ἔκτισε τὸν κόσμον καὶ ὅλα τὰ ἐν αὐτῷ ἐκ τοῦ μηδενός, ὅχι διὰ τινὰ χρείαν, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ νὰ τὰ κάμῃ μέτοχα τῆς ἰδίας του ἀγαθότητος.

Σημ. Α. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀπειροτέλειος (§. β'. γ'), δὲν εἶχε λοιπὸν οὐδεμίαν χρείαν τῶν κτισμάτων· ἔκτισε δὲ ταῦτα διὰ νὰ τὰ κάμῃ μέτοχα τῆς ἰδίας του ἀγαθότητος, ὡς πανάγαθος, μεταδούς εἰς αὐτὰ ἰδιότητας, αἵτινες εἶναι εἰκόνες τῶν ἀπείρων αὐτοῦ τελειοτήτων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἔκτισεν ἐκ τοῦ μηδενός, δὲν ὑπῆρχε τίποτε λοιπὸν πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, πλὴν μόνος ὁ αἰώνιος δημιουργός του· ὥστε ἐπλανήθησαν ὅσοι εἶπον, ὅτι ὁ κόσμος ἐκτίσθη ἀπὸ ὕλην αἰώνιον.

Σημ. Β'. Εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου δύο τινὰ πρέπει νὰ σημειώσωμεν· α.) Ὅτι ὁ κτίσας Θεὸς τὰ πάντα τὰ συνέδεσε πρὸς ἀλλήλα μὲ δεσμὸν ἄρρητον, διὰ νὰ χρησιμεύῃ τὸ ἐν πρὸς τὸ ἄλλο καὶ ν' ἀποτελῶσιν ὅμοῦ τὴν ἁρμονίαν τοῦ Παντός, ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ἐξαιρέτως ἡ θεία σοφία. β.) Ὅτι οὐδὲν κτίσμα δὲν ἐδημιουργήθη κακὸν καθ' αὐτό, ἢ χρῆσιν ἔχον αἰσχροῦ καθ' αὐτήν. Ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς εἶναι ὅλα λίαν καλὰ (γ). Ἡ προαίρεσις ὁμῶς τοῦ ἀνθρώπου ἐμπορεῖ νὰ μεταχειρισθῇ τὸ καλὸν ὡς κακόν, καθὼς λόγου χάριν, τὴν μάχαιραν πρὸς φόνον, ἢ τὴν δύναμιν τοῦ νοῦς εἰς ἐφεύρεσιν διαφόρων πανουργιῶν.

§. δ'. Τὸ ἐξαίρετον τῶν θείων δημιουργημάτων εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἐκοινώνησε μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, διότι ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν του (δ).

Σημ. Ἡ εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν ἰδιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰς τελειότητας τοῦ Θεοῦ. π. χ. ὁ Θεὸς ἔχει νοῦν, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπροικίσθη μὲ νοῦν· ὁ Θεὸς φυσικὰ ἐκλέγει τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀποστρέφεται τὸ κακόν, καὶ ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἔμφυτόν τινα ὁρμὴν εἰς ἀπόλαυσιν τοῦ καλοῦ καὶ ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ· ὁ Θεὸς εἶναι κύριος ὅλου τοῦ κόσμου, ὡσαύτως κατέστησε καὶ

(α) Πνεῦμα ὁ Θεός. Ἰωάν. δ', 24. — (β) Ἡ βασιλεία σου βασιλεῖα πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Ψαλμ. ρμδ', 13. — (γ) Γενέσ. α, 31. — (δ) Γενέσ. α, 27.

τῶν ἔργων, γινομένης οὐχὶ μόνον ἀπὸ τοὺς κυρίους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς δούλους καὶ ὑπηρέτας, διὰ νὰ ἀπολαύωσιν ὅλοι κοινῶς ἀπὸ τὴν χαρὰν τῆς ἀναμνήσεως τῶν περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν, καὶ νὰ ἐνασχολῶνται εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν λατρείαν μακρὰν ἀπὸ τὰς βιωτικὰς μερίμνας καὶ ἀσχολίας. Μόνῃ ἢ σωτηρίᾳ καὶ ὠφέλειᾳ τοῦ πλησίον συγχωρεῖ τὴν παράβασιν τῆς ἀργίας τῶν ἑορτῶν, ὅποτε ἀναγκαῖα τις περίστασις, οἷον ἐχθρῶν ἐπιδρομή, ἢ πυρκαϊά, ἢ ἀσθένεια, ἢ ἄλλο τι περιστατικὸν ἀνεπίδεκτον ἀναβολῆς καιροῦ, ἀπαιτῇ τὴν δι' ἐργασίας ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων. Τοιαύτη ἐργασία ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς φύλαξιν παρὰ παράβασιν τοῦ θείου νόμου, κοὶ τοῦτο βεβαιοῖ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ εἰπὼν «Τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον» (Μάρκ. 6, 27). 6.) Διὰ τῆς προσφοιτήσεως εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου, καὶ πεπαρρησιασμένης δοξολογήσεως καὶ ψαλμωδίας τοῦ ὀνόματός του εἰς τὰς δημοσίους συνάξεις (α). ἔτι δὲ καὶ διὰ τῆς κοινωνίας τῶν ἀχράντων μυστηρίων, καὶ τῆς μετ' εὐλαθείας ἀκροάσεως τῆς διδαχῆς τοῦ θείου λόγου, διὰ τῆς ὁποίας μάλιστα προκόπτουмен εἰς τὴν εὐσέβειαν. γ.) Διὰ τῆς κατὰ μόνας προσευχῆς καὶ ἀνυψώσεως τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεόν, ὅποτε μάλιστα περιστάσεις τινὲς μᾶς ἐμποδίζουσι νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὰς διωρισμένας ἡμέρας. Τότε ὅπου καὶ ἂν εὐρεθῶμεν, πρέπει νὰ προσευχώμεθα, *χειρας ὁσίου* *αἵροντες* εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ γόνυ κάμπτοντες εἰς τὴν γῆν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τῆς θείας μεγαλιωσύνης. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἡ γονυκλισία τὰς Κυριακὰς ὅλας καὶ τὰς μεταξὺ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρας εἶναι ἀπηγορευμένη ἀπὸ τὴν Ἀ. οἰκουμενικὴν Σύνοδον, καὶ ὕστερον ἀπὸ τὴν ἐν Τρούλλῳ (Καν. 90). Τὰς δὲ λοιπὰς ἡμέρας, καὶ μάλιστα τὰς νηστίμους, συνεθίζεται ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τὸ σεβασμιώτατον καὶ ἁγιώτατον τοῦτο ἔθος, τὸ ὁποῖον καὶ ἡ ἀρχαιότης τῆς Ἐκκλησίας ἐτίμησε καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ Ἀποστόλων ἐκύρωσε (6). δ.) Διὰ τῆς μελέτης τῶν ἱερῶν βιβλίων, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς ἕκαστον οἶκον πρέπει νὰ διδάσκωσιν οἱ πατέρες τὰ τέκνα, οἱ κύριοι τοὺς δούλους, οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητάς, οἱ ἀνώτεροι τοὺς ὑποκειμένους, καὶ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, ὁδηγοῦντες αὐτοὺς εἰς τὸν νόμον Κυρίου καὶ τὸν φόβον αὐτοῦ. ε.) Διὰ τῆς βοηθείας τῶν ἐν ἀνάγκαις καὶ διανομῆς ἐλέους εἰς τὰ προσήκοντα μέρη, τὸ ὁποῖον πρέπει μάλιστα νὰ κάμνωμεν τὰς ἑορτάς, διαμοιράζοντες ἐκ τῶν ὑπαρχόντων

(α) Ἑβρ. ι, 25. — (6) Λουκ. κβ, 41. Πράξ. ζ, 60. καὶ κ, 36. καὶ κα, 5.

κατάραν, διὰ νὰ μᾶς ἐξαγοράσῃ ἀπὸ τὴν κατάραν τοῦ νόμου, καὶ νὰ εὐλογηθῶσιν ὅλοι οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες κατὰ τὴν πρὸς Ἀβραὰμ ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ (α). Ὁ ἐσταυρωμένος Ἰησοῦς τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς σταυρώσεώς του πρὸς τὸ ἐσπέρας κατεβιβάσθη ἀπὸ τὸν σταυρὸν ὑπὸ Νικοδήμου καὶ Ἰωσήφ τοῦ ἐξ Ἀριμαθαίας, καὶ ἐτάφη εἰς μνῆμα καινόν (β). Τοῦτο εἶναι ἡ πληρεστάτη βεβαίωσις τοῦ ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπέθανε τῷ ὄντι σωματικῶς.

Σημ. Β'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρώθη τὸ τριακοστὸν τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐπὶ Τιβερίου Καίσαρος Ῥώμης, ἡγεμονεύοντος εἰς τὴν Ἰουδαίαν τοῦ Ποντίου Πιλάτου, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει τὸ ἅγιον Σύμβολον διὰ τρεῖς αἰτίας· α) διὰ νὰ βεβαιωθῇ καὶ διὰ τῆς χρονολογίας ἡ ἀλήθεια τῆς ἱερᾶς ἱστορίας· β') διὰ νὰ φανῇ ἡ πλήρωσις τῆς τοῦ Ἰακώβ προφητείας περὶ τοῦ ὅτι ἐμελλον νὰ χάσῃ τὴν κυριαρχίαν των οἱ Ἰουδαῖοι, ὑποταχθέντες εἰς τὸν ζυγὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας· γ') διὰ νὰ ἀποδειχθῇ σαφέστατα ἡ ἀθωότης τοῦ ἀναμαρτήτου Ἰησοῦ, ὅτι ἀπέθανεν οὐχὶ ἀκρίτως ἀπὸ τὸν ὄχλον, ἀλλ' ἐξετασθεὶς ἐμπροσθεν ἀλλοφύλου κριτοῦ, ὅστις ὡμολόγησε παρρησίᾳ, ὅτι δὲν εὔρεν οὐδεμίαν αἰτίαν εἰς αὐτόν (γ).

Σημ. Γ'. Τρία τινὰ πρέπει νὰ σημειώσωμεν εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ· α) ὅτι ὑπέμεινε τὰς ὀδύνας τῶν ἀγίων του παθῶν ἐκρυσίως, καὶ ἔπαθε μόνον σωματικῶς ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐχὶ ὡς Θεὸς ἀπαθής· β') ὅτι ἔπαθεν ἀθωότατος ὢν· γ') ὅτι ἔπαθεν ὑπομονητικώτατα μετ' ἄκρας ὑπακοῆς μὲν πρὸς τὸν Θεόν, ἀγάπης δὲ πρὸς τοὺς ἐχθρούς του. Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν, ὅτι καὶ ἡμεῖς ὡσαύτως πρέπει νὰ ὑπομένωμεν τὰς θλίψεις, καὶ μάλιστα ὅταν πάσχωμεν ἀναιτίως καὶ μετ' ἀθωότητος, προσέχοντες πάντοτε νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς τινα μεγάλην ἁμαρτίαν, ὥστε νὰ παιδευθῶμεν δικαίως δι' αὐτήν.

§. ια'. Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀληθὴς θυσία, διὰ τῆς ὁποίας κατηλλάγημεν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ὅσοι πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν τὸν θεῖον μεσίτην δικαιοῦνται καὶ σώζονται.

Σημ. Α. Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι θυσία· διότι αὐτὸς προσήνεγ-

(α) Γαλάτ. γ, 13—14. «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάραις τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάραι (γέγραπται γάρ, Ἐπικατάραις πᾶς ὁ κρεμᾶμενος ἐπὶ ξύλου), ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραὰμ γένηται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».
— (β) Ἰωάν. ιθ, 38—42. Λουκ. κγ, 50. Μάρκ. ιε, 46. Ματθ. κζ, 59. — (γ) Ἰωάν. ιθ, 6.

Ἐν ᾧ ἡμεῖς δεόμεθα τοῦ Θεοῦ νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς τοῦτο τὸ εἶδος τῶν πειρασμῶν, δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι προέρχονται ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἶναι τῆς ἁμαρτίας αἷτιος ὁ Θεός· ἀπαγε! Ὁ Θεὸς μάλιστα μᾶς ἀποστρέφει ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν διὰ τοῦ θείου λόγου, διὰ τῆς πατρικῆς αὐτοῦ προνοίας, καὶ διὰ τῶν μέσων τῆς σωτηριᾶδους οὗτου χάριτες (α). ἐγκαταλείπει δὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, καὶ ἀφαιρεῖ τὴν χάριν του ἐξ αὐτῶν, ὅταν ἡ διεφθαρμένην ἔχοντες θέλησιν καταπατῶσιν ἐν γνώσει τὰς ἐντολάς του, ἢ πεπωρωμένοι παντάπασιν τὴν καρδίαν ἐλπίζωσιν εἰς ἑαυτούς, καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ πλάστην των, ἢ ἀχάριστοι ὄντες υἱοὶ κακομεταχειρίζονται τὰς εἰς αὐτοὺς δαψιλευθείσας χάριτας τοῦ οὐρανίου αὐτῶν πατρὸς. Παρακαλοῦμεν λοιπὸν τὸν Θεὸν νὰ μὴ συγχωρήσῃ νὰ πέσωμεν εἰς τούτους τοὺς πειρασμούς, οἵτινες δύνανται νὰ θριαμβεύσωσι καθ' ἡμῶν· ἢ ἂν συγχωρήσῃ κατὰ τὰς ἀποκρύφους βουλὰς τῆς θείας αὐτοῦ σοφίας καὶ δικαιοσύνης, νὰ μὴ μᾶς ἀφήσῃ καὶ νὰ νικηθῶμεν παντελῶς ἀπὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ διασώσῃ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀπὸ τὴν ἐξ αὐτῶν ἀπάτην καὶ ἀπώλειαν· διότι ὁ Θεὸς δὲν πειράζει οὐδένα πρὸς ἀπάτην, οὔτε παρακινεῖ οὐδένα εἰς τὸ κακόν (β). Μέσα δὲ πρὸς νίκην τούτων τῶν πειρασμῶν χρ. σιμώτατα ἔχομεν τὴν πίστιν (γ), καὶ τὴν θεοσέβειαν (δ), καὶ τὴν προσευχὴν (ε).

Σημ. Β'. Ἡ λέξις πονηρόν, οὐδετέρως μὲν ἐκλαμβανομένη φανερόναι τὴν ἁμαρτίαν (ς), ἀρσενικῶς δὲ κλινομένη φανερόναι τὸν διάβολον, ὅς τις αὖς λέων ὠρυόμενος περικατεῖζη τῶν τίνων καταπίη (Α. Πέτρ. ε, 8). Ἐκ τούτων λοιπὸν παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς φυλάξῃ ἀβλαβεῖς, ἐνισχύων τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν μετὰ τὴν παντοδύναμον αὐτοῦ χάριν, καὶ ἐλπίζομεν βεβαίως, ὅτι θέλομεν εἰσακουσθῆναι, ἂν ἐκ ψυχῆς εἰλικρινοῦς προσευχώμεθα (ς). Δύω δὲ τινες προκύπτουσιν ὠφελεῖαι ἐκ τῆς αἰτήσεως ταύτης· α.) νὰ γρηγορῶμεν καὶ νὰ ἀποφεύγωμεν τοὺς πειρασμούς, ὅσον δυνάμεθα (η). β.) ἐμπεσόντες δὲ ποτε εἰς αὐτούς, νὰ ἀντέχωμεν στερεῶς, προσευχόμενοι θερμῶς πρὸς Θεόν.

ΑΡΘΡΟΝ Β'.

Ἐπίλογος.

§. ιά. Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(α) Α. Κορινθ. ι.—(β) Ἰακώβ. α, 13.—(γ) Ἐφεσ. ς, 16.—(δ) Ἰακώβ. δ, 7. (ε) Ματθ. κς, 41.—(ς) Ἰωάν. ις, 15. καὶ Β'. Θεσσαλονικ. γ, 3. — (ζ) Α. Κορινθ. ι.—(η) Ματθ. κς, 41.

νὰ ἐξιλεώσωμεν τὸν δικαιοκρίτην Θεόν, ὅταν συναισθανώμεθα ὅτι παρωργίσαμεν αὐτὸν καθ' ἡμῶν μὲ τὰς ἁμαρτίας μας.

Δ'. Διὰ τῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ἡ καρδιά μας ἀναλογιζομένη τὰς περὶ ἡμᾶς εὐεργεσίας καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ δημιουργοῦ μας. Οὕτως ἐχόρευε καὶ ἔχαιρεν ὁ Δαυὶδ προπορευόμενος τῆς κιβωτοῦ τοῦ Θεοῦ (α).

Ε'. Διὰ τῆς εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς συχνῆς εἰσόδου καὶ ἐπιφοιτήσεως, ὅπου οἰκοδομεῖται ὁ πλησίον ἡμῶν μὲ τὸ καλὸν ἡμῶν παράδει μα, καὶ ὅπου συνενόνομεν τὰς φωνάς μας ὅλοι οἱ ἀδελφοί, συναινοῦντες ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ τὸν ὑψιστον δημιουργόν μας καὶ πατέρα (β).

Σημ. Β'. Ἡ ἐσωτερικὴ λατρεία γίνεται καὶ χωρὶς τῆς ἐξωτερικῆς, ὅταν ἀνυψώμεν νοερῶς τὴν ψυχὴν μας πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν πνευμάτων τὸ ὑψιστον. Ἀλλ' ἡ ἐξωτερικὴ χωρὶς τῆς ἐσωτερικῆς εἶναι καθαρὰ ὑπόκρισις καὶ βδελυγμία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ (γ). Καθὼς δὲ πρέπει ταύτην μόνην νὰ ἀποφεύγωμεν, οὕτω δὲν πρέπει νὰ εὐχαριστώμεθα πάντοτε εἰς τὴν ἐσωτερικὴν εὐλάβειαν, ἀλλὰ νὰ συνάπτωμεν ἀμφοτέρας, καὶ διότι φυσικὰ εἶναι συνημμέναι πρὸς ἀλλήλας (καθότι εἶναι ἀδύνατον ἡ θλίψις ἢ ἡ χαρὰ τῆς ψυχῆς νὰ μὴ φανῇ καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου), καὶ διὰ τὴν οἰκοδομὴν καὶ ὠφέλειαν μάλιστα τοῦ πλησίον μας.

§. ι. Ἡ θεία λατρεία εἶναι ἀρράβων τῆς μελλούσης ἐνώσεως τῶν εὐσεβῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ζωὴν, τὴν ἄφθαρτον καὶ αἰώνιον.

Σημ. Ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ προέρχεται ἡ ἀμοιβὴ τῶν πιστῶν αὐτοῦ λατρευτῶν, καθὼς καὶ ἡ κόλασις τῶν ἀσεβῶν. Ἀλλ' εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν αὕτη δὲν γίνεται φανερώς, ἐπειδὴ βλέπομεν πολλάκις δυστυχοῦντας μὲν καὶ καταδιωκομένους τοὺς εὐσεβεῖς, εὐτυχοῦντας δὲ τοὺς ἀσεβεῖς κατ' οἰκονομίαν ἀκατανόητον τῶν θείων κριμάτων. Ἐπεταὶ λοιπόν, ὅτι εἶναι ἄλλη ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν θέλει γενῆν προσηκόντως καὶ ἐντελῶς ἡ ἀνταπόδοσις τῶν εὐσεβῶν καὶ ἀσεβῶν. Τὴν μέλλουσαν ζωὴν προσέτι μᾶς πληροφοροῦσι, α) ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς μας (§. ε.). β) ἡ συνείδησίς μας, τῆς ὁποίας οἱ ἔλεγχοι διὰ τὸ κακὸν καὶ ἡ χαρὰ

(α) Β'. Βασιλ. ς. 43—24. — (β) Εὐφράνθην ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, Εἰς οἶκον Κυρίου πορευσόμεθα. Ψαλμ. ρκα, 4. — (γ) Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ματθ. ζ, 21.

θῶς μὲν, ἀλλ' ὁμῶς δὲν ἐπιτελοῦσιν ὕστερον τὸν ὅρκον, περιπαίζοντες τρόπον τινὰ τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον προσκαλοῦσιν ἔφορον καὶ μάρτυρα τοῦ ὅρκου. Κατὰ τῶν τοιούτων παντελῇ ὀλεθρὸν ἀπειλεῖ τὸ δρέπανον τῆς θείας ὀργῆς διὰ στόματος τοῦ προφήτου Ζαχαρίου (α).

γ'.) Ὅσοι χωρὶς ἀνάγκης διὰ παραμικρὰ πράγματα ἔχουσιν εἰς τὸ στόμα τὸ ὑπερένδοξον ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ μεταχειρίζονται πολλάκις οἱ ἀσυνείδητοι καὶ ἐπὶ ἀστεϊσμῶν καὶ εἰς ἀπρεπεῖς ὁμιλίας.

δ'.) Οἱ ψευδοπροφῆται, ὅσοι προλέγουσιν ἐν ὀνόματι Θεοῦ προφητείας ψευδεῖς, καὶ καυχῶνται ἀποκαλύψεις τινὰς ὀθνείας καὶ γόητος νοὸς γεννήματα.

ε'.) Οἱ παραβαίνοντες τὰς πρὸς Θεὸν ὑποσχέσεις των, καθώς, φέρ' εἰπεῖν, ὅσοι ὑπόσχονται νὰ ἀφιερῶσωσιν ἐκ τῆς περιουσίας των μέρος εἰς σύστασιν σχολείων ἢ διατροφὴν πτωχῶν, ἢ νὰ ἀφήσωσιν ἁμαρτίαν τινά, καὶ ἔπειτα δὲν ἐκπληρόνουσιν τὴν ὑπόσχεσίν των. Οὐδέποτε ἄλλοτε δὲν εἶναι συγκεχωρημένον νὰ ἀθετῶνται αἱ πρὸς Θεὸν ὑποσχέσεις καὶ ὅρκοι, εἰμὴ ὅταν γίνωνται ἀνοήτως πρὸς ἰδίαν βλάβην ἢ τοῦ πλησίον, ὅπως ἦτο ὁ ὅρκος τοῦ Ἡρώδου (β', ἡ συμφωνία τῶν ἐπιβούλων τῆς ζωῆς τοῦ Παύλου (γ), καὶ τὰ τούτοις ὅμοια (δ). Εἰς τοιαύτας περιστάσεις προτιμότερον εἶναι νὰ ἀκυρόνηται ὁ ὅρκος, παρὰ νὰ πράττηται τὸ κακὸν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ χορηγοῦ τῶν ἀγαθῶν Θεοῦ. Κατ' ἄλλον τρόπον ἡ ἀγία Γραφή ῥητῶς ἀπαιτεῖ τὴν πλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων καὶ ὀρκων (ε).

ς'.) Οἱ ζητοῦντες παρὰ Θεοῦ ζητήματα ἀπρεπῆ, οἷον τὸ νὰ συνεργήσῃ εἰς πράξεις αὐτῶν παρανόμους, θέλοντες νὰ κάμωσι σενεργόν τῶν κακῶν τὸ ὑπεράγαθον Ὄν.

Σημ. Β'. Ἐκ τῶν ῥηθέντων συμπεραίνουσί τινες (ς), ὅτι ὁ νόμιμος ὅρκος εἶναι συγκεχωρημένος, καὶ διατεταγμένος μάλιστα ἀπὸ αὐτὸν τὸν Θεόν (ζ), ὅστις καὶ αὐτὸς δῆθεν τὸν μετεχειρίσθη πρὸς περισσοτέραν τῶν

(α) Κεφ. ε, 4. — (β) Ματθ. ιδ, 9. — (γ) Πράξ. κγ, 12. — (δ) Βλ. Ὁριγέν. εἰς Ματθ. τόμ. α. εἰς Ἰωάν. τόμ. λβ'. καὶ Ὁμιλ. ιβ'. εἰς Ἱερεμ. Λέγει δὲ καὶ ὁ ἱερὸς Θεοφύλακτος (εἰς Ματθ.) «Μανθάνομεν ἐντεῦθεν, ὅτι ἔστιν ὅτε κρεῖττον ἐπιορκεῖν, ἢ διὰ τοὺς ὅρκους ἀσεβές τι ποιεῖν». — (ε) Ἀριθμ. λ, 2. Δεύτερον. κγ, 24—24. — (ς) Βλ. Πλάτων. Κατηχήσ. Μερ. Γ. §. ζ, 6. — (ζ) Ἐξόδ. κβ, 14. καὶ Δευτερ. γ, 13. Σημείωσαι δ' ὅτι ἐν τῇ Παλαιᾷ συνεχωρεῖτο τοῖς Ἰουδαίοις ὁ ὅρκος «ὡς ἀσθενῶς διακειμένοις... ἵνα τῇ τοῦ ὅρκου συνηθείᾳ αὐτὰν (τὸν Θεόν) προσκυνεῖν

Α'. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

Β'. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

Γ'. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

Δ'. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα.

Ε'. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

ΣΤ'. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Ζ'. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

Η'. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.

Θ'. Εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

Ι'. Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

ΙΑ'. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

ΙΒ'. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

Σημ. Α'. Τὸ Σύμβολον τοῦτο συνετέθη ἀπὸ τὴν ἐν Νικαίᾳ κατὰ τοῦ Ἀρείου συγκροτηθεῖσαν οἰκουμενικὴν πρώτην Σύνοδον τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων μέχρι τοῦ ἐεδόμου ἄρθρου· ἀπὸ δὲ τοῦ ὀγδόου μέχρι τέλους ἀνεπληρώθη ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει δευτέρας οἰκουμενικῆς Συνόδου, καὶ μετὰ ταῦτα ἐκυρώθη ἀπὸ τὰς λοιπὰς οἰκουμενικὰς Συνόδους, καὶ παρεδόθη εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ὡς πολύτιμος τῆς πίστεως θησαυρός.

Σημ. Β'. Ὀνομάσθη Σύμβολον ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν στρατιωτικῶν συμβόλων ἢ συνθημάτων, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνονται εἰς τὸν πόλεμον οἱ σύμμαχοι ἀπὸ τοὺς πολεμίους· διότι δι' αὐτοῦ διακρίνονται οἱ στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως εἰς τὸν κατὰ τοῦ διαβόλου πόλεμον. Διωρίσθη δὲ τὸ ἅγιον Σύμβολον νὰ ἐκφωνῇται εἰς πᾶσαν σύναξιν τῶν Χριστιανῶν ἐπὶ ἐκκλησίας.

φήν (α)· εἰς ταύτην ἐναντία εἶναι ἡ ἀκολασία, ἡγουν ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία εἰς τὰς τοῦ σώματος ὀρέξεις, ἐκ τῆς ὁποίας γεννᾶται ἡ ἀκρασία, καὶ γαστριμαργία, καὶ ὅλα τὰ βαρύνοντα τὸν νοῦν ἁμαρτήματα, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶς παραγγέλλει νὰ φυλαττώμεθα ὁ Σωτὴρ (β)· δ) ἡ ἄρνησις ἐαυτοῦ, ἡγουν ἡ ἀποφυγὴ τῶν ἐμποδίων τῆς σωτηρίας μας, ὅσον ἀρεστὰ καὶ ἂν ᾖναι ταῦτα εἰς ἡμᾶς· οὕτω καταφρονοῦμεν τιμᾶς, πλούτη, καὶ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πολλάκις, ὅταν μᾶς ἐμποδίζωσι τῆς ἐργασίας τῶν πρὸς Θεὸν καθηκόντων. Ἐναντία εἰς τοῦτο εἶναι ἡ δι' ὅλου προσπαττάλευσις εἰς τὰ βιωτικά, καὶ ἡ ἀνθρωπαρέσκεια, καὶ ἡ προτίμησις τοῦ πρὸς ἀνθρώπους φόβου παρὰ τὸν πρὸς Θεόν, τὴν ὁποίαν ῥητῶς ὁ Σωτὴρ ἀπηγόρευσεν (γ). Ὅστις τηρήσῃ ἀκριδῶς ὅσα χαρακτηριστικὰ εἶπομεν τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης καὶ φόβου, ἐκεῖνος εἶναι καὶ ὀνομάζεται ἀληθῶς θεοσεβής.

ΑΡΘΡΟΝ Ζ΄.

§. ἡ. Ἡ τετάρτη ἐντολὴ μᾶς προστάσσει νὰ συνερχώμεθα ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς λοιπὰς ἐορτάς, διὰ νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὸν κτίστην τὴν ὑπὸ τῶν κτισμάτων εἰς αὐτὸν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ

(α) Διὰ τοῦτο ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία διώρισε κατ' ἀρχὰς τὰς νηστησίμους ἡμέρας δύο μὲν ἐβδομαδικάς, καθ' ἐκάστην ἐβδομάδα δηλ. τελουμένας, τὴν Τετράδα καὶ τὴν Πορασκευήν, μίαν δὲ μόνην ἐτήσιον τὴν πρὸ τοῦ Πάσχα, ἣτις κοινῶς ὀνομάζετο Τεσσαρακοστή (βλ. Καν. Ἀποσ. ξθ. Ἀποσ. Διαταγ. Ε, 12. 14), εἰς ἄλλους μὲν τόπους τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπικρατοῦσα, εἰς ἄλλους δὲ ὀλιγωτέρας, καὶ εἰς τινὰς μίαν μόνην ἡμέραν (Εὐσέβ. Ἐκκ. Ἱστορ. ε, 24). Ἐκ δὲ τῶν νηστευόντων οἱ μὲν ἐγκρατεῖοντο ἀφ' ὅλα τὰ ἔμψυχα· οἱ δὲ ἔτρωγον ἰχθύας μόνον, οἱ δὲ καὶ πετεινά, οἱ δὲ ξηρὸν ἄρτον, καὶ ἄλλοι τέλος νηστεύοντες ἕως τῆς θ'. ὥρας ἔτρωγον ὕστερον διάφορα βρώματα (Σωκρ. Ἐκκλ. Ἱστορ. ε, 22 καὶ Σωζόμ. ζ, 19). Προϊόντος τοῦ χρόνου ἐπεκράτησεν εἰς ὅλους τοὺς εὐσεβεῖς ἡ νηστεία ἡ πρὸ τοῦ Πάσχα νὰ ᾖναι 40 ἡμερῶν· μετὰ τοῦτα εἰσέχθησαν καὶ αἱ λοιπαὶ τέσσαρες νηστεῖαι ἐτήσιοι, ἐπταήμεροι πᾶσαι, ὁποῖα εἶναι ἡ πρὸ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ὡς βεβαιώνει ὁ Βαλταμὼν (Ἑρωτήσ. 53). Τὴν δὲ εἰς Ῥώμην ἔκπαλαι συνεθισθεῖσαν νηστείαν τοῦ Σαββάτου (Σωκρ. αὐτόθι) ἀπηγόρευσεν ὕστερον ῥητῶς ἡ ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμένη (Κανόν. 55). [Βλ. Πλάτων. Κατηχ. Μερ. Γ. ζ, 6. ὑποσ. 40. Σημειώται δ' ὅτι ἡ προῤῥηθεῖσα περὶ τὴν νηστείαν κατὰ τόπους διαφορὰ κατὰ συγκατάθεσιν ἐγένετο διὰ τὴν τῶν πιστῶν ἀσθένειαν πρὸς κενόν, καὶ παράθεσις τίς ἐστι καὶ ἐξαίρεσις ἄλλ' οὐκ ἀναίρεσις τῶν κοινῶς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας φυλαττομένων νηστειῶν, ὥς καθόλου ἡ ἐν Γάγγρα Σύνοδος ἐπεκύρωσεν (Κανόν. ιθ), ὡς καταδείκνυσιν ὁ ἀοίδιμος ἡμῶν Πατὴρ ἐν Ἐπιστολῇ. Διατρ. Περὶ τῶν Ἱερατ. τῆς Ἐκκλ. Βαθμῶν §. κε, 7]. — (β) Λουκ. κα, 34. Α'. Θεσσαλ. ε, 6. — (γ) Λουκ. ιβ, 4.

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΗ ΤΡΙΑ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

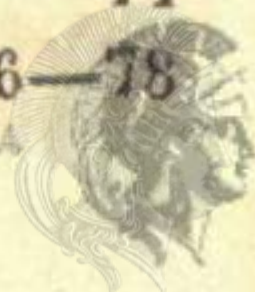
§. α. **Κ**ατήχησις εἶναι σύντομος διδασκαλία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Σημ. Α'. Ὄνομάσθη **Κατήχησις** παρὰ τὸ **Κατηχεῖν** ῥῆμα, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸ διδάσκειν τινὰ διὰ φωνῆς ἡχητικῆς καὶ ζώσης τὴν θρησκείαν, ὡς φαίνεται εἰς τὴν θείαν Γραφήν (α). Ὅθεν καὶ **Κατηχοῦμενοι** ὠνομάσθησαν οἱ μαθηταὶ τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι κοπ' ἀρχὰς αὐτὸ τοῦτο Μαθηταὶ ὠνομάζοντο (β). καὶ **Κατηχηταὶ** οἱ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους διδάσκαλοι αὐτῆς.

Σημ. Β'. Πρῶτος ἀρχηγὸς καὶ διδάσκαλος τῆς Κατηχήσεως εἶναι αὐτὸς ὁ τῆς πίστεως ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς Ἰησοῦς, τοῦ Προδρόμου πρότερον καὶ ταύτης τὴν ὁδὸν προοδοποιήσαντος (γ). Ἰπὸ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐπέμφθησαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον Κατηχηταὶ οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι (δ). Μετὰ δὲ τούτους ἐκατήχουν αὐτοὶ οἱ Ἐπίσκοποι, καὶ μετ' αὐτῶν οἱ Πρεσβύτεροι καὶ Διάκονοι. Τοιοῦτοι κατηχηταὶ ἦσαν ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὁ Κύριλλος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐν ὧσιν ἦσαν Πρεσβύτεροι. Κατηχητὴς ἦτο καὶ ὁ Θεοχάρης διάκονος τῆς ἐν Καρθαγένῃ ἐκκλησίας. Πολλάκις δὲ καὶ ἐκ τῶν κατωτέρων ταγμάτων τοῦ Κλήρου προεχειρίζοντο Κατηχηταί, ὅποιος ἦτο ὁ Ὠριγένης εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ὁ Ὀπτάτος, Ἀναγνώστης ἑκάτερος (ε). Εὐρίσκομεν δὲ καὶ Διακονίσσας κατηχητοῖας μόνων τῶν γυναικῶν (ζ). Ἀνηγέρθησαν δὲ καὶ σχολαὶ κατηχητικαί, πρώτη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπὸ Μάρκου τοῦ Ἀποστόλου (η), ἔπειτα δὲ καὶ εἰς Ῥώμην καὶ Καισάρειαν

(α) Λουκ. α, 4. Πράξ. ιή, 25. Ρωμ. β', 18. Α. Κορινθ. ιδ, 19. Γαλατ. ς', 6. καὶ τὸ παθητικὸν **Κατηχοῦμαι** σημαίνει ὅχι μόνον τὸ διδάσκειν (Λουκ. α, 4), ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπλῶς ἀκούω τι παρ' ἄλλων (Πράξ. κα, 21—24). — (β) Πράξ. ια, 2. — (γ) Ματθ. γ', 1—12. Λουκ. γ', 7—18. — (δ) Ματθ. κή, 19. Μάρκ. ις', 15—16. — (ε) Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστορ. Βιβλ. ς, κεφ. 3. Κυπριαν. Ἐπισ. κθ. σελ. 56. ἐκδ. Goldhorn. — (ζ) Βλ. Κανον. 12, τῆς ἐν Καρθαγ. τετάρτης Συνόδ. Ἀρμεν. νόπ. ἐπιτομ. κανον. τμήμ. 2 ἐπιγρ. 4. — (η) Ἱερώνυμ. π. συγγραμ. κεφ. 36.

	Σελ.
Περὶ τῆς ὕλης τῆς Ἀγίας Γραφῆς	§. β. 30
Περὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως	§. γ—δ. 31—33
Περὶ πίστεως	§. ε. 33
Περὶ Τριάδος, καὶ Δημιουργίας, καὶ Προνοίας, καὶ τοῦ προπαιτορικοῦ ἀμαρτήματος. Ἀρ. Α'. §. ς.	34
Περὶ τῆς ἐνσυνθροπύσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἀρθρ. Β'. Γ'.	§ ζ—η. 38—42
Περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ	§. θ. 42—44
Περὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ Ἀρθρ. Δ'.	§. ι—ια. 44—46
Περὶ τῆς Ἀναστάσεως καὶ Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Ἀρθρ. Ε. ς.	§. ιβ—ιγ. 47—49
Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἀρθρ. Ζ.	§. ιδ. 49—51
Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ παναγίου Πνεύματος καὶ τῶν αὐτοῦ χαρισμάτων. Ἀρ. Η.	§. ιε. 51
Περὶ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ πε- ρὶ Ἐκκλησίας	§. ις. 52
Περὶ τῶν ιδιοτήτων τῆς ἀληθινῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν περιόδων καὶ διωγμῶν αὐτῆς. Ἀρ- θρον Θ.	§. ιζ. 53—59
Περὶ κυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας.	§. ιη. 60
Περὶ Μυστηρίων.	§. ιθ—κ. 61—62
Περὶ Βαπτίσματος. 1	§. κα. 62—64
Περὶ Χρίσματος. 2	§. κβ. 65
Περὶ Εὐχαριστίας. 3	§. κγ. 65—67
Περὶ Ἐξομολογήσεως. 4	§. κδ—κε. 67—69
Περὶ Ἱερωσύνης. 5	§. κς. 70
Περὶ Γάμου. 6	§. κζ. 71
Περὶ Εὐχελαίου. 7	§. κη. 72
Περὶ παραδόσεων τῆς Ἐκκλησίας	§. κθ. 72
Περὶ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν διὰ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος. Ἀρ. Ι.	§. λ. 73
Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν. Ἀρ. ΙΑ.	§. λα. 74
Περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς. Ἀρ. ΙΒ.	§. λβ. 76—78

ἐπαγγελιῶν του βεβαίωσιν (α), καὶ οἱ ἅγιοι ἄνδρες ὡσαύτως εἰς τε τὴν παλαιὰν καὶ τὴν νέαν Διαθήκην (β)· διότι πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν αὐτοῖς (τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶν) ὅρκος, κατὰ τοῦ Παύλου τὴν μαρτυρίαν (Ἑβρ. 5, 16). Εἰς δύο δὲ περιστάσεις γίνεται, νομίζουσι, νόμιμος ὁ ὅρκος· α.) ἢ ἐπὶ κριτηρίου ὑπὲρ δικαίας σωτηρίας ἢ ἑαυτοῦ τινος, ἢ τοῦ πλησίον· β.) ἢ κατ' ἀπαίτησιν ἡγεμόνος τινὸς περὶ πραγμάτων οὐχὶ ἐναντίων εἰς τὸν θεῖον νόμον. Τοιοῦτον ὅρκον ὁ Χριστός, λέγουσι, δὲν ἀπαγορεύει, ἀναγκαῖον δηλονότι καὶ νόμιμον, ἀλλὰ ἢ τὸν ψευδῆ, ἢ τὸν μάταιον τὸν περὶ μικρῶν καὶ χωρὶς ἀνάγκης γινόμενον, ἢ τέλος τὸν ἀπρεπῆ, ὅστις δηλονότι γίνεται οὐχὶ εἰς τὸν κριτὴν τῶν ἐννοιῶν Θεόν, ἀλλ' εἰς τὰ χτίσματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀφρόνως ὤμνουν οἱ Ἰουδαῖοι (γ)· διότι, προσθέτουσι, καὶ ὁ ἐπὶ τῶν χτισμάτων ὅρκος, καὶν νομίμως γίνηται, εἶναι ὁμοίως ἀπηγορευμένος (δ). Μακάριοι ὅμως εἶναι ὅσοι Χριστιανοὶ εἰς τὴν διαγωγὴν τῶν ζῶσι τόσον εἰλικρινῶς καὶ δικαίως, ὥστε τὸ Ναὶ τῶν πιστεύεται ὡς ναί, καὶ τὸ Οὐ τῶν ὡς οὐ ἀληθινὸν χωρὶς ἄλλης βεβαιώσεως, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυ-

μόνον διδαχθῶσι» (Θεοδώρητ. εἰς Ἱερεμ. 8, 4), καὶ «ἵνα μὴ κατὰ τῶν εἰδώλων ὀμνύωσι» (Χρυσός. Ὁμιλ. ιζ. εἰς Ματθ. πρβλ. καὶ Θεοδώρητ. εἰς Δευτερον. ἐρωτ. 8.)· καὶ γὰρ «καὶ φονεύειν τηνικαῦτ' ἦν ἔννομον, — νῦν δ' οὐδὲ παίειν. Τοῦ χάριν; — Τόθ' ἡ τελευταῖα τῶν κακῶν ἐκρίνετο, — νῦν καὶ τὸ κινοῦν», κατὰ τὸν Θεολόγον (Γρηγ. Ναζ. πρὸς Πολυδρ.). Πλὴν ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς Παλαιᾶς ἐνιαχοῦ ὑποδείκνυται ἢ ἐν τῷ ἀνωμότητι τελειότης (βλ. Ὡσηὲ 8, 45. Σειρὰχ κγ, 9), εἰς ἣν καὶ αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων οἱ σοφώτεροι ἀνυψώθησαν διὰ τοῦ φυσικοῦ φωτός, δογματίζοντες ὁ μὲν Μένανδρος «Ὅρκον δὲ φεῦγε, καὶν δικαίως ὀμνύης», ὁ δὲ Χοίριλλος «ὅρκον τ' οὐτ' ἀδικον χρεὼν ἔμμεναι, οὔτε δίκαιον», ὁ δὲ Πλάτων «ὅρκος περὶ παντὸς ἀπέστω», καὶ ἄλλοι ὁμοίως. Σημ. Ἐκδ.

(α) Ἑβρ. 5, 6. Ἀλλ' ἐνταῦθα (ὡς καὶ Γενέσ. κβ, 16. κς, 3. Ἐξόδ. κβ, 44 κτλ.) κατὰ συγκατάθεσιν ἀνθρωποπαθῶς καὶ οὐ κυρίως ὅρκος ἐπὶ Θεοῦ εἴρηται, κατὰ τὴν ὁμόφωνον τῶν ἁγίων Πατέρων μαρτυρίαν. Οὕτως (ἵνα τινῶν ἐπιμνησθῶμεν) ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἀποφαίνεται λέγων «ὥσπερ θυμὸς οὐ θυμὸς ἐπὶ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ τιμωρητικὸν καὶ οὐ πάθος ἐστίν· οὕτως οὐδὲ ὅρκος· οὐ γὰρ ὀμνυσι Θεός, ἀλλὰ τὸ πάντως ἐσόμενον λέγει» (Ἑρμην. εἰς ψαλμ. ρι, 4)· καὶ ὁ τῆς ἀθανασίας πολύτλας ἐπώνυμος ἀνακηρύττει, «ὅρκος Θεοῦ ὁ λόγος αὐτοῦ ἐστι, πληροφορῶν τοὺς ἀκούοντας καὶ πίστιν ἐκάστῳ παρέχων» (Ἑρμην. εἰς Ψαλμ. ρι, 4). πρβλ. καὶ Φωτ. Ἀμφιλοχ. Ζήτημ. ροδ. σελ. 257. κτλ. Σημ. Ἐκδ.

(β) Β. Κορινθ. α, 23. — (γ) Ματθ. ε, 34—37· καὶ κγ, 16—23. — (δ) Ἰακώβ. ε, 12.

Σημ. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διατάχθησαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἢ τῶν διαδόχων αὐτῶν πολλὰ ἔθιμα, τὰ ἑποῖα ἐφύλαξεν ὅλη ἡ σεβάσμιος ἀρχαιότης· οὐχὶ διότι ἐξήρτηται ἐξ αὐτῶν ἀναγκαιῶς ἡ σωτηρία ἐκάστου, ἀλλ' ὅτι ὠφελοῦσι τὴν κοινότητα τῶν πιστῶν παντοιοτρόπως, διὰ τὸ ὅποιον πρέπει νὰ τὰς φυλάττωμεν καὶ ἡμεῖς μὲ σεβας (α). Τοιαῦται Παραδόσεις εἶναι παραδείγματος χάριν, νὰ φορῶσιν οἱ ἱερεῖς ἐξαίρετον εἶδος ἐνδυμάτων σεμνῶν, ὅταν ἱερουργῶσι. Νὰ ἀνάπτωνται φῶτα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς σημεῖον τῆς διαπύρου πίστεως. Νὰ θυμιῶμεν λίβανωτὸν εἰς σημεῖον τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβάσεως τῶν καθαρῶν καὶ εὐωδιαστικῶν προσευχῶν μας. Νὰ ἀναδείκνυται ὁ σταυρὸς εἰς σημεῖον τῆς εἰς τὸν σταυρωθέντα πίστεώς μας. Νὰ χαρακτηρίζῃ ὁ ἱερεὺς διὰ τῆς χειρὸς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς εὐλογίαν τῶν εὐσεβῶν. Νὰ ἀγιάζεται τὸ ὕδωρ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ βαπτίσματος ἡμῶν. Νὰ στολίζωνται οἱ ναοὶ μὲ σεμνὰς εἰκόνας, διὰ νὰ μιμώμεθα τὰ πρωτότυπα βλέποντες αὐτάς. Νὰ ἐορτάζωμεν διαφόρους ἐορτάς, εἰς ἀνάμνησιν τῶν πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν ἢ τῶν πράξεων ἁγίων ἀνδρῶν, διὰ νὰ διεγειρώμεθα δι' αὐτῶν περισσότερο εἰς τὴν ἀρετὴν, κτλ. Ταύτας καὶ ἄλλας παραδόσεις φυλάττει ἁγίως ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, ἀποβάλλει ὅμως τὰς δεισιδαιμονίας, αἵτινες ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς εὐσεβείας ἀντιφέροντι εἰς τὴν θεῖαν Γραφήν, ἢ εἶναι ἄγνωστοι εἰς τὴν ἁγίαν ἀρχαιότητα.

ΑΡΘΡΟΝ Ι'.

§. λ'. Εἰς τὸ δέκατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως περιέχεται ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν μας, ἥτις εἶναι ἡ δικαίωσις ἡμῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Σημ. Α. Ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν γίνεται α.) διὰ τῆς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἀδιστάκτου πίστεώς μας, ὅστις μᾶς ἐκαθάρισεν ἀφ' ὅλας τὰς ἁμαρτίας διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος. Μυστήρια δέ, καθὼς εἵπομεν (§. κβ' καὶ κγ'), συντείνοντα πρὸς καθαρισμόν τῶν ἁμαρτιῶν μας εἶναι δύο τὰ

(α) Περὶ τῆς τῶν παραδόσεων ἰσχύος καὶ τοῦ πρὸς αὐτάς ὀφειλομένου σεβασμοῦ πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτός τε ὁ ἀπόστολος Παῦλος «κρατεῖτε, διδάσκει, τὰς παραδόσεις» (Β. Θεσσαλ. 6, 15, καὶ Α. Κορινθ. 1α, 8) καὶ ὁ Οὐρανοφάντωρ Βασίλειος «τὴν αὐτήν, λέγει, ἰσχὺν ἔχειν πρὸς τὴν εὐσέβειαν» αὐτάς τε καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας (περὶ τοῦ ἁγ. Πνεύμ. πρὸς Ἀμφιλοχ. κεφ. κζ.) καὶ ὁ Χρυσορρήμων ὁμοίως «παράδοσίς ἐστι, μηδὲν πλέον ζήτηι» (Ὁμιλ. δ. εἰς Β. Θεσσαλ.). Σημ. Ἐκδ.

σώθη εἰς τὴν κιβωτόν. Ὡσαύτως καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμόν ὑπέμειναν διωγμούς οἱ Ἀβραὰμ καὶ οἱ ἀπόγονοί του μέχρι Μωϋσέως. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος εἰς τὴν ἐξ αὐτοῦ ἀρχήσασαν Β, τῆς Ἐκκλησίας περίοδον, καὶ ὁ Δαβὶδ ὕψερρον, καὶ ὅλοι οἱ Προφῆται καὶ οἱ δίκαιοι πανταχοῦ εὗρον ἀντιλογίας καὶ διωγμούς, καὶ ὅλοι γενικῶς τῆς παλαιᾶς Διαθήκης οἱ ἁγιώτατοι ἄνδρες ἀπὸ τοῦ δικαίου Ἀβελ ἕως τοῦ Προδρόμου τῆς χάριτος ἐδοκίμασαν μυρίους διωγμούς, καὶ οἱ περισσότεροι θανάτους (α). Εἰς δὲ τὴν τρίτην τέλος περίοδον, ὁπότε ἀκμάζει τῆς χάριτος τοῦ Εὐαγγελίου ἡ δύναμις, πρῶτος ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀνέλαβε τὸν ἅγιον τοῦτον πόλεμον ἀρχήσας τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀπὸ τὸν διωγμὸν τοῦ Ἡρώδου καὶ τελευτήσας ἐπὶ σταυροῦ, καὶ εὐλογήσας δι' ἡμᾶς τὰ πρὸς σωτηρίαν συντείνοντα σταυρικά πάθη (β). Οἱ Ἀπόστολοι αὐτὴν ἐμιμήθησαν ὡς διδάσκαλον, ἀποσταλέντες παρ' αὐτοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων (γ), καὶ ἦσαν, ὡς αὐτοὶ μαρτυροῦσι περὶ ἑαυτῶν, ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου καὶ πάντων περίφημα καὶ παίγνιον (δ). Τὴν αὐτὴν τύχην ἔλαβον ἀκολουθῶν καὶ οἱ ὁπαδοί των, οἱ ἐκ τοῦ αἵματός των πλῆθος ἀναβλαστήσαντες ἀναρίθμητον. Ὅλοι οὗτοι ἐδιώχθησαν, καὶ πάμπολλοι κατεσφάγησαν ὡς πρόβατα ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τούτου τοῦ κόσμου, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίων Αυτοκράτορας ἐκ τῶν ὁποίων δέκα μεγίστους διωγμούς τῶν Χριστιανῶν ἀπαρρίθμει ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία· α.) ἐπὶ Νέρωνος κατὰ τὸ 64 ἀπὸ Χριστοῦ Σωτῆρος ἔτος· β.) ἐπὶ Δομιτιανοῦ κατὰ τὸ 95. γ.) ἐπὶ Τραϊανοῦ τὸ 111. δ.) ἐπὶ Ἀδριανοῦ τὸ 126. ε.) ἐπὶ τῶν δύο Ἀντωνίνων, τοῦ εὐσεβοῦς καὶ τοῦ φιλοσόφου περὶ τὸ 162. ς.) ἐπὶ Σεβήρου τὸ 202. ζ.) ἐπὶ Μαξιμίνου τὸ 235. η.) ἐπὶ Δεκίου τὸ 250. θ.) ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ τὸ 258. ι.) ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τὸ 302. Ὑφ' ὅλων τούτων τῶν Αυτοκρατόρων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν πεμπομένων ἡγεμόνων ὑπέμειναν τόσας βασάνους οἱ Χριστιανοί, ὅσας καὶ συλλογιζόμενος φρίσσει καθείς. Καὶ ἐφεξῆς δὲ συνεχίσθη ὁ διωγμὸς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἕως τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅστις κατήργησε τὸ περὶ τοῦ διωγμοῦ ψήφισμα τῶν πρὸ αὐτοῦ Αυτοκρατόρων καὶ ἐπροξένησεν εἰρήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Δὲν ἔπαυσαν ὁμῶς παντάπασιν οἱ κρύφιοι διωγμοὶ τῶν ἀσεβῶν κατὰ τῶν εὐσεβῶν, διὰ τὴν μὴ ἀναφέρω τοὺς ἄλλους, τοὺς καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην διωγμούς τοὺς παρὰ τῶν ἀπίστων

(α) Ματθ. κγ, 35. — (β) Ἑβρ. ιβ, 2. — (γ) Ματθ. ι, 16, — (δ) Α'. Κορινθ. δ, 9—13.

ἡμῶν προθυμίαν. Ὄνομάσθησαν δὲ Μυστήρια αὗται αἱ ἱεραὶ τελεταί, διότι μυούμεθα διὰ τῶν ὁρατῶν τούτων τὰ ἀόρατα, μέρος τι βλέποντες καὶ μέρος τι πιστεύοντες· οὕτω π. χ. εἰς τὸ βάπτισμα, βλέποντες λουόμενον εἰς τὸ ὕδωρ τὸ σῶμα, πιστεύομεν ὅτι ὡσαύτως λούεται καὶ καθαίρεται καὶ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Σημ. Β'. Μυστήρια ἐτάχθησαν πρῶτον εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἡ Περιτομὴ καὶ τὸ Πάσχα. Ἡ περιτομὴ ἐτάχθη παρὰ Θεοῦ (α) εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ τοὺς ἀπογόνους του εἰς σημεῖον τῆς ἐσωρικῆς περιτομῆς τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀρνηθῇ, ὅστις λατρεύει τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ (Παυλ. Ῥωμ. β, 29). Ἐντεῦθεν ὀνομάζονται οἱ πιστοὶ τέκνα Ἀβραάμ, ὡς χρεωσούμενοι νὰ φυλάττωσι τὴν πνευματικὴν περιτομὴν, τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἐκεῖνος πρῶτος τὰ σημεῖα. Ἀφ' οὗ ἦλθεν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου περιτεμὼν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν κατήργησε τὴν ἐξωτερικὴν περιτομὴν τῆς σαρκὸς (β), διατάξας ἀντ' αὐτῆς τὸ ἅγιον βάπτισμα εἰς τοὺς μαθητάς του. Τὸ δὲ Πάσχα τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἦτο ἡ βρώσις τοῦ πασχαλίου προβάτου ῥητῶς διαταχθεῖσα εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας (γ) πρὸς τύπον τοῦ ἁμώμου ἁμνοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀποθανὼν ἐπὶ σταυροῦ κατέπαυσε τὴν σκιὰν τοῦ νομικοῦ Πάσχα, διατάξας ἀντ' αὐτοῦ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀχράντου αὐτοῦ σώματος καὶ αἵματος.

§. κ'. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἐν τῇ νέᾳ Διαθήκῃ ἔχει ἑπτὰ Μυστήρια· α) τὸ Βάπτισμα· β) τὸ Χρίσμα· γ) τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν· δ) τὴν Ἐξομολόγησιν· ε) τὴν Ἱερωσύνην· ς) τὸν Γάμον· ζ) τὸ Εὐχέλαιον.

Σημ. Δύο εἶναι τὰ κυριώτατα καὶ ἐξαιρέτα τῆς νέας Διαθήκης Μυστήρια, τὸ Βάπτισμα καὶ ἡ Εὐχαριστία. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν τὸ μὲν Χρίσμα καὶ ἡ Ἐξομολόγησις λαμβάνονται παρ' ἐνὸς ἐκάστου Χριστιανοῦ ὡς Μυστήρια εἰς πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν ἐπίσης κοινά· ἡ δὲ Ἱερωσύνη καὶ ὁ Γάμος καὶ τὸ Εὐχέλαιον δὲν ὑποχρεοῦσιν ἐξ ἀνάγκης τοὺς Χριστιανούς. Λέγομεν δὲ περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν Μυστηρίων τούτων κατὰ μέρος.

§. κα. Τὸ Βάπτισμα εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὅποιον ὅταν τὸ σῶμα πλύνηται βαπτιζόμενον εἰς τὸ ὕδωρ, καθαρίζεται ἡ ψυχὴ τοῦ βαπτιζομένου διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

(α) Γενέτ. ιζ, 10. — (β) Κολοσσ. β, 11. — (γ) Ἐξόδ. ιβ.

Θεὸς ὑπόσχεται εἰς τοὺς τηρητὰς τῆς ἐντολῆς ταύτης ἐξαιρέτην τινα εὐλογίαν καὶ μακροχρονιότητα (α). Οἱ δὲ παραβάται ἐξ ἐναντίας κληρονομοῦσι τὴν κατάραν, ὡς αἵτιοι σκανδάλου, καὶ φθορεῖς τῆς κοινῆς εἰρήνης καὶ εὐδαιμονίας τῶν πιστῶν.

Α Ρ Θ Ρ Ο Ν Θ'.

§. ι. Ἡ ἕκτη ἐντολὴ προτάσσει νὰ μὴ βλάπτωμεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὸν πλησίον, μήτε νὰ συλλογιζώμεθα νὰ τὸν βλάβωμεν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας νὰ φυλάττωμεν αὐτὸν ἀπὸ πάσαν βλάβην.

Σημ. Α'. Εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, καθὼς καὶ εἰς τὰς ἐπομένας, περιχλείονται τὰ γενικῶς εἰς ὅλους τοὺς πλησίον ὀφειλόμενα καθήκοντα ἐνὸς ἐκάστου· διότι, ἐν ᾧ αὕτη ἀπαγορεύει τὴν πρὸς τὸν πλησίον βλάβην, παραγγέλλει ἐν ταύτῃ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἕκαστος ἀκριδῶς χρεωστεῖ νὰ φυλάττη, ἀγαπῶν τὸν ἑαυτοῦ πλησίον ὡς μέλος του καὶ συμπολίτην τούτου τοῦ κόσμου· ἐπειδὴ ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος συγκροτεῖ μίαν κοινότητα, εἰς εὐδαιμονίαν τῆς ὁποίας διώρισε τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην ὁ ὕψιστος κυβερνήτης καὶ Δημιουργὸς τοῦ κόσμου, εἰς τὴν ὁποίαν μάλιστα συντείνει αὕτη ἡ ἐντολή· Ἄμαρτάνουσι δὲ εἰς αὐτήν·

α.) Οἱ φονεῖς, ὅσοι ἢ δι' ἔργου ὁπωσδήποτε πράξωσι φόνον, ἢ βουλευθῶσι μὲν καὶ ἀποφασίσωσι τὸν φόνον, δὲν δυνήσονται δὲ νὰ τὸν ἐκτελέσωσιν. Ἐξαιροῦνται α.) ὅσοι φονεύουσι κατὰ περιστάσιν ἀθελήτως, ἂν ἄλλως εἶναι προσεκτικοὶ περὶ τὰς πράξεις των· β.) ὅσοι φονεύουσι τοὺς ἐχθροὺς μαχόμενοι καλῶς καὶ νομίμως ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος· γ.) ὅσοι ἀναγκάζονται νὰ φονεύσωσι δικαίως, ὑπερασπίζοντες τὴν ἰδίαν ζωὴν των· δ.) οἱ καταδικάζοντες τοὺς ἐνόχους εἰς θάνατον δίκαιον κριταί· διότι ἐκπληροῦσι τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπαγγέλματός των (β).

β.) Οἱ συμβουλεύοντες ἢ συνεργοῦντες εἰς φόνον ἢ εἰς ζημίαν ὁποῦνδήποτε τοῦ πλησίον, γινόμενοι αἵτιοι νὰ φονεῖθῃ ὁ ἀδελφός των ἢ σωματικῶς, ἢ πολιτικῶς διὰ τῆς στερήσεως τῆς τιμῆς του. Μετὰ τούτων συναριθμοῦνται καὶ οἱ βιάζοντες τὸν πλησίον εἰς οἰνοποσίαν, ἢ ἄλλας ἀτοπίας, διὰ τῶν ὁποίων ἡ χάνει, ἢ ἐλαττώνει τὴν ζωὴν του, ἢ τὴν τιμὴν του.

γ.) Οἱ ἄδικοι κριταί, οἵτινες διὰ κέρδος, ἢ διὰ φιλίαν, ἢ διὰ φόβον

Σημ. Α'. Ἐπειδὴ οἱ Ἰσραηλῖται νεωστὶ τότε ἐξῆλθον τῆς Αἰγύπτου, ὅπου ἐβασίλευεν ἡ πλάνη τῆς θεοποιίας τῶν κτισμάτων, διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ῥητῶς ἀπαγορεύει τὴν εἰδωλολατρείαν, τὸ νὰ προσκυνῶσι δηλονότι τὰ κτίσματα ὡς Θεόν, διὰ νὰ μὴ πλανηθῶσι, καθὼς οἱ Αἰγύπτιοι (α) καὶ ἄλλα ἔθνη προσκυνοῦντα εἰς μὲν τὸν οὐρανὸν τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα, εἰς δὲ τὴν γῆν τὰ ζῶα, οἶον βόας, γαλαῖς, κροκοδείλους, καὶ τὰ φυτά, οἶον σκόροδα, κρίμματα, κτλ. τῶν ὁποίων τὰ εἰδωλα εἶχον κατεσκευασμένα, καὶ εἰς ταῦτα κλίνοντες τὸ γόνυ προσέφερον τὴν εἰς μόνον τὸν ἀληθῆ Θεὸν ἀνήκουσαν λατρείαν. Ἀπὸ τὴν βδελυρὰν ταύτην πλάνην μᾶς ἠλευθέρωσεν ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ (β). Εἶναι δὲ ὅμοιοι πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρας, καὶ ἁμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ.

α.) Οἱ φιλήδονοι καὶ φιλόπλουτοι, οἱ μὲν πρῶτοι Θεὸν ἔχοντες τὴν κοιλίαν (γ) καὶ θεραπεύοντες μετ' ἄκρας ἐπιμελείας τὰς αἰσχροὺς αὐτῆς ἐπιθυμίας· οἱ δὲ δεύτεροι λατρεύοντες τὸν Μαρμωνᾶν τῆς ἀδικίας (δ), καὶ θυσιάζοντες εἰς τὸ εἶδωλον τῆς πλεονεξίας τὸ δίκαιον τοῦ ἀδελφοῦ των, καὶ τοὺς ταλαιπώρους των ἰδρῶτας εἰς τὸ νὰ συναθροίσωσιν ἀμέτρητον πλοῦτον, ἄχρηστον παντάπασι εἰς ἀγαθοεργίαν.

β.) Οἱ ὑποκριτικοὶ προσκυνηταί, τῶν ὁποίων αἱ προσευχαὶ ὑφίστανται εἰς λόγους μακροὺς, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τὴν διάθεσιν τῆς καρδίας, τὰ δὲ ἔργα των εἶναι παντάπασι ἀσύμφωνα πρὸς τοὺς λόγους των· βδελυρώτατοι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι, ὅσοι σπουδάζουσιν εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν νὰ φαίνωνται ζηλωταὶ τῆς τιμῆς τοῦ Θεοῦ, ζηλωταὶ τῆς πίστεως, ζηλωταὶ τῆς ὠφελείας τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς πᾶσαν συναναστροφὴν ἀνθρώπων διαλέγονται περὶ πνευματικῶν πραγμάτων, οὐχὶ κατὰ Θεόν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον ἢ διὰ κενοδοξίαν. Οἱ αὐτόκλητοι οὗτοι ἀπόστολοι τοῦ Θεοῦ ἀφ' οὗ μεγαλοῖον ἡμῶν σοβαρῶς περὶ τῶν οὐρανίων πραγμάτων, στρέφονται ἀκολούθως κατὰ τοῦ πλησίον των καὶ καθυβρίζουσι τοὺς ἀδελφούς των διὰ σφάλματα, εἰς τὰ ὅποια πολλάκις ὑπόκεινται αὐτοί, καταγινόμενοι εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ὑπολήψεως τοῦ πλησίον των νὰ οἰκοδομήσωσι τὴν ἰδίαν τιμὴν των, καὶ μεταχειριζόμενοι ἀσεβῶς τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα καὶ τῶν πιστῶν αὐτοῦ δούλων, διὰ

(α) Δεύτερον. δ, 15—19. — (β) Α'. Πέτρ. δ, 3. — (γ) Φίλιπ. γ, 19. — (δ) Κολοσσ. γ, 5.

μὴ καθαρῖσει κύριος ὁ Θεός σου τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ.

Δ'. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων, τοῦ ἁγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἔργῳ, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου· τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ σάββατα κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.

Ε'. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.

ς'. Οὐ φονεύσεις.

Ζ'. Οὐ μοιχεύσεις.

Η'. Οὐ κλέψεις.

Θ'. Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

Ι'. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὔτε τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὔτε τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὔτε τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστί.

Σημ. Α'. Εἰς ὅλων τῶν ἀνθρώπων τὰς καρδίας εἶναι τετυπωμένος ὁ θεῖος νόμος, ἡγουν ἡ φυσικὴ δύναμις τοῦ διακρίνειν τὸ καλὸν ἀπὸ τὸ κακόν. Ὅσον ἂν ᾔηταί τις ἀμαθής, γνωρίζει ὅτι εἶναι καλὸν τὸ λατρεύειν καὶ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, τὸ τιμᾶν τοὺς γονεῖς, τὸ εὐχαριστεῖν τοὺς εὐεργέτας, τὸ βοηθεῖν τὸν πλησίον, καὶ ἐξ ἐναντίας, ὅτι εἶναι κακόν τὸ βλασφημεῖν τὸν Θεόν, τὸ κακοποιεῖν τὸν πλησίον καὶ τὰ τοιαῦτα· οὐδεὶς ἀμφιβάλλει διὰ τὰ δύο ταῦτα ἀξιώματα, « Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης », καὶ « Ὅπως θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, ποιεῖτε καὶ ὑμεῖς αὐτοῖς ὁμοίως ». δηλαδή, α.) ὅ,τι δὲν θέλεις νὰ κάμνωσιν ἄλλοι πρὸς σέ, μὴ κάμνε μηδὲ σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους· καὶ β.) ὅ,τι θέλεις νὰ κάμνωσιν ἄλλοι πρὸς σέ, κάμνε καὶ σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους. Τὸ πρῶτον εἶναι ἀξίωμα τοῦ δικαίου· τὸ δεύτερον εἶναι ἀξίωμα τοῦ καθήκοντος. Ἀπὸ ταῦτα τὰ δύο ἀξιώματα πηγάζει καὶ τρίτον ἀξίωμα, τὸ τοῦ τιμίου λεγόμενον, ἡγουν ὅ,τι θέλεις νὰ πράττωσιν ἄλλοι πρὸς ἑαυτούς, πράττε καὶ σὺ πρὸς σεαυτόν. Οὗτος ὁ νόμος ὀνομάζεται Φυσικός καὶ Ἐμφυτος, καὶ ἡ κρίσις τὴν ὁποίαν κάμνει τις περὶ ἑαυτοῦ κατὰ τοῦτον τὸν νόμον, ὀνομάζεται Συνείδησις. Ὁρίζεται δὲ ἡ Συνείδησις ἐνέργεια τῆς ψυχῆς· διὰ τῆς ὁποίας κρίνει, ἀναίπρα-
ξεις αὐτῆς ἦναι σύμφωνοι πρὸς τὸν νόμον ἢ

ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ (Α'. Πέτρ. 6, 22).

Σημ. Β'. Ἡ ἱστορία τῆς ζωῆς τοῦ κυρίου Ἰησοῦ καὶ αἱ σωτηριώδεις αὐτοῦ διδασκαλῖαι περιέχονται ἀκριβῶς εἰς τὰ Δ'. Εὐαγγέλια, τὰ ὅποια χρεωστοῦμεν νὰ σεβώμεθα ὡς ἐτελέστατον κανόνα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς.

Σημ. Γ'. Ἀπὸ τὴν περὶ τὸν Σωτῆρα ἄκραν φροντίδα τῆς παναγίας αὐτοῦ μητρός, ὅποτε ἦτο ἀκόμη παιδίον (α), καὶ ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ (β) καὶ τὴν μετὰ τῶν διδασκάλων συναναστροφὴν του (γ) μαρτυροῦσιν οἱ γονεῖς μὲν νὰ ἐπιμελῶνται μὲ πολλὴν φροντίδα καὶ νὰ διδάσκωσι τὰ τέκνα των τὰ καλὰ, τὰ δὲ τέκνα νὰ ὑπακούωσιν εἰς αὐτούς, καὶ νὰ ἔχωσι συναστροφὰς τιμίας καὶ μετὰ σοφῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ μαρτυρῶσιν ἀπ' αὐτοῦ τῶν ἡθῶν τὴν χρηστότητα.

Σημ. Δ'. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς περιετμήθη, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλας τὰς διαταγὰς τοῦ νόμου, τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἦτο δοτὴρ καὶ ποιητής· ἐντεῦθεν μαρτυροῦμεν, ὅτι πᾶς Χριστιανός, εἴτε διδάσκαλος, εἴτε οἰκοδεσπότης, εἴτε ὅποιασδήποτε τάξεως, πρέπει νὰ φυλάττῃ πρῶτος αὐτὸς ὅτι καλὸν παραγγέλλει καὶ συμβουλεύει εἰς τοὺς ἄλλους.

ΑΡΘΡΟΝ Δ'.

§. ι'. Τὸ τέταρτον ἄρθρον τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐτελεύτησε τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ ζωὴν μὲ σταυρικὸν θάνατον, καὶ ἐτάφη σωματικῶς.

Σημ. Α'. Ἀνῆκουστος ἐστάθη τῶν Ἰουδαίων ἡ πώρωσις καὶ τυφλότης· αὐτοὶ ἦσαν πεπληροφημένοι ἀπὸ τὰς προφητείας διὰ τὴν μέλλουσαν τοῦ Χριστοῦ ἔλευσιν· προεικόνιζον αὐτὸν συχνῶς εἰς τῆς ἱεροτελεστίας καὶ τῆς θυσίας των· ἔβλεπον τὰ προκηρυχθέντα σημεῖα τῆς σωτηριώδους αὐτοῦ ἐλεύσεως εἰς τὴν γῆν· εὐηργετοῦντο καθ' ἡμέραν ἀπὸ τὰ θαύματά του· ἤκουον τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ διδασκαλίαν· καὶ ὁμως ἐν τούτοις οὔτε τὸν ἐγνώρισαν, οὔτε τὸν ἐδέχθησαν (δ), ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸν ἀπέβαλον ὡς ψεύστην καὶ πλάνον, καὶ τὸν κατεδίκανον εἰς θάνατον, θάνατον ὁμως, ὅστις ἐχρημάτισεν ἡ ζωὴ καὶ σωτηρία τοῦ

(α) Λουκ. 6, 44—51. καὶ Ματθ. 16, 46. — (β) Λουκ. 6, 51. — (γ) Εὐρον αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ καθεζόμενον ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων. αὐτ. 46. — (δ) Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Ἰωάν. 8, 44.

καὶ αἱ λοιπαὶ ἐξ εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον. Οὕτω τὰς διήρυσεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ὁπότε ἀπεκρίθη εἰς τὴν περὶ ἀρετῆς ἐρώτησιν τῶν Φαρισαίων, δύο μόνας ἐντολὰς μνημονεύσας, τὴν πρὸς τὸν Θεόν, λέγω, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὅλος ὁ Νόμος καὶ οἱ Προφῆται κρέμονται (α). Ὅστις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας ἐκεῖνος καὶ τὸν λατρεύει ὀρθῶς, καὶ ἐνασχολεῖται εἰς τὸ νὰ δεικνύῃ σήμεια τῆς βαθυτάτης αὐτοῦ λατρείας πρὸς τὸ ὑψιστον Ὄν. Ὡσαύτως ὅστις ἀγαπᾷ ἀληθῶς τὸν πλησίον, δὲν τὸν βλάπτει κατ' οὐδένα τρόπον, ἀλλὰ καὶ τὸν βοηθεῖ καὶ τὸν τιμᾷ καὶ παντοιοτρόπως σπουδάζει νὰ τὸν ὠφελήσῃ. Ὅστις λοιπὸν ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, ἐπληρώσεν ὅλας τὰς ἐντολὰς· διὰ τοῦτο ὠνομάσθη ἡ ἀγάπη πλήρωμα τοῦ νόμου (β), καὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος (γ).

Σημ. Β'. Μεταξὺ τούτων τῶν δύο μεγάλων ἀρετῶν θεωρεῖται τις ἐναντιότης, ἣτις συμβαίνει ἐνίοτε εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅσας δὲς δηλονότι δὲν δύνανται ἐν ταύτῳ νὰ ἐκπληρώσωσιν ἀμφοτέρας, καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην. Ὁ φυσικὸς νόμος, λ. χ. ὑποχρεώνει ἕκαστον νὰ τιμᾷ τοὺς γονεῖς, νὰ ἀγαπᾷ τὰ τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα, νὰ προνοῇται περὶ τοῦ πλησίον ἀπλῶς· ἀλλ' ὅταν ἡ πρὸς τούτους ἀγάπη βλάβῃ τὴν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀναγκάζεται τις ἐξ ἅπαντος νὰ κάμῃ ἐν ἑκ τῶν δύο ἢ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβειαν νὰ ἀρνηθῇ, ἢ τούτων τὰ θελήματα ν' ἀθετήσῃ, προτιμότερα ἀναμφιβόλως εἶναι ἡ ἀγάπη ἢ πρὸς τὸν Θεόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐλπίζεται ἡ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος σωτηρία (δ). Ὡσαύτως ὁ φυσικὸς νόμος ὑποχρεώνει ἕκαστον νὰ φυλάττῃ τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν, φροντίζων περὶ τῆς ἰδίας συντηρήσεως· ἀλλ' ἐνίοτε συμβαίνει νὰ μὴ δύναται τις νὰ φυλάξῃ ἀμώμητον τὴν εἰς

(α) Ματθ. κβ, 38. — (β) Ῥωμ. ιγ, 9—10. — (γ) Κολοσσ. γ, 14.

(δ) Ὁ Πλάτων (Κατηχῆς· Μέρος Γ'. §. 4) προστίθησι καὶ περὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας καὶ ἡγεμόνας ὀφειλομένης ὑπακοῆς, ὅτι καὶ ταύτης προτιμητέα ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη, συνωδὰ λέγων πρὸς τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν (Ματθ. κβ, 21), τῶν Ἀποστόλων τὴν πολιτείαν (Βλ. Πράξ. δ, 19. ε, 29. καὶ Ῥωμ. ιγ. 7), τὴν τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας ἀπαρέγκλιτον πορείαν καὶ τῶν ἀγίων Πατέρων τὴν ὁμόφωνον διδασκαλίαν, ἐν οἷς καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς «Οἱ ἀρχόμενοι, φησί, μόνον τοῖς ἄρχουσιν ὀφείλετε πείθεσθαι, ὅσα μὴ τὴν ἐπηγγελμένην ἡμῖν ἐλπίδα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀφαιρεῖται» (Ὁμιλ. μβ. §. η. σελ. 14. πρβλ. καὶ σελ. 322. ἡμετ. ἐκδόσ.). Συνωδὰ δὲ τούτοις καὶ ὁ συγγραφεὺς φησιν ἐφεξῆς σελ. 105. Σημ. Ἐκδ.

θῶσι δι' ἐναρέτου διαγωγῆς μὲ τὸ ἁγιώτατον Ὄν, ἀπαρνούμενοι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας (α). Χριστιανοὶ δὲ ἀμετανόητοι καὶ πεπωρωμένοι δὲν δύνανται νὰ ᾔναι μέλη τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας.

Σημ. Δ.) Ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζεται *Καθολική* διότι ἡ κοινότης τῶν Χριστιανῶν εἶναι διεσπαρμένη εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Αὕτη εἶναι ἡ κυρίως ἔκκλησία ἡ τῶν πιστῶν δηλονότι συνάθροισις, οἵτινες εἶναι *ναὸς Θεοῦ ζῶντος* (Β. Κορινθ. ς, 16)· κοινότερον δὲ μετεδόθη τὸ ὄνομα καὶ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εὐκτηρίους οἴκους, ὅπου συνέρχεται ἡ ἔκκλησία τῶν πιστῶν εἰς τελείωσιν τῆς θείας λατρείας. Ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ πιστοί, ὅπουδῆποτε καὶ εἰς ὅποιονδῆποτε αἰῶνα καὶ ἂν ᾔναι, εἶναι μέλη τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· διότι μία καὶ ἡ αὐτὴ εἶναι ἡ τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὅρος, εἰς τὸν ὁποῖον τρέχουσιν. Εἰς ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν δὲν εἶναι γένους καὶ φυλῆς διάκρισις κατὰ τὸν Ἀπόστολον (β), οὐτ' εἶναι περιορισμένη εἰς ἓν μόνον ἔθνος, ὡς ἡ τῶν Ἰουδαίων· ἀλλ' ἀπεριορίστως οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνοῦσι τὸν Θεὸν καὶ πατέρα ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ (γ), ἡγουν ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ.

Σημ. Ε.) Ἡ Ἐκκλησία ὀνομάσθη *Ἀποστολική* διότι φυλάττει σώαν τὴν τε ἑγγράφον καὶ τὴν ἄγραφον διὰ σώματος παραδοθεῖσαν διδασχὴν τῶν Ἀποστόλων, καὶ ἀκολουθῶς τῶν προφητῶν, « ὄντος ἀκρογωνιαίου λίθου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ » (Ἐφεσ. 6, 20). Γνώρισμα τῆς Ἐκκλησίας οὐσιῶδες εἶναι ἡ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἑνωσις· ὅταν αὐτὴ θεωρῇται ὡς οἰκοδομή, ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται *λίθος ἀκρογωνιαίος*· ὅταν θεωρῇται ὡς ποιμνη, ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται *ποιμήν*· ὅταν δὲ ὡς ἐν σῶμα ὀλομελές, ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται *κεφαλὴ* (δ). Ἐντεῦθεν φαίνεται πόσον εἶναι ἀναγκαία εἰς τοὺς πιστοὺς ἡ ἀδελφικὴ ὁμόνοια καὶ εἰλικρινὴς ἀγάπη.

§. ιή. Ἡ Ἐκκλησία κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας καὶ λειτουργοὺς τῆς Νέας Διαθήκης ὑπὸ μίαν κεφαλὴν, τὸν Χριστόν.

Σημ. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι εὐτακτος καὶ καλῶς κυβερνωμένη κοινότης, καὶ ἐπομένως ὡς τοιαύτη πρέπει νὰ ἔχῃ διοίκησιν οὐχὶ φιλαρχικὴν καὶ τυραννικὴν, ἀλλὰ πραεῖαν καὶ πνευματικὴν, διὰ διδαχῶν καὶ παραγγελιῶν, ἀλλ' οὐχὶ διὰ προσταγῶν ἐνεργουμένην· ὅτι ἡ πίστις γίνεται μὲ πειθῶ, καὶ οὐχὶ μὲ βίαν. Ἡ διοίκησις αὕτη συνίσταται κατὰ τὸν

(α) Τίτ. 6, 11—12.—(β) Γαλάτ. γ, 28.—(γ) Ἰωάν. 8, 23.—(δ) Ἐφεσ. ε, 23.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ προσέθηκεν εἰς τὸ προοίμιον, τὸ αὐτὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, διὰ νὰ διεγείρηται εἰς τοὺς προσευχομένους ἡ ἐννοία τῆς ἀπείρου τοῦ Θεοῦ παντοδυναμίας καὶ μεγαλειότητος.

ΑΡΘΡΟΝ Δ΄.

§. ε. Μετὰ τὸ προοίμιον ἄρχονται τὰ αἰτήματα, τὰ ὅποια εἶναι ὅλα ἐξ ἑξ αὐτῶν δὲ τὰ μὲν τρία τὰ πρῶτα ἀναφέρονται εἰς δόξαν Θεοῦ, τὰ δὲ ὕστερα τρία ἀποδλέπουσιν εἰς τὴν ἡμετέραν ὠφέλειαν, καθὼς φαίνεται ἐφεξῆς.

ΑΙΤΗΜΑ Α΄.

Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

Σημ. Τὸ ἁγιάζεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι ταῦτο καὶ τὸ δοξάζεσθαι διὰ τῆς ἀληθοῦς αὐτοῦ ἐπιγνώσεως, καὶ τοῦ πλατυσμοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας. Εὐχόμεθα λοιπὸν νὰ ἁγιασθῇ, ἥτοι νὰ δοξασθῇ τὸ πανάγιον αὐτοῦ ὄνομα ἐφ’ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐλθόντας εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις μόνος ἐδίδαξε τὸν τρόπον τοῦ γινώσκειν καὶ δοξάζειν ἀληθῶς τὸν Θεόν. Δύω δέ τινα πρέπει νὰ συνδράμωσιν εἰς ἁγιασμόν τοῦ θείου ὀνόματος: α.) νὰ γνωρίσωσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον Ἰησοῦν Χριστόν· β.) ἀφ’ οὗ τὸν γνωρίσωσι, νὰ ὑποτάσσωνται θερμῶς, καὶ νὰ ἐκπληρῶσιν εἰλικρινῶς τὰς ἐντολάς του. Τὸ πρῶτον ἀφορᾷ ὅλους τοὺς πεπλανημένους εἰς τῆς ἁμαρτίας τὰς ἀνοδίας, ὑπὲρ τῶν ὁποίων παρακαλεῖ ἡ ἐκκλησία νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας. Τὸ δεύτερον εὔχεται ὑπὲρ τῶν πιστῶν διὰ νὰ ἀπομακρύνωνται ἀφ’ ὅλων τῶν κακῶν ἔργων, δι’ ὅσα βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας νὰ προκόπτωσιν εἰς τὴν ἀρετὴν, διὰ νὰ βλέπη ὁ κόσμος τὰ καλὰ τῶν ἔργα καὶ νὰ δοξάζῃ τὸν ἐπουράνιον αὐτῶν πατέρα καὶ Θεόν.

ΑΙΤΗΜΑ Β΄.

§. ζ΄. Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

Σημ. Τέσσαρες ἀριθμοῦνται αἱ τοῦ Θεοῦ βασιλεῖαι: α.) ἡ τῆς φύσεως, διὰ τῆς ὁποίας βασιλεύει ἐπὶ τῶν κτισμάτων ὅλων, ὡς Δημιουργὸς αὐτῶν καὶ προνοητὴς (α.)· β.) ἡ τοῦ νόμου, διὰ τῆς ὁποίας ἐ-

(α) Ψαλ. ρβ, 19. καὶ ρμδ, 12.

ὅταν ἐλεῇ τις διὰ κενοδοξίαν (α). Τὰ αὐτὰ δὲ πάλιν γίνονται ἀνωφελῆ, ὅταν πράττωνται διὰ φυσικὴν ἀνάγκην, ἢ διὰ φόβον καὶ βίαν· οἷον τὸ νὰ νήφη τις ἢ νὰ μακροθυμῇ, μόνον διότι δὲν δύναται νὰ μεθύσῃ ἢ νὰ ἐκδικηθῇ. Τὰ κακὰ δὲν δύνανται οὐδέποτε νὰ μεταμορφωθῶσιν εἰς καλὰ, καὶ φαίνονται, ὅτι γίνονται διὰ καλὸν σκοπὸν· οἷον τὸ νὰ κλέψῃ τις διὰ νὰ δώσῃ ἐλεημοσύνην· διὰ τοῦτο δὲν εἶναι συγκεχωρημένα νὰ πράττωνται δι' οὐδεμίαν πρόφασιν. Τὰ δὲ ἀδιάφορα τέλος κατὰ τὴν χρῆσιν δύνανται νὰ μεταμορφωθῶσι πολλάκις εἰς καλὰ, ἢ κακὰ· διὰ τοῦτο πρέπει ἕκαστος, ὅσον δύναται, νὰ πράττῃ «εἰς δόξαν Θεοῦ» (β), τοὺς δύο τούτους κανόνας κρατῶν· α.) νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ πᾶν ὅ,τι σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν του· β.) νὰ μὴ μεταχειρίζεται πρὸς πᾶν ἀκράτως τὴν ἐλευθερίαν του. Εἶναι ἔργα συγκεχωρημένα, τὰ ὅποια δὲν συμφέρει νὰ πράττωμεν, διὰ τὸν φόβον μήπως ἐξ αὐτῶν ἀνεπαισθήτως ὀλισθήσωμεν εἰς ἁμαρτίαν (γ).

Σημ. Β'. Οἱ λόγοι εἶναι τῶν ἔργων σκιαί, καὶ πολλάκις ἀχώριστοι ὁπαδοί· τῶν δὲ λόγων καὶ τῶν ἔργων προηγοῦνται οἱ λογισμοί· διὰ τοῦτο μὲ τὰ καλὰ ἢ τὰ κακὰ ἔργα συνεπινοοῦνται καὶ οἱ καλοὶ ἢ κακοὶ λόγοι καὶ λογισμοί· διὰ τοῦτο ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ κανονίζει ἐπίσης καὶ τούτους, καθὼς καὶ τὰ ἔργα, καὶ ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ πρῶτιστα τῆς καρδίας τὴν καθαρότητα (δ). Ἐπεταὶ λοιπόν, ὅτι καὶ λόγοι καὶ λογισμοὶ δύνανται νὰ ἀποβῶσιν ἐξαίρετοι ἀρεταί, ἢ βαρύτερα ἁμαρτήματα.

ΑΡΘΡΟΝ Β'.

§. γ'. Ὁ θεῖος νόμος εἶναι γεγραμμένος εἰς τὴν καρδίαν ἑκάστου, περιέχεται δὲ καὶ εἰς τὰς ἐπομένους δέκα ἐντολάς τῆς Δεκαλόγου, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν (ε).

Α'. Ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ Θεός σου. Οὐκ ἔσονται σοι Θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.

Β'. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς.

Γ'. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· οὐ γὰρ

(α) Ματθ. ζ, 4—16. — (β) Α'. Κορινθ. ι, 31. — (γ) Αὐτ. αὐτ. 23. — (δ) Μάρκ. ζ, 20—23. — (ε) Ἐξόδ. x, 2—17.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

ΕΛΕΩΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ.

Σοφολογιώτατε Σχολάρχα τοῦ ἐν Σμύρνῃ φιλολογικοῦ Γυμνασίου, καὶ Ἐντιμώτατε Πρεσβύτερε καὶ Οἰκονόμε, Κύριε Κωνσταντῖνε, τέκνον ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὸν τῆς ἡμῶν Μετριότητος· χάρις εἴη τῇ αὐτῆς Σοφολογιότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχή, εὐλογία καὶ συγχώρησις. Ἐλάβομεν μετὰ πόθου τὸ σταλὲν ἡμῖν υἱικὸν αὐτῆς γράμμα, ἐν ᾧ πλατύτερον ἐκτιθεμένη ποιεῖται τὰς ἀπαντήσεις ἐν οἷς αὐτῇ προεγράψαμεν ἰδίως. Ὅθεν ἀναγνωσθέντος ἤδη τοῦ υἱικοῦ αὐτῆς τούτου ἐπ' ἀκρόασει ἡμῶν τε καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀπαντῶμεν αὐτῇ ἀπὸ Συνοδικῆς γνώμης, πληροφοροῦντες τῇ αὐτῆς Σοφολογιότητι, ὅτι τὸ μὲν περὶ τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως, ἣν ἡ αὐτῆς Σοφολογιότης ἐξέδωκε, ζήτημα, ζήλός τις περὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ οὗτος ἴσως οὐ κατ' ἐπιγνώσιν, ἐκίνησε καὶ παρέστησεν εἰς Συνοδικὴν ἐπίκρισιν καὶ διάσκεψιν· ἡ δὲ ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἀξιοχρέως προνοοῦσα, καὶ περὶ τε τῶν μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν ὅσα τὴν ἀμώμητον ἡμῶν πίστιν ἀφορῶσιν ἐπαγρυπνοῦσα, μή τις καὶ μικρὰ ζύμη ζυμώσῃ ὅλον τὸ φύραμα, (ὡς καὶ ἡ Ἱερά αὐτῆς κορυφὴ ἐν ταύτῃ τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐπιστολῇ αὐτῆς κάλλιστα διέλαβεν), ὥφειλε πάντως ἀκρόασασθαι καὶ ἐξακριβῶσαι τοὺς περὶ τοῦ εἰρημένου ζητήματος προσενεχθέντας λόγους. Ἐπειδὴ δὲ τούτων οἱ πλείους ἄκριτοι ἀπεδείχθησαν καὶ διάκενοι, οὗτοι μὲν ἀπερρίφθησαν ὡς αὐτόχρημα ματαιολογίαι· δύο δὲ τούτων ὥφθησαν ἐπιστασίας ἄξιοι, ὃ τε περὶ τοῦ θείου Βαπτίσματος, καὶ ὃ περὶ τῶν ἀβαπτίστων ἀποθνήσκόντων νηπίων τῶν ὀρθοδόξων (περὶ ὧν ἀμφοτέρων καὶ ἰδίως ἐγράψαμεν πρὸς τὴν αὐτῆς Σοφολογιότητα)· ἤδη γοῦν ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτῆς ἐπιστολῆς πληροφορηθέντες ἔγνωμεν ἐναργῶς, ὅτι τὸ μὲν ὑπάρχει σφάλμα τυπογραφικόν· ἀντὶ γὰρ τοῦ «εἰς τὴν τριττὴν ἀνάδυσιν καὶ κατάδυσιν» (ὡς εἶχε τὰ παρ' αὐτῆς πρὸς ἡμᾶς σταλέντα πρωτόγραφα), ὁ τυπογράφος ἀπατηθεὶς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν στοιχείων, παρεῖδε τὴν μετὰ τὸ ἄρθρον «τὴν» ἐφεξῆς ἐπαμείβουσαν λέξιν «τριττὴν», ὅπερ ἔφθη καὶ αὐτὴ διορθώσασα πολλῶ πρότερον πρὸ τοῦ κινηθῆναι τὸ ζήτη-

ρίου. α' Εγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμολογεῖσθαι ὅτι ἐστώ δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, Ναὶ ναί, Οὐ οὐ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν» (α).

Σημ. Γ'. Ἐν ᾧ ἀπαγορεύει ἡ ἐντολὴ αὕτη τὴν ἀπρεπῆ μεταχείρισιν τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, μάς διδάσκει ἐξ ἐναντίας τὸ προσῆκον σέβας, μετὰ τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ὀνομαζώμεν τὸν Θεόν, καὶ γενικῶς τὸν τρόπον τῆς πρὸς αὐτὸν χρεωστουμένης ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου λατρείας· εἶναι δὲ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ μαρτυρία τῆς ἐσωτερικῆς πρὸς αὐτὸν ὑποταγῆς, περὶ τῆς ὁποίας εἵπομεν ὀλίγα τινα (Μέρ. Α. Τμήμ. Α. Ἀρθ. Γ.). Τὰ οὐσιώδη μέρη τῆς θείας λατρείας εἶναι δύο, ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, καὶ ὁ φόβος αὐτοῦ· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι διάπυρος ἐπιθυμία καὶ κλίσις τῆς ψυχῆς εἰς τὸν ἄνω θῆ μετὰ τὸν Θεόν, ὅστις εἶναι Ὁ ἀξιότατος ἀγαπῆς, μᾶλλον δὲ ἡ ἀγάπη αὐτῆς (β). Γίνεται δὲ ἡ ἔνωσις αὕτη διὰ τῆς ἀδιακόπου καὶ καθαρᾶς μνείας τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς. Τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης τὰ χαρακτηριστικὰ εἶναι ἑξ' α.) τὸ ὀρθῶς φρονεῖν περὶ τῆς θείας μεγαλωσύνης, συνημμένον μετὰ

(α) Ματθ. ε. 34—37. πρβλ. καὶ Ἰακώβ. ε, 12. «Πρὸ πάντων δὲ ἀδελφοί μου μὴ ὀμνύετε μήτε τὸν οὐρανόν, μήτε τὴν γῆν, μήτε ἄλλον τινὰ ὄρκον· ἡ γὰρ ὑμῶν τὸ Ναὶ ναὶ καὶ τὸ Οὐ οὐ· ἵνα μὴ ὑπὸ κρίσειν πέσητε». Τὸ δ' ἀνόμοτον ἅπασά τε τῶν θεοπνευστῶν Πατέρων ἡ παναρμόνιος συνίστησι χορεία. (Βλ. Κλήμεντα Ἀλεξανδρ. (Στρωμ. Ζ, η. καὶ Τίς ὁ σωζόμενος πλουσ. μ.), Ὁριγέν. (Ἑρμην. εἰς Ἱερ. δ, 2), Μ. Ἀθανάσιον (εἰς τὰ πάθ. τοῦ Κυρ. καὶ τὸν Σταυρ. Τ. Α. σελ. 784 καὶ 955), Χρυσόστομ. (εἰς Ἀνδριάντ. Ὀμιλ. ζ, ιδ, ιε. Κατηχ. α. Ὀμιλ. ιζ. εἰς Ματθ.), Φώτιον (Ἀμφιλοχ. σελ. 140, 148, 206, 220, 257, 281. ἡμετ. ἐκδ.), Γρηγόρ. Παλαμᾶν (Ὀμιλ. μζ. σελ. 68. νδ. σελ. 183, καὶ Δεκαλόγ. §. γ. σελ. 4. ἐκδ. τοῦ ἀοιδίου Πατρὸς ἡμῶν, ἐνθα ὄρα καὶ τὴν ὑποσημείωσιν ε.) καὶ ἄλλους συχνούς, μεθ' ὧν καὶ τὸν ἀείμνηστον Ν. Θεοτόκην (λόγ. περὶ Ὁρκου ἐν τοῖς Λόγ. εἰς τὴν Ἀγ. Τεσσαρακ. κτλ. σελ. 19—37, ἐν Ἱεροσολύμ. αὐθ), καὶ ἡ Ὁρθόδοξος ἡμῶν δογματίζει Ἐκκλησία, μόνον «ἐξ ἀνάγκης ἀνεχομένη, εἶγε πρὸς μειζόνων κακῶν καὶ κινδύνων ἀπαλλαγὴν καὶ οἰκονομίαν ἐπιβάλλοιτο παρὰ τῶν πολιτικῶν νόμων ὄρκος, ὡς μήποτ' ὠφελε», ἐπὶ τῶν λαϊκῶν· «τὸν δὲ ἱερὸν αὐτῆς κλῆρον καὶ τοὺς τὸν σωτήριον τῆς μοναδικῆς πολιτείας ζυγὸν ἀραμένους οὔτε κατ' ἰδίαν, οὔτε ἐν τοῖς δικαστηρίοις, καὶ τε ὡς μάρτυρες, καὶ τε ὡς διάδικοι παραττώσιν, ὄρκον ὀμνύειν οὔτ' ἐπιτρέπει, οὔτ' ἀνέχεται» (βλ. τὴν περὶ ὄρκου Ἐγκύκλ. ἐπιστολ. τῆς μιᾶς ἀγίας Καθολ. καὶ Ἀποστολ. Ἐκκλησ. ἐν Συντάγ. τῶν θείων καὶ ἱερ. Κανόνων Τόμ. ε, σελ. 617—627. ἐκδ. Ῥάλλη. Πρβλ. καὶ Πηδάλιον σελ. 173, 174, 355, 356. Ἐν Ἀθήναις, 1841, καὶ τοῦ μακαρίτου Κ. Εὐθυδούλου «Ὁ ὀρκιστὴς Φαρμακίδης» κτλ. ἐν Κωνσταντινουπ. 1851). Σημ. Ἐκδ. — (β) Ματθ. κβ, 35.

ΑΡΘΡΟΝ Ι΄.

§. ια. Ἡ ἐβδόμη ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν μοιχείαν, καὶ ὁμοῦ μὲ αὐτὴν ὅλας τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας καὶ προστάσσει νὰ ζῶμεν ἀγνῶς καὶ σωφρόνως, εἴτε ὑπὸ γάμον, εἴτε ἄγαμοι ὄντες.

Σημ. Α΄. Ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον ἄρσεν καὶ θῆλυ καὶ διὰ τὸν πλ.θυσμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ διὰ νὰ βοηθῶνται ὑπ' ἀλλήλων εἰς καιρὸν χρείας· ὁ γάμος εἶναι συγκεχωρημένος καὶ τίμιος δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε καὶ νὰ ζῶσι δι' αὐτοῦ τιμίως καὶ σωφρόνως. Ὅστις ἐξυβρίζει εἰς τὸ μυστήριον τοῦ γάμου διὰ μοιχείας, καὶ ἔγγαμος ἦναι καὶ ἄγαμος, κολάζεται εἰς ταύτην μὲν τὴν ζωὴν μὲ καταισχύνην καὶ δριμύτατον τῆς συνειδήσεως ἑλεγχον, μὲ σκοτισμὸν τοῦ νοῦς καὶ διαστροφὴν τῆς θελήσεως, μὲ σωματικὰς φθοεράς ἀρρώστίας καὶ ἀθλιωτάτην πενίαν, πολλάκις δὲ καὶ μὲ τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιφερομένας ποινάς· εἰς δὲ τὸν μέλλοντα αἰῶνα εἰς τὰς φλόγας τοῦ ἄδου (α)· διότι ἡ ὕβρις αὕτη εἶναι ἐναντία οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν φύσιν αὐτὴν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον ὡς ἐξορίζουσα τὴν αἰδῶ, καὶ τιμιότητα, καὶ εὐταξίαν, ἣτις πρέπει νὰ βασιλεύῃ εἰς τὰς οἰκογενείας, καὶ φαρμακόνουσα ὀλεθρίως τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἀμαρτάνουσι δὲ εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν.

α) Οἱ πράσσοντες ὅποιανδήποτε πράξιν ἀσελγῆ καὶ ἀθέμιτον.

β.) Οἱ μεταχειριζόμενοι ὅλα ἐκεῖνα, ὅσα ἐγείρουσι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας, οἷον γαστριμαργίαν, μέθην, αἰσχρολογίαν, ἀσχήμονα καὶ καλ. λωπιστικὴν περιέργειαν εἰς τὰ φορέματα, ἀνάγνωσιν βιβλίων αἰσchrῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

γ.) Οἱ περιτρέχοντες εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ παράθυρα νὰ βλέπωσι γυναῖκας μὲ αἰσchrᾶς ἐπιθυμίας λογισμούς, διότι εἰς τούτους δὲν λείπει πάρεξ ἢ εὐκαιρία διὰ νὰ πράξωσι τὸ ἔργον. Ἐκ τῶν ῥηθέντων φαίνεται, ὅτι ἡ ἁγία αὕτη ἐντολὴ παραβαίνεται τριπλῶς, καὶ δι' ἔργων καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ λογισμῶν ἀθεμίτων (β).

Σημ. Β΄- Διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἀμαρτίαν ταύτην, τρία εἶναι μάλιστα τὰ προφυλακτικώτατα μέσα· α.) ἀνάγνωσις ἠθικῶν βιβλίων ἠνωμένη μετὰ προσευχῆς· β.) ἐργασία, διότι ἡ ἀργία εἶναι μήτηρ τῆς ἀ-

(α) Ἐβρ. ιγ, 4. Ἑφ. ε, 5. Ἀποκλ. κα, 8.—(β) Β. Κορινθ. ζ, 1. Α. Θεσσαλ. δ, 5. Ματθ. ιβ, 36. 37. Ἑφ. δ, 29. καὶ ε, 4.

στηρίου τὸ ὁποῖον ὅστις δὲν λάβῃ, σωτηρίας ἐλπίδα δὲν ἔχει, ὅχι μόνον διότι δὲν ἐβάπτισθη εἰς τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ, τὸ κυριώτερον, διότι δὲν ἐπίστευσεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ (α). ὅστις δὲ ἀπιστήσῃ καὶ δὲν φυλάξῃ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐβάπτισθη, θέλει κατακριθῇν (β).

Σημ. Β'. Εἰς τὸ βάπτισμα τῶν νηπίων ἀντὶ τῆς πίστεως αὐτῶν συντείνει καὶ ἐνεργεῖ ἡ πίστις τῶν γονέων καὶ τῶν προσφερόντων αὐτὰ ἀναδόχων. Οὗτοι ὅμως χρέος ἔχουσιν ἀφευκτον νὰ τὰ διδάσκωσι τὴν Εὐαγγελικὴν πίστιν, εὐθύς ἀφ' οὗ ἔλθωσιν εἰς ἡλικίαν χωρητικὴν διδασκαλίας, διὰ νὰ στερεώνωσιν αὐτὰ εἰς τὴν συναρμολογίαν τῶν μελῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας (γ). Ὅτι δὲ τὸ βάπτισμα τῶν χριστιανικῶν νηπίων εἶναι σωτήριο καὶ ἀποδεκτὸν εἰς τὸν Θεόν, βεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὴν πράξιν τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες βαπτίζοντες οἰκογενείας ὁλοκλήρους ἐβάπτισον συνάμα καὶ νήπια (δ), καὶ διότι ἐγεννήθησαν ἀπὸ πιστοῦς γονεῖς εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ διαθήκην, καὶ τέλος ἀπὸ τὴν περὶ τῶν νηπίων ἀπόφασιν τοῦ Σωτῆρος, ὅστις εὐλογήσας αὐτά, εἶπεν ὅτι «τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (ε), ὡς ἀκάκων δηλονότι καὶ ἀθώων ἀπὸ τῆς ἀπιστίας καὶ τῶν λοιπῶν ἁμαρτημάτων τὸν μῶμον. Ἐκ τούτου βεβαιώνεται καὶ ὅτι τὰ ἀβάπτιστα νήπια τελευτῶντα καίτοι οὐ κολάζονται ὡς προαιρετικῆς ἁμαρτίας καθαρεύοντα, τῆς γε μὴν οὐρανίου βασιλείας οὐκ ἀξιοῦνται, ὡς μὴ καθαρθέντα διὰ τοῦ θείου λουτροῦ ἀπὸ τοῦ ῥύπου τῆς προπα-

(α) Αὐτ. αὐτόθι καὶ στίχ. 36. — (β) Μάρκ. ις, 16. — (γ) Βλ. Διονύσι. Ἀρεοπαγ. Ἐκκλησ. ἱεραρχ. κεφ. β. σελ. 114 καὶ 124. Σημείωσαι δὲ ὅτι οἱ ἀνάδοχοι ἐγγυώμενοι ἔμπροσθεν τῆς Ἐκκλησίας ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα στηρίξουσιν τὸν βαπτιζόμενον ἐν τῇ πίστει ὀφείλουσιν εἶναι ὀρθόδοξοι. Καὶ ἡ Ἐκκλησία ὀρθῶς καὶ δικαίως ἀπηγόρευσε τὴν πολλὰς τῆς Ἑλλάδος εἰσαχθεῖσαν κατάχρησιν, καθ' ἣν γίνονται ἑτερόδοξοι οἱ ἀνάδοχοι ὀρθοδόξων τέκνων, ὡς ἀντικειμένην τοῖς παραδεδεγμένοις παρὰ τῆς Ἐκκλησίας. Καταδικάζεται δὲ προσέτι καὶ ἡ τῶν πλειόνων ἀναδόχων εἰσαγωγή εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς ἀντικειμένη ὅλως εἰς τε τοὺς κανόνας καὶ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν (Βλ. Κ. Οἰκονόμ. Τὰ σωζόμενα. Ἐκκλησ. Συγγράμ. Τόμ. Β. σελ. 344). Καίτοι τοῦτ' ἐγένετο καὶ ἐπὶ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας χάριν κοσμικῶν συμφερόντων. Ὅθεν κατακρίνων ταύτην τὴν συνήθειαν ὁ θεολογικώτατος Ἰωσήφ ὁ Βρυέννιος (Τόμ. Γ'. σελ. 406. ἐκδ. Εὐγεν.) κελεύει καλεῖν ἀνάδοχον «ἐν ἡμῶν ἀρετῶν, καὶ πτωχὸς ἦ». Σημ. Ἐκδ.

(δ) Πράξ. ις, 32—33. Α. Κορινθ. α, 16 κτλ. — (ε) Ματθ. θ, 14.

αὐτὰς τοῦ κόσμου φαίνονται ἀνεστηλωμένοι βωμοί, καίονται θυσίαι, λατρεύεται μία τις ὑπέροχος δύναμις. Τόσον εἶναι ἰσχυρὰ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἢ συναίσθησις τῆς θείας ὑπάρξεως, ὥστε προκρίνει νὰ θεοποιῇ μᾶλλον λίθους καὶ ἄλλα τοιαῦτα, παρὰ νὰ πιστεύσῃ, ὅτι δὲν εἶναι Θεός, τὸ ὁποῖον μόνος ὁ ἄφρων δύναται νὰ εἴπῃ (α).

Δ'. Ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν πληροφориαν τῆς συνειδήσεώς μας. Ὅταν πράττωμεν τὸ ἀγαθόν, αἰσθανόμεθα χαρὰν· καὶ ἐξ ἐναντίας λύπην διὰ τινὰ πράξιν πονηράν. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ ἔμφυτόν τινα δύναμιν, ἥτις μᾶς ἀναγκάζει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὑπάρχει τι ὄν ἀνταμεῖβον δικαίως τὴν ἀρετὴν καὶ τιμωροῦν ἀδυσώπητα τὴν κακίαν (β).

Ε'. Ἀπὸ τὴν ἔμφυτον ἡμῶν ἐπιθυμίαν περὶ τὸ ἄκρον ἀγαθόν, ἢ τὴν τελείαν μακαριότητα. Ὅσον εὐδαίμων καὶ ἂν γένη τις ἐπὶ τῆς γῆς, εἶναι ἀδύνατον νὰ χορτάσῃ τόσον, ὥστε νὰ μὴ ἐπιθυμήσῃ ἀνώτερόν τι καὶ τελειότερον ἀγαθόν. Τοῦτο δὲν προέρχεται ἄλλοθεν, εἰμὴ ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς, ἥτις ἀνατείνει πάντοτε νὰ ἀπολαύσῃ τὸ τελειότατον καὶ μονιμώτατον ἀγαθόν, τῶν ἐφετῶν τὸ ἀνώτατον, τὸ ὁποῖον εἶναι μόνος ὁ Θεός (γ). Ἀφ' ὅλας ταύτας τὰς ἀποδείξεις συνάγεται, ὅτι ἡ ἀθεότης εἶναι ἐναντία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

ΑΡΘΡΟΝ Β'.

Περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.

§. Β'. Ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἔπεται ἡ γνῶσις τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ, δηλονότι ὁποῖον ὄν εἶναι ὁ Θεός, καὶ τίνες αὐτοῦ αἱ ιδιότητες. Ὁ Θεὸς εἶναι πάντων δημιουργός (§. α.), ἐπομένως λοιπὸν εἶναι αὐθύπαρκτος, ἀνώτατος πάντων τῶν ὄντων, καὶ δὲν δύναται νὰ μὴ ὑπάρχῃ.

Σημ. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι τῶν πάντων ἀνώτατος, ἔπεται.

Α. Ὅτι εἶναι εἷς, διότι δὲν εἶναι οὐδὲν ὄν ἀνώτερον, ἢ ὁμοιον αὐτῷ· ὥστε κατὰ τοῦτο φαίνεται, ὅτι ἡ πολυθεΐα εἶναι πάντῃ ἐναντία εἰς τὴν ἀληθῆ περὶ Θεοῦ ἔννοιαν (δ).

Β'. Ἐπειδὴ εἶναι αὐθύπαρκτος, ἔπεται, ὅτι δὲν ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ οὐδέν, καὶ οὔτε τέλος θέλει ἔχειν· τοῦτ' ἐστὶν εἶναι αἰώνιος, καὶ ἀκολούθως καὶ αἰὼλος, καὶ ἀθάνατος, ὡς μὴ σύνθετος, ἀλλ' ἀπλούστατος.

(α) Εἶπεν ἄφρων ἐν κηρίῳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι θεός. Ψαλμ. ιγ', 1. — (β) Ῥωμ. β'. 15. — (γ) Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναί μοι τὴν δόξαν σου. Ψαλμ. ις'. 15. — (δ) Α'. Κορινθ. η, 5—6.

θλίψεων καὶ διωγμῶν, ἐναντίαν ἐκ διαμέτρου εἰς τὰς παλαιὰς δόξας τοῦ κόσμου, εἰς καιρόν, ὅτε ἐπελάγιζεν ἡ ἁμαρτία εἰς ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ ἦσαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι βεβυθισμένοι εἰς τὰ πάθη· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι Ἀπόστολοι, μὲ τοιοῦτον κήρυγμα, εἰς τοιοῦτον καιρόν, ἠδυνήθησαν νὰ καθαιρέσωσι τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρείας καὶ νὰ σύρωσιν εἰς τὴν πίστιν τοὺς τρυφηλοὺς, τοὺς τυράννους τοὺς σοφοὺς, τοὺς δυνατοὺς ὅλους τοὺς πεπλανημένους ἀνθρώπους καταστρέψαντες ἐξ ὀλοκλήρου ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ ἄδου, τὰς ὁποίας μετεχειρίσθη νὰ ἐμποδίσῃ διαφόρως τὴν κοσμοσωτήριον ταύτην ἐπιχείρησιν. Εἶναι τις φρόνιμος δυνάμενος νὰ ἀμφιβάλλῃ, ὅτι τὸ κατόρθωμα τοῦτο ἦτο τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου, καὶ ὅτι ἡ πίστις ἐθεμελιώθη εἰς τὴν πέτραν, ἥτις εἶναι ὁ Χριστός;

Σημ. Β'. Ἀφ' οὗ ἐδέχθησαν τὸ Εὐαγγέλιον ὅλα τὰ ἔθνη εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἐκ τῶν πιστευσάντων συνεκροτήθη ἡ ἁγία κοινότης τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, ἡγουν ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία δὲν εἶναι περιορισμένη εἰς ἓν μόνον ἔθνος, καθὼς ἡ Ἰουδαϊκὴ, ἀλλὰ συνίσταται ἀπὸ διάφορα γένη πανταχὺ τῆς γῆς εὐρισκόμενα. Διὰ τοῦτο ἐπληρώθη ἡ πρὸς τὸν Ἀβραάμ. υπόσχεσις τοῦ Θεοῦ, ὅτι διὰ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἐμελλον νὰ εὐλογηθῶσι ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς (Γεν. κβ, 18).

ΑΡΘΡΟΝ Θ'.

§. ιζ'. Αὕτη ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὸ ἑννατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως εἶναι μία, ἁγία, καθολικὴ, καὶ Ἀποστολική.

Σημ. Α'. Ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ τοῦ κόσμου (Μέρ. Α'. Τμ. β'. § β'. Σημ. Α'). δὲν εἶναι λοιπὸν εἰς τὸν κόσμον ἀρχαιότερον ἄλλο παρὰ τὴν Πίστιν τῶν εὐσεβῶν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις κατέχει τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεως. Αὕτη ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία καὶ ἡ αὕτη ἀπὸ καταβολῆς μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· διότι μία εἶναι καὶ αἰώνιος ἡ πίστις, τὴν ὁποίαν κατέχει, μία μόνη κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Χριστός, μία μόνη πρὸς σωτηρίαν ὁδός, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι ἐλπίζουσιν, «Ἐν σῶμα, καὶ ἐν πνεῦμα, εἰς Κύριος, μία πίστις» (Ἐφέσ. δ, 4) καί, Ἰησοῦς Χριστὸς χθές, καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (Ἑβρ. ιγ, 8). Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς κατάστασιν ἔλαβε τρεῖς περιόδους.

Α'. ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνηα ὁ Θεὸς τὴν Ἐκκλησίαν μὲ τὰς διὰ ζώσης φωνῆς ἀποκαλύψεις πρὸς τὸν Ἀδάμ, τὰς

μας τὴν δυνατὴν βοήθειαν α.) εἰς τοὺς ὑπηρετάς τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀξίους τοῦ μισθοῦ των ἐργάτας τῆς ψυχικῆς ἡμῶν σωτηρίας (α). β.) εἰς σύστασιν καὶ οἰκονομίαν τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν ὁποίων στολισμὸς ἐξαίρετος εἶναι ἱερεῖς σπουδαῖοι, ψάλλται, ἀναγνώσται, καὶ τὰ ἀναγκαιὰ ἱερὰ σκεύη γ.) εἰς οἰκοδομὴν σχολείων, νοσοκομείων, καὶ αἰχμαλώτων ἐξαγόρασιν δ.) τὸ ἀναγκαιότατον, εἰς διατροφήν πεινῶντων καὶ κυθέρνησιν οἰκογενειῶν πτωχῶν. Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἀξιοπρεπεστάτη σύντροφος καὶ ὁπαδὸς τῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν ἐτι χρόνων εἰς τὰς ἱερὰς συνάξεις ἔκαμνον πάντοτε οἱ Χριστιανοί (ε). Ὅστις πολιτεύεται κατὰ τούτους τοὺς κανόνας, ἐκεῖνος ἀγ.άζει τὸ Σάββατον, ἤγουν τὴν ἀληθινὴν κατάπαυσιν, τῆς ὁποίας τὴν τελειότητα θέλομεν ἔχειν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

Σημ. Β'. Ἀμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν.

α.) Οἱ δι' ἄμετρον πλούτου ἐπιθυμίαν ἐργαζόμενοι τὴν Κυριακὴν καὶ ἀσχολούμενοι εἰς τὰς βιωτικὰς μερίμνας· διότι ὀλίγην ἔχουσιν ἐλπίδα καὶ πίστιν εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ φανταζόμενοι, ὅτι τὰ κέρδη των εἶναι καρπὸς τῶν ἰδίων ἰδρώτων, καὶ οὐχὶ τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο πολλάκις τὰ τοιαῦτα κέρδη σκορπίζονται εἰς τοὺς ἀνέμους.

β.) Ὅσοι δὲν συχνάζουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ ψυχρότητα πρὸς τὴν θρησκείαν, ἢ δι' ἀκηδίαν, ἢ δι' ἐσφαλμένην δόξαν, ὅτι ἢ εἰς τὰς δημοσίους συνάξεις θεῖα λατρεία δὲν ἔχει τι περισσότερον πρὸς τὴν κατ' οἶκον γινομένην. Ὡσαύτως καὶ ὅσοι ὑπάγουσι μὲν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὑπάγουσι δὲ δι' ἀνθρωπαρέσκειαν ἢ διὰ συνήθειαν μόνον, μὴ δεικνύοντες οὐδὲν σέβας εἰς τὰς ἱερὰς τελετάς, ἀλλὰ φλυαροῦντες, ἀστεϊζόμενοι, καταλαλοῦντες τὸν πλησίον, καὶ ὅταν τύχη καταφρονοῦντες τὴν διδαχὴν τοῦ θείου λόγου, ἢ κρίνοντες αὐτὸν κατὰ τὰς ἰδίας ἐννοίας, καὶ εἰς τὰ σχήματα καὶ φράσεις τοῦ διδάσκοντος καταναλίσκοντες τὸ εἰς τὰ ἱερὰ λόγια χρεωστούμενον σέβας.

γ.) Ὅσοι δὲν ἐνασχολοῦνται εἰς εὐσεβῶν βιβλίων ἀνάγνωσιν, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἀναγινώσκουσι σκανδαλώδη καὶ ὀλέθρια συγγράμματα, ἢ ἐξοδεύουσι τὴν ἀργίαν εἰς μέθην καὶ ἄτακτα παιγνίδια καὶ διεστραμμένους συναναστροφὰς καὶ διατριβὰς. Τότε μόνον εἶναι συγκεχωρημένη ἡ εὐθυμία καὶ διατριβὴ εἰς τὰς ἐορτάς, ὁπότε ἀποβλέπει μόνον τὴν ἀνα-

(α) Λουκ. ι, 7. καὶ Α'. Κορινθ. θ, 13—14 καὶ Α'. Τιμ. θ. ε, 17, 18.

(β) Α'. Κορινθ. ις, 4. καὶ Β'. Κορινθ. θ, 5. καὶ Εβρ. ιγ, 66.

τοῦ Θεοῦ, διδάσκοντες δὲ αὐτὸν καὶ εἰς τὸ λογικὸν ποιμνίόν σας πρὸς δόξαν θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, καὶ διόρθωσιν ἡθῶν καὶ φωτισμὸν ἀληθινὸν τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν γένους (α). Μέσον δὲ τοῦ καλοῦ τούτου δραστηκώτατον νομίζω μάλιστα, οἳ τε πνευματικοὶ πατέρες καὶ οἱ ἐνορίας ἔχοντες ἱερεῖς νὰ κατηχήτε εἰς ὥραν διωρισμένην τὰ μικρὰ παιδία τῶν ἐνοριτῶν σας καὶ μάλιστα τῶν πτωχῶν, διὰ τὰ ὁποῖα ἐξαιρέτως ἐκδίδεται ἡ παροῦσα κατηχητικὴ βίβλος· ἀπαιτοῦντες παρ' αὐτῶν νὰ σᾶς λέγωσιν ἀπὸ στήθους τ' ἀναγκαιότερα τῆς κατηχήσεως ἄρθρα, ἀφίνοντες δὲ τὰς ὑψηλοτέρας σημειώσεις διὰ τοὺς τελειότερους τὴν ἡλικίαν. Οὕτω, λόγου χάριν, ἀπὸ τὸ ἱερὸν τῆς Πίστεως Σύμβολον θέλουσι λέγειν διακεκριμένως τὰς κυριωτέρας ἐννοίας τῶν ΙΒ. ἁρθρῶν· ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τὸν θεῖον Νόμον τὰς ἀνηκούσας εἰς τὴν ἡλικίαν των ἐντολάς, καὶ τίνες ἁμαρτίαι ἀντίκεινται εἰς αὐτάς· ὥστε, γυμναζομένων αὐτῶν κατὰ μικρὸν εἰς τὴν μελέτην τῶν θείων δογμάτων καὶ ἐντολῶν, νὰ ριζωθῶσιν εἰς τὰς καρδίας των ὀρθὰ μὲν περὶ Θεοῦ φρονήματα, ἀποστροφὴ δὲ πρὸς τὴν κακίαν, ὅσον τὸ δυνατόν, καὶ ἔρως ἐγκάρδιος πρὸς τὴν ἀρετὴν. Οὕτω δὲ τὰ παιδία προδιατεθειμένα, ἐὰν τύχωσιν ὄντα πτωχά, μὴ φείδεσθε οἱ δύναμιν ἔχοντες νὰ τὰ ἐξαποστέλλητε καὶ εἰς τὸ Σχολεῖον δι' ἰδίας δαπάνης, διὰ νὰ παγιωθῶσιν εἰς τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν, τρέφοντες αὐτὰ πατρικῶς καὶ ἐλεηθερίως, καὶ ἐνδύοντες καὶ κατὰ σῶμα καὶ κατὰ ψυχὴν. Ἄφετε τὰ παιδία, φίλοι πατέρες, ὁ Σωτὴρ σᾶς προστατάσει (β), ἀπολύσατέ τα ὡς ἄκακα ἄρνία εἰς τῆς πίστεως τὴν ψυχροτρόφον βοτάνην, καὶ θρέψατε αὐτὰ μὲ τὸν λόγον καὶ τὴν θείαν παιδείαν, τῆς ὁποίας ἡ ἔλλειψις εἶναι μέγιστον ἐμπόδιον τοῦ νὰ ἐνόνωνται μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ δημιουργοῦ των. Ταῦτα μερικώτερον πρὸς τὰς ἱεράς Κορυφάς σας, ὧ πνευματικοὶ ποιμένες τῆς πόλεως Σμύρνης, τῶν ὁποίων ἡ ἀρετὴ μὲ κάμνει νὰ ἐλπίζω ὅτι ταχέως θέλει χρησιμεύσειν εἰς παράδειγμα καὶ πρὸς τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων πόλεων τοὺς ἱερεῖς, καὶ τινες ἀπὸ Σᾶς θέλουσιν ἀναδειχθῆν ἱερώτατοι Βαβύλαι, καὶ Ἀθηναγόραι νεώτεροι, σπουδάζοντες, ὡς ἐκεῖνοι τὸ πάλαι, φιλανθρώπως ἅμα καὶ φιλοθέως πρὸς ἀνανέωσιν τῆς ἀρχαίας δόξης τῆς Ἐκκλησίας νὰ κατηχώσι τὰ τῶν χριστιανῶν παιδία, καὶ νὰ ἐμπνέωσιν εἰς αὐτὰ τὸ πρὸς τὴν

(α) Καὶ τὸν λαόν μου διδάξουσι (πᾶς ἱερεὺς) ἀναμέσον ἁγίου καὶ βεβήλου, καὶ ἀναμέσον ἀκαθάρτου καὶ καθαροῦ γνωρισῶσιν αὐτοῖς. Ἰεζεκιήλ. μδ', 23.

(β) Ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρὸς με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά. Μαρκ. ι, 14.

ΑΡΘΡΟΝ Γ'.

§. ιγ'. Ἀπὸ τὸ ἕκτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου μανθάνομεν ὅτι ὁ ἀναστὰς Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνελήφθη μὲ τὸ σῶμά του ἐνδόξως εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός.

Σημ. Α'. Ἀφ' οὗ ἐπληροφόρησε τοὺς μαθητάς του ὁ Σωτὴρ τὴν ἑαυτοῦ ἀνάστασιν πολλάκις φανερωθεὶς εἰς αὐτούς, καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς ὅσα προσήκουσιν εἰς τῆς Ἀποστολῆς αὐτῶν τὸ ἀξίωμα δι' ὅλων ἡμερῶν τεσσαράκοντα (α), ὑπεσχέθη τέλος εἰς αὐτοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα (β)· καὶ ἐλθὼν μετ' αὐτῶν εἰς Βηθανίαν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν εὐλόγησεν αὐτούς, καὶ ἐν τῷ εὐλογεῖν ἐπήρθη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐπὶ νεφέλης φωτεινῆς, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός (γ). Σημαίνει δὲ ἡ ἐκ δεξιῶν κάθισις, ὅτι ἔλαβε τὴν θεῖαν δύναμιν καὶ δόξαν, ἥτις ἦτο μὲν πάντοτε ἀχώριστος ἀπ' αὐτὸν ἀπ' αἰῶνος, ἐκρύπτετο δὲ εἰς τὴν γῆν ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς ἀνθρωπότητος (δ). Ἡ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψις τοῦ Σωτῆρος μᾶς βεβαιώνει, ὅτι διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡνοίχθη καὶ εἰς ἡμᾶς ὁ οὐρανός, ὅπου καὶ ἡμεῖς ποτε θέλομεν παραληφθῆν, πρόδρομον ἔχοντες αὐτὸν τὸν ἡμέτερον Σωτῆρα (ε).

Σημ. Β'. Ἐκ τούτου ἔπεται, ὅτι πρέπει νὰ ὑψώνωμεν τὰς καρδίας μας ἀπὸ τὰ γήϊνα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀφιερώνοντες τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ μελετῶντες τὴν μέλλουσαν εὐδαιμονίαν μας (ζ).

ΑΡΘΡΟΝ Δ'.

§. ιδ'. Τὸ ἑβδομον ἄρθρον τοῦ ἁγίου Συμβόλου μᾶς βεβαιώνει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν του θέλει πάλιν ἐλθεῖν εἰς τὴν γῆν, νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἡ βασιλεία του δὲν θέλει ἔχειν οὐδέποτε τέλος.

Σημ. Α'. Ἡ πρώτη ἔλευσις τοῦ Μεσίου εἰς τὴν γῆν ἐστάθη εὐσπλαγχνικὴ καὶ ταπεινὴ, ἡ δευτέρα θέλει χρηματίσειν ἐνδοξος καὶ φρικώδης· εἰς ἐκείνην ἦλθε διὰ νὰ σώσῃ, εἰς ταύτην θέλει ἐλθεῖν νὰ κρίνῃ τὸν κόσμον (η). Ἡ αἰτία τῆς δευτέρας ταύτης ἐλεύσεως εἶναι ἡ πλήρωσις τῆς ἀδεκάστου δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ ἀποδώσῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ (θ), καὶ ἀπαρτίσῃ τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως, καθότι ἡ περιποιηθεῖσα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐλ-

(α) Πράξ. α, 3. — (β) Αὐτ. 8. Ἰωάν. ιδ, 46—47. — (γ) Πράξ. α, 40. Κολοσσ. γ, 4. — (δ) Ἰωάν. ιζ, 4—8. — (ε) Ἑβρ. ς, 20. — (ζ) Κολοσσ. γ, 4—2. — (η) Ματθ. κς, 31—32. — (θ) Β'. Κορινθ. ε, 10.

ἐκεῖνα τοῦ Ἀποστόλου « οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν » (Ῥωμ. 5' - 14), καὶ « Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντος ἐν ᾧ κατειχόμεθα » (αὐτ. ζ, 6). Ἐνταῦθα δὲν ἀποβάλλει ὁ Ἀπόστολος τὸν θεῖον νόμον, ἅπαγε! ἀλλὰ λέγει α.) ὅτι οἱ ἀληθινοὶ πιστοὶ δὲν εἶναι ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου, ὅστις ἀπειλεῖ κατάραν εἰς τὸν ἁμαρτωλόν· β.) ὅτι ὁ Χριστιανὸς ἁμαρτάνει μὲν ἐξ ἀσθενείας, ἡ χάρις ὁμῶς δὲν τὸν παραδίδει εἰς τὴν αὐστηρότητα τοῦ νόμου, ἀλλὰ δέχεται τὴν μετάνοιάν του καὶ συγχωρεῖ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ, τὸ ὅποιον ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τὸν νόμον.

§. β'. Ὁ θεῖος νόμος δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὴν διαφορὰν τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῶν κακῶν.

Σημ. Α'. Ὁ νόμος εἶναι διαταγὴ δεικνύουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον τί πρέπει νὰ πράττῃ. Ὅ,τι συμφωνεῖ πρὸς τὸν νόμον εἶναι καλὸν ἔργον, εἶναι ἀρετὴ. Ὅ,τι ἐναντιόνηται εἰς τὸν νόμον εἶναι κακόν, εἶναι κακία, ἁμαρτία, ἀσέβεια. Τοιαύτη διαταγὴ διορίζουσα τὴν διαφορὰν τῶν καλῶν ἔργων ἀπὸ τὰ κακὰ ἔπρεπε νὰ δοθῇ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, διότι μόνος ὁ Θεὸς εἶναι ἀπ αἰῶνος ἀναμάρτητος, καὶ μόνος αὐτὸς διακρίνει, τί εἶναι ἀληθῶς καλὸν ἢ κακόν, καὶ μόνος αὐτὸς δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ νὰ διακρίνῃ τὰ πρακτέα ἀπὸ τὰ μὴ τοιαῦτα. Γενικώτερον δὲ τρεῖς τινες χαρακτῆρες διακρίνουσι τὰ καλὰ ἔργα ἀπὸ τὰ κακὰ· α.) τὸ νὰ ᾗ σύμφωνα πρὸς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· β.) τὸ νὰ μαρτυρῇ περὶ αὐτῶν, ὅτι εἶναι καλά, ἢ συνείδησις ἡμῶν, ἥτις εἶναι φωνὴ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν ᾧ εἶναι ἀδιάπταιστος καὶ πεφωτισμένη, μυστικῶς ἡμᾶς διδάσκουσα τὰ καθήκοντα, καὶ δοκιμάζουσα μὲν τὰ καλά, ἐξελέγχουσα δὲ τὰ κακὰ· γ.) τὸ νὰ ἀποβλέπωσιν εἰς καλὸν σκοπόν, ὅστις ὑφίσταται εἰς δύο τινά, εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων μας, καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ. Γίνεται δὲ αὕτη διὰ τε τῆς πρὸς τὰς θείας του ἐντολὰς ὑποταγῆς, καὶ τῆς ἀποφυγῆς παντὸς μέσου κακοῦ, τὸ ὅποιον δύναται τις νὰ μεταχειρισθῇ, διὰ νὰ δοξασθῇ τάχα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ὅ,τι ἔργον ἔχει τούτους τοὺς τρεῖς χαρακτῆρας, εἶναι ἔργον ἀγαθόν. Ὅ,τι δὲν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τούτους, εἶναι κακόν. Διαιροῦνται δὲ καὶ ἄλλως τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων εἰς τρία, καλά, καὶ κακά, καὶ ἀδιάφορα. Καὶ τῶν μὲν καλῶν καὶ κακῶν γνωρίσματα εἶναι τὰ εἰρημένα· ἀδιάφορα δὲ εἶναι, ὅσα καθ' ἑαυτὰ δὲν εἶναι οὔτε καλά οὔτε κακά· οἷον τὸ τρώγειν, τὸ πίνειν, τὸ ὁμιλεῖν. Τὰ καλά δύνανται νὰ μεταμορφωθῶσιν εἰς κακά, ὅταν γίνωνται με κακὸν σκοπὸν· οἷον

θεοφρούρητόν Σου Πανιερότητα τὴν καὶ ἄλλως ἀνήκουσαν εἰς αὐτὴν τοῦ βιβλίου τούτου προσφώνησιν. Εὐτυχὴς ἐγώ, ἐὰν ἀξιώσης νὰ ἐπιδῇς μὲ ἱλαρὸν ὄμμα πρὸς τὴν μικράν μου ταύτην προσφοράν, καὶ μὲ ἀνταμείψῃς μὲ τὰς πολυτιμοτάτας Σου εὐλογίας, Δέσποτα σεβασμιώτατε !

Αῶιγ. Μαΐου κε: ἐν Σμύρνη.

Τῆς ὑμετέρας Σεβασμιωτάτης Πανιερότητος

Δοῦλος ταπεινός

Κωνσταντῖνος Πρεσβύτερος

καὶ Οἰκονόμος (α).

(α) Τὴν ἀφιέρωσιν ταύτην εὐμενῶς ἀποδεξάμενος ὁ πρᾶς ἱερομάρτυς Διονύσιος ἔγραψεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως αὐτὴς τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν, ἣν εὐτυχῶς περισωθεῖσαν ἐκτυποῦμεν χάριν τῆς ἀφειλείας καὶ τοῦ διαλάμποντος ἐν αὐτῇ ἐνθέου ζήλου τοῦ ἀειμνήστου ποιμενάρχου.

«Τὴν Αἰδεσιμολογιότητά της πατρικῶς ἐν Κυρίῳ εὐχόμενος ἡδέως προσαγορεύω. Ἦν διαφυλάττει καὶ περιέποι ἡ ἐξ ὕψους θεία πρόνοια ἄνοσον, εὐθυμον, ὑγιᾶ, πανευήμερον σὺν τῇ ἐπιτεύξει πάντων τῶν καταθυμίων ἀγαθῶν καὶ σωτηριωδῶν ἐξαιτημάτων.

Μετὰ τὰς πατρικὰς καὶ ὀλοκαρδίους εὐχὰς καὶ ἐπερώτησιν τῆς ποθητῆς ἀγαθῆς ὑγιείας της τῇ δηλοποιῶ, ὅτι διὰ τοῦ σοφολογιωτάτου καὶ παθεινατάτου μοι διδασκάλου Κούμα ἐδεξάμην εὐμενῶς τε καὶ ἀσμένως τὰ ὀκτὼ βιβλία τῆς ἱερᾶς Κατηχήσεως, ἥτις διὰ τῆς φιλοπόνου ἐπιμελείας της προήχθη εἰς τῷ πρὸς ψυχικὴν ὠφέλειαν τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος, ἣν καὶ πρὸς ἐμὲ ἀφιερώνει διὰ τὸ βαθύτατον σεβας της καὶ διὰ τὴν ἣν τρέφει ἐπίγνωσιν τῆς προθυμίας καὶ ζέσεως, ἣν ἔχω πρὸς τὴν ἐκδοσιν τῶν τοιούτων ἐπωφελεστάτων ἱερῶν βιβλίων, δι' ὧν καταφωτίζονται αἱ ψυχαὶ τῶν ὀρθοδόξων· καθ' ὅτι ἀναγνοὺς αὐτὴν προσεχόντως εἶδον πραγματικῶς τὴν ἐξ αὐτῆς προερχομένην σωτήριον λυσιτέλειαν καὶ τὸ ὄφελος. Διὸ εὐχαριστῶν αὐτὴν πατρικῶς ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ πρὸς ἐμὲ ἀφιερώσει της τῇ ἐπεύχομαι ἐκ βαθέων μακροβιότητα, εὐζωίαν καὶ ἐνίτχυσιν θεόθεν, ἵνα ἐκδίδῃ διὰ παντὸς τοιαῦτα θεάρεστα καὶ ἐπωφελεστάτα βιβλία εἰς τὸ ἡμέτερον γένος, συντελοῦντα εἰς χρῆσιν καὶ ἐπικατεπίαν πάσης ψυχῆς φιλοθέου καὶ ὀρθοδόξου. Ὅθεν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ διαλείπη καταβάλλουσα καὶ κόπους καὶ φιλοτιμίαν εἰς ἐκδοσιν παντὸς ἐπωφελοῦς βιβλίου καθ' ὃ θέλει μὲ εὐρίσκει προθυμότατον, ὡς καὶ πάντα ἄλλον φιλογενῆ, εἰς πρέπουσαν ὑποδοχὴν τε καὶ συνδρομήν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τοσούτῳ εὐχετικῶς· τὰ δὲ ἔτη της εἶεν ὡς πλεῖστα καὶ σωτηριωδέστατα.

αῶιδ'. θ' Σεπτεμβρίου.

† Ἐφέσου Διονύσιος καὶ ἐν Χριστῷ εὐχέτης διάπυρος».

Σημ. Ἐκδ.

καὶ Ἀντιόχειαν καὶ ἄλλας πόλεις πολλάς, ὅπου ἐσχολάρχουν ἄνδρες σοφώτατοι, ὅποῖος ἦτο Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ Πάνταινος καὶ Ἀθανάσιος καὶ Δίδυμος καὶ ἄλλοι εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. Τόσῃν πρόνοιαν εἶχεν ἡ Ἐκκλησία τοῦ νὰ γίνωνται αἱ κατηχήσεις μεθοδικῶς καὶ εὐτάκτως ἀπὸ ἀνδρας ἐλλογίμους.

Σημ. Γ'. Χάριν τῆς Κατηχήσεως διωρίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ Ἀνάδοχοι, ἀφ' οὗ κοινῶς ἐσυνειθίσθη τῶν νηπίων ὁ βαπτισμός, οἱ ὅποιοι παραλαμβάνονται εἰς τὸ βάπτισμα ὡς ἐγγυηταὶ τῶν βαπτιζομένων νηπίων, διὰ νὰ διδάξωσιν αὐτὰ ἔπειτα τὴν Κατήχησιν (α), τὸ ὅποιον δὲν ἐμπορεῖ νὰ γένη πρὸ τοῦ βαπτίσματος διὰ τὸ ἄωρον τῆς ἡλικίας. Χρέος ἔχει λοιπὸν πᾶς ἀνάδοχος νὰ κατηχῇ τὸν ἀναδεξιμαῖόν του, ἢ αὐτός, ἢ ἂν δὲν ἐμπορῇ, μὲ μέσον ἄλλων, ἀποστέλλων αὐτὸν δι' αὐτὸ τοῦτο εἰς τὸ σχολεῖον.

§. 6'. Ἐπειδὴ τὰ μέρη τῆς Πίστεως εἶναι δύο, θεωρητικὸν καὶ πρακτικόν, ἐπομένως δύο εἶναι καὶ τῆς Κατηχήσεως τὰ οὐσιωδέστερα μέρη Α'. τὸ περὶ τῶν Δογμάτων διαλαμβάνον, καὶ Β'. τὸ περὶ τῶν Ἐντολῶν.

Σημ. Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων εἶναι κατὰ τὸν Ἀπόστολον νεκρά. Πρέπει λοιπὸν ὅχι μόνον νὰ δοξάζωμεν ὀρθῶς περὶ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ πράττωμεν ἔργα σύμφωνα τῇ ὀρθοδοξίᾳ· τὸ πρῶτον μᾶς διδάσκει ἡ Θεολογία ὁδηγοῦσα ἡμᾶς εἰς τὴν θεογνωσίαν· τὸ δεύτερον μᾶς διδάσκουσιν αἱ ἐντολαὶ τοῦ θείου Νόμου παραγγέλλουσιν εἰς ἡμᾶς πῶς πρέπει νὰ πολιτευώμεθα.

§. γ'. Ἐκ τῶν ὀρθῶν περὶ Θεοῦ δογμάτων ἄλλα μὲν μανθάνομεν ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτὴν, ἄλλα δὲ ἀπὸ τὴν θείαν ἀποκάλυψιν. Διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον τῆς Κατηχήσεως μέρος διαιρεῖται εἰς τμήματα δύο.

Α'. Τὴν φυσικὴν Θεογνωσίαν.

Β'. Τὴν εὐαγγελικὴν Πίστιν.

Σημ. Τὸ Α'. τμῆμα θεμελιώνεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ φυσικοῦ λόγου, περιέχον ὅσας ἀποδείξεις αὐτὴ ἡ φύσις μᾶς χορηγεῖ περὶ τε Ἰπάρξεως καὶ Φύσεως καὶ Προνοίας τοῦ Θεοῦ. Τὸ Β'. τμῆμα θεμελιώνεται εἰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, δηλονότι εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, καὶ συνοπτικώτερον εἰς τὸ ἅγιον Σύμβολον.

(α) Διονύτ. Ἀρεοπαγ. Ἐκκλησ. Ἱερραχ. ζ. σελ. 234, Paris, 1862.

κεν ἑαυτὸν θυσίαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, οφαγεῖς ὡς ἄμνος ἄκακος, διὰ νὰ τὸν ἐξιλεώσῃ καὶ ἔπαθεν ὡς νὰ ἦτο αὐτὸς ὁ ἁμαρτήσας ἄνθρωπος, ἀναλαβὼν ὁ ἁθῶς καὶ ἀναμάρτητος εἰς ἑαυτὸν τὴν ποινὴν ἐκείνην, ἣτις ἔπρεπεν εἰς τὸν ἁμαρτήσαντα Ἀδὰμ, καὶ οὕτως ἱκανοποίησε τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ (α). Ποία θυσία τοῦ παλαιοῦ νόμου ἦτο δυνατὴ νὰ δικαιώσῃ τὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον; Μὲ ταύτην τὴν ἀληθῆ θυσίαν ἔλαβε τέλος ἡ θυσία τοῦ Ἀαρών, ἥτοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἣτις ἐγένετο πρὸς ταύτης εἰκονισμόν. Καὶ ὁ Χριστὸς ἐστάθη ὁ μόνος καὶ αἰώνιος ἀρχιερεὺς· διότι πλὴν αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ἦναι ἄλλη θυσία (β). Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸν αὐτὸν ἱερεὺς, οὐχὶ ὁμῶς κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, δηλαδὴ ἀπάτωρ εἰς τὴν γῆν, ἀμήτωρ εἰς τὸν οὐρανόν, ἀγεννεαλόγητος, αἰώνιος (γ).

Σημ. Β'. Τρεῖς ιδιότητες ἄπειροι τοῦ Θεοῦ φανερόνονται ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ θεανθρώπου Ἰησοῦ· α) ἡ ἄπειρος εὐσπλαγχνία αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν παρέδωκεν εἰς θάνατον τὸν μονογενῆ καὶ ὁμοούσιον αὐτοῦ υἱὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἐχθρούς του (δ)· β) ἡ ἄπειρος δικαιοσύνη αὐτοῦ, ἣτις δὲν συνεχώρησε τὸ ἡμέτερον πταῖσμα, πάρεξ διὰ τελειοτάτης ἱκανοποιήσεως (ε)· γ) ἡ ἄπειρος σοφία αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας εὔρηκε τόσον θαυμάσιον μέσον νὰ ἐκχύσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν ποταμὸν τῆς ἀγαθότητός του, χωρὶς νὰ βλάβῃ τὴν δικαιοσύνην του (ζ). Ἀπέθανε δὲ ὁ Χριστὸς ὑπὲρ πάντων (Β. Κορινθ. ε, 15), καὶ δὲν εἶναι οὐδεὶς, ὅσον ἂν ἦναι ἁμαρτωλός, ὅστις δὲν δύναται νὰ σωθῇ διὰ ταύτης τῆς χάριτος· φθάνει μόνον νὰ δεῖξῃ τὴν θέλησίν του διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, τὸν ὁποῖον πρέπει ἀδιστακτως νὰ ὁμολογήσῃ σωτῆρα τοῦ κόσμου καὶ μεσίτην Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· εἰδὲ μὴ ἄλλως, χωρὶς δηλονότι τῆς πίστεως ταύτης, δὲν δύναται οὐδεὶς νὰ σωθῇ, ὅτι δὲν εἶναι σωτηρία, εἰμὴ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ (η). Ὅταν δὲ λέγω πίστιν, ἐννοῶ τὴν ζῶσαν καὶ δι' ἀγάπης ἐνεργουμένην (Γαλάτ. ε, 6).

ΑΡΘΡΟΝ Ε'.

§. ιβ'. Τὸ πέμπτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ σταυρωθεὶς καὶ ταφεὶς θεάνθρωπος Ἰησοῦς ἀνέστη τὴν τρίτην ἡμέραν.

Σημ. Ἀδύνατον ἦτο νὰ κρατήσῃ τάφος τὴν ζωὴν (θ)· διὰ τοῦτο ἀφ' οὗ

(α) Ἑβρ. θ, 11-14. — (β) Ἑβρ. ζ, 24. — (γ) Ἑβρ. ε, 10. — (δ) Ἰωάν. γ, 16. — (ε) Ῥωμ. γ, 21, 22. — (ζ) Ῥωμ. ια, 33. — (η) Ἰωάν. γ, 18. — (θ) Πράξ. 6, 24.

ν' ανακαινίσῃ τὴν διεφθαρμένην αὐτοῦ φύσιν. Τοῦτο τὸ μέσον ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν πάλιν ὁ πανάγαθος δημιουργός του.

Σημ. Πῶς ἤθελε δυνηθῆν ποτε ὁ ἄνθρωπος πλέον νὰ συλλογισθῇ μέσον τῆς πρὸς Θεὸν διαλλαγῆς, ἀφ' οὗ τυφλωθεὶς ἅπαξ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς του ἐπλανᾶτο διηνεκῶς εἰς τὴν βαθεῖαν νύκτα τῆς ἁμαρτίας; Τὸν θεῖον νόμον δὲν ἤμπόρει διὰ τὴν ἀτέλειάν του νὰ ἐκπληρώσῃ· νὰ μετανοήσῃ διὰ τὰς προτέρας του ἁμαρτίας τόσον εἰλικρινῶς, ὥστε νὰ μὴ ἐπιστρέψῃ πλέον εἰς αὐτάς, ἦτο πρᾶγμα ἀδύνατον. Ἐπειτα ὁ δημιουργός του, εἰς τὸν ὁποῖον προσέκρουσεν, εἶναι ἄπειρος, καὶ τὸ μέτρον τῆς ἁμαρτίας του ἀκολουθῶς ὑπερβολικόν, ὥστε μόνη ἡ μετάνοια δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ τὸ θεραπεύσῃ· ἔπρεπε λοιπὸν ἡ ἀγαθότης πάλιν τοῦ δημιουργοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις τὸν ἐδημιούργησε πρότερον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς αὐτὸν ὕστερον καὶ τὸ μέσον τῆς σωτηρίας του. Αὕτη εἶναι ἡ θεία ἀποκάλυψις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μαθησόμεν τὴν Εὐαγγελικὴν πίστιν, τὸν θεῖον νόμον, καὶ τὴν προσήκουσαν πρὸς Θεὸν προσευχήν.

Κ Α Τ Η Χ Η Σ Ε Ω Σ

Μέρους Α'.

Τ Μ Η Μ Α Β'.

Περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς πίστεως.

§. α'. Ἡ ἁγία Γραφή εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἀπεκάλυψε (α) τὸ μέσον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

Σημ. Ἡ ἁγία Γραφή διαιρεῖται εἰς Παλαιὰν καὶ εἰς Νέαν. Ἡ Παλαιὰ περιέχει τὸν Νόμον, τὰς Προφητείας καὶ τοὺς τύπους τῆς Εὐαγγελικῆς χάριτος. Ἡ Νέα περιέχει τὸ Εὐαγγέλιον, ἡγουν τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν προφητειῶν καὶ τῶν τύπων, καὶ τὸ κήρυγμα τῆς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μεγάλης τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς εὐσπλαγχνίας. Τὴν παλαιὰν Διαθήκην συνέγραψαν οἱ Προφῆται, τὴν δὲ νέαν οἱ Ἀπόστολοι, ἐμπνευσθέντες ἑκάτεροι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὰ εἰς αὐτοὺς ἀποκαλυφθέντα μυστήρια διὰ

(α) Οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν «κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν, διὰ τε γραφῶν προφητικῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ». Ῥωμ. ις, 25.

Ἀπόστολον (α) ἀπὸ πνευματικῶν ποιμένας καὶ διδασκάλους, τῶν ὁποίων εἶναι διάφοροι οἱ βαθμοί, εἰς δὲ καὶ μόνος ἀρχηγός ὁ Χριστός, ὅστις εἶναι καὶ κεφαλὴ καὶ κυβερνήτης τῆς Ἐκκλησίας, κυβερνῶν αὐτὴν ἀοράτως διὰ τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία, εἰς ὅσα ἀφορῶσι τὴν πίστιν, δὲν δύναται ν' ἀκολουθήσῃ ἄλλον τινὰ παρ' αὐτὸν καὶ τῶν θείων αὐτοῦ λόγων τὴν σαφεστάτην μαρτυρίαν (β). Διπλοῦν δὲ εἶναι τὸ ἔργον τῶν πνευματικῶν τούτων ποιμένων καὶ διδασκάλων· α.) νὰ διδάσκωσι τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν κηρύττοντες τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τοὺς μὲν πιστοὺς στηρίζοντες εἰς τὴν ἀρετὴν, τοὺς δὲ πεπλανημένους ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας· β.) νὰ ἱεουργῶσι τὰ Μυστήρια, ἀγιάζοντες δι' αὐτῶν τοὺς πιστοὺς. Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ ἡ καλὴ οἰκονομία τῆς τῶν κλειδῶν διακονίας, ἡ ὁποία ὑφίσταται εἰς τὸ δεσμεῖν καὶ λύειν, ἥγουν εἰς τὸ νὰ ἀφορίζωσιν, ἥτοι νὰ ἀποκλείωσιν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν καὶ νὰ κηρύττωσιν ὡς ἐθνικὴν κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Χριστοῦ (γ) ἓνα τινὰ χριστιανὸν ἄπιστον ἢ πεπωρωμένον ἁμαρτωλὸν καὶ παντάπασιν ἀδιόρθωτον διὰ συμβουλῶν· τοῦτο σημαίνει τὸ δεσμεῖν. Ὅταν δὲ πάλιν ὁ δεσμευθεὶς οὗτος ἐπιστρέψῃ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀληθῶς μετανοήσῃ, νὰ λύωσι τὸν δεσμὸν του καὶ νὰ τὸν ὑποδέχωνται πάλιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐκκλησίας· τοῦτο σημαίνει τὸ λύειν. Ἡ ἀξιόλογος αὕτη ἐξουσία πρέπει νὰ θεμελιωνῇται εἰς μόνον τὸν θεῖον λόγον, καὶ νὰ γίνηται πρὸς σωτηρίαν ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, οὐχὶ διὰ τὰ τέλη τοῦ κόσμου. Τοῦτο δὲ μάλιστα γίνεται κατὰ τῶν διαστρεφόντων τὴν Ἐκκλησίαν καὶ σπευδόντων νὰ μολύνωσιν αὐτὴν διὰ τοῦ δηλητηρίου τῆς κακοδοξίας των, οἱ ὅποιοι καὶ διὰ Συνόδων οἰκουμενικῶν, ἥγουν διὰ συνελεύσεων ἐπισκόπων ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς γῆς εἰς ἓνα τινὰ τρόπον γινομένων, ἢ καὶ μερικῶν, κατακρίνονται καὶ ἀποκλείονται ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν Χριστιανῶν, ἀφ' οὗ ἡ δόξα των ἐξελεγχθῇ ἐναντία εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ. Τοιαῦτα οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι μετὰ τὴν σύνοδον τῶν Ἀποστόλων (δ) συνηθροίσθησαν ἑπτὰ, ἐκ σοφῶν καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν συγκροτηθεῖσαι. Α.) Ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐκ τριακοσίων δέκα ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων κατὰ Ἀρείου (βλ. §. ιζ'. Σημ. β'.) ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ 325 ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ με-

(α) Ἐφεσ. δ, 11. — (β) Ἐφεσ. ε, 23. 29. — (γ) Ματθ. ε' 19 καὶ 15—19.

(δ) Πράξ. ιε, 6.

επαίλευτεν ἐξαιρέτως εἰς τοὺς Ἰουδαίους γ.) ἡ τῆς χάριτος, ἥτις ἤρχησε μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ὁπότε οἱ Ἀπόστολοι διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἐθεμελίωσαν τὴν Χριστιανικὴν ἐκκλησίαν (α), καὶ δὲν πύχει προχωροῦσα, ἕως οὗ φθάσῃ εἰς τὴν τελείωσιν τῆς καὶ βασιλεύσῃ ἡ ἀλήθεια καὶ εἰρήνη, ὁπότεν ἔλθῃ πάλιν ὁ Σωτὴρ νὰ ἀνταμείψῃ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ μετὰ τὴν οὐράνιον δόξαν, καὶ νὰ καθαιρέσῃ τοὺς ἐχθροὺς του· δ.) τέλος ἡ βασιλεία τῆς δόξης, ἥτις εἶναι ἡ ἀτελεύτητος καὶ ἀκατάλυτος, ἀπὸ τῆς παγκοσμίου κρίσεως ἀρχομένη, καὶ διαμένουσα εἰς αἰῶνας. Ἐνταῦθα λοιπὸν διὰ τῆς δευτέρας αἰτήσεως παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν διὰ τὴν τρίτην καὶ τετάρτην αὐτοῦ βασιλείαν, ἥγουν νὰ φανερώσῃ τὸ Εὐαγγέλιόν του εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ μᾶς ἀγιάσῃ ὅλους βασιλεύων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, καὶ ὁδηγῶν αὐτὰς εἰς ἐκλογὴν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τέλος νὰ μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς του, ὁπότεν πάλιν ἔλθῃ νὰ ἐξολοθρεύτῃ τὸν θάνατον, τὴν ἁμαρτίαν δηλονότι καὶ τὸν Διάβολον.

Αἴτημα Γ.

§. ζ. Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.
 Σημ. Διὰ τοῦ αἰτήματος τούτου αἰτοῦμεν ἀπὸ τὸν ὕψιστον βασιλέα νὰ ἐκπληρόνηται καὶ εἰς τὴν γῆν τὸ πανάγιον αὐτοῦ θέλημα διὰ τῆς ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκπληρώσεως τῶν θείων αὐτοῦ ἐντολῶν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐκπηγάζει καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων εὐδαιμονία. Τρία δέ τινα εἶναι ἀξιοσημείωτα εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην· α.) ὅτι χρεωστοῦμεν νὰ κάμνωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὑποτάσσοντες εἰς αὐτὸ τὰς ἰδικὰς μας διεφθαρμένας θελήσεις ἐν ὅσῳ ζῶμεν ἐπὶ τῆς γῆς· β.) ὅτι χρεωστοῦμεν νὰ εὐχόμεθα νὰ τὸ ἐκτελῶσιν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι οἱ κατοικοῦντες εἰς τὸ πρόσωπον ὅλης τῆς γῆς· γ.) ὅτι χρεωστοῦμεν νὰ τὸ ἐκτελῶμεν εἰς τὴν γῆν, καθὼς οἱ Ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανὸν (β), μετὰ τὴν αὐτὴν εἰλικρίνειαν δηλονότι καὶ τὸν ζῆλον, μετὰ τὸν ὁποῖον τὰ μακάρια ἐκεῖνα πνεύματα λειτουργοῦσι τὸν ὕψιστον βασιλέα. Εἰ δὲ καὶ οἱ Ἄγγελοι ἀποστέλλονται εἰς ἄλλας λειτουργίας διαφόρους παρὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰς ἐκπληροῦσι τελειότερον, ὡς ἐλεύθεροι παντὸς βάρους ὑλικοῦ· ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἐπίγειοι Ἄγγελοι, ὁπότεν κατὰ τὴν ἰδίαν ἑκάστος κατάστασιν καὶ δύνα-

(α) Ψαλμ. ρθ, 2. — (β) Ψαλμ. ρμβ, 10, καὶ ρβ, 21.

ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΕ ΔΕΣΠΟΤΑ !

Εἰς τὴν ὑμετέραν θεοπρόβλητον Πανιερότητα δίκαιον ἔκρινα νὰ προσφωνήσω τὴν Κατηχητικὴν ταύτην βίβλον διὰ τὰς ἐφεξῆς μάλιστα αἰτίας. Πρῶτον μὲν, διὰ νὰ ἐκφράσω δημοσίως τὸ τῆς ψυχῆς μου βαθύτατον σέβας πρὸς τὰς μεγάλας Σου ἀρετάς, Ἀρχιερέων περιχλεύεσται ! Διότι κορυφαῖος ὑπάρχων τῆς ἁγιωτάτης Συνόδου σπουδάζεις νὰ ἐξανθήσῃ πάλιν ἡ ἀρχαία δόξα τῆς τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας, ζῆλον ζηλῶν θερμότατον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς τῶν θείων νόμων καρποφόρου διδασκαλίας, καὶ πάντοτε ἀναπνέων τοῦ τῶν Γραικῶν ὀρθοδόξου γένους τὸν φωτισμὸν καὶ καταρτισμὸν, τὸν ὁποῖον ἐπισπεύδων, καὶ διὰ λόγων ἰσχυρῶν καὶ διὰ χειρὸς ἐλευθεριωτάτης συνεργεῖς εἰς Σχολείων στερέωσιν καὶ διδασκάλων ὑπεράσπισιν καὶ μαθητῶν διατροφὴν καὶ ἐμψύχωσιν, ποτίζων οὕτω καὶ φυτοκομῶν καὶ προάγων τοῦ Χριστοῦ τὴν φυτείαν, ὡς ἄλλος Παῦλος καὶ Ἀπολλῶς, εἰς τοιούτους μάλιστα δυσκολωτάτους καιροῦ, ὁ ἀληθὴς ἐκείνων διάδοχος.

Δεύτερον δέ, ὅτι πᾶν ὅ,τι περὶ Θεοῦ καὶ θείων πραγμάτων πραγματεύεται βιβλίον εἰς τὴν ὑμετέραν ἀνήκει μάλιστα πανίερρον Κορυφὴν. Σὺ, χαριτοκόσμητε Ἱεράρχα, ἐγνώρισας καλῶς, ὅτι τῆς τῶν λογικῶν προβάτων ποιμαντορίας τὰ καθήκοντα δὲν ἐμπρεῖ ἄλλοθεν ποθεν νὰ τὰ ἐξαντλήσῃ ὁ πνευματικὸς Ἄρχων, εἰμὴ ἀπὸ τοῦ σωτηρίου τὰς πηγάς, λέγω δὲ τὰς θεοπνεύστους Γραφάς. Διὰ τοῦτο τὸν θεῖον Νόμον συχνῶς μελετῶν, καὶ τὰς ἱεράς βίβλους πάντοτε φέρων μετὰ Σεαυτοῦ, κατὰ τὴν πρὸς τοὺς Ἄρχοντας τοῦ Ἰσραὴλ ἐντολὴν τοῦ ὑψίστου Νομοθέτου, συμμετρεῖς τὴν ἀρετὴν Σου πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ θρόνου Σου, καὶ διοικεῖς λαὸν περιούσιον ζηλωτὴν καλῶν ἔργων, καλλιάρχων ὡς φερώνυμος Κ α λ λ ι ά ρ χ η ς, καὶ διεγείρων τῶν βελτίστων τὴν ἔφεσιν εἰς τῶν Ἐφεσίων τὰς ψυχάς· τὰς ὁποίας ὑπαλείφων καὶ παρορμῶν εἰς τὰ καλὰ, στήλας ἀρετῆς ἀνεγείρεις, κατὰ τὸν Ἰακώβ, ὅστις ἤ λ ε ι ψ ε σ τ ῆ λ η ν τῷ Θεῷ. Εἰς τὸν ζηλωτὴν λοιπὸν καὶ πρόμαχον τῶν Γραφῶν ἀνήκει δικαίως καὶ ἡ εἰς τὰς Γραφάς αὕτη εἰσαγωγικὴ ὁδηγία. Διότι ἡ μὲν παροιμία εἰς θάλασαν ἀποστέλλει τὰ νάματα, ὁ δὲ θεῖος χρησμὸς εἰς τοὺς Ἱεροὺς καθιερόνει τὰ Ἱερά. Τελευταῖον, δὲν θέλω φανῆν ὀχληρὸς, εἰς ταῦτα προσθέσω καὶ τῆς περὶ ἐμὲ πατρικῆς Σου εὐνοίας καὶ τῶν πολλῶν χαρίτων τὴν διηνεκῇ τῆς ψυχῆς μου εὐγνωμοσύνην, τῆς ὁποίας μικρὸν σημεῖον ἐτόλμησα νὰ προσφέρω πρὸς τὴν

Ὁ ὑψίστος δεσπότης τοῦ κόσμου, καθορῶν τὰ σύμπαντα ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δόξης του, χορηγεῖ κατὰ τὴν σοφὴν αὐτοῦ θέλησιν εἰς ἕκαστον κτίσμα ὅλα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ μέσα, ὅτι «πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων» (Ἰακώβ. α, 17). Διὰ τὴν ἡμεῖθα λοιπὸν μέτοχοι τῶν ὁποίων ἐλπίζομεν δωρημάτων παρὰ τοῦ ὑψίστου Πατρὸς, πρέπει νὰ ὑψώνωμεν πρὸς αὐτὸν τὰς καρδίας ἡμῶν διὰ προσευχῆς θερμότητος. Ὁ οὐράνιος Πατήρ γνωρίζει κάλλιστα, καὶ χωρὶς τῆς ἡμετέρας προσευχῆς, τὰς χρεῖας ἡμῶν καὶ ἀνάγκας (α), καὶ τί πρέπει νὰ δώσῃ εἰς ἕκαστον· ἀλλὰ πρέπει καὶ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς Προσευχῆς νὰ δείξῃ ὅτι ἔχει ὅλας τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας του εἰς τὴν θεῖαν τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ προμήθειαν, καὶ μὲ τὴν εἰλικρινῇ αὐτοῦ καρδίαν νὰ κερδήσῃ, διὰ τὴν εἶπω οὕτω, τὴν φιλευσεργετικὴν θέλησιν τοῦ ὑψίστου Πατρὸς του (β).

Σημ. Β'. Ἡ Προσευχὴ εἶναι διχτεταγμένη παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ «Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται» (Ματθ. ζ. 7). Εἶναι δὲ Προσευχὴ ὕψωσις τῆς καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ κινήσεως τῶν, ὅσα συντείνουσιν εἰς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς. Διὰ τὴν ἵνα ἡ Προσευχὴ θεάρεστος καὶ δραστήριος, πρέπει αὐτὸς μὲν ὁ προσευχόμενος α.) νὰ ἵκῃ θεοσεβὴς (γ), β.) νὰ ἔχῃ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ (δ). Ἡ δὲ Προσευχὴ πρέπει νὰ γίνηται α.) μετὰ προσοχήν, δηλονότι περὶ ὧν μόνον μᾶς διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον· διότι καθὼς δὲν γνωρίζει τὰ συμφέροντα εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ εὐδαιμονίαν ὅσους δὲν ἐφωτίσθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὕτω δὲν γινώσκει οὐδὲ τί πρέπει νὰ ζητήσῃ παρὰ Θεοῦ (ε). Αὐτὸ δὲ τὸ πνεῦμα μᾶς διδάσκει εἰς τὴν Γραφήν, ὅτι πρέπει νὰ ζητῶμεν πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἡγουν τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐνωθῶμεν μετ' αὐτοῦ διὰ τῶν ἀρετῶν. Ταύτην τὴν σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς πρέπει νὰ ζητῶμεν ἀπεριόριστως· τὰ δὲ λοιπὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ, οἷον ὑγείαν, ζωὴν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἀναγκαῖα, πρέπει νὰ ζητῶμεν πάντοτε μὲ τοῦτον τὸν περιορισμόν. Ἐὰν θέλῃς Θεέ μου, ἐὰν γινώσκῃς ὅτι εἶναι ὠφέλιμα εἰς

(α) Ματθ. ζ, 7. (β) Ἐπικάλυψαι με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με κτλ. Ψαλμ. μθ, 15.—(γ) Ἰωάν. θ, 31.—(δ) Καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι, ἀφίετε εἴτι ἔχετε κατὰ τινος κτλ. Μάρκ. ια, 25—26.—(ε) Ῥωμ. η, 26.

βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, εἰς τὴν κατοικίαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων (α), εἰς τὸν τόπον τῶν αἰωνίων βασάνων (β), τῶν ὁποίων μεγίστη θέλει εἶσθαι τῆς ἰδίας αὐτῶν συνειδήσεως ὁ πικρὸς ἔλεγχος, διότι ἡμέλησαν περὶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, καὶ ἐχουσίως ἐστερήθησαν τὸν ἀγαθὸν Θεὸν καὶ δημιουργόν των. Οὕτω λοιπὸν θέλει πληρωθῆν ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ, «Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι (οἱ ἄσεβεῖς) εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον» (Ματθ. κε, 46).

Σημ. Β'. Τὸ ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως ἀνέκρουσιν εἰς τὸ Γ'. μέρος τῆς Κατηχήσεως, τὴν Ἐλπίδα· διότι ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν πίστιν γεινᾷται τῆς μελλούσης ἀμοιβῆς ἡ Ἐλπίς (γ), τὴν ὁποίαν ἐμψυχώνει καὶ ζωογονεῖ ἡ πράξις τῆς ἀρετῆς δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, ἥτις εἶναι τὸ Β'. μέρος τῆς Κατηχήσεως. Εἰς τοῦτο μεταβαίνοντες εὐθὺς ἤδη, θέλομεν προσποδώσειν ἀκολούθως καὶ τὰ λοιπὰ τὰ περὶ τῆς Ἐλπίδος, εἰς τὸ τρίτον καὶ ἔσχατον μέρος τῆς Κατηχήσεως.

Κ Α Τ Η Χ Η Σ Ε Ω Σ

Μέρος Β'.

Περὶ τοῦ Θείου Νόμου.

ΑΡΘΡΟΝ Α'.

§. α. Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων εἶναι νεκρά (δ).

Σημ. Α'. Μὲ τὴν Πίστιν καὶ τὴν Ἐλπίδα εἶναι συνδεδεμένη σφιγκτὰ ἡ Ἀγάπη, ἥτις καθιστάνει ταύτας ἀμφοτέρας ἐνεργοὺς καὶ δραστηρίους, ὥς θεμέλιον οὔσα τῆς θεοσεβοδς ζωῆς καὶ τῶν ἔργων τῶν καλῶν. Ὅτι δὲ τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν εἰς ἕκαστον Χριστιανόν, ἀποδείκνυται μάλιστα ἀπὸ τὰ πέντε ταῦτα· α.) διότι τὰ προστάσσει αὐτὸς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ νόμου αὐτοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον χρεωστοῦμεν ἐξ ἀνάγκης νὰ ὑπακούωμεν· ἀπαιτεῖ δὲ ὁ θεῖος νόμος ζωὴν σύμφωνον καὶ κατάλληλον πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (ε)· β.) διότι τὰ προστάσσει μὲ τρόπον, ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ἡ ἀνάγκη τοῦ πράσσειν τὸ ἀγαθόν, ἐπειδὴ εἰς μὲν τοὺς ἐναρέτους ὑπόσχεται καὶ πρόσκαιρον καὶ αἰώνιον εὐδαιμονίαν, εἰς δὲ τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου ἀπειλεῖ αἰώνιον κόλασιν (ζ)· γ.) διότι χρεωστοῦμεν ἄκραν εὐγνωμο-

(α) Ματθ. κε, 41. — (β) Μάρκ. θ, 44. — (γ) Ῥωμ. ι, 4—2. — (δ) Ἰακώβ. 6, 20. — (ε) Ματθ. ζ, 24. — (ζ) Ἰωάν. ιδ, 21, καὶ Ματθ. ι, 49.

Βασιλεύσειν τελεία ἀγισσύνη καὶ ἀτάραχος γαλήνη, κατὰ τὴν ὑπό-
 χεσιν τοῦ Σωτῆρος, ὅστις μᾶς ἐβεβαίωσεν ὅτι θέλει παραστήσειν εἰς
 αὐτὸν τὴν Ἐκκλησίαν «Ἐνδοξον, μὴ ἔχουσιν σπῖλον ἢ ῥυ-
 τίδα ἢ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος»
 (Ἐφεσ. ε, 27). Διὰ τῶν δύο τούτων μέσων θέλουσιν ἐνωθῆν οἱ μακάριοι
 μετὰ τὸν Θεόν, ὥστε νὰ ᾔναι ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς, καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ Θεῷ, καί,
 διὰ νὰ εἴπω οὕτω, νὰ θεωθῶσιν, ἢ, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, νὰ ᾔναι ὁ
 Θεὸς εἰς αὐτοὺς «Τὰ πάντα ἐν παῖσιν» (Α. Κόρινθ. ιε, 28)· ἡγουν
 νὰ ᾔναι εἰς τὸν νοῦν αὐτῶν φῶς, εἰς τὴν καρδίαν χαρά, εἰς τοὺς ὀφθαλ-
 μούς ἡδονή, εἰς τὰ ὦτα εὐφροσύνη, εἰς τὸ σῶμα κάλλος, ἀνάπαυσις,
 τροφή, στολή, καὶ «Τὰ πάντα ἐν παῖσι», κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ
 Ἠσαΐου (να, 14). Τόσον δὲ μεγαλητέρα θέλει εἶσθαι ἡ αἰώνιος αὐτὴ χαρά
 μας, ὅσον λαμπρότερα θέλει γίνεσθαι διὰ τῆς συγκατοικίας τῶν ἁγίων
 Ἀγγέλων, καὶ Προφητῶν, καὶ Ἀποστόλων, καὶ Μαρτύρων, καὶ ὅλων
 τῶν δικαίων ψυχῶν, μετὰ τῶν ὁποίων συναναστρεφόμενοι θέλομεν συν-
 ευφραίνεσθαι αἰωνίως ὑμνοῦντες ἀκαταπαύστως τὸν Θεόν. Εἰς τοιαύτην
 λοιπὸν κατάστασιν θέλουσιν εἶσθαι μετὰ τὴν παγκόσμιον κρίσιν αἰωνίως
 οἱ δίκαιοι, ἡγουν ἐντελῶς ἅγιοι καὶ ἐντελῶς εὐδαίμονες. Τὸ πρῶτον μὲν,
 διότι δὲν θέλουσιν εἶσθαι πλέον ὑποκείμενοι εἰς τὴν ἁμαρτίαν ἢ τὰ
 ἐλαττώματα τῆς παρούσης ζωῆς, οὔτε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθη-
 κόντων καὶ τὴν στενοχωρίαν τῆς ἐναρέτου διαγωγῆς, ἀλλὰ θέλουσιν
 ἀπολαύειν ἄλλης τινὸς φύσεως ἁγιότητος ὑψηλοτέραν καὶ τελειοτάτην.
 Τὸ δεύτερον δέ, διότι θέλουσιν εἶσθαι ἐλεύθεροι ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς πα-
 ρούσης ζωῆς καὶ μέτοχοι τῶν ἀνεκφράστων ἐκείνων ἀγαθῶν, τῶν ὁ-
 ποίων τὸ πρῶτιστον εἶναι τὸ νὰ ᾔναι ἡνωμένοι μετὰ τοῦ ἄκρου τῶν
 ἐφετῶν, τοῦ Θεοῦ. Συμπεραίνω τὸν περὶ τῶν δικαίων λόγον μετὰ τὴν μαρ-
 τυρίαν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅτι «Ὁφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ
 ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς
 ἀγαπῶσιν αὐτόν» (Α. Κορινθ. β, 9). Οἱ δὲ ἀσεβεῖς, ὡς καταφρονήσαν-
 τες τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν πίστιν καὶ κατασυντρίψαντες τὴν ζωὴν αὐτῶν
 εἰς τὴν ἁμαρτίαν, θέλουσιν εἶσθαι εἰς φρικωδεστάτην καὶ ἀθλιωτάτην
 κατάστασιν (α)· θέλουσιν ἀποβληθῆν αἰωνίως μακρὰν ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸ
 ἀκρότατον ἀγαθόν, ἐστερημένοι διηνεκῶς πᾶσαν ἐλπίδα τῆς εὐσπλαγ-
 χνίας του· καὶ θέλουσιν ἐξορισθῆν εἰς τὸν τόπον τοῦ κλαυθοῦ καὶ τοῦ

(α) Ἑβρ. ι, 31. Ἰωάν. ε, 29.

Σημ. Α'. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν τοιούτων ἀπατῶν δύο μάλιστα κανόνες εἰς ἕκαστον εὐσεβῇ συντελοῦσι· α) ἐκείνη μόνη ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθὴς λατρεία, ἥτις γίνεται ἐκ καρδίας μετανοούσης καὶ ἀνυποκρίτου· καθότι ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς λατρείας εἶναι ψιλὰ δείγματα τῆς ἐσωτερικῆς πρὸς Θεὸν εὐλαθείας, χωρὶς τῆς ὁποίας δὲν ὠφελοῦσιν οὐδέν. Διὰ τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον ζητεῖ ἀπὸ τοῦς ἀληθινοὺς προσκυνητὰς νὰ προσκυνῶσι τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι, (ἤγουν οὐχὶ μόνον ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς μάλιστα), καὶ ἀληθείᾳ, (ἤγουν ἀνυποκρίτως (Ἰωάν. δ, 23)· β') νὰ προσέχη εἰς μόνον τὸν θεῖον λόγον, βέβαιος ὢν, ὅτι εἰς μόνον αὐτὸν περιέχεται ὁ κανὼν τῆς ὀρθῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. ε, 39).

ΑΡΘΡΟΝ 5.

§. ζ. Ἡ τρίτη ἐντολὴ μᾶς ἀπαγορεύει τὸ νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὲ καταφρόνησιν τῆς θείας δόξης αὐτοῦ, καὶ ἐξ ἐναντίας μᾶς διδάσκει τὸν τρόπον τῆς ὀρθῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας.

Σημ. Α. Μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἠνωμένη ἡ ὑψίστη αὐτοῦ δόξα, πρὸς τὴν ὁποίαν ὀφείλουσι τὰ κτίσματα πάντοτε νὰ προσφέρωσι τὸ μέγιστον σέβας. Διχῶς δὲ δύναται νὰ ἐκληφθῇ εἰς μάτην τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἢ διὰ τῆς ἐπιπορκίας, ἢ διὰ καταφρονητικῆς ἄλλης καὶ ἀναξίας μεταχειρίσεως. Ἀμαρτάνουσι λοιπὸν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν,

α.) Οἱ βλάσφημοι, οἵτινες προφέρουσι λόγους ἀσχήμονας καὶ βλασφήμους ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἀνδρῶν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ λέγοντες τὸν Θεὸν αἴτιον τῶν κακῶν, διότι δὲν δίδει εἰς αὐτοὺς ὅ,τι ἐπιθυμοῦσιν· οἱ γογγύζοντες κατὰ τῆς θείας δικαιοσύνης εἰς τὰς δυστυχίας των· οἱ ψέγοντες τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου ὡς ἀπρονόητον, καὶ τολμῶντες νὰ κρίνωσι περὶ τούτων κατὰ τὰς πεπλανημένας αὐτῶν ὑπολήψεις, ἀνακρίνοντες τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ μὴ παραδεχόμενοι πολλὰ τινὰ τῶν ἐξ αὐτῆς, καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι, οἵτινες καὶ εἰς τὴν παλαιὰν διαθήκην μὲ θάνατον ἐπαιδεύοντο (α), καὶ τῶρα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ὀρθοδόξων ὡς μέλη σεσηπότα καὶ ἀνίατα ἀποκόπτονται, διὰ νὰ μὴ μεταδώσωσι καὶ εἰς ἄλλους τῆς ἰδίας κακίας τὸ μίasma (β).

β.) Οἱ ἐπίορκοι, ὅσοι ἢ ψευδῶς παντάπασιν ὀμνύουσιν, ἢ ἀλη-

(α) Λευϊτ. κδ, 16. — (β) Α'. Κορινθ. ε, 1—11 καὶ Τίτ. γ, 10.

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ Β'.

Περὶ τοῦ Θείου Νόμου.

ΑΡΘΡΟΝ Α'.		Σελ.
Περὶ τῶν καλῶν ἔργων.....	§. α.	78
Περὶ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ.....	§. β.	80
ΑΡΘΡΟΝ Β'.		
Περὶ τῆς Δεκαλόγου.....	§. γ.	81—84
ΑΡΘΡΟΝ Γ'.		
Περὶ τῶν δύο μεγάλων ἐντολῶν τῆς Ἀ- γάπης.....	§. δ.	84—87
Περὶ τῶν δέκα Ἐντολῶν εἰδικώτερον		
Ἐντολή Α'. Ἄρθρον δ.....	§. ε.	87—90
Ἐντολή Β'. Ἄρθρον ε.	§. ς.	90—94
Ἐντολή Γ'. Ἄρθρον ς.	§. ζ.	94—99
Ἐντολή Δ'. Ἄρθρον ζ.	§. η.	99—103
Ἐντολή Ε'. Ἄρθρον η.	§. θ.	103—107
Ἐντολή ς'. Ἄρθρον θ.	§. ι.	107—109
Ἐντολή Ζ'. Ἄρθρον ι.	§. ια.	110
Ἐντολή Η'. Ἄρθρον ια.	§. ιβ.	111—114
Ἐντολή Θ'. Ἄρθρον ιβ.	§. ιγ.	114—116
Ἐντολή Ι'. Ἄρθρον ιγ.	§. ιδ.	117—119

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ Γ'.

Περὶ Ἐλπίδος.

Περὶ Προσευχῆς. Ἄρθρ. Α. Β.	§. α—β.	119—121
Περὶ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς. Ἄρθρ. Γ.	§. γ.	122
Προοίμιον τῆς Κυριακῆς προσευχῆς		
Ἄρθρον Δ.	§. δ.	122
Αἶτημα Α'.	§. ε.	123
Αἶτημα Β'.	§. ς.	123
Αἶτημα Γ'.	§. ζ.	124
Αἶτημα Δ.	§. η.	125
Αἶτημα Ε'.	§. θ.	126
Αἶτημα ς'.	§. ι.	127
Ἐπίλογος. Ἄρθρ. Ε.	§. ια.	128

λατρείαν, οἰκοδομοῦντες ἀλλήλους εἰς τὴν πίστιν διὰ τοῦ θείου λόγου.

Σημ. Α'. Ἐξ ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τὰ ἐργαζώμεθα τὰ νενομισμένα ἐπίγεια ἔργα μας· διώρισε δὲ ἀπ' ἀρχῆς κόσμου (α) μόνην τὴν ἐβδόμην νὰ τὸν λατρεύωμεν, ἐκπληροῦντες εἰς αὐτὸν χρέος δικαιοτάτον καὶ παντοτεινόν (β). Ὀνομάσθη δὲ ἡ ἐβδόμη ἡμέρα Σάββατον, τὸ ὅποιον ἐρμηνεύεται κατὰπαυσις· διότι ὁ Θεὸς κατέπαυσεν ὁπὸ πάντων τῶν ἔργων τοῦ, καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ καταπαύωμεν ἀπὸ πάσαν ἐργασίαν· καὶ ἡ περὶ τοῦ Σαββάτου νομοθεσία ἀνήκει οὐχὶ μόνον εἰς τὸν ἱερουργικὸν τῶν Ἰουδαίων νόμον (διότι οὕτως ἔπρεπε καὶ τοῦτο μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος παντάπασιν νὰ καταργηθῇ) (γ), ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἠθικόν, ὡς ἡμέρα μία τῆς ἐβδομάδος ἀφωσιωμένη εἰς τὴν θείαν λατρείαν· διὰ τοῦτο παρὰ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας μετετέθη εἰς τὴν Κυριακὴν εἰς ἀνόμνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, διὰ τῆς ὁποίας κατέπαυσε καὶ ἐτελείωσε τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως, καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀπὸ τοῦ νοητοῦ Φαραὼ τῶν πιστῶν ἐλευθερίας. Ἐωρτάζετο δὲ ἡ Κυριακὴ ἀπὸ τοὺς ἀποστολικοὺς ἀκόμη χρόνους, ὡς φαίνεται (Πράξ. κ, 7. καὶ Α'. Κορινθ. ις, 2. καὶ Ἀποκαλύψ. α, 10, ὅπου καὶ ῥητῶς Κυριακὴ ὀνομάζεται), καὶ ἐσχόλαζον εἰς αὐτὴν οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ πάσαν ἐργασίαν, κατὰ τὸν 29 κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου, παρεκτός ἂν ἐτύχαιεν ἀναγκαῖα τις περίστασις, ὡς λέγει ὁ Βαλσερμών ἐξηγούμενος τὸν ῥηθέντα κανόνα. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ παλαιὸι νόμοι ὕστερον διώρισαν ἀπαραίτητον τῆς Κυριακῆς τὴν ἀργίαν εἰς ὅλους πλὴν τῶν γεωργῶν, τοὺς ὁποίους καὶ αὐτοὺς ἔπειτα ὑπέταξεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην Λέων ὁ αὐτοκράτωρ. Καὶ αὕτη μὲν ἦτο ἡ μόνη σχεδὸν τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας ἐορτὴ· προϋόντος δὲ τοῦ χρόνου, προσετέθησαν καὶ ἄλλαι διάφοραι ἐορταὶ Δεσποτικαὶ καὶ Μαρτυρικαί, ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου αἱ περισσότεραι, ὅστις εἶχε νομοθετήσει νὰ ἐωρτάζηται καὶ ἡ Παρασκευὴ (δ). Τελευταῖον ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς διώρισε διὰ Νεαρᾶς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐορτῶν ὅλου τοῦ ἔτους, τὰς ὁποίας διαιρεῖ εἰς τελέως ἀπράκτους, καὶ ἀπὸ μέρους ἀπράκτους (ε). Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐορτῶν. Ἀγιάζεται δὲ ἡ ἐορτὴ κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ· α.) Διὰ τῆς καταπαύσεως ἀπὸ πάντων

(α) Γενέσ. β, 2. — (β) Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε. Α. Θεσσαλ. ε, 17. — (γ) Κολοσσ. β, 16—17. — (δ) Εὐαγγ. ἐν βίῳ Κωνσταντίνου καὶ Σωζόμεν. Ἐκκλ. Ἱστορ. α, 8. — (ε) Ἴδε τὴν Νεαρὰν ταύτην παρὰ Λεονκλήτου Γράμ. Α. σελ. 169.

τους πλάνους, εἴαν ᾗναί τινες, καὶ οὗτοι ἁμαρτάνουσιν ἐπίσης μὲ ἐκεῖνους.

ε'.) Οἱ δεισιδαίμονες, ὅσοι δηλονότι παρατηροῦσιν οἰωνισμούς τινες καὶ προμηνύματα, ἀποδίδοντες εἰς πράγματά τινα κρυπτὴν δύναμιν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ ὄνειροκρίται, οἱ ἡμεροκρίται, ὅσοι νομίζοντες ἡμέρας τινὰς δυστυχεῖς φυλάττωνται αὐτάς, ὡς οἱ καρaboχύριοι καὶ ἀγωγιάται νὰ κινῶσιν εἰς δρόμον τὴν τρίτην τῆς ἐδομαδος, καὶ αἱ γυναῖκες νὰ γνέθωσι τὴν παρασκευὴν, ὡσαύτως καὶ οἱ οἰωνιζόμενοι ἀπὸ φωνὰς ὀρνέων ἢ σκύλλων, καὶ οἱ δοξάζοντες φάσματά τινα, οἷον Ἐξωθείας, καὶ Στοιχεῖα, καὶ Βορβόλακας, καὶ Καλλικανθάρους (ἢ μᾶλλον Καλιγαντάρους (α)), καὶ οἱ τοιοῦτοι. Τούτων δὲ ὅλων χειρότεροι εἶναι οἱ περιορίζοντες τὴν εὐσέβειαν εἰς ἐξωτερικάς τινες πράξεις, οἷον εἰς μακρὰς καὶ ὑποχρεωτικάς προσευχάς, μόνον διὰ νὰ νομισθῶσιν ἀπὸ τοὺς ὀρώντας ἅγιοι (β), καὶ οἱ ἐλπίζοντες ὑπερηφάνως εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀγαθοεργίας, κατακρίνοντες δὲ τοὺς ἄλλους, ὡς ὁ Φαρισαῖος τὸν τελώνην (γ). Οἱ τοιοῦτοι ἐλπίζοντες εἰς ἑαυτούς, μακρύνονται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν.

ς'.) Οἱ αἰρετικοὶ καὶ κακὸς ὁ ξοῖ, οἵτινες κιβδηλεύουσι τὴν ἀλήθειαν μὲ τὰς ὀλεθρίους αὐτῶν δοξασίας, καὶ πλανῶσι καὶ ἄλλους ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδόν, πείθοντες αὐτοὺς νὰ φρονῶσι κακῶς περὶ Θεοῦ.

ζ'.) Οἱ ἐλπίζοντες εἰς ἐξωτερικά τινὰ ἑαυτῶν ἀγαθά, οἷον πλοῦτον, φρόνησιν, ἀξίωμα καὶ τὰ τοιαῦτα· διότι δὲν συλλογίζονται τὴν παντοδύναμον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζητοῦσι τὴν εὐτυχίαν των ἢ ὑπερηφάνως ἀφ' ἑαυτῶν, ἢ ἀνοήτως ἀπὸ ἀνθρώπων ὁμοίων ἑαυτοῖς (δ). Συντόμως δὲ καὶ περιληπτικῶς ἁμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν ὅσοι ἢ πεπλανημένως δόξας ἔχουσι περὶ Θεοῦ, ἢ πιστεύουσιν ἐπὶ πλεόν καὶ πράγματα ἀσύμφωνα πρὸς τὴν τιμὴν τῆς θείας μεγαλειότητος, ἢ εἶναι προσκεκολλημένοι καὶ ἔχουσι τὰς ἐλπίδας αὐτῶν ὅλας εἰς τὰ τοῦ κόσμου φθαρτά.

(α) Ἐκ τοῦ λατινικοῦ Caliga, caligatus, caligatarius, εἶδος στρατιωτῶν Ῥωμαίων ὑποδεδεμένων καλίγια· ἐκ τοῦ caligatarius συνετμήθη τὸ Καλιγάταρος, ὡς καὶ τὸ καλίγιον εἰς τὸ καλίγον· «ἐπῆρε τὰ ὀλίγα τὰ καλίγα του» ἡ χυδαία παροιμία φησί.—(β) Ματθ. ιε, 8.—(γ) Λουκ. ιη, 10—14.—(δ) Ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπον, καὶ ἀπὸ Κυρίου ἀποστῇ ἢ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ἰερεμ. ιζ, 5.

τῆς εὐλογημένης αὐτοῦ καὶ παρθένου μητρός, αὐξανόμενος καὶ πλη-
 ρούμενος σοφίας, καὶ τὴν χάριν ἔχων τοῦ Θεοῦ (α). Δωδεκαετῆς γενό-
 μενος κατέπληξε μὲ τὰς σοφίας αὐτοῦ ἐρωτήσεις τοὺς ἐπιφανεστάτους
 διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων, ὥστε ἐξίσταντο διὰ τὴν σύνεσιν του ὅσοι
 τὸν ἤκουον (β). Εἰς δὲ τὸ τριακοστὸν ἔτος του ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ
 μεγίστου τῶν προφητῶν ὅλων Ἰωάννου, τοῦ Ζαχαρίου καὶ τῆς Ἐλισά-
 βετ υἱοῦ, οὐχὶ διότι εἶχε χρεῖαν βαπτίσματος ὁ ἀναμάρτητος, ἀλλὰ διὰ
 νὰ ἀγιάσῃ μὲ τὴν παρουσίαν του τὸ θεῖον τοῦτο λουτρόν, τὸ ὁποῖον
 εἶχε προσδιωρισμένον εἰς καθαρισμόν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν· καὶ εὐ-
 θὺς μετὰ τὴν ἀγιωτάτην ταύτην πράξιν ἤνοιξε τὴν πηγὴν τῆς θείας
 αὐτοῦ σοφίας, καὶ ἤρχισε νὰ κηρύττῃ παρρησίᾳ τὴν καθαρωτάτην αὐτοῦ
 διδασκαλίαν, ποτιζων τῶν θνητῶν τὰς καρδίας μὲ τῶν ἀκηράτων αὐτοῦ
 λόγων τὰ γλυκύτατα ρεῖθρα. Ἐδείξε πῶς πρέπει νὰ λατρεύωμεν τὸν
 Θεόν (γ)· διώρισε τὴν ἀληθῆ καὶ κυρίαν ἐννοιαν τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας,
 καὶ ἀπέδειξεν ὅτι τὸ ἀληθὲς καὶ τῶν δύο δὲν πρέπει νὰ ζητῇται εἰς τὴν
 ἐπιφάνειαν, ἀλλ' εἰς τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰ βάθη τῆς καρδίας (δ). Ἐξη-
 λίτευσεν τὴν αἰσχροὺς δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν (ε). Ἐφανέρωσεν
 εἰς τί ὑφίσταται ἡ ἀληθὴς μακαριότης (ζ). Ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους τὰ
 μέσα τοῦ ν' ἀποκτῶσι τὴν θείαν χάριν (η). Τοὺς ἐβεβαίωσε περὶ τῆς
 μελλούσης ἀμοιβῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν (θ)· καὶ ἐκήρυξεν, ὅτι αὐτὸς
 εἶναι ὁ ἀπεσταλμένος σωτὴρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων (ι). Ὅλην του
 ταύτην τὴν σωτηριωδεστάτην διδασκαλίαν ἐστερέωσε δι' ὑπερφυσάτων
 θαυμάτων, διὰ τῶν ὁποίων ἀπέδειξεν ἐν ταύτῳ τὴν ἰδίαν θεότητα,
 ὥστε νὰ ἐκφωνῶσι θαυμάζοντες ὅσοι τὸν ἠκολούθουν, «Ὅτι οὐδέ πο-
 τε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραὴλ» (Ματθ. θ. 33). Τόσον δὲ
 ἰσχυροτέρα καὶ δραστήριος ἐστάθη ἡ διδασκαλία του, ὅσον περισσότε-
 ρον ἐβεβαίωθη ἀπὸ τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ διαγωγὴν, ἥτις ἐμαρτύρη-
 σε τρανῶς τὴν τελειοτάτην ἀρετὴν του, ἐπειδὴ μόνος αὐτὸς

(α) Λουκ. 6, 40. — (β) Λουκ. 6, 46. — (γ) Ἰωάν. 8, 24. — (δ) Μαρκ. ζ,
 5—23. — (ε) Ματθ. κγ, 1, 33. — (ζ) Ματθ. ε, καὶ ς. — (η) Ματθ. ς, 33. —
 (θ) Ματθ. κε, 1, 46. — (ι) Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα
 πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν ἔχη ζωὴν αἰώνιον» (Ἰωάν. ς, 40).
 καί, Ἐγὼ εἰμι (ὁ Μεσσίας) ὁ λαλῶν σοι (Ἰωάν. 8, 26)· καὶ πρὸς τὸν ἐκ γενετῆς
 τυφλὸν προσδιαλεγόμενος «Ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, εἶπεν, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ» (αὐτ. θ, 35—37). κτλ.

ὀρθοδοξίαν βαθύτατον σέβας, τὸ πρῶτιστον ἐμπόδιον τῆς διαφορᾶς τῶν ἡθῶν.

Ταῦτα, ὦ φίλοι Σμυρναῖοι, δίκαιον ἔκρινα νὰ προτάξω πρὸ τῆς κατηχητικῆς ταύτης βιβλίου· ἐκ τῆς ὁποίας ἐάν τι ὄφελος προέλθῃ, τούτου τὴν χάριν δίκαιος εἶναι ν' ἀπολαμβάνῃ ὁ φιλογενὴς ἅμα καὶ φιλόθεος Κύριος Ἡλίας Βαλλῆς, ὅστις ἀμιλλώμενος πρὸς τὴν γενναιότητα τῶν συνεπιτρόπων του καὶ συναρωγῶν τοῦ Φιλολογικοῦ ἡμῶν Γυμνασίου ἐξώδευσεν ἐλευθερίῳ χειρὶ τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην εἰς ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου. ὑποσχόμενος καὶ εἰς ἄλλων καλῶν βιβλίων τύπωσιν τὴν φιλάδελφον συνδρομὴν του.

Ἀνδρῶν δὲ χρηστῶν ἔργα θεοφιλέστατα.

Λωιβ. Δεκεμβρίου δ. ἐν Σμύρνῃ.

Κωνσταντῖνος πρεσβύτερος
καὶ Οἰκονόμος.

κόσμου. Ἀποφασίσαντες δὲ τὸν θάνατόν του, ἐπλήρωσαν τὴν αἰώνιον βουλὴν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἦτο νὰ ἀπιθάνῃ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω λοιπὸν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, φαγὼν μετὰ τῶν Ἀποστόλων τὸ τελευταῖον πᾶσχα (α), καὶ διατάξας τὸ μυστήριον τῆς μεταλήψεως (β) τὴν αὐτὴν νύκτα, ὑπέμεινε νὰ προσδοθῇ εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας ἀπὸ τὸν μαθητὴν τοῦ Ἰούδαν τὸν Ἰσκαριώτην (γ), νὰ συρθῇ ἀπὸ τὰ κριτήρια ὡς παράνομος ὁ τοῦ νόμου δοτὴρ (δ), καὶ τέλος νὰ κατακριθῇ εἰς τὸν ἐπονείδιστον σταυρικὸν θάνατον. Πιλάτος, Ῥωμαϊκὸς ἡγεμὼν τῆς Ἱερουσαλήμ, Πόντιος τὴν πατρίδα, κατεδίδασκε τὸν ἁθῶν Ἰησοῦν (ε). Αὐτὸς δὲ ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀφ' οὗ προσηυχήθη θερμῶς εἰς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα καὶ παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὅλους τοὺς πιστοὺς, μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους ἀτιμίας καὶ βασάνους προσηλώθη εἰς τὸν σταυρόν, καὶ ὑπομείνας τὰς φρικτὰς ἐκείνας ὁδύνας τῶν ἁγίων τοῦ παθῶν τέλος ἐξέπνευσε· καὶ ὁ μὲν ἥλιος ἐσκοτίσθη, καὶ ἡ γῆ ἐσειέσθη, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις ἡλλοιώθη διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀθανάτου Δημιουργοῦ τῆς, καὶ πολλοὶ νεκροὶ ἀπὸ τὰ μνήματ' ἀνέστησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, διὰ τοῦ ὁποίου προεικονίζετο σαφῶς ἡ καταστροφὴ τοῦ ναοῦ καὶ τὸ τέλος τῆς νομικῆς λατρείας (ζ)· οἱ δὲ ἀναίσθητοι σταυρωταί του μὴ ἄρκεσθέντες εἰς τὴν τόσην σκληρότητα των, ἔνυξαν μὲ τὴν λόγχην τὴν πλευρὰν τοῦ ἤδη ἀποθανόντος Ἰησοῦ, καὶ ἰδοὺ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἁγίας ταύτης πληγῆς αἷμα καὶ ὕδωρ (η) εἰς τύπον τῶν δύο μυστηρίων, τοῦ βαπτίσματος λέγω καὶ τῆς μεταλήψεως, τὰ ὁποῖα εἶχε προσδιορίσειν. ἔτι ζῶν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὁ Σωτὴρ ἐξεφώνησε τοῦτον τὸν μυστηριώδη λόγον «Τετέλεσται» (Ἰωάν. ιθ, 30), μὲ τὸν ὁποῖον ἐφάνέρωσεν, ὅτι ἐκείνην τὴν ὥραν ἔλαβον τέλος ὅλαι τῆς παλαιᾶς διαθήκης αἱ θυσίαι, τὰ μυστήρια, αἱ ἱεροτελεστίαι, αἱ προφητεῖαι καὶ αὐτὸς ὁ νόμος· τέλος γὰρ νόμου ὁ Χριστός (Ῥωμ. ι, 4). Ὁ ἅγιος Παῦλος παρατηρεῖ μέγιστον μυστήριον εἰς τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ. Ὁ νόμος εἶχεν ἐπικατάρατον τὸν κρεμᾶμενον ἐπὶ ξύλου (Δευτερ. κα, 23)· ὑπὸ κατάραν δὲ ἡμεθα καὶ ἡμεῖς διὰ τὴν ἁμαρτίαν· ἀνέλαβε λοιπὸν εἰς ἑαυτὸν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὴν

(α) Ματθ. κς, 19—20. — (β) Λουκ. κβ, 19—20. — (γ) Λουκ. κβ, 3, 4. — (δ) Ματθ. κς, 57. Λουκ. κγ, 5, 7. — (ε) Ἰωάν. ιθ, 16. — (ζ) Ματθ. κς, 26—54. — (η) Ἰωάν. ιθ, 34.

ἐμὲ β.) μεθερμότητα, ἡγουν με καρδίαν ζέουσιν ἀπὸ εὐλάβειαν καὶ πίστιν (α). γ.) με ταπεινοφροσύνην, διὰ τῆς ὁποίας ἐσωτερικῶς μὲν θέλομεν συναισθάνεσθαι τὴν ἡμετέραν ἀθλιότητα καὶ δυστυχίαν, καὶ ὅτι οὐδὲν ἀγαθὸν δὲν ἠθέλομεν ἔχειν ἐξ ἑαυτῶν, εἰ δὲν ἦνοιγε τὴν εὐσπλαγχνον αὐτοῦ χεῖρα ὁ οὐράνιος Πατήρ· ἐξωτερικῶς δὲ θέλομεν φυλάττειν τὸ σῶμα εἰς στάσιν εὐσχήμονα καὶ τῆς ἐσωτερικῆς διαθέσεως παραστατικὴν (ε). δ.) με πεποίθησιν, ἡγουν με πληροφορίαν ἀδίστακτον, ὅτι ἡ προσευχή μας θεμελιώνεται εἰς μόνην τὴν ἀξιωμασίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθὲν αἷμα δύναται νὰ κινήσῃ τὸν εὐσπλαγχνον Θεὸν εἰς τὸ νὰ χάρις ἡμᾶς τὰ αἰτήματα (γ). ε.) με ἐπιμονήν, τὴν ὁποίαν διδάσκει ὁ Χριστὸς διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ ἀδίκου κριτοῦ (δ). Ἔστω γενικῶς, ὅταν προσευχώμεθα, πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς ταῦτα μάλιστα καὶ τρία· α.) Ποῖοί τινες ὄντες προσευχώμεθα. β.) Περὶ ποίων προσευχώμεθα· γ.) Πῶς προσευχώμεθα. Ὅστις οὕτω δὲν προσεύχεται, μυχτηρίζει τὸν Θεόν, καὶ ἡ προσευχή του γίνεται εἰς ἁμαρτίαν.

Σημ. Γ'. Προσευχόμεθα δὲ οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον μερικῶς, καὶ κοινῶς ὑπὲρ πάντων (ε), καὶ εἰς πάντα καιρὸν (ς), καὶ εἰς πάντα τόπον (ζ).

ΑΡΘΡΟΝ Β'.

§. 6'. Τὸ ἔργον τῆς Προσευχῆς οὐχὶ μόνον διὰ λόγων, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ παραδείγματος ἐνομοθέτησεν εἰς ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ῥητῶς ἐξέθηκεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ τὸν τύπον τοῦ προσεύχεσθαι.

Σημ. Εἰς πάμπολλα μέρη τῆς ἁγίας Γραφῆς, εἴτε τῆς παλαιᾶς, εἴτε τῆς νέας, ἀπατῶνται θεῖαι παραγγελίαι περὶ τῆς Προσευχῆς. Αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὴν γῆν διατρίβων προσευχήθη πολλάκις πρὸς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα (η), ἀφίνων εἰς ἡμᾶς ὑπογραμμὸν τὸ ἁγιώτατον αὐτοῦ παράδειγμα καὶ εἰς ταύτην τὴν ἀρετὴν, καθὼς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς. Διῶρισε δὲ καὶ τὸν τρόπον αὐτὸν τοῦ προσεύχεσθαι, διὰ νὰ δώσῃ τὸν κα-

(α) Ἰακώβ. ε, 16.—(β) Λουκ. ιη, 44—44. — (γ) Α. Ἰωάν. ε, 14. Ἰακώβ. α, 5—6. Ἑβρ. δ, 15. — (δ) Λουκ. ιη, 4—8. Κολοσσ. δ, 2. κα, Α'. Θεσ. σαλονικ. ε, 17. — (ε) Α. Τιμοθ. β, 1—2. — (ς) Λουκ. κζ, 36. — (ζ) Α. Τιμοθ. β, 8. — (η) Λουκ. ια, 4 καὶ κβ, 42. κτλ.

Σημ. Β'. Δὲν ἁμαρτάνομεν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, κατὰ τὴν δόξαν αἰρετικῶν τινῶν, διότι ἐπικαλούμεθα τοὺς ἁγίους εἰς βοήθειαν. Ἡ ἐπὶ κλησις τοῦ Θεοῦ διαφέρει πολὺ ἀπὸ τῆν τῶν ἁγίων· διότι ἐκείνη μὲν εἶναι βαθυτάτη ὑπόκλησις εἰς αὐτόν, καὶ καθολικὴ ἐλπίς εἰς τὴν θείαν αὐτοῦ μόνην μεγαλωσύνην· ἡ δὲ τῶν ἁγίων ἐπὶ κλησις εἶναι ἔνωσις τῶν ἡμετέρων προσευχῶν μετὰ τῶν προσευχῶν αὐτῶν, θεμέλιον ἔχουσα τὴν κραταιοτάτην τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα του μεσιτείαν. Οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι αὐτοὶ ἔτι ζῶντες προσηύχοντο ὑπὲρ ἄλλων, καὶ ἄλλοι ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς εἰ πιστοὶ ὑπὲρ τοῦ Πέτρου (α), καὶ ἄλλοι δι' ἄλλους (β). Πολλῶ μᾶλλον προσεύχονται μετὰ θάνατον πλησιέστεροι ὄντες πρὸς Θεόν, καὶ ἡνωμένοι μετ' αὐτοῦ (γ). Ἅμαρτάνουσι δὲ προσφανέστατα ὅσοι ἀποδίδουσιν εἰς τοὺς ἁγίους τιμὴν ἰσόθεον, ἐλπίζοντες εἰς αὐτοὺς ἐπίσης, καθὼς καὶ εἰς τὸν Θεὸν δὲ δειτιδαιμονίαν μᾶλλον παρὰ δι' εὐλάβειαν, καὶ τιμῶντες τὰς εἰκόνας αὐτῶν περισσώτερον πολυλάκεις παρὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος. Ἡ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων διαφορὰ εἶναι τόση, ὅση ἔπεται νὰ ᾖναι μεταξὺ ἀπείρου δημιουργοῦ καὶ δημιουργήματος πεπερασμένου. Ἡ μεγίστη τιμὴ, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς ἁγίους, εἶναι τὸ νὰ σπουδάζωμεν νὰ μιμώμεθα τὴν ζωὴν αὐτῶν, ἐορτάζοντες τὰς μνείας των χριστιανικῶς, καὶ ἐλπίζοντες εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἤλπισαν καὶ αὐτοί.

Σημ. Γ'. Δύω κανόνες γενικῶς χρησιμεύουσι πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐναντίων εἰς αὐτὴν τὴν ἐντολὴν ἁμαρτημάτων· α.) νὰ ἀποβάλλῃ τις ὅλας τὰς ματαίας προλήψεις, ὅσαι ἢ ἐξ ἀνατροφῆς ἢ ἐκ συναναστροφῆς ἢ ἐξ ἀναγνώσεως ἐπιβλαβῶν βιβλίων κατακρατοῦσι τὴν ψυχὴν του, ἀκολουθῶν ἀντὶ τούτων τὸν ὑγιᾶ καὶ ὀρθὸν λόγον, καὶ ἀνακαθαίρων τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς διὰ μελέτης ὠφελίμων βιβλίων καὶ συναναστροφῆς σοφῶν ἀνδρῶν· β.) νὰ ὑποτάσσῃται εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀποκαλύψεως, ἀκολουθῶν καθ' ὅλα τὸν θεῖον λόγον, ὅστις εἶναι μόνος ἀσφαλὴς πρὸς σωτηρίαν ὁδογὸς «ὧς λύχνος φαίνων ἐναύχημην ὥς τόπω» (Β'. Πέτρ. α, 19), καὶ τὸν ὁποῖον ὅσοι δὲν ἀκολουθοῦσι, πλανῶνται εἰς ὀλεθρίους κρημνοὺς τῆς τολμηρᾶς αὐτῶν περιεργείας καὶ δοξοσοφίας.

ΑΡΘΡΟΝ Ε΄.

§. ζ'. Ἡ δευτέρα ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ὅλους τοὺς ἀθεμίτους τρόπους τῆς θείας λατρείας.

(α) Πράξ. ιβ, 5. — (β) Β. Κορινθ. α, 11. Φιλιπ. α, 4. — (γ) Αποκ. ια, 16.

συμφωνίας τῶν δύο τούτων κλίσεων, ὀδηγουμένη ἀπὸ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία φανερώς ἀπηγόρευε νὰ μὴ καταγίνηται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ αἰσθητὰ πράγματα μὲ βλάβην τοῦ λόγου. Καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἐν ὧσιν ἐφύλαττεν, ἐφύλαττεν ἐν ταύτῳ καὶ τῶν κλίσεων τὴν συμφωνίαν, καὶ ἀκολουθῶς τὴν εὐδαιμονίαν του. Ἀφ' οὗ ὁμοῦ ἐπροτίμησε τὴν σωματικὴν ἡδονὴν περισσότερον παρὰ τὴν πνευματικὴν, ἤγουν παρὰ τὴν σωτηριώδη τήρησιν τῆς θείας ἐντολῆς, καὶ καθυπέταξε τὸν λόγον εἰς τὰ πάθη, ἔχασε τὴν εὐδαιμονίαν του. Τὸ φῶς τοῦ νοῦς ἐσκοτίσθη, ἡ ἀγιότης τῆς θελήσεως ἐμολύνθη, ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς ἐταράχθη· καὶ ἠνοιχθὴ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου τῶν παθῶν κατὰ τοῦ λόγου, καὶ τῆς κακίας ὁ θρίαμβος, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐπήγασαν αἱ διάφοροι νόσοι καὶ μέριμναι καὶ δυστυχίαι (α)· καὶ τούτων ὅλων ὁ καρπός, ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατακριθεὶς θάνατος ὁ σωματικός, ἡνωμένος, τὸ χείριστον, μὲ τὸν φορικωδέστατον πνευματικὸν θάνατον, ὅστις εἶναι ὁ ἀπὸ Θεοῦ χωρισμός. Ἡ ἀθλιότης αὕτη τοῦ πρώτου ἀνθρώπου διαδοθεῖσα καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους του ἐπληθύνετο ἀναλόγως πρὸς τοῦ χρόνου τὴν πρόοδον, ἕως οὗ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία (β), καὶ οὐδὲν ἄλλο μέσον δὲν ἠδύνατο ν' ἀπολυτρώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπ' αὐτῆς, παρὰ τὴν ὑπερπερισεύσασαν χάριν τῆς τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνίας. Ὁ ἄνθρωπος παραβὰς ἅπαξ τὴν ἐντολὴν τοῦ ἀπείρου καὶ αἰωνίου ὄντος, ἔγεινε διὰ τοῦτο αἰώνιος παραβάτης, καὶ ἀκολουθῶς ἔπρεπε νὰ ᾔῃ αἰώνιον καὶ ἀναμάρτητον τὸ ὄν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ μεσιτεύσῃ διὰ νὰ ἐξιλεώσῃ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν παρρηγισθέντα Θεόν. Ἀλλὰ ποῖόν ποτε πλάσμα ἠδύνατο νὰ ἔχῃ τοσαύτην τελειότητα (γ); Μόνος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔπρεπε νὰ ἀναδεχθῇ τὸ ἐνδοξότατον καὶ εὐσπλαγχνικώτατον τοῦτο ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθὼς μᾶς διδάσκουσι τὰ ἐπόμενα ἄρθρα τοῦ ἁγίου Συμβόλου.

ΑΡΘΡΟΝ Β'.

Β'. Μέρος τοῦ Συμβόλου.

§. ζ'. Ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, κατὰ τὸ β'. ἄρθρον τοῦ ἁγίου Συμβόλου, εἶναι τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, συνά-

(α) «Θυμὸς καὶ ὀργή, θλίψις καὶ στενοχωρία, ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν. Ῥωμ. 6, 9. — (β) Γεν. 3, 11, 12. Ῥωμ. 5, 21—32.

— (γ) Οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς. Πσαλμ. 93, 9.

ὁποίας ἐκεῖνος παρέδωκεν εἰς τοὺς ἰδίους ἀπογόνους μέχρι τοῦ Νῶε (α)· ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐλησμονήθησαν αἱ ἀποκαλύψεις αὗται διὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ εἰδωλολατρείαν τῶν ἀνθρώπων (β), ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ τὰς ἀνανεώσῃ πρὸς τὸν Ἀβραάμ καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ μέχρι Μωσέως· ἦτο δὲ τῶν ἀποκαλύψεων τούτων ὑπόθεσις ἡ εἰς Χριστὸν πίστις, πρὸς τὸν ὁποῖον ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς προπάτορες ἀπέβλεπον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ θεοσόφου Παύλου (γ).

Β'. τῆς Ἐκκλησίας περιόδος εἶναι ἀπὸ Μωσέως ἕως Χριστοῦ, ὁπότε ἐκυβερνᾶτο μὲ τὰς διδασκαλίας τῶν Προφητῶν καὶ μὲ τὸν γραπτὸν Νόμον, ὅστις ἐδόθη παρὰ Θεοῦ διὰ Μωσέως εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ᾔῃναι ἐναργὴς εἰκὼν τοῦ ἀμαυρωθέντος διὰ κακίαν ἐσωτερικοῦ τῆς καρδίας νόμου· θεμέλιον δὲ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ τῶν Προφητῶν καὶ ὅλων, ὅσοι ἔζησαν ὑπὸ νόμον, ἦτο ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἡ μόνη τῶν ἀνθρώπων ἐλπίς διὰ νὰ φθάσωσιν εἰς σωτηρίαν. «Πάντες οἱ πατέρες ἡμῶν τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον· ἔπινον δὲ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός» (Α'. Κορινθ. ι, 3—4).

Γ'. τῆς Ἐκκλησίας περιόδος, ἡ μεγαλοπρεπεστάτη καὶ τελειοτάτη, ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν σάρκωσιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὁπότε ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἐκηρύχθη διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐπεσφραγίσθη μὲ τὸ αἷμα πλήθους ἀναριθμήτου μαρτύρων. Τώρα βλέπομεν τὴν δόξαν Κυρίου οὐχὶ διὰ προφητειῶν καὶ τύπων, ἀλλ' ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ (Β'. Κορινθ. γ, 18). Ἡ τελευταία αὕτη περίοδος θέλει διαμένειν μέχρι τῆς συντελείας, «ὅταν ὁ Χριστὸς παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν» (Α'. Κορινθ. ιε, 24). Καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας περιόδους ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐδιώχθη καὶ διώκεται, ἀλλὰ μένει ἀκλόνητος εἰς τὸν αἰῶνα. Εἰς τὴν πρώτην περίοδον ἤρχισεν ὁ διωγμὸς αὐτῆς ἀπὸ τὸν Κάιν, ὅστις ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του Ἄβελ· καὶ τῇ ὁδῷ τοῦ Κάιν ἐπορεύθησαν ἀκολούθως ὅλοι οἱ διώκται (Ἰουδ. στίχ. 11). Οἱ ἀπόγονοι τοῦ φιλοθέου Σὴθ ἐδιώχθησαν ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ ἀσεβοῦς Κάιν (δ), ἕως οὗ ἐπνίγησαν οὗτοι εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Κατακλυσμοῦ, ἡ δὲ Ἐκκλησία τῶν πιστῶν διε-

(α) Ἑβρ. ια, 2. — (β) Ἰησ. Ναυῆ, κδ, 2. — (γ) Α'. Κορινθ. ι, 3—4. καὶ Ἑβρ. ιβ. — (δ) Γενέσ. ς, 2. 41.

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΥΣ Α΄.

Περὶ Πίστεως.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

Περὶ τῆς φυσικῆς Θεογνωσίας.

ΑΡΘΡΟΝ Α΄.

Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως.

§. α. **Α**π' αἰῶνος ὑπάρχει Θεός, ὃν ἄκτιστον, παντοδύναμον, ὅλου τοῦ κόσμου δημιουργόν.

Σημ. Ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα ἀόρατον καὶ εἰς αἰσθήσεις μὴ ὑποπτον· ἀποδείκνυται ὅμως ἡ ὑπαρξίς του ἀπὸ ἄλλα γνωρίσματα σαφέστατα, ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτερα εἶναι τὰ ἀκόλουθα πέντε.

Α. Ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπαρξίς ἀποδείκνυται ἀπὸ τὴν φύσιν ἡμῶν αὐτῶν. Ἐὰν ἐπιστήσωμεν τὸν νοῦν εἰς τὴν ἰδίαν ἡμῶν ὑπαρξιν, πληροφορούμεθα, ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ χτίσωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ ἐαυτούς· συνάγομεν λοιπὸν ἀναγκαίως, ὅτι ὑπάρχει τι ὄν ἄκτιστον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη ὁ ἄνθρωπος (α).

Β'. Ἀπὸ τὴν ἀκριβοῇ θεωρίαν ὅλου τοῦ κόσμου. Ἐὰν θεωρήσωμεν ὅλα τὰ ὄντα, ὅσα μᾶς περικυκλόνουσιν, εἴτε οὐράνια, εἴτε ἐπίγεια, εἴτε θαλάσσια, ὅλα ἔχοντα καὶ τέλος καὶ ἀρχήν, εὐκόλως καταλαμβάνομεν, ὅτι τίποτ' ἄλλο δὲν εἶναι οὗτος ὁ κόσμος, εἰμὴ βιβλίον θαυμάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι γεγραμμένη μὲ ἀνεξαλείπτους χαρακτῆρας ἡ παντοδυναμία τοῦ ἀνάρχου δημιουργοῦ του, ὁ ὁποῖος φαίνεται παντοῦ εἰς τὴν φύσιν ὡς εἰς καθαρώτατον καθρέπτην (β).

Γ'. Ἀπὸ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν τῶν ἐθνῶν. Εἰς ὅλα τὰ κατοικούμενα μέρη τῆς γῆς, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀγροικότατα ἔθνη, ἀπὸ τὰς ἀρχὰς

(α) Σὺ ἐποίησας ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς. Ψαλμ. 100, 3. — (β) Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἡ τε αἰτία αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης. Ῥωμ. α', 20.

ἐθνῶν γενομένους κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι καὶ μέχρι σήμερον ἐπικρατοῦσι, καὶ καθορῶνται φανερώς. Μὲ τοὺς διώκτας τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ συγκαταλέγωνται καὶ οἱ αἵρετικοί, περὶ τῶν ὁποίων θέλομεν ὁμιλήσῃν κατωτέρω. Τόσον ἐπιμελῶς καὶ πολυτρόπως ὠπλίσθη ὁ ἄδης κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' αὕτη μένει πάντοτε σταθερά, ὡς ἐθεμελιώθη ἀπ' ἀρχῆς εἰς τῆς πίστεως τὴν πέτραν, μία καὶ ἡ αὕτη διατελουσα εἰς τοὺς αἰῶνας.

Σημ. Β'. Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας δὲν παραβιάπτεται ἀπὸ τὰς εἰς αὐτὴν ἀναφυσίσας διαφόρους Αἵρέσεις. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος ἤρχισαν νὰ φυτρώνωσι τὰ τέρατα τῶν Αἵρετικῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐγέμισαν ἀκολούθως ὅλοι οἱ αἰῶνες. Κεφαλαιωδέστεραι δὲ αἵρέσεις ὑπῆρξαν αἱ ἐφεξῆς· α') τῶν Γνωστικῶν ἢ Σιμωνιακῶν ἀπὸ Σίμωνος τοῦ μάγου συγχρόνου τῶν Ἀποστόλων (α). β') τῶν Βαλεντινιανῶν, ἀπὸ Βαλεντίνου μαθητοῦ καὶ αὐτοῦ τῶν Γνωστικῶν (β). γ') τῶν Μοντανιστῶν, ἀπὸ τοῦ ἀνοήτου Μοντανοῦ τοῦ Φρυγῶς (γ), ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεφύησαν καὶ ἄλλα εἶδη ὕστερον ἀλλοκότων αἱρέσεων· δ') τῶν Μανιχαίων, ἀπὸ Μάνεντος τοῦ Βαβυλωνίου (δ). ε') τῶν Ἀρειανῶν, ἀπὸ Ἀρείου πρωτοπρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας (ε). Μετὰ τοῦτον ἀνεφάνησαν οἱ Μακεδονιανοὶ (ζ) καὶ οἱ Σαβελλιανοὶ (η), ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων Κωνσταντινουπό-

(α) Τοῦ διὰ χρημάτων ζητήσαντος ὄνιον παρὰ τῶν Ἀποστόλων τὴν χόριν τοῦ Πνεύματος· ὅθεν καὶ ἀπ' αὐτοῦ Σιμωνία τὸ θανάσιμον τοῦτο ἀμάρτημα ὠνομάσθη (Πράξ. η, 9—24)· ἤκμαζε δὲ οὗτος μάλιστα περὶ τὸ 65 ἔτος εἰς Ῥώμην, ὅπου διὰ τὰς ἀγυρτικὰς του μαγγανείας θεὸς ἐνομίσθη (Ἐπιφάν. Αἵρέσ. κα), ἀλλὰ κατεβράβη τέλος καὶ ἔσχασε, πειρώμενος νὰ πετάξῃ ὡς ἄγγελος εἰς ὕψος πολὺ. Βλ. Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Α. σελ. 144—146. — (β) Ἦκμαζεν οὗτος περὶ τὸ 124, πολλὰ φλυαρῶν. Βλ. Ἐπιφ. Αἵρέσ. λα. — (γ) Τοῦ Παράκλητον ἑαυτὸν ὀνομάσαντος καὶ ἄλλα πολλὰ βλασφημήσαντος, καὶ τέλος κρεμασθέντος περὶ τὸ 175. βλ. Ἐπιφ. Αἵρέσ. μη. Μελετ. αὐτ. σελ. 217. — (δ) Τοῦ δύνω ἀρχὰς τοῦ Παντός, ἀγαθὴν καὶ κακὴν, καὶ ἄλλα πολλὰ δυσσεβῶς δογματίζοντος (Εὐσεβ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Ζ'. λά)· ἤκμασε δὲ κατὰ τὸ 260. Βλ. Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Α. σελ. 274—278. — (ε) Τοῦ κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ δυσσεβῶς βλασφημήσαντος· ἤκμασε δὲ κατὰ τὸ 345.

(ζ) Κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος βλασφημοῦντες, κτίσμα καὶ διάκονον καὶ ὑπηρέτην τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ κατὰ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοῦτο φρονοῦντες οἱ ἀσεβέστατοι (Σωκρατ. Ἐκκλ. ἱστορ. Β. με). — (η) Μίαν ὑπόστασιν ἐπὶ Θεῷ δογματίζοντες (Σωζομ. Ἐκκλ. ἱστορ. Γ. κα)· ἤκμασαν δὲ ὁ μὲν Μακεδόνιος περὶ τὸ 340, ὁ δὲ Σαβέλλιος πολὺ πρότερον περὶ τὸ 245 ἔτος. Βλ. Μελετ. Ἐκκλησ. ἱστορ. Τ. Α. σελ. 265, 356.

ἐκαλέσαμεν αὐτὴν εἰς τὴν ἐνταῦθα κοινὴν τοῦ Γένους σχολήν (α). πληροφορηθέντες δὲ ἐκ τῶν λόγων αὐτῆς ἀναγκαίαν οὔσαν τὴν εἰς τὰ αὐτόθι διαμονὴν αὐτῆς, ἐπηνέσαμεν τὴν προαίρεσιν, καὶ συγκατενεύσαμεν τῇ παραιτήσῃ, εὖ εἰδότες ὅτι καὶ αὐτόθι Θεῷ δουλεύει, καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ πλουσίως καρποφορεῖ. Καὶ δὴ ἐγκαρδιοῦντες καὶ ἐνισχύοντες αὐτὴν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι προτρεπόμεθα καὶ ἀξιοῦμεν αὐτὴν πατρικῶς, ἵνα καὶ τοῦ λοιποῦ τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα, εἰς ὃν αὐτὴν ὁ Θεὸς ἐκάλεσε, θεαρέστως ἀγωνίζηται πολλαπλασιάζουσα τῆς ἱερᾶς παιδείας τὸ τάλαντον, ὃ πεπίστευται παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ τοῖς ἴχνεσι βαίνουσα τῶν θείων ἡμῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας· ἔχει δὲ ἔγγιστα καὶ τὸ παράδειγμα τῆς πατρώας αὐτῆς καὶ οἰκογενεοῦς ἀρετῆς. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος σὺν τῇ παρ' ἡμῶν εὐχῇ καὶ εὐλογίᾳ εἴη μετ' αὐτῆς. Ἀμῆ. Μαΐου η.

✠ Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ Εὐχέτης.

✠ Ὁ Καισαρείας Φιλόθεος.

✠ Ὁ Ἐφέσου Διονύσιος.

✠ Ὁ Ἡρακλείας Μελέτιος.

✠ Ὁ Κυζίκου Κωνστάντιος.

✠ Ὁ Νικομηδείας Ἀθανάσιος.

✠ Ὁ Νικαίας Ἰωαννίκιος.

✠ Ὁ Χαλκηδόνης Γεράσιμος.

✠ Ὁ Δέρκων Γρηγόριος.

✠ Ὁ Τορνόβου Μακάριος.

✠ Ὁ Σχοπείων Ἄνθιμος.

✠ Ὁ Νεοκαισαρείας Μελέτιος.

✠ Ὁ Πόσνας Καλλίνικος (β).

(α) Ἡ προσκλητήριος Συνοδικὴ ἐπιστολὴ καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν ἀποκριτικὴ τοῦ ἀοιδίμου, ἡ τοὺς λόγους τῆς παραιτήσεως ἔχουσα, δυστυχῶς ἡμῖν γε οὐ περιεσώθησαν· μνημονεύεται δ' ἡ προσκλησις, εἰ καὶ μὴ πάνυ ἀκριβῶς, καὶ τῇ πρὸς τὸν μακαρίτην Κούμαν συνοδικῇ ἐπιστολῇ (βλ. Λόγ. Ἑρμῆν ἔτ. 1813. σ. 308). Σημ. Ἐκδ.

(β) Ἡ παροῦσα συνοδικὴ ἐπιστολὴ ἐκ τῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κωδῆκων μεταγραφείσα καὶ ἐπιδοθεῖσα ἡμῖν ἐπινεύσει τοῦ νῦν εὐκλεῶς τὸν Οἰκουμενικὸν κοσμοῦντος Θρόνον Κυρίου Κυρίου Ἰωακείμ τοῦ ἀπὸ Κυζίκου, προτίτακται τῆς Κατηχήσεως, ἅτε ἔγκριστις μὲν αὐτῆς οὖσα λαμπρά, ἔλεγχος δὲ τῶν κατὰ τὴν πρώτην τῆς βίβλου ἔκδοσιν προσενεχθέντων τῇ Μεγ. Ἐκκλησίᾳ ἐπικριτικῶν λόγων, οἱ ὡς ἄκριτοι καὶ διάκενοι καὶ ματαιολογίαι κατ' ἐκ ζήλου μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ὑπαγορευθέντες ἀπερρίφθησαν. Σημ. Ἐκδ.

νειαν καὶ μῖσος φιλέκδικον κατ' αὐτῶν, καὶ προσέτι ἀνταμείβοντες αὐτοὺς μὲ ἀνυπόκριτον ἀγάπην, καί, ἂν δυνηθῶμεν, μὲ εὐποιεῖν· ἄ.) διότι οὕτω μᾶς διατάσσει ὁ Θεὸς καὶ διὰ λόγου, καὶ μὲ τὸ πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ παράδειγμα· καὶ β.) διότι καὶ ἡμεῖς οὕτως ἐπιθυμοῦμεν νὰ προσφέρηται πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός. Ὅταν λοιπὸν προσφέρῃς, πιστέ, τὴν αἴτησιν ταύτην, εἶσαι ὑπόχρεως νὰ συγχωρῇς καὶ σὺ τὸν ἐχθρόν σου ἀπὸ καρδίας· εἰ δὲ μή, εἶσαι αὐτοκατάκριτος ἀπαγγέλλων αὐτὸς κατὰ σεαυτοῦ οὐχὶ εὐχὴν, ἀλλὰ κατάραν (α), καὶ ἐκ τῶν ἰδίων σου λόγων κρινόμενος καὶ καταδικαζόμενος, ὡς ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δοῦλος, ὅστις ἐλεηθεὶς ὑπὸ τοῦ κυρίου του, δὲν ἠλέησε τὸν σύνδουλόν του (β).

ΑΙΤΗΜΑ Σ'.

§. ι. Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Σημ. Α'. Δύω εἶναι τὰ εἶδη τῶν πειρασμῶν, οἱ μὲν πρὸς δοκιμὴν, οἱ δὲ πρὸς ἀπάτην. Οἱ πρῶτοι εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὕτως ἐπείρασε τὸν Ἀβραάμ, ζητήσας τὸν Ἰσαὰκ εἰς θυσίαν, καὶ οὕτω πειράζει τοὺς πιστοὺς διὰ πολλοτάτων θλίψεων, ὥστε νὰ φανῇ ἡ ἀρετὴ των, καὶ νὰ ἀνταμειφῶσι δικαίως. Ἐν ᾧ τὸν παρακαλοῦμεν λοιπὸν νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς τοιοῦτους πειρασμούς, ἐννοοῦμεν νὰ μὴ συγχωρήσῃ, ὥστε νὰ ὑποκύψωμεν εἰς αὐτοὺς καὶ νικηθῇ ἡ πίστις ἡμῶν, ἀλλὰ νὰ μᾶς ἐνδυναμόνῃ μὲ τὴν χάριν του, διὰ νὰ τοὺς ὑπομένωμεν γενναίως, καὶ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ταχέως ἐξ αὐτῶν (γ). Οἱ δεῦτεροι, οἱ πρὸς ἀπάτην πειρασμοί, προέρχονται ἄ.) ἐκ τοῦ Διαβόλου (δ)· β.) ἐκ τοῦ κόσμου (ε)· γ.) ἐκ τῆς σαρκὸς (ς) καὶ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν οἱ δεινότεροι. Ὁ διάβολος μᾶς ἐρεθίζει καὶ συνεργεῖ εἰς τὸ κακόν, δὲν δύναται ὅμως νὰ μᾶς ῥίψῃ εἰς τῆς ἀμαρτίας τὸν βυθόν, ἐὰν ἡμεῖς αὐτοὶ δὲν θελήσωμεν. Ὁ κόσμος μᾶς πειράζει διὰ λόγων, διὰ πράξεων, δι' εὐτυχιῶν ὥραίων, διὰ δυστυχιῶν, διὰ θλίψεων, δι' ἡδονῶν, καὶ γενικῶς δι' ὅλων ἐκείνων τῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων διεγείρονται εἰς ἡμᾶς φιλία καὶ μῖσος, καὶ ὁ ὄμιλος τῶν παθῶν. Ἡ σὰρξ τέλος διὰ τῆς ἡμετέρας θελήσεως ἐνισχυομένη μᾶς πολεμεῖ φοβερώς, καὶ μᾶς ἀπωθεῖ εἰς τῆς κακίας τὸν βόθρον.

(α) Ματθ. ζ, 14—15 καὶ Α. Τιμοθ. 6, 8 καὶ Ἰακώβ. 6, 13. — (β) Ματθ. ιη, 27—35. — (γ) Α. Κορινθ. ι, 43. — (δ) Ματθ. δ, 1 καὶ Β. Κορινθ. 6, 11. — (ε) Παροιμ. α, 40 — (ς) Ἰακώβ. α, 14.

Πρὸς τοὺς Σμυρναίους.

Δὲν ἀμφιβάλλει, νημίζω, οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς φρονίμους, ὧ φίλοι Σμυρναῖοι, ὅτι ἀρχὴ καὶ θεμέλιον τῆς τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονίας εἶναι τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας ἡ ὀρθὴ καὶ νόμιμος ἀγωγὴ καὶ παιδεία· διότι δι' αὐτῆς ἐντυπώνονται εἰς τὴν ἀπαλὴν ἀκόμη ψυχὴν τοῦ τῆς ἀρετῆς οἱ τύποι, οἵτινες ἔπειτα δι' ἔργων ἐκφραζόμενοι, τὴν κοινὴν εὐτυχίαν τῆς πολιτείας ἀποτελοῦσι.

Πρώτιστον δὲ μάθημα τῆς ὀρθῆς τῶν παιδίων ἀνατροφῆς ποῖον ἄλλο δικαιότερον ἐμπορεῖ νὰ γείνη, εἰμὴ ἡ κατήχησις καὶ διδασκαλία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως; Τόσον εἶναι σφιγκτὰ συνδεδεμένη μετὰ τῆς θρησκείας ἡ ἠθικὴ, ὥστε δὲν ὑπάρχει οὐδὲν ἑλνός ἀνθρώπων, τοῦ ὁποῖου τὰ ἦθη δὲν ἐχαρακτηρίσθησαν καὶ ἐμορφώθησαν ἀπὸ τὰ περὶ Θεοῦ φρονήματά του. Ἀλλὰ ποία ποτὲ ἠθικὴ δύναται νὰ γείνη ἢ τελειότερα, ἢ ἀληθεστέρα, παρὰ τὴν ὑπὸ τῆς ὑψίστης καὶ θειοτάτης εὐαγγελικῆς πίστεως διδασκομένην καὶ διὰ τῆς θείας χάριτος προκόπτουσιν καὶ τελεσφοροῦσιν; Δι' αὐτῆς ἐμφυτεύεται εἰς τῶν νέων τὰς ψυχὰς ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, τὸ θεμέλιον πάσης σοφίας, καὶ τὸ πρὸς τοὺς νόμους σέβας, ὅλων τῶν ἀγαθῶν πράξεων ἡ πηγὴ, καὶ ἡ βάσις τοῦ ὀρθοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς ὁσιότητος· πράγμα, τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον ἡ θεόπνευστος ἐκκλησιαστικὴ Σοφία κηρύττει τρανῶς (α), ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἔξω φιλοσόφων οἱ φρονιμώτεροι ὀδηγούμενοι ἀπὸ τῆς φυσικῆς θεογνωσίας τὸ φῶς, ἐζήτουν νὰ εὕρωσιν εἰς τὴν κατ' αὐτοὺς θρησκείαν (β).

(α) Μακάριος ἀνὴρ, ὅς... ἐν τῷ νόμῳ κυρίου μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων — καὶ πάντα, ὅσα ἂν ποιῇ, κατευοδωθήσεται. Ψαλμ. α, 4—3. Ἐν τίνι κατορθώτῃ νεώτερος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ; ἐν τῷ φυλάξασθαι τοὺς λόγους σου. Ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου συνῆκα, διὰ τοῦτο ἐμίσησα πᾶσαν ὁδὸν ἀδικίας. Λύχνος τοῖς προσί μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου. Ψαλμ. ριη, 9. 104. 105. — (β) Διδάσκειν οὖν δεῖ τοὺς νέους ἐξ ἀρχῆς τὰν τε θεῶν τιμὰν καὶ τὰν τῶν νόμων· ἐκ τῶν δε γέρ φανερόν ἂν εἴη, ὅτι πᾶν ἔργον ἀνθρώπινον καὶ βίος ὁσιότητός τε καὶ εὐσεβείας μεθεῖται, αἷκ' ὀρθοπλοιεῖ. Κλειν. Πυθαγ. παρὰ Στοβ. λόγ. α. σελ. 9.

μὲ εὐρητρα ὑπέρμετρα· μετὰ τούτων συναριθμοῦνται καὶ οἱ ἀπάνθρωποι ἐκεῖνοι, οἵτινες εἰς καιρὸν πυρκαϊᾶς ἢ ναυαγίου ἢ τινος ἄλλης δυστυχίας κλέπτουσι τῶν δυστυχῶν ἐκείνων τὰ κατασκορπιζόμενα πράγματα. Δὲν εἶναι δὲ τούτων κατώτεροι καὶ οἱ ἀνοίγοντες καὶ ἀναγινώσκοντες ξένας ἐπιστολάς, καὶ οἱ ἐκφέροντες μυστήριά τινα, τῶν ὁποίων ἡ φανέρωσις εἶν' ἐπιβλαβὴς εἰς τὸν πλησίον των.

γ'. Ἀπατηλὴ ἡ κλοπὴ λέγεται, ὅταν σφετερίζηται τις τὸ ἀλλότριον μετ' ἀπάτης· τοιοῦτοι εἶναι α'.) οἱ κριταὶ οἱ παρεξηγοῦντες τοὺς νόμους, διὰ νὰ βλάψωσι τὸ δίκαιον, καὶ οἱ λοιποί, ὅσοι τι τῶν ἱερῶν λογίων κακῶς ἐξηγοῦσι πρὸς ἀπάτην τοῦ πλησίον· β'.) οἱ παραχράττοντες ἢ περικόπτοντες τὰ νομίσματα, καὶ οἱ μὲ κίβδηλα καὶ νόθα πραγματεύμενοι, ἢ χρεωκοποῦντες μετὰ δόλου· γ'.) οἱ δόλιοι ἀγορασταί, ἢ πωληταί, ὅσοι μὲ ζυγία ἢ μέτρα ἄδικα ζημιόνοῦσι τὸν πλησίον των· δ'.) οἱ ἀμελεῖς ἐργάται καὶ δόλιοι προσαῖται, οἵτινες πλάττονται δυστυχίαν τινὰ ἢ λώβην σώματος, διὰ νὰ φανῶσιν ἐλεεινοί, ἢ αἰτοῦσιν ἐλεημοσύνην μὲ πλαστὰ ὀνόματα, οἷον νοσοκομείων συντήρησιν, ἢ αἰχμαλώτων ἐξαγοράν· ε'.) οἱ πλαστογράφοι, ὅσοι ψευδεῖς γράφοντες ὁμολογίας, ἢ διαθήκας, ἢ δολίως τὰς ἀληθεῖς μεταγράφοντες ἢ περιζέοντες ἢ ἄλλως πως νοθεύοντες ζημιόνοῦσι τὸν ἀδελφόν των· ς'.) οἱ μιαιοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἢ μὲ πλαστὰς θαυματουργίας εἰκόνων ἢ λειψάνων ἁγίων πεποιημένων, ἢ μὲ ὑπόκρισιν ἁγιότητος καὶ εὐλογίας πλεονεκτικῆς, ἢ μὲ ὅποιανδήποτε ἄλλην πανουργίαν πλανῶσι τὸν ἀπλοῦν λαόν, καὶ συνάγουσι χρήματα πωλοῦντες τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Τοῦ αὐτοῦ κόμματος εἶναι καὶ οἱ Σιμωνιακοί, οἵτινες διὰ χρημάτων ἢ δώρων πωλοῦσι τὰς Ἐκκλησιαστικὰς ἱερὰς ἀξίας. Ὅλων τούτων τῶν ἀναγκῶν τὸ ἁμάρτημα τόσον εἶναι βαρύτερον τῆς ἱεροσυλίας, ὅσον ἐκείνη παντὸς εἶδους ἀπλῆς κλοπῆς· διὰ τοῦτο ἡ μερίς αὐτῶν θέλει εἶσθαι μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός (α). Εἶναι καὶ ἄλλοι διάφοροι τρόποι κλοπῆς, τοὺς ὁποίους δύναται νὰ συμπεράνῃ ἕκαστος ἐκ τῶν εἰρημένων.

Σημ. Β'. Ἡ κλοπὴ δὲν εἶναι δυνατόν ἄλλως νὰ συγχωρηθῇ, εἰ μὴ διὰ

(α) Βλ. Ταρασ. Κωνσταντιν. Ἐπιστ. πρὸς Ἀδριαν. πάπ. Ῥώμ. καὶ Γενναδ. Κωνσταντιν. Ἐγκύκλ. Ἐπιστολ. καὶ Κανόν. Συνοδ. παρὰ Λεῦκλαβ. Τόμ. 4. σελ. 6, 7, 20, 23, 187, 190.

ἀπὸ ἀσθενείας καὶ πάθη, καὶ οὔτε εἰς τῆς νεότητος τὰς ἐλλείψεις, οὔτε εἰς τοῦ γηρατειοῦ τὰς ἀδυναμίας ὑποκείμενα, ἀλλ' ὑγιῇ πάντοτε καὶ εὖρωστα καὶ εἰς τὴν αὐτὴν μένοντα κατίστασιν· δ') πνευματικὰ ἡγουν τοιαῦτα, ὥστε νὰ μὴ ἔχωσι χρεῖαν μήτε τροφῆς, μήτε ὕπνου, μήτε ἀέρος πρὸς ἀναπνοήν, μήτε φορεμάτων, μήτε φωτὸς διὰ νὰ βλέπωσι· διότι αὐτὸς ὁ Κύριος θέλει εἶσθαι εἰς αὐτούς «φῶς αἰώνιον» (Ἠσαΐ. ξ, 19)· ε.) δὲν θέλουσιν ἔχειν μήτε γάμου χρεῖαν καὶ συναφείας σωματικῆς, μηδ' ἄλλης τινος ἀπὸ τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἡδονάς (α). Τοσαύτη θέλει εἶσθαι ἡ δόξα τῆς ἀναστάσεως, μετὰ τὴν ὁποίαν θέλουσι παρασταθῇν οἱ ἀναστάντες εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς ὁποίας ὠμιλήσαμεν (§. ιδ).

Σημ. Γ'. Τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν θειότατον δόγμα συντελεῖ πολὺ εἰς παραμυθίαν τῶν θλίψεων τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ μάλιστα τοῦ ἐκ τοῦ θανάτου φόβου· διότι δι' αὐτοῦ πληροῦται ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἀπὸ χαρὰν ἄφραστον καὶ βεβαιοτάτην ἐλπίδα τῆς ἀθανασίας, χαρίσματος τῷ ὄντι ἀξιοπρεπεστάτου εἰς τὸ εὐγενέστατον πάντων τῶν ὄντων, τὸν ἄνθρωπον, καὶ λαμπροτάτου χαρακτηῖρος τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας (β).

ΑΡΘΡΟΝ ΙΒ'.

§. λδ'. Τὸ δωδέκατον καὶ τελευταῖον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως μᾶς βεβαιώνει, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, οἱ μὲν δίκαιοι θέλουσι κληρονομήσειν τὴν αἰώνιον ζωὴν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς θέλουσι καταδικασθῇν εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν.

Σημ. Α'. Ἡ αἰώνιος ζωὴ, τὴν ὁποία θέλουσι κληρονομήσειν οἱ δίκαιοι, ὑφίσταται εἰς τὴν μακαριωτάτην κατάστασιν χαρᾶς ἀληθεστάτης, μονιμωτάτης, μεγίστης καὶ παντοτεινῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θέλει μετέχειν ὁ νοῦς καὶ ἡ θέλησις αὐτῶν. Ὁ νοῦς θέλει ἔχειν τὸ καθαρώτατον φῶς τῆς θείας γνώσεως (γ)· διότι ἡ ὑψίστη καὶ μακαριωτάτη θεότης θέλει φανῇν τότε μὲν ὅλας αὐτῆς τὰς ἀπείρους τελειότητας, καὶ εἰς τὸ φωτεινότατον ἔσοπτρον τῆς θείας σοφίης θέλομεν θεωρήσειν καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα, ἕκαστον εἰς τὴν αὐτοῦ τελειότητα, καθίσον δύναται νὰ χωρήσῃ ὁ περιορισμένος νοῦς ἡμῶν. Εἰς δὲ τὴν θέλησιν θέλει

(α) Ματθ. κβ, 29. — (β) Ἰωάν. ς, 40. Πράξ. κδ, 15—16.

(γ) Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Α. Κορινθ. ιγ, 12.

Τὴν Δ'. ἡμέραν ἔκτισε τοὺς φωστῆρας τοῦ στερεώματος, τὸν ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην καὶ τοὺς Ἀστέρας ἀπὸ τοῦ φῶς τὸ κτισθὲν τὴν Α'. ἡμέραν (α).

Τὴν Ε'. ἡμέραν ἔκτισε τοὺς ἰχθύας εἰς τὰ ὕδατα καὶ τὰ πετεινὰ εἰς τὸν αέρα, ἀμφοτέρω τὰ γένη ἀπὸ τοῦ ὕδατος τὴν οὐσίαν (β),

Τὴν Σ'. ἡμέραν τὰ θηρία, τὰ ἑρπετά, καὶ ὅλα τὰ χερσαῖα ζῶα, καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ (γ).

Οὕτως ἔκτισε τὰ ὁρατὰ ὄντα· τὰ δὲ ἀόρατα πνεύματα, δηλαδὴ τοὺς Ἀγγέλους, κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν ἁγίων Πατέρων ἐδημιούργησε πρὸ τῶν ὑλικῶν τούτων καὶ ὁρατῶν κτισμάτων (δ)· κατ' ἄλλους δὲ μεταξὺ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης ἡμέρας (ε). Δύω δὲ εἶναι τὰ εἶδη τῶν Ἀγγέλων, ἀγαθοὶ ἀπολαύοντες διηνεκῶς τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ (ζ), καὶ πονηροί, οἵτινες ἐκτίσθησαν μὲν καὶ αὐτοὶ ἀγαθοὶ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἔχασαν δὲ διὰ τῆς προαιρετικῆς αὐτῶν πτώσεως τὴν ἀγαθότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθησαν, καὶ ἐξέπεσαν ἀπὸ εὐδαιμονεστάτης εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν (η).

Γ'. Ὅτι ὁ Θεὸς προνοεῖ διὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντα κόσμον καὶ κυβερνᾷ τὰ πάντα πανσόφως (Μέρ. Α'. Τμήμ. α. §. 15'), ἐξαιρέτως δὲ πάντων τὸν ἄνθρωπον. Πρῶτον δὲ ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον ἐπλασεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀδάμ, δημιουργήσας μὲν τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐκ χοός, ἐμφυσήσας δὲ εἰς αὐτὸ τὴν αὔλον καὶ ἀθάνατον ψυχὴν (θ). Τοῦτο τῆς ζωοποιῶ πνοῆς τὸ φύσημα δὲν πρέπει νὰ νοῆται ὑλικῶς (ι), μήτε νὰ νομίζωμεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ συνίσταται ἀπὸ αέρα ἢ ἀτμόν, ἀλλὰ μήτε ἐξ ἐναντίας ὅτι εἶναι μέρος τῆς θείας οὐσίας (κ), ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν ἔχει μέρη ὡς ἀπλούστατον ὄν. Τροπολογικῶς δὲ διὰ τοῦ ἐμφυσήματος ἐξέφρασεν ἡ Γραφὴ τὴν εἰς τὸ ὑλικὸν σῶμα ἐμφύτευσιν τῆς αὔλου οὐσίας, ἡ ὁποία

(α) Γεν. α, 44—49. — (β) Γεν. α, 20—23. — (γ) Γεν. α, 24—31. — (δ) Βλ. Γρηγορ. Ναζιανζ. Λόγ. λη. καὶ Μ. Βασίλ. εἰς τὴν ἐξαήμε. Ὁμιλ. α. Τομ. α. σελ. 7. καὶ Χρυσόστ. Τόμ. γ. σελ. 477. — (ε) Ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ ργ. Ψαλμ. ὅπου ἀριθμουμένων τῶν ἔργων τῆς α' καὶ β' ἡμέρας (στίχ. 2, 3), γίνεται ὕστερον μνεῖα καὶ τῶν ἀγγέλων (στίχ. 4), ἔπειτα ἀκολουθεῖ τὸ ἔργον τῆς γ' ἡμέρας (στίχ. 5. κτξ.). Βλ. Πλάτων. Κατηχ. σημειώσ. §. 44. Μερ. 6. — (ζ) Ματθ. ιη, 10. Οὗτοι « πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν ». Ἑβρ. α, 44. καὶ Ψαλμ. ρβ, 24. — (η) Ἐπιστ. Ἰουδ. στίχ. 6. Λουκ. ι, 48. — (θ) Γενέσ. 6, 7. Ματθ. ι, 28. — (ι) Ὡς ἐδόξαζαν κακοφρόνως οἱ Ἀνθρωπομορφῖται. Βλ. Θεοδώρητ. Ἐκκλησ. ἱστορ. ιδ. — (κ) Ὡς ἐφρόνουν οἱ Μανιχαῖοι. Βλ. Φωτ. Μυριόβιβλ. Ἀναγν. 479.

κούφισιν τῶν σωματικῶν κόπων, χωρὶς νὰ βλάβῃ μήτε τοῦ εὐθυμοῦντος τὴν ψυχὴν, μήτε τὸν πλησίον εἰς τὸ παραμικρόν.

δ.) Ὅσοι ποιμένες ὄντες δὲν διδάσκουσιν εὐσεβῶς τὸ ποίμνιον αὐτῶν μήτε κηρύττουσιν εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἢ αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν, ἢ ἂν ἦναι ἀδύνατοι πρὸς τοῦτο, δι' ἀξίων τοῦλάχιστον ἱεροκηρύκων, ἢ δι' ἀναγνώσεως ἐκκλησιαστικοῦ τινος βιβλίου. Οὗτοι εἶναι οἱ μήτε αὐτοὶ ἐμβαίνοντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, μητ' ἄλλους ὀδηγοῦντες νὰ ἐμβωσιν (α) ὥσαύτως ἀμαρτάνευσιν καὶ ὅσοι ἀναγνώσται ὄντες, ἢ ψάλλται, ἢ ἱεροκήρυκες, ἢ ἀπλῶς ὑπηρεταὶ τῆς Ἐκκλησίας ὅποιοιδήποτε, κάμνουσιν τὸ ἔργον αὐτῶν ἀνευλαβῶς ἢ ἀπροσέκτως, ἢ ἀμαθῶς, καὶ σκανδαλίζουσιν ἀντὶ νὰ ὠφελήσωσι τὸν πλησίον αὐτῶν, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν.

ε.) Ὅσοι ἐκ τῶν πολλῶν αὐτῶν ὑπαρχόντων δὲν δίδουσι οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον μέρος εἰς τὰς ἀναγκαίας πνευματικὰς χρείας, ἀλλ' ἢ καταθάπτουσι τὴν περιουσίαν των εἰς τοὺς γόλπους τοῦ Μαρμωνᾶ, ἢ τὴν ἐξοδεύουσιν εἰς ἀπολαύσεις ἡδονῶν ἀθεμίτων, ἢ εἰς παιγνίδια ζημιώδη, οἷον κύβους, χαρτία, καὶ τὰ τοιαῦτα τὰ ὅποια ὁπόταν παίζονται αἰσχροκερδῶς καὶ ἀπονεινοημένως, ἀφανίζουν καὶ τὴν περιουσίαν καὶ τὴν υἰερίαν τοῦ παίζοντος, καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ κολάζουσιν, ὥς ἐξορίζοντα ἐξ αὐτῆς τὴν θεοσέβειαν διὰ τῶν συγχῶν ὀρκων καὶ ἁρῶν καὶ βλασφημιῶν τοῦ θεοῦ ὀνόματος· τοὺς τοιούτους αἰσχροκερδεῖς οὐ μόνον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ κατακρίνει, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ φιλοσοφία συγκαταριθμεῖ μετὰ τῶν ληστῶν (β) Ὅλοι οἱ εἰς τὰ ρητεθέντα ἐγκλήματα ὑπεύθυνοι βεβηλόνουσι τὸ Σάββατον, ἀντὶ νὰ τὸ ἀγιάσωσι. καὶ ζεροῦνται τῆς μελλούσης ἐκείνης μεγάλης ἐορτῆς τῆς μετὰ τῶν δικαίων καὶ ἀγίων ἀνδρῶν μεγαλοπρεπέστατα τελουμένης εἰς τοὺς αἰῶνας.

Σημ. Γ'. Αἱ προειρημέναι τέσσαρες ἐντολαὶ διδάσκουσι περὶ Θεοῦ, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ὀφειλουμένης λατρείας· αἱ δὲ ἐπόμεναι ἐξ ἀποβλέπουσι τὸν πλησίον, τέλος ἔχουσαι τὴν εἰρηνικὴν καὶ εὐδαίμονα διαγωγὴν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

ΑΡΘΡΟΝ Π'.

§. θ'. Ἡ πέμπτη ἐντολὴ προσάσσει νὰ προσφέρωμεν τὴν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τοὺς γονεῖς ἡμῶν· ὑπὸ δὲ τὸ ὄνομα τῶν

(α) Ματθ. κγ, 13. — (β) Ὁ μὲν τοι κωδευτής, καὶ ὁ λωπυδότης καὶ ὁ ληστής τῶν ἀνελευθέρων εἰσὶν, αἰσχροκερδεῖς γάρ. Ἀριστοτ. Ἠθικ. Νικομ. δ.

σιν ταύτην· λέγω δὲ φθόνον, σκληροκαρδίαν, ὑπερβολικὴν φιλαυτίαν, κτλ. β'.) εἰς τὸ νὰ ἐπιθυμῇ νὰ ἀνταγαπᾶται ὑπ' αὐτοῦ, ἀπεχόμενος ἀπὸ πᾶν ὅ,τι ἐμποδίζει τὴν ἀνταγάπην ταύτην καὶ σκανδαλίζει τὸν πλησίον του, λέγω δὲ ὀργὴν κατ' αὐτοῦ, ἐρεθισμόν, καταφρόνησιν, ἀντεκδίκησιν διὰ τινὰ λύπην ἢ ἀδικίαν ἐλαφράν, καὶ τὰ τοιαῦτα· διότι χρέος τῆς ἀγάπης εἶναι καὶ νὰ ὑποφέρωμεν μὲ ὑπερμονὴν τὰς παρὰ τῶν πλησίων ἀνεκτὰς ἀδικίας, νικῶντες μὲ τὸ ἀγαθὸν τὸ κακόν. Τῶν δὲ ἀποτελεσμάτων τῆς ἀγάπης τὰ εἶδη εἶναι τρία· α'.) εὐποιΐα περὶ τὸ σῶμα, ὅποια εἶναι τῆς ἐλεημοσύνης τὰ ἔργα, ὅσα ἀποβλέπουν τὴν διατήρησιν τῆς ζωῆς, καὶ ὑγείας, καὶ τιμῆς καὶ ἀναπαύσεως τοῦ πλησίου, τὰ ὅποια ἕκαστος χρεωστεῖται ἐξ ἀνάγκης νὰ πράττῃ (α). β'.) εὐποιΐα περὶ τὴν ψυχὴν, ὅποια εἶναι τὰ πρὸς σωτηρίαν ψυχικὴν ἀποβλέποντα ἔργα, ἡγουν παρηγορία τῶν λυπουμένων, ἀνάκτησις τῶν ἀπηλπισμένων, ἐπιστροφή τῶν ἀμαρτανόντων μὲ φρόνησιν, καὶ ζῆλον, καὶ εἰλικρίνειαν καὶ ἐπιείκειαν γινομένην, διδασκαλία τῶν ἀμαθῶν διὰ λόγων καὶ διὰ παραδειγμάτων ἀγαθῶν, ἀποφυγὴ παντὸς σκανδάλου βλάπτοντος τὸν πλησίον, καὶ τὰ τοιαῦτα (β). γ'.) θερμὴ ζήτησις τῆς πρὸς πάντα τὸν πλησίον εἰρήνης (γ), διὰ τῆς ὅποιας ὑπάρχουσιν μὲν τὴν εἰρήνην διαφυλάττομεν, φυγοῦσαν δὲ διὰ τινὰ περίστασιν πάλιν ἀνακαλοῦμεν. Τοῦτο δὲ γίνεται, ἐὰν ἀποδίδωμεν εἰς ἕκαστον τὸ ὀφειλόμενον, καὶ ἐὰν ὑποφέρωμεν τὰ ἐλαττώματά του καὶ ἐὰν διαιρεθέντες ποτὲ μετανοῶμεν εὐθὺς διαλύοντες τὴν ἔριν, καὶ φιλιονόμενοι εἰλικρινῶς. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἡ πρὸς τὸν πλησίον αὕτη ἀγάπη ἀποβλέπει γενικῶς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς ἐξαίρεσιν, εἴτε φίλους, εἴτε ἐχθρούς, εἴτε ὁμογενεῖς, εἴτε ἄλλοεθνεῖς· διαφέρει δὲ κατὰ βαθμοὺς ἀναλόγους πρὸς τοὺς βαθμοὺς τῆς πλησιεστέρας σχέσεως πρὸς ἕκαστον πλησίον μας, κατὰ τε πίστιν καὶ κατὰ φυσικὴν τοῦ σώματος συγγένειαν θεωρουμένης, ὡς εἵπομεν (Μερ. Β. Ἀρθρ. Γ'. §. δ'). Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς τοῦ πλησίου ἀγάπη. Ὅσοι δὲ ἀγαπῶσι χωρὶς νὰ δείξωσιν ἀγάπης ἔργα, ἀλλὰ μόνον διὰ λόγων εὐνοϊκῶν καὶ ἐξωτερικῶν φάσεων πολιτισμοῦ καὶ εὐπροσιγορίας ἐνδεικτικῶν, οὗτοι εἶναι ὑποκριταί, καὶ οὐχὶ πιστοὶ ἀδελφοί (δ).

(α) Α. Ἰωάν. β. 17. Α. Τιμῶθ. δ. 10.—(β) Ἑβρ. ι. 24. Ἰακώβ. ε, 9.—(γ) Ματθ. ε. 9. Ῥωμ. ιβ. 19. Α. Πέτρ. γ. 9.—(δ) Α. Ἰωάν. γ, 48.

ἁμαρτήματά του, καὶ ὀνομάζει ἀρετὴν τὴν κακίαν, καὶ ἀντιστρόφως κακίαν τὴν ἀρετὴν, λέγων, λόγου χάριν, τὴν μὲν εὐσέβειαν δεισιδαιμονίαν, τὴν δὲ θρασύτητα μεγαλοφυχίαν, καὶ τὰ ἄλλα ὡσαύτως. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐγράφη ὁ θεῖος νόμος, διὰ νὰ βλέπῃ ὁ ἄνθρωπος ὡς εἰς ἔσθπτρον πάντοτε εἰς αὐτόν, τί πρέπει νὰ πράττῃ, καὶ τί ν' ἀποφεύγῃ.

Σημ. Γ'. Εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ θείου νόμου συνεργεῖ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, χωρὶς τῆς ὁποίας πλανᾶται ὁ ἄνθρωπος. Δὲν δύναται δὲ οὐδεὶς ἀπὸ τοὺς θνητοὺς ἐντελῶς νὰ τὸν ἐκπληρώσῃ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διὰ τοῦτο ὅλοι χρῆζομεν τοῦ θείου ἐλέους, ὡς παραβαίνοντες τὸν νόμον πυκνά. Διακρίνονται δὲ οἱ εὐσυνείδητοι παραβάται ἀπὸ τοὺς πονηροὺς ἐκ τῶν τεσσάρων τούτων σημείων· α.) οἱ εὐσυνείδητοι ἀπέχονται ἀπὸ τὰς βαρείας παραβάσεις καὶ ἁμαρτίας· οἷον βλασφημίαν, ἀδικίαν, κτλ. β.) δὲν ἁμαρτάνουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ βουλῆς καὶ ἐξεπίτηδες, ὡς οἱ πονηροί, ἀλλ' ἦτοι ἐξ ἀγνοίας ἢ ἐξ ἀπάτης· γ.) μετὰ τὴν ἁμαρτίαν μετανοοῦσιν εὐθύς, καὶ διορθώνονται. δ.) ἀποφεύγουσι τὰς ἐκ τῆς ἑξέως ἁμαρτίας, καὶ σπουδάζουσι νὰ τὰς ἀποβάλλωσιν, ἐν ᾧ οἱ πονηροὶ ἐπιμένουσιν εἰς αὐτάς ἀδιόρθωτοι μέχρι τέλους. Τέσσαρα ὡσαύτως εἶναι τὰ σημεία τῆς εἰς τὸν θεῖον νόμον ἀληθινῆς ὑποταγῆς, τὰ ὅποια ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ ἀπὸ τοὺς ποιοῦντας τὸ θέλημά του· α.) εἰλικρινὴς ὑποταγὴ εἰς τὰς ἐντολάς, οὐχὶ ἐκ βίας καὶ δυναστείας, ἀλλ' ἀπὸ καρδίας μετὰ χαρᾶς γινομένη. β.) γενικὴ ἀποταγή, ἦτοι ἀποφυγὴ ἀφ' ὅλας τὰς ἁμαρτίας (α), καὶ συνοικειώσεις πρὸς ὅλας τὰς ἀρετάς κατὰ τὸ δυνατόν (β)· γ.) ἐπιμονὴ εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς ἀρετῆς (γ)· δ.) σπουδὴ εἰς τὴν κατ' ἀρετὴν τελείωσιν, ὅσον εἶναι δυνατόν εἰς τὸν ἄνθρωπον (δ).

ΑΡΘΡΟΝ Γ'.

§. δ'. Ὁλος ὁ νόμος καὶ αἱ ἐντολαὶ θεμελιοῦνται εἰς δύο τινά, ἡγουν εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν πλησίον.

Σημ. Α'. Ἡ Δεκάλογος τοῦ Μωϋσέως περιέχει τὰς δέκα ἐντολάς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τέσσαρες πρῶται ἀναφέρονται εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην,

(α) Ἰακώβ. 6, 40. — (β) Β'. Πέτρ. α, 5—7. — (γ) Ῥωμ. 6, 7. — (δ) Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστι. Ματθ. ε, 48.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

	Σελ.
Πρὸς τοὺς Σμυρναίους.	7
Κυρίλλου Γιατρίάρχου Κωνσταντίν. Συνοδική ἐπιστολή.	14

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ὅρισμός καὶ ἀρχὴ τῆς Κατηχήσεως §. α.	17
Διαιρέσεις αὐτῆς §. β—γ.	18—19

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

Περὶ τῆς Φυσικῆς τοῦ Θεοῦ Γνώσεως.

ΑΡΘΡΟΝ Α΄.

Περὶ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ §. α.	20
--------------------------------------	----

ΑΡΘΡΟΝ Β΄.

Περὶ οὐσίης Θεοῦ καὶ τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ. §. β.	21
Περὶ Δημιουργίης §. γ.	22
Περὶ πλάσεως ἀνθρώπου καὶ τοῦ κατ' εἰκόνα. § δ. καὶ ε.	23
Περὶ προνοίας §. ς. ζ.	23—24

ΑΡΘΡΟΝ Γ΄.

Περὶ Θεοσεβείας §. η.	24
Περὶ τῆς διπλῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας §. θ.	25
Περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς §. ι.	26
Περὶ τῆς διαφθορᾶς τοῦ ἀνθρώπου §. ια.	27
Περὶ τῆς κατὰ τοῦ ἀνθρώπου θείας ὀργῆς. §. ιβ.	27
Περὶ τοῦ μέτρου τῆς καταλλαγῆς τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ §. ιγ.	27—28

ΜΕΡΟΥΣ Α΄.

ΤΜΗΜΑ Β΄.

Περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς πίστεως	
Περὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς §. α.	28—30

ἀπολύουσι τοὺς πταίστας, καὶ καταδικάζουσι τοὺς ἀθώους, προδίδοντες τὸ δίκαιον, τοῦ ὁποίου διωρίσθησαν ἄνωθεν φύλακες καὶ ὑπερασπισταί. Μετὰ τούτων συναριθμοῦνται καὶ ὅσοι δύνανται νὰ πράξωσι καλόν, καὶ δὲν τὸ πράττουσιν· οἷον νὰ βοηθήσωσιν ἄρρώστον κινδυνεύοντα, νὰ περιθάψωσι πτωχοὺς ἀποθνήσκοντας διὰ πείναν ἢ κρύος, νὰ παρηγορήσωσιν ὀλιγοψύχους καὶ ἀπηλπισμένους. Τοιοῦται εἶναι καὶ ὅσοι δυνάμενοι δὲν ἐμποδίζουσι τὰ κακά, οἷον φόνους, μάχας, πυρκαϊάς, καὶ τὰ τοιαῦτα.

δ.) Οἱ βαρεῖς δεσπύται, ὅσοι τυραννικῶς καταφροτίζουσι τοὺς δούλους καὶ ὑπηκόους των μὲ κόπους καὶ φόρους καὶ κολάσεις ἀνυποφόρους, αἱ ὁποῖαι πράξεις ὀλίγον διαφέρουσιν ἀπὸ τὸν φόνον.

ε.) Οἱ αὐτόχειρες, ὅσοι δηλαδὴ φονεύουσιν αὐτοὶ ἑαυτούς· διότι σφετερίζονται οὗτοι θρασέως τὴν ἐξουσίαν τοῦ Θεοῦ, ὅστις μόνος ὢν κύριος ζωῆς καὶ θανάτου, ἔχει τὸ προνόμιον ὅταν θελήσῃ νὰ ἀφαιρέσῃ αὐτῶν τὴν ζωὴν καθὼς καὶ τὴν ἔδωκεν εἰς αὐτούς. Διὰ τοῦτο οἱ τοιοῦτοι κολάζονται βαρύτατα, ὡς φανερώς ἀντίθεοι. Συναριθμοῦνται δὲ μετ' αὐτῶν καὶ οἱ ῥιψοκίνδυνοι, οἵτινες παραβόλως ταλαντεύουσι τὴν ζωὴν των, ἢ κολυμβῶντες, ἢ φιλοχωροῦντες εἰς τόπον, ὅπου κυριεύει τὸ θανατικόν, ἢ καταχρώμενοι τὰς σαρκικὰς ἡδονάς κτλ.

Σημ. Β'. Ἐν ᾧ ἀπαγορεύει τὸν φόνον αὕτη ἡ ἐντολή, ἐμποδίζει συνάμα καὶ ὅσα δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς τὸν φόνον καὶ ὀδηγοῦσι τὸν ἄνθρωπον βαθμηδὸν εἰς αὐτόν, οἷον τὴν συνερισίαν, τὴν διχόνοιαν, τὴν μάχην, τὸ φιλέκδικον, τὸ μῖσος, τὰς ἀράς, τοὺς ὑβριστικoὺς λόγους (α), τὴν σκληρότητα καὶ τὰ τοιαῦτα. Διατάσσει δὲ ἐξ ἐναντίας τὸ νὰ προσφέρηται τις εὐνοϊκῶς καὶ εἰλικρινῶς εἰς ὅλους, ἂν ᾦναι δυνατόν· τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν εὐσπλαχνίαν, τὴν μακροθυμίαν, τὴν μεγαλοψυχίαν, τὴν ἀμνησικακίαν καὶ τὴν πρὸς ἅπαντας τοὺς πλησίον προσηκόντως γινομένην συνομιλίαν, καθὼς ῥητῶς παραγγέλλει περὶ τούτων ὁ θεῖος Ἀπόστολος (β), καὶ δια νὰ εἶπω συντόμως, τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην.

Σημ. Γ'. Τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης δύο εἶναι τὰ μέρη, ψυχὴ καὶ διάθεσις, καὶ ἀποτελέσματα. Τῆς ψυχῆς ἡ διάθεσις συνίσταται εἰς δύο· α.) εἰς τὸ ν' ἀγαπᾷ τις τὸν πλησίον του, ἐπιθυμῶν μὲν τὸ ἀγαθόν του, ἀπεχόμενος δὲ ἀφ' ὅσα πάθη ἀντίκεινται εἰς τὴν διάθε-

(α) Ματθ. ε, 21—22. καὶ Α' Ἰωάννου γ. 15. Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἄνθρωποκτόνος ἐστί.—(β) Κολοσσ. γ, 12—13.

τὸ «ὁ πιστεύων εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται» (α) φανερώνει τὴν ἀπὸ πάσης αὐστηρότητος τοῦ κριτοῦ ἐλευθερίαν τῶν δικαίων. Πῶς δὲ γενήσεται ἡ ἀνάστασις τοῦ ἐφθαρμένου καὶ εἰς χοὴν μεταβεβλημένου ἀνθρωπίνου σώματος, ὁ ἀσθενὴς ἱμῶν νοῦς δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ. Οἱ αὐτοὶ λόγοι, οἵτινες ἀποδεικνύουσι τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, οἱ αὐτοὶ ἐμπεδονοῦσι καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. Ὑπερτέρα δὲ παντὸς ἀνθρωπίνου λόγου εἶναι τῆς θείας Γραφῆς ἡ μαρτυρία. Ἐπειτα τί εἶναι ἀδύνατον εἰς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ; Τίς δύναται νὰ ἐννοήσῃ πῶς ἐκ τοῦ μηδενὸς ὁ ὕψιστος δημιουργὸς παρήγαγεν εἰς τὸ εἶναι τὰ σύμπαντα; Αὐτὸς οὕτως ὡσαύτως, ἀκατανοήτως δηλονότι καὶ ὑπὲρ λόγον, θέλει ἐπαναγάγῃ αὐτὰ εἰς τὸ πρότερον εἶδος, ἀφ' οὗ μεταβληθῶσιν εἰς ἕτερον. Τοιαύτην ἀπόδειξιν μεταχειρίζεται ὁ ἀπόστολος Παῦλος, διὰ νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀφροσύνην τῶν, ὅσοι διστάζουσι περὶ τούτου· «Ἄλλ' ἐρεῖ τις· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποῖα δὲ σώματι ἔρχονται; Ἄφρον! σὺ ὁ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. Καὶ ὁ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε» (Α. Κορινθ. ιε. 35—38).

Σημ. Β'. Ἡ κοινὴ ἀνάστασις θέλει συμβῇν εἰς τὴν δευτέραν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ (β) ὁπότε ὑπὸ Ἀγγέλων σαλπιζόντων μεγάλως ἐγερθέντες ὡς ἐξ ὕπνου ὅλοι οἱ νεκροί, καὶ ἀρπηγέντες «ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα» (Α'. Θεσσαλον. δ, 17), θέλουσι παρασταθῇν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Χριστοῦ. Ὅσοι δὲ τότε τύχωσι ζῶντες, «ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγῇσονται», οὐχὶ ἀπρθανόντες τὸν κοινὸν θάνατον, ἀλλὰ παθόντες ἀπροσδόκητόν τινα καὶ θαυμασίαν ἀλλοίωσιν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀποστόλου, «Πάντες μὲν οὐ κοιμησόμεθα· πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα» (Α. Κορινθ. ιε, 51). Ταύτην δὲ τὴν μυστηριώδη ἀλλοίωσιν περιγράφει θαυμασίως τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς (γ). Διὰ τῆς ἀλλοιώσεως ταύτης τὰ σώματα τῶν δικαίων γενήσονται α.) ἄφθαρτα καὶ ἀθάνατα, χωρὶς ποτὲ νὰ χωρισθῶσι πλέεν ἀπὸ τὴν ψυχὴν, ἢ νὰ πάθωσιν ἄλλην τινὰ μεταβολήν· β.) δεδοξασμένα, ἥτοι θέλουσιν ἔχειν τὰ χαρίσματα ἐνός τινος ἀμαράντου κάλλους εἰς ἡλικίαν τελείαν (δ)· γ.) ἰσχυρά, ἥτοι ἀνάλωτα

(α) Ἰωάν. ε, 24—(β) Ματθ. κδ, 31 καὶ κε, 6.—(γ) Α. Κορινθ. ιε, 42—44, 53. — (δ) Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος, Ματθ. ιγ, 43.

εὐκαιρίαν. Αὐτοὶ δὲ χρεωστοῦσιν ἐξ ἐναντίας νὰ λησμονῶσι τὰς εἰς τοὺς ἄλλους εὐεργετίας των, καὶ νὰ μὴ ἀπαιτῶσι δυναστικῶς ἀμοιβὰς τῶν χαρίτων γινόμενοι ἐνοχλητικοὶ καὶ ἀηδεῖς μὲ τὴν συνεχῆ αὐτῶν ἀνάμνησιν.

ε) Νὰ ἀγαπῶσιν αἱ γυναῖκες τοὺς ἄνδρας αὐτῶν, σεβόμεναι καὶ ὑπακούουσαι εἰς αὐτοὺς μετὰ χαρᾶς καὶ εὐλικρινείας καὶ φροντίζουσαι ἐπιμελῶς περὶ τῆς τοῦ οἴκου των σωτηρίας (α). ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἄνδρες χρεωστοῦσι ν' ἀγαπῶσιν ὡς ἑαυτοὺς τὰς ἰδίας γυναῖκας, συμπεριφερόμενοι μὲ αὐτάς, καὶ ὑποφέροντες πρῶως τὰ ἐλαττώματά των (β).

ς.) Νὰ τιμῶσιν οἱ δοῦλοι τοὺς δεσπότας αὐτῶν· ὑφίσταται δὲ ἡ τιμὴ αὕτη α.) εἰς τὸ πρὸς αὐτοὺς σέβας, τὸ ὅποιον θέλουσι μάλιστα φυλάττειν εἰς τὰς μετ' αὐτῶν προσδιαλέξεις, ἀποδίδοντες εἰς αὐτοὺς τὴν προσήκουσαν τιμὴν β) εἰς τὴν πίστιν, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ παρόντας καὶ ἀπόντας θέλουσι τοὺς ὑπηρετεῖν φυλάττοντες αὐτοὺς ἀπὸ πᾶσαν ζημίαν, καὶ σπουδάζοντες πιστῶς διὰ τὸ κέρδος αὐτῶν γ.) εἰς τὴν ὑπακοήν, μὲ τὴν ὁποίαν θέλουσιν ὑποδέχεσθαι τὰς προσταγὰς των, ἐκτελοῦντες αὐτάς προθύμως καὶ ὑποφέροντες ἀγογγύστως, ἂν τύχη, τὴν σκληρότητα καὶ δυσκολίαν αὐτῶν χωρὶς ἀντιλογίας (γ). Οἱ δεσπόται πάλιν ἀμοιβαίως χρεωστοῦσι νὰ προσφέρωνται πρὸς τοὺς ὑπηρετάς των ὡς πατέρες χρηστοὶ καὶ προσηνεῖς, α.) ἀγαπῶντες αὐτούς, καὶ μεταχειριζόμενοι φιλανθρώπως εἰς πᾶσαν ὑπηρεσίαν καὶ εἰς τὰς κολλάσεις αὐτάς, ἂν τύχη, τὰς ὁποίας δι' οὐδὲν ἄλλο τέλος πρέπει νὰ μεταχειρίζωνται, εἰμὴ πρὸς διόρθωσιν τῶν ἰθῶν των β.) φυλάττοντες πρὸς αὐτοὺς δικαιοσύνην, καὶ ἀποδίδοντες τὸν προσήκοντα μισθὸν των καὶ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν μὲ αὐτάρκειαν γ.) φροντίζοντες περὶ τῆς ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας καὶ διδάσκοντες αὐτοὺς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ (δ).

Σημ. Γ'. Ἀπὸ τὴν τήρησιν τῶν μερικῶν τούτων καθηκόντων κρέμαται ἡ εὐδαιμονία ἐκάστου κατὰ μέρος, καὶ κοινῶς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν· διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἀπόστολοι τόσον ἐπιμελῶς διαγορεύουσι περὶ αὐτῶν εἰς τὰς ἐπιστολάς των, καὶ ὁ

(α) Ἐφεσ. ε, 22. Α' Κορινθ. ζ, 3—5. — (β) Κολοσσ. γ. 18—19. — (γ) Ἴδε τὰ καθήκοντα τῶν δούλων Ἐφεσ. ζ, 5—8. Κολοσσ. γ, 22—23. Α. Τιμ. ζ. 4—2. Τιτ. 6, 9, 10. Α. Πέτρ. 6, 18. 19. — (δ) Κολοσσ. δ, 1. Ἐφεσ. ζ, 9.

νηρὰ ἔργα· δ'.) ἡ φροντίς περὶ τῆς εὐτυχίας αὐτῶν διὰ τῆς εἰς τὸ προσῆ-
κον ἐπάγγελμα ἐγκαταλέξεως καὶ τῆς τῶν ἀναγκαίων ἐξόδων χορηγίας.
Ὅλαι δὲ αὗται αἱ πράξεις πρέπει νὰ ᾖναι συνωδευμέναι μετὰ θερμῆς
πρὸς Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν προσευχῆς.

β'.) Νὰ τιμῶμεν τοὺς ἡγεμόνας ὡς χρηστοὺς διοικητάς μας μετὰ
Θεόν· ὑφίσταται δὲ αὕτη ἡ τιμὴ· α'.) εἰς τὸ νὰ ᾖμεθα πιστοὶ πρὸς αὐ-
τούς· β'.) εἰς τὸ νὰ ὑποτασσώμεθα μετὰ χαρᾶς εἰς τὰς προσταγὰς καὶ
τοὺς νόμους αὐτῶν, ἐν ὅσῳ εἶναι σύμφωνα πρὸς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· γ'.)
εἰς τὸ νὰ πληρόνωμεν ἐθελουσίως τοὺς διατασσομένους φήρους, καὶ νὰ
ἀναδεχώμεθα τῆς πολιτείας τὰ ἔαρη (α). δ) εἰς τὸ νὰ παρακαλῶμεν
τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν (β). Ἀμοιβαίως δὲ καὶ οἱ ἡγεμόνες χρεωστοῦσι
κατὰ τὸν θεῖον νόμον· α'.) νὰ συνεργῶσιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς βασιλείας
τοῦ Θεοῦ, ἡγουν εἰς τὸν πλατυσμόν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἑυαγγελίου
ὁδηγοῦντες δι' αὐτῆς τοὺς ὑπηκόους πρὸς τὴν εὐσέβειαν, ὡς τ ι θ η ν ο ἱ
τῆς Ἐκκλησίας ὄντες, καθὼς τοὺς ὀνομάζει τὸ Πνεῦμα διὰ τοῦ Προφή-
του (γ)· β'.) νὰ διοικῶσι τοὺς ὑπηκόους των δικαίως καὶ εὐσυνειδήτως,
ἀνταμείβοντες μὲν τὴν ἀρετὴν, κολάζοντες δὲ τὴν κακίαν κατὰ τοὺς
νόμους, καὶ προνοοῦντες διὰ τὸ καλὸν καὶ τὸν φωτισμὸν τῶν ὑποκειμέ-
νων εἰς αὐτούς, ὡς πατέρες χρηστοί (δ).

γ'.) Νὰ τιμῶμεν τοὺς πνευματικοὺς κυβερνήτας καὶ ποιμένας, ἀγα-
πῶντες αὐτοὺς ἀνυποκρίτως καὶ ὑποτασσόμενοι εἰς τὰς πατρικὰς αὐτῶν
συμβουλάς μὲ σέβας, καὶ προσέτι βοηθοῦντες αὐτοὺς εἰς τὰς σωματι-
κὰς χρείας (ε). Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ποιμένες ἀμοιβαδὸν χρεωστοῦσι·
α'.) νὰ ἐκπληρώνωσι τὰ χρέη τοῦ ἐπαγγέλματός των ἀόκνως καὶ ἀμώ-
μως, στερεόνοντες εἰς τὴν ἀρετὴν μὲ τῆς ἐναρέτου ζωῆς αὐτῶν τὸ
παράδειγμα τὸ ποιμνιὸν των· β'.) νὰ τοὺς διδάσκωσι διὰ τοῦ λόγου καὶ
ἐμμέσως διὰ διδασκάλων σοφῶν σπουδάζοντες εἰς τὸν φωτισμὸν τῶν
λογικῶν αὐτῶν προβάτων· γ'.) νὰ εὐχῶνται θερμῶς ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς
Θεόν (ς).

δ'.) Νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς διδασκάλους ἡμῶν καὶ τοὺς ἄλλους εὐεργέ-
τας, εὐγνώμονες ὄντες πρὸς αὐτοὺς καὶ μνήμονες πάντοτε τῶν εὐεργε-
σιῶν των, ἀντὶ τῶν ὁποίων χρεωστοῦμεν νὰ τοὺς βοηθῶμεν εἰς πᾶσαν

(α) Ματθ. κβ, 20 καὶ Ῥωμ. ιγ, 7. Α'. Πέτρ. 6, 13—17. — (β) Α. Τιμοθ. 6,
1—2. Ἱερεμ. κθ, 7. — (γ) Ἡσαΐ. μθ, 23. — (δ) Δευτερ. ις, 19. — (ε) Α'.
Θεσσαλ. ε, 12—13 καὶ Ἑβρ. ιγ, 17. — (ς) Α'. Πέτρ. ε, 2—3.

Σημ. Α'. Τρία τινὰ μᾶς διδάσκει ὁ Ἐπίλογος· α. ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Βασιλεὺς τοῦ κόσμου· β. ὅτι διοικεῖ τὸ πᾶν μετὰ τὴν παντοδυναμίαν του· γ. ὅτι ἡ δόξα του εἶναι ἄπειρος. Αὕτη δὲ ἡ δόξα, καὶ δύνამις αὐτοῦ καὶ βασιλεία θέλουσι διαρκεῖν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Ἐκ τούτου δύω τινὰ προκύπτουσι συμπεράσματα· α) ὅτι εἰς τὸν Βασιλέα, καὶ προνοητὴν, καὶ πτερά ἡμῶν ἀναγκαίως πρέπει νὰ προστρέχωμεν διὰ τῆς Προσευχῆς ζητοῦντες παρὰ τῆς ἀγαθότητος του τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ συντήρησιν· β) ὅτι τῶν προσευχῶν ἡμῶν ὅλων σκοπὸς κυριώτατος πρέπει νὰ ᾖ ἡ αὐξήσις τῆς βασιλείας καὶ δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς δόξαν τοῦ παναγίου ὀνόματός του πρέπει νὰ ἀναφέρονται ὅσα ἀγαθὰ αἰτούμεν καὶ λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ (α).

Σημ. Β'. Ἡ λέξις Ἀμήν εἶναι ἑβραϊκὴ· προστιθεμένη δὲ εἰς τὸ τέλος τῆς Προσευχῆς δηλοῖ τῶν ἐπιθυμιῶν μας τὴν εἰλικρίνειαν καὶ βεβαίωσιν τῆς ψυχῆς μας, ὅτι θέλομεν εἰσακουσθῆν παρὰ Θεοῦ. Οὕτω προσευχόμενοι πρὸς Θεὸν λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ τὴν χάριν εἰς πληρώσιν τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐντολῶν, καὶ ἐνδυναμόνομεν τὴν ἐκ θερμῆς πίστεως εἰλικρινῆ πρὸς αὐτὸν ἐλπίδα, διὰ τῆς ὁποίας περιμένομεν καὶ τὴν εἰς ταύτην τὴν ζωὴν πατρικὴν αὐτοῦ κυβέρνησιν καὶ περίθαλψιν, καὶ τὴν εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἀνταμοιβὴν τῶν πράξεών μας καὶ ἐπιτυχίαν τῶν ὁποίων ἡτοίμασεν ἀγαθῶν διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ θεράποντας. «Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ἐλπίδος πληρώσαι ἡμᾶς πάσης χαρᾶς καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πιστεύειν, εἰς τὸ περισσεύειν ἡμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν δυνάμει Πνεύματος ἁγίου» (β). Ἀμήν!

(α) Ψαλμ. ρε. — (β). Ῥωμ., ιε 13.

ΤΕΛΟΣ.

καὶ ἐλπίς διὰ τὸ ἀγαθόν, ἄλλως δὲν ἔθελον εἶσθαι τόσον φυσικὰ αἰσθήματα εἰς τὸν ἄνθρωπον (§. α. Δ'). γ') ἡ πολλῶν ἐθνῶν σύμφωνος περὶ τούτου ὁμολογία· καὶ τελευταῖον δ') αἱ ἐπὶ τῆς γῆς πολλάκις κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἐκδικήσεις, αἵτινες εἶναι προάγγελοι τῆς μελλούσης κοινῆς κρίσεως, διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι τετηρημένοι (α).

§. ια'. Εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν οὐδέποτε ὁ ἄνθρωπος δὲν φαίνεται καθαρὸς καὶ ἅγιος ὅσον ἀπαιτεῖται, ἀλλὰ μάλιστα ἐξελέγχεται ἀκαθαρτος ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν καὶ παραβάτης τοῦ νόμου του.

Σημ. Διὰ νὰ παρρησιασθῇ τις δίκαιος ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, ἔπρεπε νὰ ᾔηται ἀναμάρτητος· ἀλλὰ τοῦτο τίς ποτε δύναται νὰ τὸ καυχῇθῃ ἐν ὧ ἔχει συνείδησιν (β); Ἐντεῦθεν φαίνεται ἡ κοινὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διαφθορά, περὶ τῆς ὁποίας συνεφώνουν προσέτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἐθνικοὶ (γ), καὶ τὴν ὁποίαν καὶ αὐτοὶ ἡμεῖς πολλάκις συναισθανόμεθα πολεμούμενοι ἀφ' ἑαυτῶν, ὅποτε θέλομεν μὲν καὶ γνωρίζομεν τὸ ἀγαθόν, πράττομεν δὲ ὡς αἰχμάλωτοι τὸ κακόν, ἂν καὶ κρίνομεν αὐτὸ ὡς τοιοῦτον (δ). Ἐκ τούτου φαίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐξ οἰκείας δυνάμεως μόνης δὲν δύναται νὰ εὐαρεστήσῃ εἰς τὸν Θεόν.

§. ιβ'. Ἐξ ὅλων τούτων γίνεται φανερόν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει πλέον ἐκείνην τὴν τελειότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη ἀπὸ τὸν δημιουργόν του, ἀλλ' ὅτι ὑπέπεσεν, ὡς παραβάτης τοῦ νόμου, εἰς τὸ βάρος τῆς θείας ὀργῆς.

Σημ. Ὁ Θεὸς ἐκτίσεν τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ (§. δ'), τουτέστιν ἐστολισμένον μὲ ἀγιότητα καὶ τὰς λοιπὰς τελειότητας. Ἀλλ' ἡμεῖς βλέπομεν σήμερον εἰς τὸν ἄνθρωπον πολλὰς ἐλλείψεις καὶ ἀσθενείας, μὲ τὰς ὁποίας δὲν ἤθελε βέβαια τὸν δημιουργήσῃ οὐδέποτε τὸ παντέλειον καὶ πανάγαθον Ὄν. Συμπεραίνομεν λοιπόν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχασεν ἐξ αὐτοῦ ὅσας ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς τελειότητας, τὰς ὁποίας ἡ θεία Γραφὴ εἰκόνα θεοῦ ὀνομάζει· καὶ ἀκολούθως ἔχασε τὴν χάριν τοῦ δημιουργοῦ του, καθὼς ἀπαιτεῖ ἡ αἰώνιος αὐτοῦ δικαιοσύνη.

§. ιγ'. Διὰ τὴν ἀτέλειάν του ταύτην ὁ ἄνθρωπος ἀδύνατον ἦτο πλέον νὰ εὕρῃ τὸ μέσον τοῦ ν' ἀποκτήσῃ καὶ πάλιν τὴν θείαν χάριν καὶ

(α) Β'. Πέτρ. 6, 4—9. — (β) Α'. Ἰωάν. 8, 8. Ἡσαΐ. 64, 6. — (γ) Οἱ πλεῖστοι κακοί. Βίαντ. φιλ. ἀποφθεγ. — (δ) Ῥωμ. 7, 23.

Ἄλλὰ παλὺ περισσότερον εἶναι τὸ ἱερὸν τοῦτο καθήκον ἰδικόν σας, ὧ πνευματικοὶ πατέρες τῶν Χριστιανῶν, ἱερεῖς τοῦ Ὑψίστου σεβασμιώτατοι ! Σεῖς εἰσθε τοῦ Θεοῦ νόμου οἱ φύλακες, καὶ τῆς Πίστεως οἱ διδάσκαλοι, καὶ τῆς τῶν ψυχῶν σωτηρίας οἱ οἰκονόμοι. Χρέος λοιπὸν ἔχετε ν' ἀγωνίζησθε, ὅσον δύνασθε, πρὸς οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν, προσβιβάζοντες αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου ὅχι μόνον διὰ τῶν ἐναρέτων σας πράξεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν κατηχητικῶν σας λόγων, καὶ ἀπαιτοῦντες ἕκαστος παρ' ἑκάστου τῶν πνευματικῶν σας τέκνων ἀκριβοῦς γνῶσιν τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν Πίστεως. Πολλὰ ὀλίγα εἶναι τὰ παιδία, ὅσα δύνανται νὰ παιδεύωνται καὶ κατηχῶνται εἰς τὸ Σχολεῖον, συγκρινόμενα πρὸς τᾶλλα, τὰ ὅποια μένουσιν ἀκατήχητα καὶ ἀπαιδευτα ἢ διὰ πενίαν, ἢ διὰ κακὴν ἀνατροφὴν καὶ βαρβαρότητα τῶν γονέων των, ἢ δι' ὀρφανίαν, ἢ δι' ἄλλο τι, τὰ ὅποια εὐκόλως ἐμπορεῖτε νὰ γνωρίσητε καὶ βοηθήσητε, ὅσον δύνασθε, Σεῖς μάλιστα οἱ πνευματικοὶ Πατέρες, ὅταν προσέρχωνται κατὰ χρέος Χριστιανικὸν πρὸς ἐξαγόρευσιν τῶν ἁμαρτιῶν των. Ἦτό ποτε καιρὸς, ὁπότε τῆς Κατηχήσεως ἢ διδασκαλίας ἐγίνετο παρρησία ἐπ' ἐκκλησίας εἰς τοὺς χρυσοὺς αὐτῆς αἰῶνας· ἀλλ' εἰς τὴν χαλκίνην τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος περίοδον βλέπετε, φίλοι πατέρες, ὅτι τὸ σωτηριωδέστατον τοῦτο μάθημα εἶναι παντάπασι, φεῦ ! ἡμελημένον, καὶ (τίς νὰ τὸ πιστεύσῃ;) ἄγνωστον πολλάκις ὅχι μόνον εἰς τὸ πλεῖότερον μέρος τοῦ ὄχλου, ἀλλὰ καὶ εἰς τινὰς ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς αὐτούς, οἵτινες διωρίσθησαν νὰ ᾔναι τῶν Θεῶν νόμων οἱ ἱερώτατοι ἄγγελοι (α).

Ἐντεῦθεν ἐπλημύρησαν εἰς τὸν Χριστιανὸν λαὸν τῆς τοσαύτης διαφθορᾶς τῶν ἡθῶν τὰ θολερώτατα νάματα· ἐντεῦθεν αἱ ἀλλόκοτοι προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι· ἐντεῦθεν ἡ ἐπιπόλαιος καὶ κλονουμένη πίσις καὶ ἀνευλάβεια πρὸς τὰ θεῖα· ἐντεῦθεν ἡ τολμηρὰ καταφρόνησις τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, καὶ τᾶλλα μυρία εἶδη τῶν κακιῶν, τὰ ὅποια εἶναι ἀχώριστα ἐπακολουθήματα τῆς ἀγνοίας τῶν δογμάτων καὶ ἐντολῶν τῆς ἀμωμότητος ἡμῶν Πίστεως.

Διὰ ταῦτα, ὧ σεβασμιώτατοι ἄνδρες, ἀνάστητε ζηλώσαντες ἐνθεώτατον ζῆλον, καὶ ἀναλάβετε γενναιότερον τῶν πνευματικῶν σας τέκνων τὴν φροντίδα, μελετῶντες μὲν αὐτοὶ σεῖς πρῶτον συνεχῶς τὸν νόμον

(α) Χεὶλη ἱερέως φυλάσσεται γνῶσιν, καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ· ὅτι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορός ἐστι. Μαλαχ. 6', 7.

σει ὁ Θεὸς νόμος καὶ ταύτης τὸν κανονισμόν· βλάπτει δὲ τὸν πλησίον ἢ κατάλαλος γλῶσσα,

α) Διὰ τῆς συκοφαντίας, ἢ ἀπλῶς ἐπὶ συναναστροφῆς, ἢ ἐπὶ κριτηρίου ὑπὸ ψευδομαρτύρων καὶ ψευδοκατηγόρων γινομένης. Οἱ συκοφάνται εἶναι γνήσιοι υἱοὶ τοῦ ψεύστου καὶ πατρὸς τοῦ ψεύδους, τοῦ Διαβόλου (α).

β) Διὰ τῶν ἀδίκων ψηφισμάτων τῶν προσωπολήπτων, ἢ δωροφάγων, ἢ ἀμελῶν κριτῶν, οἵτινες ὑβρίζουσι τὸν Θεόν, τοῦ ὁποίου τὴν εἰκόνα φέρουσιν ἐπὶ κριτηρίου (β).

γ) Διὰ τῶν χλευαστικῶν λόγων καὶ ὕβρεων, μὲ τὰς ὁποίας οἱ κακοήθεις ὑβρίζουσι τὸν πλησίον των διὰ τι ἐλάττωμα, ἢ σωματικόν, ἢ ψυχικόν, ἐν ᾧ ἔπρεπεν ἐξ ἐναντίας νὰ τὸν θεραπεύωσιν, ὅσον δύνανται.

δ) Διὰ τῆς καταλαλιᾶς καὶ ἀκράτου ὀνειδίσεως, τὴν ὁποίαν πολλοὶ μεταχειρίζονται διὰ σφάλματα τῶν πλησίον των, οὐχὶ νὰ διορθώσωσιν αὐτούς, ἀλλὰ διὰ νὰ βλάψωσι τὴν τιμὴν αὐτῶν, ἢ νὰ χορτάσωσι τὸν ἴδιον φθόνον. Ἐπικινδυνώτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ πανουργότεροι, ὅσοι δημιουργοῦσι τὴν δυσφημίαν κρυπτῶς, ἢ ἐν εἵδει ἐπαίνου, ἢ ἀλληγορικῶς, ἢ μὲ τρόπον οἰκονομικόν, ὥστε μὲ σχήματα μόνον, οἷον μὲ κίνησιν κεφαλῆς, ἢ μὲ μειδίαμα, ἢ μὲ ἀνάσπασιν ὤμων, ἢ τι τοιοῦτον, νὰ διεγείρῃ τις ὑποψίαν περὶ οὗτινος θέλει. Τὸ ἀμάρτημα τῆς συκοφαντίας εἶναι τόσον βαρύτερον παρὰ τὸ τῆς κλοπῆς, ὅσον τιμιώτερα εἶναι ἡ ὑπόληψις τοῦ ἀνθρώπου παρ' οἷονδῆποτε θησαυρόν. Ὁ κλέπτης συγχωρεῖται, ἂν ἀποδώσῃ τὸ ἀλλότριον, καὶ μετανοήσῃ· ὁ συκοφάντης, κἂν μετανοήσῃ, δυσκόλως δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ ὁποῖον ἔβλαψε καλὸν ὄνομα· διότι δυσκόλως δύναται νὰ ὁμολογήσῃ ἑαυτὸν ψεύστην εἰς ὅλους ἐκείνους, εἰς ὅσους διεδόθη ἡ συκοφαντία· διὰ τοῦτο καὶ δυσκόλως συγχωρεῖται. Ὁ συλλογισμὸς οὗτος πρέπει πάντα πιστὸν νὰ ἐμποδίζῃ τοῦ νὰ κλέπτῃ διὰ τῆς συκοφαντίας τοῦ πλησίον του τὴν τιμὴν.

ε) Διὰ τῆς λογοποιίας, καὶ κολακείας, καὶ ἄλλης ἀπάτης, ἥτις ἀποβλέπει πρὸς ἴδιον κέρδος μὲ βλάβην τοῦ πλησίον.

Σημ. Β'. Εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν ἀμαρτάνουσι καὶ οἱ ἀδιάκριτοι ζηλωταὶ ἐκεῖνοι, ὅσοι νομίζουν ὅτι δεικνύουσι τὴν πρὸς Θεὸν πίστιν αὐτῶν καὶ ἀγάπην διὰ τοῦ κατὰ τῶν ἑτεροθρήσκων μίσους καὶ τῆς κατὰ

(α) Ἰωάν. η, 44.—(β) Λευϊτ. ιθ, 45.

Σημ. Α'. Τὸ ἐξαιρετὸν τοῦτο Μυστήριον διετάχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ, κατὰ τὸν ὅποιον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διηγεῖται ἐφεξῆς τρόπον (α). «Ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτί, ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε, Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων, Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ Διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὅσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ». Ἡ εἰς τοὺς Ἀποστόλους γενομένη αὕτη διαταγὴ ἀποτείνεται ἐπίσης εἰς ὅλους τοὺς Χριστιανούς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθη τὸ δεῖπνον τοῦτο πρόγευμα ἐκείνου τοῦ οὐρανίου δείπνου, τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὅπου θέλουσιν ἀπολαύσει αἰώνιον μακαριότητα ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς (β). καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ῥητῶς παρήγγειλε νὰ γίνηται τὸ Μυστήριον τοῦτο, «Ἀ χ ρ ι ς ο ὗ ἂ ν ἔ λ θ ῃ», διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἐντεῦθεν εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν πρέπει νὰ ἱεουργῇ τὸ Μυστήριον τοῦτο κατ' ἄλλον τρόπον, εἰμὴ καθὼς τὸ διέταξεν ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ὁ Χριστός. Αὐτὸς ἔλαβεν τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον μὲ τὸν οἶνον εἰς τὰς ἀγίας αὐτοῦ χεῖρας, καὶ προσευχηθεὶς εὐλόγησε καὶ εὐχαρίστησε τὸν οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα· ἔπειτα κλάσας τὸν ἄρτον εἰς κομμάτια, τὸν διεμέρισεν εἰς τοὺς μαθητάς του, ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τὸ ποτήριον προσέταξε νὰ πίνωσιν ἅπαντες. Ἀπαρχλλάκτως κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἱεουργεῖ τὸ Μυστήριον τοῦτο καὶ ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία. Εὐθύς ἀφ' οὗ συναθροισθῇ ἡ κοινότης τῶν πιστῶν, ψάλλονται εἰς δοξολογίαν τοῦ ὑψίστου οἱ Ψαλμοὶ καὶ προσέχονται κοινῶς οἱ πιστοὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες ἐτελείωσαν τὸν δεῖπνον τὸν μυστικὸν μὲ κατάλληλον θεῖον ὕμνον (γ). Ἐπειτα ὁ ἱερεὺς ἄρχεται κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ νὰ δοξολογῇ τὸν οὐράνιον Πατέρα, διηγούμενος τὰς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐεργεσίας του, ἐξαιρέτως δὲ τὴν διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ ἀπολύτρωσιν τῶν πιστῶν, καὶ εὐχαριστῶν τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν καὶ ἀγαθότητα ἐξ ὀνόματος ὅλης τῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ ταῦτα εὐλογεῖ τὰ ἅγια δῶρα, ἐπικαλούμενος ἐπ' αὐτὰ τὸ πανάγιον

(α) Α. Κορινθ. ια, 22—26. — (β) Λουκ. κβ, 46. Ματθ. κς, 29 Μάρκ. ιδ, 25, — (γ) Ματθ. κς, 30.

ἐξαίρετα, ἡ Εὐχαριστία καὶ τὸ ἅγιον Βάπτισμα, τὸ ὅποιον εἶναι μόνον ἓν, τὸ εὐσεβῶς γινόμενον, καὶ δεύτερον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου δὲν δύναται νὰ γείνη· ὅτι «εἷς ὁ Χριστός, μία ἡ πίστις, ἐν τῷ βάπτισμα τῶν πιστῶν» (Ἐφεσ. δ, 4—16)· β'.) διὰ τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια ὑφίστανται εἰς τοῦ θεοῦ νόμου τὴν ἐκπλήρωσιν (α).

Σημ. Β'. Ἐναντία λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἡ αἵρεσις τῶν Ἡμεροβαπτιστῶν καὶ ἄλλων διαφόρων παλαιῶν αἵρετικῶν, οἵτινες βλασφήμως ἐδογματίζον, ὅτι ὅσάκις ἁμαρτήσῃ τις, τοσάκις πρέπει καὶ νὰ βαπτίζεται, ἐν ᾧ τῶν πιστῶν αἱ ἁμαρτίαι καθαρίζονται διὰ τοῦ δευτέρου βαπτίσματος, τῶν ἐκ μετανοίας δακρύων δηλονότι, κατὰ τὸ δόγμα τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας.

ΑΡΘΡΟΝ ΙΑ'.

§. λά. Κατὰ τὸ ἐνδέκατον ἄρθρον, ὅσοι ἐφύλαξαν τὴν πίστιν ἀμώμητον καὶ ἔπραξαν τὰ ἀγαθὰ, θέλουσιν ἀναστῆν εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, ὅσοι δὲ ἔπραξαν τὰ φαῦλα, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.

Σημ. Α'. Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς εὐσεβείας γυμνάζεται οὐχὶ μόνον κατὰ ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ σώματος· διὰ τοῦτο, ἂν καὶ τὸ σῶμα χωρίζεται ἀπὸ τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ θανάτου καὶ ὑπάγει εἰς τὴν φθοράν, πάλιν ὅμως ἀναστὰν εἰς τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, θέλει ἐνωθῆν μετὰ τῆς ψυχῆς, διὰ νὰ ἀπολαύσῃ ὁμοῦ τὰς ἀμοιβὰς τῶν πράξεών των (β), καὶ νὰ γείνη ἐντελῶς ὁ ἄνθρωπος, καὶ κατὰ σῶμα δηλονότι καὶ κατὰ ψυχὴν, ἡ εὐδοίμων ἡ ἀθλιος διὰ τὰ ἔργα του. Τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς εἶναι αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, πρῶτος ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστὰς καὶ ζῶν εἰς αἰῶνας· διὰ τοῦτο καὶ πρωτότοκος καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὑμνεῖται. Θέλουσι δὲ ἀναστῆν οὐχὶ μόνον οἱ ἀγαθοί, ἀλλὰ καὶ οἱ πονηροὶ καὶ ἄπιστοι καὶ πιστοὶ κατὰ τὴν βεβαίωσιν τοῦ Χριστοῦ (γ). Τὸ δὲ «οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει» (δ) δηλοῖ μόνον, ὅτι δὲν θέλουσιν ἀναστῆν εἰς κρίσιν καὶ ἀνάστασιν ζωῆς, ἀλλ' εἰς κατάκρισιν τῆς ἐξηλεγμένης αὐτῶν ἀσεβείας. Ὡσαύτως καὶ

(α) Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ματθ. ζ, 21, καὶ Ἰακώβ. β, 24. — (β) Β. Κορινθ. ε, 40, καὶ Ἰωάν. ε, 25. — (γ) Ἰωάν. ε, 29. — (δ) Ψαλμ. α, 5.

σκομεν (Ἀριθ. κζ, 18—23) ἦτο δὲ καὶ αὕτη τύπος τοῦ μυστηρίου τῆς ἡμετέρας Ἱερωσύνης, ἥτοι τῆς διὰ χειροθεσίας καθιερώσεως τῶν λειτουργῶν τοῦ Κυρίου, ἣτις ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν ἀκόμη χρόνων, καὶ ἀδιακόπως διέμεινε μέχρις ἡμῶν. Οὕτως ἀναγινώσκουμεν χειροτονοῦντας τοὺς Ἀποστόλους (Πράξ. ιδ, 23), «Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' Ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ» (καὶ Α. Τιμοθ. ε, 22). Ἐντεῦθεν ἔπεται ἀ.) ὅτι ὅσοι δὲν καθιερώθησαν διὰ χειροθεσίας δὲν δύνανται μήτε νὰ ἱεουργῶσι μήτε νὰ διδάσκωσιν ἐπ' Ἐκκλησίας, β.) ὁ Χριστιανὸς χρεωστεῖ νὰ προσφέρῃ τιμὴν καὶ σέβας πρὸς τοὺς ἀληθινοὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας, ἐξαιρέτως δὲ πρὸς τοὺς κοπιῶντας «Ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ» (Α. Τιμοθ. ε, 17), «ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι καὶ μὴ στενάζοντες» (Ἑβρ. ιγ, 17).

§. κζ'. Ὁ Γάμος εἶναι Μυστήριον (α), εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς συνάπτει δύο πρόσωπα, ἄρσεν καὶ θῆλυ, εἰς γάμ. υ κοινωνίαν, παρακαλῶν τὸν Θεὸν νὰ τοὺς εὐλογήσῃ.

Σημ. Α'. Εἰς ταύτην τὴν τελετὴν ἀνὴρ καὶ γυνὴ θέλοντες νὰ συζευχθῶσιν ἐξ ἀγάπης πρὸς ἀλλήλους εἰς γάμον ἀκώλυτον ἀπὸ τοὺς νόμους, συνάπτονται γαμικῶς ὑπὸ τοῦ Ἱερέως τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοῦ εὐλογοῦντος καὶ τελειοῦντος τὴν ἔνωσιν, ἐρχόμενοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ γίνηται ὁ γάμος ἔννομος καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν μαρτύρων, καὶ διὰ νὰ συνορῶσιν οἱ νυμφευόμενοι εἰς τίνα καὶ ἐνώπιον τίνος καθυπέσχοντο· καὶ μεθ' ὅλης τῆς Κοινότητος παρακαλεῖ τὸν Θεὸν ὁ ἱερεὺς, διὰ νὰ χαρίξῃ εἰς αὐτοὺς ἀγάπην καὶ εἰρήνην καὶ καρπὸν κοιλίας. Διὰ ταύτης τῆς ἱεροτελεστίας γίνεται ὁ ἀμοιβαῖος οὗτος σύνδεσμος τῆς

(α) Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν». Ἐφεσ. ε, 32. [Βλ. καὶ Χρυσόστ. Ἑρμην. αὐτόθ. Τ. Γ. σελ. 216—219, ἔνθα πρὸς ἄλλοις πολλοῖς καὶ καλοῖς «Εἰδὼς τοίνυν, ἐπιλέγει, ἡλίχον μυστήριον ἐστὶν ὁ γάμος καὶ ἡλίχου πράγματος [δηλονότι τοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας συνδέσμου τοῦ Χριστοῦ] τύπος, μὴ ἀπλῶς, μηδὲ ὡς ἔτυχε περὶ τούτου βουλεύου». Ἀληθῶς γὰρ τὸν Χριστὸν ἐμφαίνει ἀνακαινίζοντα τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ δὴ ἡ μὲν τῶν νυμφευομένων ἀγάπη τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀγάπησιν τοῦ Χριστοῦ εἰκονίζει, ἥς τὸ τέλος ἡ ἀγιότης («ἵνα ἡ ἀγία καὶ ἄμωμος») καὶ ἀκεραιότης· διὰ δὲ τῆς θείας χάριτος καὶ τὰ τέκνα ἀγιαζονται κληρονόμοι ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τῆς πίστεως καὶ ἀγωγῆς γινόμενα. Σημ. Ἐχδ.].

